

ЭРКИН
ХУДОЙБЕРДИЕВ

ЖИНОЯТГА
ЖАЗО
МУҚАРРАР

ЭРКИН
ХУДОЙБЕРДИЕВ

ЖИНОЯТГА

ЖАЗО

МУҚАРРАР

"ЯНГИ АСР АВЛОДИ"
ТОШКЕНТ
2012

УДК: 821.512.133-3

ББК: 84(5Ўзб)7

X – 87

Худойбердиев Эркин. «Жиноятга жазо муқаррар» / Қиссалар.
–Т.: «Янги аср авлоди». – 2012 . 284 б.

ISBN 978-9943-08-876-4

Халқимиз азалдан ҳалол меҳнат билан кун кўришга, бориға қаноат қилишга одатланган. Лекин орамизда меҳнатсиз бойлик орттириш, ишламасдан, қинғир йўллар билан бўлса-да, мўмай даромадга эришиш учун ҳеч нарсадан қайтмайдиган инсонларнинг учраб турганлигидан кўз юмолмаймиз.

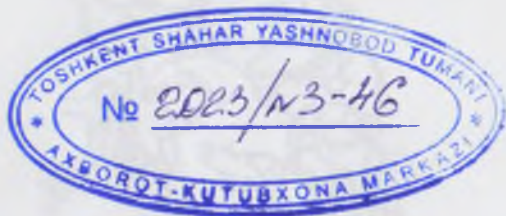
Эркин Худойбердиев қаламига мансуб ушбу китобда бойлик қутқуси билан минг кўйга тушиб, нафақат ўзи, балки яқинлари ҳаётига раҳна солишига сабаб бўлган айрим кимсаларнинг қилмишлари ёритилган.

Китобдан ўрин олган беш қисса беш хил қисматни, беш хил фожияни акс эттиради. Нопоклик ва жиноятни ҳеч қандай йўл билан бекитиб бўлмаслиги китобхонга сабоқ бўлади, деб уйлаймиз.

УДК: 821.512.133-3

ББК: 84(5Ўзб)7

Нашрга тайёрловчи:
Ш.ХУДОЙБЕРДИЕВА

ISBN 978-9943-08-876-4

© Эркин Худойбердиев, «Жиноятга жазо муқаррар». «Янги аср авлоди», 2012 йил.

ЎЗ

РОЗИЛИГИГА

КЎРА

Тақдир зарбаси

... Қўлидаги узунгина чўлтоқ супургини судраганича хаёл суриб бораётган Гулбодом тарвақайлаб ўсган арча рўпарасига келгач, бир муддат пайсаллаб турди, кейин торгина ариқчадан енгил сакраб, хиёбон четидаги ўзига қадрдон бўлиб қолган ёғоч ўриндиқнинг суянчиғи бутунроқ томонига оғир чўкди-да, супургисини оёғи остига ташлаб, изғирин совуққа ҳам қарамай, йиртиқ калиш кийиб олган оёқларини унинг устига қўйди ва нам суянчиққа қўлларини тираб, катта-катта, серкиприк кўзларини бир нуқтага тикиб, хаёлга берилди.

Унинг одати шунақа: серқатнов кўчадан ўзига ажратилган ҳудудни саҳар мардонда – ҳали эл уйғонмай туриб, супуриб тозалаб олади. Кейин чўлтоқ супургисини судраб, мана шу хиёбон четидаги хилват ўриндиқ ёнига келиб, гоҳ ширин, гоҳ аччиқ хаёллар суриб ўтиради. Кейин супургисини арчанинг пахмоқ шохлари орасига яшириб, кайфиятига қараб гоҳ енгил одимлар, гоҳ ҳорғин қадамлар билан ота уйига судралиб, йўл олади. У ерда уни эндигина уч ёшга тўлган қизалоғи Асалои «аяжоним келдилар!» дея шодон қийқириқ, баъзида эса, «ана, аяжоним келдилар, мен ҳозир сени аямга айтиб бераман», дея тоғаваччаси Гулбодомнинг акаси Расулжоннинг ўғли, беш ёшли Аҳрордан калтак еганидан арз-дод қилиб, кутиб олади. Шундай пайтларда у қизчасини қўлига кўтариб, «ийғлама, ҳали уни қўлларига ураман», дея юпатиб, кенг ҳовлининг қаеридадир ўзига зимдан, энсаси қотиб қараб турган келин аясининг истехзоли нигоҳини ҳис қилганича, икки йилдан буён ўрнига миҳланиб қол-

ган онасининг ёнига киради. Ундан ҳол-аҳвол сўраб, ҳўл сочиқ билан юз-кўзлари, қўлларини артиб, гўё уни ювинтиради, баъзан чойшабини алмаштиради. Чойга нон бўктириб ёски кеча кечқурундан қолган суюқ овқат бўлса, нон тўғраб, онасига аста-секин едиради. Орада қизчаси ҳам қорнини тўйдириб, яна ўйинга алаҳсийди.

Ҳар куни бўлмаса ҳам ҳафтада тўрт-беш марта бу ҳол такрорланади. Унинг айби – ота-онасининг қаршилигига қарамай, «яхши кўришиб» қўшни қишлоқлик йигитга турмушга чиққани. Турмушлари тузуккина ўтаётган эди-ю, ўтган йили кузда эрининг трактори пахта тўла тиркама билан зовурга ағдарилиб, эри унинг остида қолди. Эрининг қирқи ўтгач, шундай ҳам уни хушламайдиган қайнонаси «бу ерда қиладиган ишинг йўқ» дея кўч-кўрони билан отасининг уйига ташлаб кетди. Шундан буён бу уйда, ўзи учун «собик»қа айланган ота уйида Гулбодомнинг сочи супурги, қўли косов. Аввалига ёрдамчи келганидан қувониб, қўлидаги ишнинг деярли ҳаммасини қайинсинглисининг ночор елкасига осиб қўйган келин аяси Ферузахон ҳам аста-секин гоҳ ўзини, гоҳ боласини турткилашга ўтди. Отаси-ку, майли, ҳатто акаси ҳам у билан қовоғини очиб, тузук-қуруқ гаплашмайди.

Ҳали отасининг, энди акаси ва янгасининг қош-қовоғидан безор бўлган, ўз туғилган уйида бегонага ўхшаб қолган Гулбодом сал бўлса ҳам рўзғорга кўмаклашиш, шу йўл билан эгик қаддини бир оз тиклаб, ҳеч бўлмаса, қизалоғини тузукроқ кийинтириш, едириб-ичириш мақсадида, ундан ҳам муҳими – озгина бўлса-да мана шу ўқрайган кўзлар, тумтайган башараларни кўрмаслик учун қўшниси Сарви опага қўшилиб, фаррошлик қила бошлади. Оладиган озгина маошининг бир қисмига рўзғор учун у-бу харид қилиб, қолганини отасига бермоқчи бўлган эди:

– Ўзинг ишлагавер, – деди отаси юзини ўгириб. – Боланга у-бу нарса ол. Лекин тўғри юр. Бирор гап эшитсам...

Гулбодом отаси нима демоқчилигини тушунди-ю, унинг орқасидан ўксибгина қараб қолди. «Отажон, бир

марта сутдан оғзим куйди, бу ёғига пишиқ бўламан», демоқчи эди, айтолмади.

Отаси ишдамай кўчага чиқиб кетди. Гулбодом бир тахлам пулни чангаллаганича, унинг ортидан мунғайиб қараб қолди. Хўрлиги келди. Отам-ку, ахир. Сал чеҳраси очилиб, «қўй, болам, ўзинг, болаиғ учун ишлат бу пулларни», деб қўя қолса, нима қиларди? Мен ўгай эмасман-ку, ўзимча келиб ўтирганим йўқ-ку бу уйга. «Чиққан қиз чиғириқдан ташқари» деганлари тўғри экан. Қани энди, хотини ўлганми, ажрашганми бир эркак сўраб келса-ю унинг ёшига, афт-ангорига қарамай, тегиб кетса, ҳамиша елкасидан нимадир босиб турган шу хонадондан узоқроққа кетса. Айниқса, боласини турткиланиб, йиғлаб юрганини, акасининг боласи ширшилик еб, ўзининг қизи мўлтиллаб турганини кўрса, бирор тул эркак борми, деб бирга ишлайдиганлардан сўраб юборай дейди-ю, «Эрсираб қопти» дея гап қилишмасин деб ўзини тияди. Уйга боришга юраги безиллаганиданоқ мана шу суяшчиғи синиқ ўриндиқдан макон топади. Ўзига қолса, агар ана шу нораства гўдагини, мажруҳ онасини демаса, шартта бошини олиб, узоқ-узоқларга кетган, ҳар қандай қийинчиликларга чидаб, маблағ йиғиб, каталакдеккина бўлса ҳам бошпана сотиб олган, одамга ўхшаб қизи билан эмин-эркин яшаган бўларди-я. Тирноққа зор бўлиб юрган опаси бир неча марта «болаиғни менга бер, мен қиз қилиб олай» деган маънода гап қилди. Лекин, кўз очиб кўргани, эсласа, ҳали ҳам юрагини жизиллатадиган севимли эридан қолган ягона ёдгорини қандай қилиб ўзидан узоқлаштиради, ахир, юрагини узиб бергандек бўлмайдими?

Хаёли қизига кетган жувоннинг ҳуши ўзига келгандек бўлиб, беихтиёр атрофга алашглади. Кўча анча серқатнов бўлиб қолибди, эркак-аёл аралаш одамлар ҳали у, ҳали бу томонга ўтиб туришибди. Лекин арча панасида ўтирган аёл билан ҳеч кимнинг иши йўқ: кимдир шунчаки, бепарво қараб ўтади, бошқалар ҳатто қиё ҳам боқишмайди – ҳамма ўз юмуши билан банд.

Гулбодом ўрнидан оғир қўзғалиб, ҳар кунги одати бўйича чўлтоқ супургисини арча шохлари орасига яшириб, секин йўлга тушди. Бир оз юргач, совуқдан музлаб қолган оёқлари, танаси исигаидек бўлиб, қадамини тезлаштирди. Муюлишидаги баққол аёл ёнига етгач, бир оз имиллаб турди-да, арзимаган пулга иккита қурут сотиб олди. Уйларига яқинлашгач, ионвойхонадан иккита иссиқ нон олиб, кундаги одатича, ичи йиғлаб турса ҳам сирти кулиб, ҳовлиларига кириб келди.

– Аям келдилар, аям!

Жувон озғин, қушдек енгил қизалоғини даст кўтариб, муздек юзидан ўпди. Кейин қўлига қурутларни бериб:

– Биттаси – сенга, яна биттаси Аҳрорга, хўпми? – деди уни ерга қўяркан. – Ма, иссиқ нон ҳам олиб келдим, маза қилиб егин, хўпми?

Қизалоқ онаси берган икки бурда нон билан қурутларни кўтариб, ҳовлининг нариги четига, Аҳрорлар яшайдиган уй томонга кетди.

Гулбодом юз-қўлини ювиб, онаси ётган хонага кирди. Муштдеккина бўлиб ухлаб ётган онажонисининг кўрпа устидаги териси суягига ёпишган қўлларини аста силади.

– Келдингми, болам... – аранг кўзларини очган она заифгина шивирлади. – Яхши келдингми?

– Ҳа, онажон, яхши ишлаб келдим, – жувон онаси ётган темир каравот ёнига тиз чўкди. – Ўзингиз тузукмисиз? Иссиқ нон олиб келдим. Ҳозир сут қайнатаман, сутга нон тўғраб, едириб қўяман.

– Раҳмат, болам, – она яна ҳолсиз шивирлади. – Бахтли бўл...

«Қани ўша бахт?» жувон юзларига дув тўкилган ёшларини онасига кўрсатмаслик учун юзини ўгирди. Ўзини сал босиб олгач, «Мен ҳозир» дея даҳлизга чиқди. Сут пишириш мобайнида бир оз йиғлаб, кўнглини бўшатгач, яна юзини ювиб, емишларни кўтарганича, онаси ётган хонага йўл олди.

Шу кеча ярим тунда Гулбодомнинг ягона суянчиғи – онаси оламдан ўтди...

Ўз уйида «сиғинди»

Онасининг ўлимидан кейин Гулбодом ўз уйида, том маънода ортиқча, сиғинди бўлиб қолди. Отаси билан акаси тонгда туриб, ишга кетишади, кечаси келишади. Унинг хокисорлик билан берган саломига, ҳушларига келса, алик олишади, бўлмаса – йўқ. Гулбодом уларнинг қўрс феъл-атворларига кўникиб ҳам қолган. Бироқ келин аясининг очиқ-ошкора пичинглари, кесатиқлари, вақти келса, қизчасини аямай, тарсиллатиб уриб қолиши унинг жонжонидан ўтиб кетади. Бир-икки марта унинг бу қилиғини кўриб, айтишиб ҳам қолди. Нагжада...

– Сиз бу шум оёқни бировга рўпара қилиб, бир беуноҳни уволига қолманг! – дея бобилиади келин Гулбодомни хотини ўлиб, тўрт боласи билан қолган узоқ бир қариндошига сўраб чиққан қўшни аёлга. – Кўрмаясизми, қиличдек йигитга тегиб, ҳеч қанча ўтмай, уни бошини еди. Бу ёққа қайтувдики, мана, онаси ажалидан олдин ўлди. Шунинг учун уни сира бировга рўпара қилманг. Ўзим, акаси-ю отаси ҳам «тавба» дея, ёқамизга туфлаб яшаймиз у билан...

Қўшни аёл қайтиб бу хонандоннинг остонасига қадам босмади. Лекин Гулбодомни кўчада кўриб:

– Шўринг қурсин сен бечоранинг, – деди уни бир четга тортиб. – Бу чаён билан бир хонадонда қандай яшайсанг? Ўзингга, қизингга эҳтиёт бўл. Унинг қўлидан ҳар қандай иш келади, – дея бўлган гапни оқизмай-томизмай, гапириб берди.

Шу кун эшитган гапларидан кўнгли чўккан жувон тонггача гоҳ йиғлаб, гоҳ юпаниб, қизчасининг уқлар сочларини силаганча, минг бир хил хаёл билан тонг оттирди. Тонг ёришмасдан ўрнидан туриб, ширин уйқуда ётган қизгинасининг устидаги кўрнасини тўғрилаб, юз-қўлини

ювди-ю кўча супуришга жўнади. Ишларини шаҳд билан битириб, одатига хилоф равишда сишиқ ўриндиқда дам олиб ўтирмай, супургисини доимги жойга қўйди-ю, уйга физиллади.

У уйга етиб келганида қизи уйғониб, хонтахта устида сочиққа ўраб қўйилган суви қочган нондан бир бурдасини олиб, кавшаб ўтирган экан. У онасини шарпасини сезиши билан, «Аяжон!» дея эшикдан отилиб чиқди.

– Яхши ётиб турдингми, қизим? – она қучоғига отилган қизчасини бағрига босди. – Ширин тушлар кўрддингми?

– Ҳа, аяжон, сиз ҳам ишга яхши бориб келдингизми? – тили бийрон қизча онасини қаттиқроқ ачомлади. – Анувчи, Аҳрорнинг онаси деразамизини ёнида челагини даранглатди. Кейин бақирди. Мен кўрқмадим.

– Ўзинг ботир қизсан-да, болам, – юраги зирқираган она қизининг пешонасидан ўнди. – Уни қўлидан челаги тушиб, суви тўкилиб кетгандир-да. Ўшанга жаҳли чиқиб, бақиргандир. Қўявер, у билан ишинг бўлмасин.

Гулбодом чой қўйиб, қизи билан бирга понушта қилди. Кейин бисотидаги тузукроқ кийимларини кийиб, Асалойни ҳам иссиқроқ кийинтирди-да уйдан ҳовлига чиқди. Онаси яшаган икки хонали уйга ёндош қурилган тақдир ёнида тимирскиланиб юрган келин аясига эшиттириб:

– Опамникига бориб келамаң, – деди.

Келин ая унга қайрилиб ҳам қарамаган бўлса-да, жувошининг кўнглидан: «борган жойингдан қайтмагин дегандир», деган гап ўтди ва индамасдан кўча эшик томон йўналди.

Дарвоқе, борган жойида тошдек қотиб, эри ўлган бўлса, ушинг ота-онасидан боласи учун битта ҳужра ундиришини ҳам эпломмаган, эндиликда отаси билан акасига сиғинди, юк бўлиб ўтирган ландовур, пошуд қайинсингилнинг гапига жавобан келин ая ичида айнан: «Борган жойингдан қайтмагин!» деб жавоб берганди.

Меҳмонда

Дарвоза қия очилиб, ҳовлига аввал Асалоӣ югуриб кириб, «холажон!» дея қичқирди. Ортидан ийманибгина остона ҳатлаган Гулбодом қизига «бақирма!» деди паст овозда. Бироқ қизалоқнинг шодон овозини холаси Гулсара аллақачон эшитган ва кир ювиб турган тоғорасини ташлаб, дорга осилган сочиққа шоша-пиша қўллари арганича:

– Холанг ўргулсин сендан, холанг айлансин! – дея жияни ва сингисига пешвоз кела бошлади. У югуриб келган Асалоӣни бағрига босиб, ўпиб-суйгунча, Гулбодом ҳам ёнига етиб келди.

– Қайси шамоллар учирди, сингилжон? – онаси ўлгандан буён биринчи марта уйга келган сингисини маҳкам қучоқлаб олган Гулсара йиғлаб юборди. – Ғариб сингилжоним менинг! Мушфиқ, бемеҳр опасини йўқлаб келган меҳрибон, онажонимдан қолган ёдгорим менинг!

Йиғи овозини эшитиб, уйдан чиқиб келган Аслиддин – Гулсаранинг эри опа-сингилларнинг аҳволига ачиниш билан бир оз қараб турди. Кейин уларга яқинроқ бориб, айвон четига ўтирганича, ҳазин овозда Қуръон сураларидан бирини тиловат қила бошлади.

Опа-сингил Аслиддинга қўшилиб, фотиҳага қўл очдилар...

Саранжом-саришта, бирорта буюм ноҳўя қўйилмаган, лекин мана, олти-етти йилдирки, бола овозига, кулгусига зор ҳовли Асалнинг шодон қийқириғи, гоҳ мушукни, гоҳ товуқларни қувлаб қилган қий-чуви билан шодликка тўлиб кетди гўё. Лўшигина, опшоқ юзи ажинсиз Гулсара билан унинг акси бўлган қотма, оқ-сарик юзлари сўлғин, қоши ўсма, кўзи сурма кўрмаган Гулбодомнинг кўринишида осмон билан ерча фарқ борлигини кузатиб, Асалоӣга гоҳ-гоҳ далда бериб турган, қомати келишган, баланд бўйли Аслиддин ниҳоят Гулбодомга юзланиб, ундан ҳол-аҳвол сўради.

– Раҳмат, яхши юрибмиз, – синиқ жилмайди Гулбодом. – Ўзингиз тузукмисиз, ишлар билан чарчамай юрибсизларми? Қуда холам, қуда бува, ука-сингилларингиз ҳам яхши юришибдими?

Почча билан қайсингил ҳол-аҳвол сўрагунча, Гулсара дарҳол ичкарига кириб, хонтахта атрофига янги кўрначалар солди, кичкинагина ошхонага ўтиб, чой қўйди, жажжи қозонда милтиллаб қайнаётган шўрванинг тузини тотиб, нон қугидан бир даста бўрсилдоқ нонларни олиб, яна ичкарига йўналди.

– Она, овора бўлманг, – опасига эргашиб, ичкарига кирган Гулбодом унинг қўлидаги нонларни олиб, оппоқ дастурхон ёзиғлиқ хонтахта устига қўйди. – Бир хабар олайлик, деб келдик.

– Овораси бор эканми? – опа қанд-қурсли ликопчалар терилган патнисни, катта вазадаги тар меваларни хонтахтага қўйиб, синглисига ўгирилди. – Келганинг қандай ярашиб турибди. Бир келиб қолибсан, уч-тўрт кун ётиб кетасан энди.

– Опажон, – кўз ёшларини аранг тийиб турган сингилнинг овози титраб кетди. – Биласиз-ку, эртага вақтли ишга боришим керак, бўлмаса...

– Сени шу ишинг ҳам бор бўлсин, – опа унинг елкасига қўлини қўйди. – Бошқа, тузукроқ иш топсанг бўлмай-дими? Озиб кетибсан...

– Қўлимда ҳунарим бўлмаса... Шу ишнинг ҳам бори-га шукр. Асал уйғонгунча бориб, супуриб келаман. Кейин уйда, унинг ёнида бўламан.

– Майлику-я, лекин совуқда дилдираб, иссиқда ҳансираб, тонг азондан кўча супуришнинг ўзи бўладими? Кўришинингдан уйда ҳам жуда эмин-эркин юрганга ўхшамайсан. Отамни, Расулжонни муомаласи тузукми, турткиламаяптими ишқилиб?

– Э, опа, нима деб ҳам турткиларди. Мен ишга кетаётганимда улар ухлаб ётишган бўлади, улар ишдан қайтганда биз уйқуда бўламиз.

– Келин-чи, ҳалиям чимирилиб, энсаси қотиб юрибдими ё сал ўзига келиб қолганми?

Бир-бирини соғинган опа-сингил обдан ҳасратлашиб олгунча ҳовлида Асалоюни ўйнатиб юрган Аслиддин юзлари анордек қизариб кетган қизчани кўтарганича, хонага кириб келди. Опа-сингил баробар ўринларидан туриб, у тўрга ўтиб ўтиргунча, тавозе билан тик туришди. Кейин ўтириб, фотиҳа қилгач, яна қайтадан ҳол-аҳвол сўрашдилар.

– Овқат пишдими? – Гулсарага юзланди эри. Тасдиқ жавобидан кейин: – Унда, олиб келинг. Кейин мен бир, ишхонага ўтиб келай, – деди.

Ҳаммалари Асалнинг ширин қилиқларига андармон бўлиб, унга ҳар томондан гўшт узатиб, хурсандчилик билан овқатланишди. Дастурхонга фотиҳа ўқилгач, Аслиддин бошқа хонага кириб, кийиниб чиққанини кўриб, Асалою, «мен ҳам бораман!» дея хархаша қила бошлади.

Қизалоқнинг дарров ўзига илакишиб, эргаша бошлаганидан юраги алланечук увишиб кетган Аслиддин уни кўтариб олди-да:

– Майли, сизлар гаплашиб ўтираверинглар. Биз бир-икки соатларда қайтамиз, – дея ташқарига юрди.

Опа-сингил ота меҳрига зор қизчанинг гўё ўз падари бузруқворини топгандай, Аслиддиннинг бўйнидан қучоқлаб, митти юзчаларини унинг юзларига босганича, шодон қийқариб кетишига ҳавас билан қараб қолишди.

«Шугина тирноққа зор қилдинг-а, Аллоҳим», деган фикр ўтди опанинг хаёлидан ва серкиприк, тим қора кўзларида ёш ҳалқаланди.

«Ўзингга шукр, Худойим, шугинани берганингга шукр! Қизим бўлмаганда қандай яшар эдим?», деган фикр ўтди опасиникига ўхшаш қуралай кўзларида кўндан буён илк марта бахт шуълалари учқунлаган сингил.

Бахтиёр ота-болага ўхшаб, қўл ушлашганча Аслиддин билан каттакон қўғирчоқни аранг кўтариб олган Асалою эшиқдан кириб келишганда обдан ҳасратлашиб,

кўнгли ёришган опа-сингиллар ошни дамлаб, уларни кутиб ўтиришар, қишнинг бир сиқим куни охирлаб, хирагина қўёш аста ўз ётоғи томон йўл олганди.

Ошхўрликдан кейин Гулбодом кетиш тараддудига тушиб қолди. Гулсара иккита елим халтага тўлдириб, «Асал қизга» дея тансиқ ширинлигу меваларни, «сепга» дея ўзининг анча охорли кийимларини тугиб, эрининг қўлига берди. Эр-хотин она-болани автобусга чиқариб, кузатишар экан, уларнинг қолиб кетаётганини кўрган Асало, «кетмаймиз!» дея хархаша бошлади. Унинг бу қилиғини кўриб, эр-хотиннинг кўзларида ёш ҳалқаланди.

«Фаришта» билан танишув

Гулбодом автобусда кетар экан, хаёлини минг хил ўйлар чўлғади. Йиғлаб, хархаша қила-қила охири ухлаб қолган, уйқусида ҳам хўрсиниб-хўрсиниб қўяётган қизининг кўз ёш излари қотган рангпар юзига тикилганича, хаёли минг хил кўчаларга кирди. Қани энди, кеч-гача ҳовлида ғимирлаб, ғудраниб юрадиган келан аясига инсоф бериб, Асалога яхши муомалада бўлса-ю, у ҳам опасининг ёрдамида уч-тўрт ойлик ўқишга кириб, ўқиб, бирор касбни ўрганса. Ахир, эндигина йигирма иккига кирди. Умрининг энг гўзал даврини кўча супуриш билан ўтказгандан, ўқигани, касб ўргангани яхши эмасми? Ана, шаҳардаги қайси жойга қараманг, ўқишга, ишга қабул ҳақида эълон ёзиб қўйилган. Ё қизини опасига берсамикин? Доимийгамас, вақтинчаликка бериб, ўқисамикин? Лекин, кейин уларни қандай ажратади? Мана, бир кун – ярим кун меҳмон бўлиб ҳам қизалоғи дарров «кетмайман»га тушиб қолди. У ёқда, опаси билан поччаси ўрнидан қўзғалган автобуснинг ортидан кўзларида ёш билан қўл силтаб қолишганини ўзи ҳам кўрди-ку? Бир кунга шунчалик боғланиб қолишса, уч-тўрт ой ташлаб қўйиб, кейин «боламни беринглар» деса, аввало қизи йиғлаб, ичикиб, касал бўлиб қолса керак.

Қолаверса, опаси билан поччасини ҳам биров юрагини узиб олгандек бўлар. Ё опасиникига вақтинча бориб туриб, у ердан қатнаб ўқисамикин? Шаҳар билан туман ораси нари борса, бир соатлик йўл. Йўғ-с, уят бўлар. Поччасининг олдида боласи қолиб, ўзи ҳам юриши ноқулай. Бунинг устига, отаси нима дейди? Ўзи индамай юргани билан унинг ҳам, онаси ўлгандан кейин дарди ичида бўлиб қолди, ахир. Худди қизи номаъқул ишларга қўл уриб юргандек, унга доим хўмрайиб қараб, бирор нарса ҳақида гап очса суҳбатни юмалоқ-ёстиқ қилиб тугатиб қолишичи. Тавба, ота бўлиб, бирор марта қизи билан тузукроқ гаплашмабди-я. Онаси тирик пайтида ҳам опаси билан Гулбодомнинг нима гапи бўлса – китоб, дафтар керакми ё бошқами, онасига айтишар, онаси отасига айтиб, ўша керакли нарсани олдириб берарди. Шу гапларни тўғридан-тўғри ўзлари оталарига айтишса нима бўлардидек? Йўқ, оилада унақа, отанинг юз-кўзига қараб гапириш одати йўқ, бундай ҳол айб саналарди. Акаси ҳам отасига тортган. Бир гапни гапирсанг, қовоғини осиб, қулоқ солса – солади, бўлмаса қўл силтаб, ғудраниб кетаверади. Ана, дугонаси Олияхон, отасига бирам эркалик қиладики, иккита фарзандли бўлса ҳам ота уйига келса, отасининг бўйнидан қучоқлаб, ўпишиб кўришади. Ўзи эса ҳаётида бирор марта отасининг бўйнига осилган-осилмаганини эслай олмайди. Тавба...

Гулбодомнинг беихтиёр овоз чиқариб, «тавба» дейиши унинг ёнида ўтирган хушрўйгина, қош-кўзларига мейёрида бўёқ суриб, сочини чиройли турмаклаган, фаранги кийимлари ўзига ярашиб турган аёлнинг диққатини тортди. У йўлга чиқинганданоқ бу ғарибгина кийинган, лекин хушсурат жувонга эътибор бериб, гап очиш мақсадида унга қараб-қараб қўяётган, лекин хаёл уммонига фарқ бўлган жувон унинг суҳбатга ташна нигоҳларини сезмай, ўз орзулари ҳақида ўй суриш билан банд эди. Гулбодомнинг беихтиёр «тавба» дейиши эса нотаниш аёлнинг у билан суҳбатлашишига туртки бўлди.

– Сингилжон, тинчликми? – аёл Гулбодомнинг ёш тўла кўзларига жилмайиб боқди. – Йўлга чиққанзимиздан буён эътибор бераман, ўз хаёлларингиз билан бандсиз. Гоҳ нималарнидир пичирлаб йиғлайсиз, гоҳ жилмаясиз? Келинг, гаплашиб, дардлашиб кетайлик. Одам тафтини одам олади. Нима бўлди, эрингиз билан уришиб қолдингизми?

Жувон «сенинг нимаям дардинг бўларди? Бой-бадавлатлигинг шундоқ ҳам кўриниб турибди-ку», деган гапни хаёлидан ўтказди-ю беихтиёр унинг саволига жавоб берди:

– Эрим йўқ, ўлган...

– Вой бечора, нима қилиб ўлган?

– Трактор ағдарилиб, босиб қолган...

«Эрим ўлган деган гапни аччиқ устида, уришиб қолишган бўлса, алам билан гапирди-ёв» деб ўйлаган аёл гапни-гапга улаш учун баҳона топди:

– Шўрликкина-я, қачон бўлди, бу воқеа? Неча ёшда эди эрингиз?

– Икки йил олдин, пахта терими пайтида... Ўшанда у киши йигирма уч ёшда эди. Қизимиз бир ёшга тўлиб-тўлмаган эди. Ҳозир тирик бўлсалар, йигирма бешга килар эдилар.

– Вой-бў, ўзингиз ҳам роса ёш турмушга чиққан экансизда, а? Йигирмага кирдингизми?

– Йўғ-е, – Гулбодом қизариб, қизчасининг бошидаги попукли қалпоқни тўғрилаган бўлди, – йигирма иккиданман...

– Айни ўйнаб-куладиган ёшда экансиз. Қайта турмуш қурмадингизми? Қаерда яшаяпсиз?

– Эримнинг қирқи ўтгач, ота уйимга қайтиб келганман, – жувон «олиб келиб қўйишган» дея олмади. – Ҳозир қизлик уйимизда, отам, акам, янгам билан яшаймиз. Онам ҳам яқинда қазо қилганлар.

– Ташвиш бир келса – бир варакай келар экан-да, – аёл ҳамдардлик билдирган бўлди. – Сизнинг бахтингизга онангиз яшаб турсалар бўларди. Тақдир экан-да... Иш-

қилиб, уйдагиларнинг муомаласи яхшими? Ё «чиққан қиз чигириқдан ташқари» деб қовоқ-тумшуқ қилишадими? Болангизни турткилашмайдими, ишқилиб?

«Оҳ опажон-а, кошкийди уйдагилар мени, боламни одам ўрнида кўрса!» деб ўйлаган жувон:

– Ҳа энди, бирда-ундай, бирда-буцдай, – деди хомуш.
– Нима бўлганда ҳам чидайман-да. Ўз отам, акам ахир.

– Эрингизнинг уйдан ўзингизга уй-жой ажраттириб олмадингизми? Ахир болангиз бор экан?

– Эримнинг шахсий уйи йўқ, уй отасиники эди.

– Бечорагина. Уйдამисиз, ё бирор жойда ишлайсизми?

– Бир йилдан ошди, фаррошлик қиламан.

Жадал кетаётган автобус шаҳарнинг равон йўллари-га кириб келиши билан юришини секинлаштириб, ҳар бир светофорнинг қизил чироғи олдида бир тўхтаб, шоҳ бекатга яқинлаша бошлади. Гоҳ мудраб, гоҳ суҳбатлашиб келаётган йўловчилар орасида жонланиш бошланди: улар маъзилга етган, тушиш тараддудида эдилар.

– Сизга қандай ёрдам берсам экан-а, – нотаниш аёл бежирим сумкачасини очиб, ичидан кичкинагина, чиройли қоғозча олди. – Мана бу ерда менинг телефон рақамларим ёзилган. Бирон ёрдам керак бўлса, тортирмай, қўнғироқ қилаверинг. Манави пулга эса қизингиз учун керакли нарсалар сотиб олинг.

Ўзини «Зебохон» деб таништирган аёл бир даста минг сўмлик пулни Асалоининг урингангина (у Аҳрорнинг кичкина келиб қолган курткаси эди) курткасининг қўйшига тикди. Гулбодом пулни «керакмас», дея эгасига қайтаришга урипти. Лекин аёл «ҳали кўп кўришамиз, узилишиб кетамиз», дея унинг қўлини астойдил қайтариб, юқларини кўтаришга ёрдамлашиб юборди.

«Ҳаётда яхши одамлар ҳам кўп», Гулбодом шу хаёл билан Зебохон билан қуюқ хайрлаша бошлади.

– Шошманг, хайрлашмаймиз, – Зебохон ўзига яқинлашаётган баланд бўйли, башанг кийинган йигитга имо қилди. – Ана, ўғлим Асаджон ҳам кутиб турган экан. Сиз-

ни уйингизга элтиб, шу баҳона уйингизни кўриб ҳам оламиз. Кеч кирганда бола билан қийналиб юрасизми?

Гулбодом ўзига шундай мурувватли инсонни рўбарў қилгани учун тақдирига шукроналар айтиб, оппоқ «Нексия»нинг юмшоққина орқа ўриндигига ўтирди...

«Зебо опа аёл эмас, фариштага ўхшайди-я, – Гулбодом дарвозалари ёнида машинадан тушиб, унинг узоқлашиб бораётган қип-қизил чироқларига ҳавас билан тикилиб қолди. – Шундай аёл билан танишиб олдим-а. «Ёрдам бераман» – деди-я. Албатта, унга қўнғироқ қилиб тураман!»

Орзуси амалга ошмади

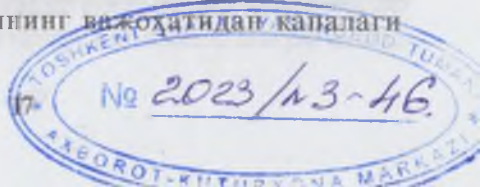
Ширин хаёллар оғушида тонг қоронғусида ишга кетиб, одатдагидан фарқли ўлароқ, ўз ҳудудини кўтаринки кайфиятда, ҳатто аста хиргойи қилиб супуриб олган Гулбодом зудлик билан уйига қайтди. Хаёлида ҳозир уйига боради-ю ширин ухлаб ётган қизалоғини уйғотиб, бозорга олиб боради. Унга чиройли кийимлар, ўзига ҳам у-бу харид қилади. Ахир, Фаришта опаси (жувон хаёлан Зебога ана шундай ном қўйиб олганди) унга озмунча пул бердими? Оз эмас, эллик минг сўм-а!

Ана шундай ширин ўйлар билан ҳовлига қадам қўйган Гулбодом нима учундир ишга бормай, дарвоза ёнида тунд қиёфада нимадир қилаётган акасининг важоҳатини кўрди-ю, гўё еттинчи осмондан бирдан қулаб, ҳавоси чиқиб кетган пуфакдек, шалвираб қолди.

– Тўхта, гапим бор! – синглисининг саломига алиқ олиш ўрнига ака таҳдид билан ўшқириб, турган жойида ҳайкалдек қотган синглисига юзланди. – Хуш, кеча кимнинг «Нексия»сида келдинг?

«Вой тавба! Мен келганимда атрофда ҳеч ким йўқ эди-ку? Ким кўриб, дарров акамга етказа қолди экан!»

– Автобусда опамникидан келаётиб, бир аёл билан танишиб қолувдим, – акасининг важоҳатидан капалаги

учиб кетган жувон қалтираганича, жавоб берди. – Ўшани ўғли онасини кутгани чиққан экан. Асални ухлаб қолганини кўриб, ўша аёл «йўлимиз усти экан, ташлаб ўтамиз» деб...

– Ҳой, бир марта бўлса бошимизни эгиб бўлгансан, – ака дағдаға қилди, – эндигиси ортиқча бўлади, билиб қўй. Оёғинг синиб қолган бўлса ҳам автобусда юр. Дуч келганнинг машинасига чиқаверма, охири ёмон бўлади, тушундингми?!

– Тушундим...

Гулбодом кўз ёшларини оқизганича, онагинасидан қолган ғариб кулбага кириб, ҳамон пишиллаб ухлаб ётган Асалоининг кўрпачаси ёнига чўкди.

«Агар ўша аёл менга ҳе йўқ, бе йўқ нақд эллик минг сўм, устига устак телефон рақамларини ҳам берганини билса, акам ёки отам, айниқса ер остида қимирлаган илонни биладиган келин аям нима деркин? Унданам, энди бу пулларни қандай ишлатаман? Яна гап кўпаяди-ку?»

Гулбодом ўйлаб-ўйлаб ҳозирча, опаси берган пулга қизига пальто олишни, Зебо опаси берган пулни эса яшириб қўйиб, маош олгандан кейин ишлатишни маъқул топди. Ўшанда ҳеч ким «бу пулларни қаердан олдинг?» дея олмайди.

Гулбодомга ўзининг бу фикри тўғридек туюлиб, бо-риб даҳлизчадаги муздек сувга юз-кўзларини ювди-да, газ плитаси устидаги кичкинагина декча қозон билан сув тўла човгум тагига олов ёқиб, понушта тадоригини кўра бошлади.

– Беванинг бошига Бухородан тош отиларкан, – Сарви ая қозон тепасида куймаланаётган жувоннинг ёнига етиб келмасданоқ гап бошлади. – Яна нима балолар бўлди? Кеча қаерда, ким билан эдинг? Қанақа машинада келдинг?

«Оббо, сиз етмай тургандингиз» дея ғаши келган Гулбодом зўраки жилмайиш билан қўшнисига пешвоз чиқиб, салом бериш асносида кўришгани қўл узатди. Ҳол-аҳвол

сўралгандан кейин кеча қасрга боргани, қачон, ким билан келгани ҳақида холага «ҳисобот» топширди. Орада чой дамлаб, косаларга ярим қилиб мастава сузди.

– Қўй, мен яқинда овқатланганман, – хола фотиҳа ўқиғач, косани нари сурди. – Ўзинг иссиқ-иссиқ ичиб ол, саҳарлаб ишлаб келгансан. Опанг тузук эканми? Яхши юрибдийканми? Поччанг-чи? Барака топгур, яхши йигит. Бир-бирига жуда мос-у, шу, Яратган эгам тирноқ бермаяпти-да, – хола чой ҳўплади. – Анави, танишган аёлингни ҳам ажойиб, бой аёл дедингми? – Тасдиқ ишорасидан кейин хола гапда давом этди. – Ана ўшанақаларни маҳкам ушла! Зора бахтинг очилиб, ўз йўлингни ўзинг топиб кетсанг...

Хола яна анчагина панд-насиҳат қилиб, Асалоёй уйғонгач, она-болани дуо қила-қила чиқиб кетди.

Гулбодом қизини ювинтириб, нонушта қилдиргач, кийинтирди-да, она-бола яқинроқдаги бозор томон йўлга тушдилар.

Гулбодом қизи учун кўнглидагидек кийим-кечак харид қилгунича ҳаво яна ҳам совуб, майдалаб ёмғир ёға бошлади. Улар бекатга етиб келганда эса ёмғир қорга айлашиб, авж олиб, шиддат билан ёға кетди. Аксига олиб, автобус ҳам кела қолмас, аёлнинг юпун кийими ёмғирдан ҳўл бўлиб, ич-ичигача намлик ўтиб бормоқда, оёғи-ку аллақачон шалаббо бўлиб кетганди. Шундай бўлса ҳам, она – она экан-да, бекатнинг ёғин тегмайдиганроқ жойига суқилиб, қизалоғини наналашга уринар, «ишқилиб, болам шамоллаб қолмасин-да» дея ташвиш чекарди.

Ниҳоят, узоқда унга керакли автобуснинг қораси кўринди. Гулбодом қизини кўтарганича, етиб келган автобусга амаллаб чиқиб олди. То уйигача бўлган беш-олти бекат йўл беш-олти баробарига чўзилиб кетгандай, вақт имиллар, автобус эса гўё юриб эмас, эмаклаб кетаётганга ўхшарди. «Нега таксига ўтира қолмадим? Пулим бор эди-ку? Лекин яна гап кўпаярди-да. Майли, озгина қолди. Ҳозир уйга бориб, қайноқ чой, аччиқ мастава ичсам, ҳаммаси ўтиб кетади»...

Афсус, жувонга на аччиқ мастава, на қайноқ чой ёрдам берди. Алангайи оташ бўлиб ётган аёл ким «Тез ёрдам» чақирганини, қачон касалхонага олиб кетишгани-ю, қизалоғи кимнинг қўлида қолганини ҳам билгани йўқ.

У ҳушига келганида оппоқ хонадаги оппоқ ўриндиқда ётар, билагига «осма укол» уланган, ўриндиқ ёнидаги курсида эса елкасига оқ халат ташлаган опаси йиғлаб ўтирарди. Синглисининг инграганини кўрган опа дарҳол унинг устига энгашди.

– Гулбодом, кўзингни оч, жон синглим, кўзингни оч! – опа синглиси кўзларини хиёл очганини кўриб: – Худога шукр-а, қўрқитиб юбординг-ку? – деди кўз ёши аралаш жилмайиб. – Тузукмисан?

– Яхши, – Гулбодом қурушиқ лабларини аранг қимирлатди. – Нима бўлди менга? – Кейин бир нима эсига тушгандек, кўзлари катта очилиб, безовталанди:

– Болам қани? Асалоё қаерда?

– Хавотир олма, у бизникида, – опа синглисининг пешонасига ёйилган паришон сочларини тўғрилади. – Ўйнаб-кулиб юрибди. Ёмғирда қолиб, қаттиқ шамоллабсан. Иситманг кўтарилиб, алаҳлай бошлаган бўлсанг керак, Асалоё йиғлайверибди. Охири ташқарига чиққан отам «бу бола нега бунча йиғлайди» деб уйга кирса гоҳ ҳуд, гоҳ беҳуд бўлиб ётган экансан. Дарров акангни, келинни уйғотиб, «Тез ёрдам» чақиритибди. Худога шукр, мана, ўзингга келдинг. Лекин икки кун алаҳлаб, роса қўрқитдинг-да. Илоё, тузалганинг рост бўлсин!

Гулбодом шифокорларга ялинавергач, орадан бир ҳафта ўтиб, унга уйга кетиш учун жавоб беришди...

Бахт қуши

Гулбодом касалхонадан чиққач, яна бир ҳафтача ишга боролмади: бутун бадани зирқираб оғрир, юришга мадори йўқ эди. Орада фаррошларнинг бригадири Махфират

исмли аёл кўргани келиб, маошини бериб, кетар олдидан:
– Тезроқ тузалиб, ишга чиқ. Бўлмаса, жойингдан ажралиб қоласан. Анави, Шамси қора бор-ку, ўша синглисини тиқиштириб, иш сўраяпти, – деб кетди.

Унинг гапларидан жувоннинг дили оғриди. Ўзига қолса, мана шундай ихраб-сихраб юрармиди, ўйпаб-кулиб ишга бориб-келиб юрганига нима етсин, ахир. Бу ёқда отаси билан акасига ҳам анча инсоф кириб, чеҳралари очилиб, ҳол сўрайдиган бўлиб қолишди. Кеча янғаси дорихонадан бир дунё дорилар олиб келиб берди (майли-да, Гулбодомнинг пулига бўлса ҳам). Опаси олиб кетмоқчи эди – бормади. Қизи эса онасига ўрганиб қолибди. Бола яхши гапнинг гадоси-да. Опаси билан бирга келиб, яна бирга қайтиб кетди. «Онамнинг ёнида қоламан», ҳам демади.

«Темирни занг, одамни ғам смиради» деганларидек, одам ёлғиз қолса ҳар турли хаёллар бостириб келиб, эза-верар экан. Кундузлари-ку ҳали отаси, акаси ҳол сўраб, энди янғаси бир косагина бўлса ҳам иссиқ таом кўтариб кириб, баъзан эса Сарви хола аҳвол сўрагани кириб, унчалик билинмайди. Қош қорая бошлагандан эса Гулбодомнинг юрагига ҳам қандайдир ғусса, қоронғилик чўка башлайди. Ўзини қаерга қўйишини билмай, онасидан қолган эски телевизорнинг ғинғиллаши ҳам ёқмай, гўё бошига тоғ ағдарилганга, ҳеч кими йўқ ғарибу потавонга ўхшаб, юраги сиқилаверади. Қаерларгадир, ҳеч ким танимайдиган, билмайдиган жойларга кетгиси, катта-катта ишларни қилиб, кўп-кўп пуллар тониб, бой бўлиб, ҳамма ташвишлардан бир йўла қутулгиси келади. Хаёлида зотилжам дейиладиган мана шундай дарди бедаво-ларга илакишиб юришининг сабаби ҳам камбағаллиги. Ахир оёғига иссиқ этиклар, устига қалин кийимлар кийиб юрғанда, шамолламасди-да...

Гулбодом анча тузук бўлиб, яна сунурги судраб, ишга борган куни гўё бошига чарақлаган офтобнинг қайноқ пурлари ёғилди. Яъни у кутилмаганда нажот фаришгаси

– Зебо опасига дуч келиб қолди. Ўшанда у ҳудудни супуриб, супургини доимги жойига қўйиб, судралгандек аста-секин йўл четидан келаётганди. Атрофидаги қайноқ ҳаётга аҳамият ҳам бергани йўқ. Бир пайт опноқ «Нексия» ўзидан беш-ўн метр нарида тўхтаб, эшиги очилди ва ажойиб мўйнали пальто кийган аёл – Зебохон қимматбаҳо этикли оёқлари билан ерни аста босиб, у томонга бир неча қадам юрди:

– Гулбодом, бормисиз?

Опахонининг ўктам овозини эшитган жувоннинг юраги дукуллаб уриб кетди. У аёл томонга талпиниб:

– Опажон! – деди-ю ўзининг ночор аҳволидан уялиб, тўхтаб қолди.

– Сизга нима бўлди? Нега бунчалик озиб кетдингиз, касал бўлдингизми? – аёл Гулбодомни маҳкам қучоқлаб, кўришиш асносида ундан ҳол-аҳвол сўрай кетди. – Тинчликми ўзи? Қизингиз, уйдагилар яхшими?

– Ҳа, – жувон ийманибгина жавоб бера бошлади. – Ҳаммаси яхши фақат, сал касалланиб, касалхонага тушиб қолдим.

– Қаранг-а, – аёл уни кўриш учун атайлаб шу кўчадан бир неча марта ўтганини айтиб ўтирмади. – Бечора, роса қийналибсиз-да, а? Бир оғиз қўнғироқ қилиб, «шундай гап» демайсизми, мен югуриб келмайманми? Биз, аёллар шунақамиз-да. То бошимиз деворга урилмагунча бирор яқинимиздан кўмак сўрашга тортинамиз. Ахир, мен сизни қиёматли синглим деганман. Мен ҳам ёлғиз қизман, кўнглим ярим. Шунинг учун ўзимга ўхнаганларга яхшилик қилишни, қўлимдан келганича уларга ёрдам беришни истайман. Аҳволингизни қаранг. Яна шу ҳолда кўча супуриб келяпман денг? Йўқ, бу ишингиз менга ёқмайди. Мен суриштириб, сизга мос озода, енгил иш топаман. Икки-уч кундан кейин қўнғироқ қилинг. Ҳозир эса дорихонадан керакли дориларни олиб, уйингизга бориб ётинг, даволанинг. Фаррошликни йиғиштиринг.

Зебохон яна кўп гапларни гапирди. Машинани орқага қайтартириб, уни уйига ташлаб қўймоқчи бўлди. Гулбодом яна гап кўпайишини ўйлаб, унинг бу таклифига жон-жаҳди билан қарши турди. Шундан кейин Зебохон бежирим сумкачасидан бир даста пул чиқариб, қўярдақўймай жувоннинг қўлига тутқазди ва машинага ўтираётиб, «қўнғироғингизни кутаман!» дея таъкидлади ва жўнаб кетди.

Гулбодом пуллари чангаллаганича, жойида анча туриб қолди. Хаёлида ўзини гоҳ жаннат фариштасига, гоҳ Ҳазрати Хизрга йўлиққанга ўхшатиб, «наҳот, бегона бир аёлга шунчалар меҳрибонлик қиладиган ажойиб инсонлар ҳам бўлса, ахир, мен бу меҳрибон аёл учун кимман? Ҳеч ким. У ҳам менга ҳеч ким эмас. Шунчаки, йўлда танишган бир аёл. Мени унутмаганини, яна ғамхўрлик қилганини қаранг-а, ҳатто туғишганларим ҳам шунчалик меҳрибон эмас», дея ҳайратланарди. Ҳатто ўтган гап пул берганида «бойлиги ошиб-тошиб, пуллари қарерга қўйишини билмай юрган бойвучча аёл, шекилли», дея ўйлаганидан ҳам уялиб кетди. «Дунёда яхши одамлар ҳам кўп. Бу ажойиб аёлга дуч келишим – менга Аллоҳнинг қилган марҳамати. Майли, шу аёлнинг этагидан тутганим бўлсин. Кўринишидан ўқимишли, баобрў бу аёл менга ёмонликни раво кўрмаса керак».

Гулбодом анча тетиклашиб, қадамлари енгиллашиб қолди. Лекин ишини тўсатдан ташлай олмади – бориб-келиб юраверди. Орадан уч кун ўтгач эса журъат топиб, кўчадаги автомат-телефондан нажоткорига қўнғироқ қилди.

– Жуда вақтида қўнғироқ қилдингиз-да, – Зебохон унинг овозини эшитиб, қувониб кетди. – Ҳозиргина дугонам билан сиз ҳақингизда гаплашган эдим. Ҳозир қаредасиз?

– Хиёбоннинг ёнидаги автомат-телефондан қўнғироқ қилияпман.

– Анча яхши бўлиб қолибсиз-да, а, шу жойларга келган бўлсангиз. Ўн беш дақиқада ёнингизга етиб борман, кута оласизми? Гап бор, муҳим гап.

– Майли, кутаман, – жувоннинг юраги ўйнаб, у томондаги гўшак қўйилиб, қўлидаги гўшакдан тинимсиз қисқа гудок эшитилаётган бўлса ҳам, уни жойига қўйишни унутиб, туриб қолди. – Ҳозир келиб, фалончи қариндошимга турмушга чиқинг деса-я. Яна қанақа муҳим гап бўлиши мумкин?

Зебохон таксидан тушаётганда Гулбодом хаёл суриб қолиб, автомат-телефоннинг темир будкаси ичидан эндигина чиқиб, саросима билан атрофга аланглаб турганди. У Зебо опасини кўрди-ю у томонга талпинди. Аёл ҳам қучоқ очиб келиб, Гулбодом билан яқин қариндош, қадрдонлардек кўришди.

– Хўш, шу ерда гаплашаверамизми ё ҳов анави қаҳвахонага кирайликми? – аёл мулойим жилмайди.

– Шу ерда гаплаша қолайлик, – Гулбодом гўё аёл «йўқ, ўша ерга борамиз!» дейдигандек, шошилиб жавоб берди. – Шошиброқ тургандим. Нима гап ўзи?

– Сизга иш тошгандим, – аёл Гулбодомнинг қўпол сурпури туфайли дағаллашиб кетган ўнг қўлини майин, юмшоқ кафтларига олди. – Шунингиз билан маслаҳатлашмоқчи эдим.

– Қанақа иш экан? – ҳаяжонланиб сўради Гулбодом.

– Жуда яхши, озода, енгил ва даромадли иш. Иссиқ, ёруғ хонада ўтириб, ўзингиз қатори қирқ-эллик нафар қиз-жувон билан чойшаб, ёстиқ жилд, сочиққа ўхшаган нарсалар тикасизлар. Маоши ҳам зўр.

«Мунча яхши иш экан», дея хаёлидан ўтказган Гулбодом:

– Қаерда экан бу иш? – деб сўради қизиқиш билан.

– Узоқроқда, – сирли жилмайди аёл. – Ҳозир кимга айтсам, бу ишга «жон» деб боради. Лекин шароитингиз оғирлиги учун дугонаам «цехимга ишчи қиз-жувонлар керак» деб қўнғироқ қилганидаёқ дарҳол сиз кўз олдимга

келдишгиз. Иш Жанубий Кореяда. Дугонам бир неча йилдан буён ўша ерда тадбиркорлик қилади. Мен ҳам тез-тез бориб тураман. Синглим, иккита жияним ўша ерда ишлашади. Йилда бир марта келиб, топган пулларига уй, қимматли ашёлар сотиб олиб, яна қайтиб кетишади. Ҳаммаси ўзимизнинг аёллар. Хўш, нима дейсиз?

«Тавба. Куши кеча узоқ-узоқларга кетиб, бой-бадавлат бўлиб келишни орзу қилган эдим-а. Яхши ният – ярим мол, деганлари шу бўлса керак-да. Лекин отам, акам нима деркин? Асал-ку майли, опамникида қолаверади».

– Мен-ку йўқ демайман, – Гулбодом ич-ичидан тўлқинланиб, қувончини сездирмасликка уринди. – Отам, опам билан маслаҳаллашиб кўрай. Жавобини шунга қараб айтаман.

– Майлику-я, лекин вақт тиғиз. Ҳозир дугонамнинг цехида ишлаб чиқарилаётган нарсаларнинг бозори чаққон экан. Шунга қўшимча ишчи олай, нима бўлса ҳам юртдошларим учун бўлсин, депти. «Ўша ёққа боришимга ёрдам бериш», деб анчадан буён илтимос қилиб юрган танишларим бор. Бироқ негадир сиз кўнглимга яқин бўлиб қолдингиз, шунинг учун сизга айтяпман бу таклифни. Иссиқ, озода хонада ўтириб ишлаб, жарақ-жарақ доллар санаб олиш кимларга ёқмайди, дейсиз. Унинг устига, аёллар ётоқхонаси, озиқ-овқат текин бўлса. Ё отангиз билан ўзим гаплашайми?

– Йўқ, – юзлари қизариб, кўзларида қандайдир учқунлар пайдо бўлган Гулбодом дадил жавоб берди. – Аввал ўзим гаплашай. Жуда бўлмаса, кейин сиз гаплашасиз. Отамни қандай қилиб бўлмасин, кўндираман.

– Отангизни кўндиришингизга кўзингиз стар экан... – аёл бир оз ўйлашиб, ниманидир чамалади, – бундоқ қиламиз: эртага эрталаб шу ерга паспортингизни олиб келинг. Мен визани ҳаракатини бошлайман. Ахир, дугонам Холидахоннинг ўртоғи битта мен эмасман-ку? Яна бошқа бирортасига қўнғироқ қилган бўлса, у биздан олдин отни қамчилаб қолмасин. Мен бугун сиз билан

гаплашганимни, рози бўлганингизни айтиб, унга қўнғироқ қилиб қўяман. Сиз паспортингизни менга бериб, у ёқда ишингизни битиргуингизча, мен бу ёқда виза олишга уриниб кўраман. Шундоқ қилсак, вақтдан ютамиз, тўғрими?

Гулбодом «тўғри» дегандек бош силкиди ва аёллар эртага эрталаб соат саккизда учрашишга келишиб, хайрлашдилар.

«Долларда ҳақ тўлашар экан, долларда», – гўё юриб эмас, учиб кетаётган Гулбодом ширин эптикди. – Доллар деганлари қанақа бўларкан-а? Унинг кучи жуда катта бўлса керак. Ахир, анавинда борганимда опам, «поччанг машина оламиз деб тонганини долларга айлантиряпти», деганди-ку. Ўша ёқларга бориб, ҳеч бўлмаса икки йил ишласам, анча-мушча бойиб кетсам керак. Кейин қайтиб, икки хонали уй сотиб оламан. Зебохон опамга ўхшаб сочларимни чиройли турмаклатиб, хорижнинг пўрим кийимларидан танлаб кияман. Уйимни ҳам чўғдек қилиб безатаман, кўрганнинг оғзи очилиб қолади. Қизимни қўғирчоқдек кийинтириб, ясантираман...

У доимгидек имиллаб эмас, илдам юриб, йўл-йўлакай бозорга кирди. Зебо опаси яна қўлига тутқазган пулга қўй гўшти, новвот, ҳусайни узум, тўртта бўрсилдоқ патир сотиб олди. Уларни иккита елим халтага жойлаб, шодон кайфиятда уйига йўл олди. Бахтига, отаси эндигина қоровулликдан қайтиб, ҳовлида нимадир қилиб турган экан. Гулбодом отасига дадил салом бериб, келин аясини чақирди-да, елим халталарни унинг қўлига тутқазди.

– Вой-бў, бозорни катта қилибсиз-ку? – ялтоқланди келин аяси. – Маош олдингизми ё пул-мул топиб олдингизми?

– Ота, опамникига бориб келаман, – деди жувон унинг гапига аҳамият бермай. – Кечга томон қайтаман, майлими?

– Жа қоронғига қолиб кетма, – отаси мулойим жавоб берди. – Тезроқ қайт. Асални олиб келасанми?

– Унаса, олиб келаман.

Гулбодом шошилиб, кийимларини алмаштирди ва орқа-олдига қарамай, кўчага ошиқди. Хушхабарни тезроқ онасига етказиб, у билан маслаҳатлашмоқчи, иложи бўлса, бугун уни ўзи билан олиб қайтиб, мақсадини отасига онаси орқали билдирмоқчи эди. Хаёлида ўзи тезроқ ҳаракат қилмаса, Зебо онаси айниб қоладигандек, ўрнига бошқа қизни юбориб, ўзи яна ўша чўлтоқ супурги билан қоладигандек шошиларди, у. «Бошимга бахт қуши қўняпти. Уни учуриб юбормай, ушлаб қолиш фақат ўзимнинг қўлимда».

У беихтиёр пичирлаб, Зебо онасининг ганини такрорлади.

Қатъий қарор

Эшикдан кулиб кириб келаётган синглисини кўриб, Гулсара ҳайратланиб, қўлидаги бир қучоқ ўтинни ерга ташлаганича, унга пешвоз чиқди.

– Қасқдан қуёш чиқди? – она-сингил қучоқлашиб кўришар эканлар, онанинг кўзи ёшланди. – Чеҳранг очилиб, кулиб юрсанг бирам ярашар экан. Қани, уйга кирайлик.

– Асал ухляянгими? – беихтиёр сўради сингил.

– Йўқ, дадаси айлантиргани олиб чиқиб кетди, – она ҳам бу гани беихтиёр айтиб юборди-ю, хижолат билан синглисига қаради. – Узр, тилим ўрганиб қолибди...

– Ҳай, майли, – Гулбодом бу гапдан ранжимади. – Чамаси, ростдан ҳам Асал сизга қиз бўлиб қолади, шекилли...

– Вой, тилингда шакар! – Гулсара синглисини қучоқлади. – Шундай қарорга келдингми? Асалой ҳам бизга ўрганиб қолди-да. Айниқса, поччанг уни ер-кўкка ишонмайди. Иложи бўлса, ишхонасига ҳам бирга олиб кетса. Асал шу ердалигидан ишга ҳам кеч кетиб, эрта қайтаяпти...

Опа-сингил ичкари кириб, хонтахта атрофига ўтириб, фотиҳа қилишгач, онанинг гўё ҳуши ўзига келди:

– Асалоини ростдан бизга бермоқчимисан? Бирорта-си оғиз солдими, турмушга чиқасанми?

– Ундан ҳам баттар, – кулди сингил. – Асални сизга ташлаб, узоқ-узоқларга бахт қидириб кетмоқчиман.

– Узоқларда нима бор? Яқинроқда йўқ эканми бахт дегани?

– Кимлар учундир бор экану менга қолганда тугаб қолибди, – Гулбодомнинг ранги оқаринқиради. – Шунинг учун бир умр бахтсиз ўтмай деб ўзим уни қидириб топмоқчиман.

– Жумбоқ қилмай, тузукроқ гапир. Нима гап ўзи?

Гулбодом гоҳ куюниб, гоҳ қувониб Зебохон билан учрашиб, танишгани, унинг ўзига кўрсатаётган муруввати, қилган яхшиликлари ва таклифини ҳикоя қилиб берди. Унинг гапларини диққат билан тинглаган опаси:

– Ўзи қаерда ишлаб, қаерда яшар экан у онам? – деб сўради. – Бирорта кўнгли бузук бўлиб, сени ҳам йўлдан ураётган бўлмасин?

– Қизиқсиз-а, опа, – Гулбодом қизишди ва чўнтагидан қоғозга ўралган кичкинагина ялтироқ қоғозчани олиб, авайлаб, опасига узатди, – мана уйи, иш жойининг манзиллари ёзилган. Кўнглида ёмонлиги бўлган одам буларни берармиди? Ўзи, ўрганиб қолганмизда биров яхшилик қиламан деса, дарров гумонсирашга. Ундан кўра, «майли, синглим, сенга шунчалик ғамхўрлик қилаётгани учун ўша аёлни Худо ярлақасин. Айтилган жойга бориб, ишлаб, тузукроқ пул топгин, йиғиб-териб, бир бошпана қилгин. Асалдан кўнглинг тўқ бўлсин, унга ўз боламиздек қараймиз», демайсизми? Балки, уйли бўлсам, бахтим очилар, турмушга чиқиб, фарзандли бўларман. Асал ўз-ўзингизни қизингиз бўлиб қолар...

Гулбодомнинг ҳамма гапларидан ҳам охиргиси Гулсаранинг юрагини жизиллатиб юборди. Рост-да, ҳозир нима кўп, уй-жойли, бойвачча аёлларнинг харидори кўп.

Балки, чиндан ҳам синглиси бахтини ўша томонлардан тошиб, яна фарзандли бўлар, Асал эса ўзига қолар?

– Энди, синглим, ҳозир яхшидан ёмон кўн-да. Барибир, дуч келганга эргашиб кетавериш хавфли. Кейин шўрингга шўрва тўкилиб, қочгани жой тополмай қолмагин, дейман-да. Агар шунчалик кўнглинг чопиб, боргинг келиб турган экан, мен нимаям дердим. Фақат эҳтиёт бўл, тузукроқ суриштир.

– Мен эртага эрталаб Зебо опага паспортимни берганимдан у оёқ-қўлимни боғлаб, машинага ортиб кетмайди. То ҳужжатлар тайёр бўлгунча уни суриштиришга улгураман. Фақат битта илтимосим: отам билан ўзингиз гаплашиб беринг. Биласиз, гап очсам, дарров ўтмишимни эслатиб, оғзимга уради. Ахир бир марта янглишган одам умрбод йўлдан адашавермайди-ку? Қачонгача кўча сушураман ахир? Мен фаррош бўлиб юраверсам, менга ким ҳам уйланарди... – Гулбодом кўзига ёш олди.

Синглисининг ҳолатини кўриб, опанинг кўнгли эриди. Тўғри-да, бу тенгилар икки-уч боланинг онаси, кенг уйнинг бекаси бўлиб юришибди. Бу шўрликни эса қўлидан сузурги тушмайди. Аслида туман марказидан шаҳарчага айлантирилган юртида маълумотсиз, буниги устига, бир болали бева аёл учун тузукроқ бир иш топиш амримаҳол. Нима, энди четга кетганлар йўлдан чиқиб, бузулиб кетаверишадими? Ҳисоблаб кўрса, ўзи яшаб турган маҳалланинг ўзида қанча оила Россиянинг турли шаҳарларига бориб, мўмай пул топиб келаяпти. Россияга борадими, Кореяга борадими – нима фарқи бор? Қаерга борса ҳам соғ-омон бўлиб юрса бўлди-да. Синглиси пишиқ, унча-мунчага оғзидагини олдирмайди.

Маслаҳатни бир жойга қўйгач, онаси отасини кўндиришига ишонган Гулбодом енгил кайфиятда уйга қайтди. Ҳатто бир оз кутиб, қизи билан поччаси келса, кўриб кетишни таклиф қилган онасининг гапига нарво ҳам қилмади. Ҳозир унинг нияти битта: тезроқ тоғ отса-ю меҳрибони – Зебо онасига учрашиб, қатъий қарорини айт-

са, паспортини унинг қўлига бериб, ҳужжатларини тезроқ тўғрилашни илтимос қилса...

Гулбодом хуш кайфият билан уйга келиб, уй юмушларини олиб-югуриб бажара бошлади. Кечки овқат пайтида ҳам келин аясига, жиянига ҳазил гаплар қилиб, бир чиройли ўтирди. Келин аядан аввал овқатдан бўшаган идишларни йиғиб, дастурхонни қоқиб, ошхонани чиннидай қилиб тозалаб чиқди. Унинг хаёлида вақт имиллаб ўтмоқда, кеч кириши чўзилиб кетаётгандай эди.

Ниҳоят бир амаллаб тонг оттирган жувон ювиниб, попушта ҳам қилмай, ишга кетди. Ишини барвақт тугатиб, келишилган жойда Зебо опасини кута бошлади. Аёл ҳам уни узоқ куттирмади, айтилган вақтдан олдироқ келиб, «сингилжони» билан қучоқлашиб, ўпишиб кўришди. Гўё нима учун келганини унутгандай, обдан ҳолаҳвол сўради. Охири:

– Хўш, нима қилдик, Корёяга борамизми? – деди жилмайиб.

Зебо онасининг ўктам муомаласи-ю ширин каломларидан ўзини еттинчи осмонда ҳис қилаётган Гулбодом нимдош нальтосининг чўнтагидан паспортини олиб, унга узатди.

– Албатта, борамиз!

Ҳозир Гулбодомни бу йўлдан қайтарадиган куч йўқ эди гўё. У ҳали отаси, акаси билан гаплашмагани, улар балким «бормайсан» дейишлари мумкинлигини хаёлига ҳам келтирмас, ақли-ҳуши ўзи туни билан ухламай, барпо қилган хаёлий ҳашаматли, бахтиёр ҳаёт билан банд эди: «Йўқ дейишса ҳам кетаман! Нима, мени яхши жойда ишлаб, мўмай бойлик тошиб, бахтли яшашга ҳаққим йўқми? Кимдан қаерим кам?»

У аллақачон қатъий қарорга келиб бўлганди...

Тараддул

– Отажон, биттагини синглим. Унга менинг ҳам жоним ачийди. Ёш жонига ёзда куп иссиғида, қишда изғирин совуқ, ёмғир-қор остида сулурги судраб юрганини ўйласам, юрагим эзилиб кетади. Балким, шунинг учун ҳам биров назарга илиб, совчи қўймаётгандир. Унингиз ақлли, бировга ҳаққини бериб қўймайдиган, пишқ-пухта. Йўқ деманг, отажон, ўзини синаб кўрсин. Кореяга борган битта уми? Бахти очилиб кетар, балки...

Нормат ота бошини эгганича, хаёл суриб қолди. Уч фарзандни ерга қўйиб, кейин кўргани – тўнғичи Гулсаранинг ганини шу пайтгача икки қилмаган. Нима деса «хўп» деб, бажо келтирган. Умринг узоқ бўлгурнинг жўяли гаплари, сермулоҳазалиги онаси раҳматлига тортган. Энди унинг ҳам синглисига жони ачийди, умри ўтиб кетаётганига куяди-да. Лекин «ишлар экан», деб ота-боси кўрмаган жойларга фарзандини жўнатиб юбораверадими? У ерда бирорта таниш-билиши, қариндош-уруғи бўлмаса. Қовоғини солиб юргани билан Гулбодомни бошқа болаларидан кам кўрмайди, ич-ичидан яхши кўради. Фақат қизи шўх-шаддодроқ бўлгани учун унга писбатап қаттиққўлроқ бўлишга урина бошлади. Ўзбошимчалик қилиб, ўзи эр тонгандан, эри ўлиб қайтиб келгандан кейин яна ҳам жиддийлашиб, иложи борича у билан кўрсроқ муомала қила бошлади. Хаёлида, шундай қилса, қизи бошқа адашмайдигандек эди. Мана, яна ўзинча кимлар биландир танишиб, аллақасқларга боришни режалаштириб ўтирганмиш. Тавба «Отаси урмаган қўнғизни, боласи отибди тўнғизни» деганлари шу-да...

– Отажон, нима дейсиз? – Гулсара отасига ялингандек, мўлтиллаб қаради.

– Нима дердим, болам? У аёл ким, уй-жойи қайда, нима иш қилади – билмайсан-ку? Кўчадан келган бир бегона аёлга бебош синглингни қўшиб юбораверасанми? «Синалмаган отнинг сиртидан ўтма» деган гап бор, жон

қизим, «Одамнинг оласи ичида» деган машойихлар. Эрта бир кун келиб, аттанг қилиб қолмайлик, дейман-да.

– Отажон, у аёл ўзимизнинг шаҳардан экан. Уйини, ишхонасининг телефон рақамини берибди, кўрдим. Ўзим ҳам бир кўришиб, гаплашаман. Яна бошқа қизлар ҳам борадиган бўлса, уларни ҳам суриштираман. Майли, борсин, ишлаб кўрсин, ёқмаса ё ишни элломаса, қайтиб келаверсин.

Хуллас, Гулсара у деди, бу деди охири отасининг розилигини олди...

Бугун опаси келиб, отаси билан гаплашишини билган Гулбодом қадрдон ўриндиғида ўтирганича вақт ўтишини кутар, изғирин жон-жонидан ўтиб кетаётганини ҳам сезмас эди. Унинг опасидан кўнгли тўқ, опаси барибир унинг кетишига рухсат олиб беради. Бу ёғи энди ҳужжатларнинг тайёр бўлишига боғлиқ. Зебо опаси: «Эртага сиз билан бирга кетадиган яна битта дугонамни шу пайтда, шу ерга олиб келаман. Ўша билан бирга керакли жойга бориб, ариза билан расм ташлаб келасизлар. Кейин мен ҳамма ишни тезлаштиришга ҳаракат қиламан», – деди боя.

– Ҳа айтгандай, расмга тушишим керак-ку, – Гулбодом шошилиб ўридан турди. У ёқ-буёққа аланглаб, бозорга кираверишда суратхона борлигини эслади. Ўриндиқдан нарироқдаги жўмраги йўқ крандан жилдираб турган муздек сувда юз-қўлини ювиб, бошидаги рўмолга артинди. Кейин рўмолни қоқиб, яна бошига ўради-да, илдам йўлга тушди.

Гулбодом «тўрт қадам жойга ҳам пул сарфлайманми?» деган хаёлда уйи билан суширадиган жойгача бўлган масофада доим яёв юриб, ўрганиб қолган. Бозор йўли устида эмасми, баъзан унинг дарвозаси ёнида ўтирадиган аёллардан қизи учун қурутми, «чуп-чуп қанд»ми сотиб оларди. Бугун ҳам юз сўмга иккита қурут сотиб олиб, чўнтагига солди. Кейин суратхонага кириб борди.

– Опа, ҳужжат учун бўлса, рўмол билан суратга тушилмайди, – деди ёшгина сураткаш йигит. Кейин қоронғироқ хонасининг деразаси ёшидаги узун ойинани кўрсатди. – Ўша ерда тароқ ҳам бор. Рўмолингизни ечиб, сочингизни тартибга келтириб олинг. Пальтогизни ҳам ечиб қўйинг. Ҳа ана, жемпирингиз қора рангда экан, суратга яхши чиқади.

Бошқа пайтда бўлса Гулбодом ўла қолса кимлардир сочини тараган тароққа қўл текизмас эди. Ҳозир эса иложи йўқликдан эмас, «бу кимники экан» деган гапни хаёлига келтирмай, узун сочларини чиройли қилиб тараб, икки ўрим қилиб, елкасидан ошириб, орқасига ташлади. Бармоғини тушуги билан ҳўллаб, қошларини, киприкларини тўғрилади. Кийимларининг уёқ-буёғини текислади. Кейин атрофга аланглаб, бурчакдаги қоронғу хонага кириб кетган сураткашни чақирди.

Бир неча дақиқадан кейин пайдо бўлган сураткаш Гулбодомга бошдан-оёқ кўз югуртириб:

– Ана энди суратингиз зўр чиқади, – дея уни расм оладиган махсус жойга ўтқазиб, фотоаппарат «кўзи»ни тўғрилаб, «диққат, оляшман!» дея шанғиллади...

– Хоҳласангиз – ярим соат кутиб туринг, хоҳласангиз эртага эрталаб келинг, – деди сураткаш.

– Йўқ, кетмайман, кутаман, – гўё биров «бор кетавер» деяётгандек, шошилиб жавоб берди жувон. – Илтимос, иложи борича тезлаштиринг, шошилиш керак эди.

Сураткаш «Хўп бўлади!» деганича яна ичкарига кириб кетди. Гулбодом деворларга осилган суратларни бир четдан, эринмай томоша қила бошлади. Унинг кўзлари суратларда бўлса ҳам хаёллари олисларда парвоз қилар, чет элга бориб, жон-жаҳди билан ишласа, ойига қанча жамғаришининг ҳисобига ета олмасди. «Ётоқ берса, озиқ-овқат берса, демак, бу борада харажатга ўрин йўқ. Уйимга ойига икки, йўқ, юз доллардан юбориб турсам ҳам бир йилда эҳ-ҳе, қанча пул бўлади».

– Мана, тайёр бўлди, – аллақачон қатор стуллардан бирига ўтириб, хаёл дарёсида сузиб юрган жувон сураткашнинг овозидан чўчиб, ҳуши ўзига келди ва чала қуриган суратларини обдан кўздан кечириб, кейин уларнинг ҳақини тўлади. Кейин қоғоз халтага солинган суратларни олиб, йўлга тушди.

У уйга келганида Гулсара отасининг кўнглини анча юмшатиб, синглисини чет элга кетишига деярли рози қилиб қўйганди. Отасининг Зебо опаси ҳақидаги сўровларига ошириб-тошириб жавоб берган Гулбодомга отаси тўғри юриш, ҳар хил бемаъни аёлларга қўшилиб қолмаслик, борган заҳоти қўнғироқ қилиб, аниқ манзилни билдириш, бу ёқдан борган ақлли-ҳушли қизлар билан дўстлашиб, фақат ўшалар билан юриш, бегона юртда ҳадеб кўча айланиб, ҳуда-беҳудага пул сарфламасдан, олган маошига эҳтиёт бўлиш каби жуда кўп нарсалар ҳақида панд-насиҳатлар қилди. Гулбодом отасининг насиҳатларини унинг қаршисида жимгина бош эгиб ўтириб, тинглади. Охири отаси:

– Қачон кетаркансанлар энди? – деб сўради мунғайиб.

– Ҳужжатлар тайёр бўлгандан кейин, – минғиллаб жавоб берди жувон. Кейин қўшиб қўйди: – Ҳужжатларни Зебо опанинг ўзи тўғриларкан. Ўша, цехи бор аёлнинг синглиси ҳам бирга кетаркан. У ўзи ўша ёқда, опаси билан ишлар экану уйидан, ота-онасидан хабар олгани келиб-кетяптийкан.

Отаси бошқа гап гапирмади. Юзига фотиҳа тортиди-ю:

– Масжидга чиқиб келаман, – деб ўрнидан қўзғалди.

Хонтахта атрофида бир-бирига қарама-қарши ўтириб олган опа-сингил яна анча маҳалгача дардлашишди.

Келин сузиб келган ош ейилгач, Гулсара ҳам йўлга отланди.

Эртаси куни тонг саҳардан ишга борган Гулбодом сунур-сидирини тугатгач, ишдан бўшаши ҳақида бошлиғи номига ариза ёзиб, ташлаб кетди. Бошлиқ «нега бўша-

япсан», деганда «бошқа иш тондим», деб кўя қолди. Кейин супургисини идоранинг ҳовлисига ташлаб, анча-мунча ишлаб, қадрдонлашиб қолган аёллар билан самимий хайрлашиб, Зебо опаси билан учрашишга келишилган жойга ошиқди.

Орадан бир соатлар ўтгандан кейин доимгидек «Нексия»да етиб келган Зебохон машинадан тушиб, саломаликдан кейиноқ:

– Қани расм, тайёрми? – деди негадир шошилиб. – Уларни кўлга олгач. – Бўнги, мен шошиб турибман. Манави аёл, – у машинада ўтирган, қора сочлари калта қирқилган, қош-кўзлари ҳам қон-қора, чиройли, лекин ёшини аниқлаб бўлмайдиган хушбичим аёлга қаради. – Ҳужжатларни мана шу опангиз тайёрлайди. Зарур бўлганда уйингизга бориб, сизни ҳам чақиринишади, хўпми?

– Хўп, – деди Гулбодом машинадан тушиб, Мадина, дея ўзига кўл узатган жувонга беихтиёр ўнг кўлини чўзар экап.

Аёллар хайрлашиб, машинага ўтириб, жўнаб кетди.

Юрагида ҳадикка ўхшаган ғалати туйғулар пайдо бўлган Гулбодом ҳам аввалгидек учиб-қўниб эмас, судралгандек бўлиб уйи томон йўл олди. Унинг бирданига нимагадир кўнгли ғашлашиб, хаёлига турли ўй-фикрлар, гумонлар кела бошлади: отаси айтганидек уни алдаб олиб кетишса-я. Бегона юртларда сарсон-саргардон бўлиб, қаёққа боришини билмай...

Гулбодом беихтиёр қоқилиб кетди-ю, ҳуши ўзига келгандек бўлди: тавба нимадан қўрқаман? Ёш боламиндимки, мени алдаб, ўғирлаб кетишса. Кап-катга аёлман, ахир ёқмаса, хайр-хўш деб қайтиб келавераман-да. Мени биров боғлаб қўярмиди «кетмайсан» деб.

У ёмон ўйларга борганидан ичида кулиб, қадамини тезлашгирди.

Қарор бекор қилинди

Нормат ака бир неча кунгача ҳардамхаёл бўлиб, минг хил хаёллар, шубҳа-гумонлар билан андармон, қўли ишга бормай юрди. Охири, дилтортар дўстларидан бири билан дардлашиб, унинг маслаҳатини олди-ю, қизини чет элга кетишига рози бўлганига пушаймон бўлиб, уйга келган заҳоти пешвоз чиққан келинга:

– Гулбодом уйдаими? Чақир, – деди гапни қисқа қилиб ва ўз хонасига кириб кетди.

«Оббо, яна нима бало бўлдийкин? Ҳозир бақир-чақир бошланади» – ўзича фол боққан келин шошилиб, паст уйга – қайнсинглисини чақириб келишга кетди. Хона эшигига етиб бормасдан:

– Ҳой қиз, яна нима балоларни бошлаб юрибсиз? – дея шанғиллади. – Юринг, отам чақиряпти, негадир кайфияти йўқ, бўлақолинг.

– Тавба, бундоқ эшикни очиб, «юринг, отам чақиряпти» десангиз бўлади-ку? – кўнгли ҳапқирганини сездирмасликка уринди ранги бир зумда оқариб кетган жувон. – Нима, сизнингча отам мени фақат уришиш, койиш учун чақирадими?

Гулбодом шу гапларни айтганча, илдам юриб отасининг ёнига кирди ва салом бериб, эшик ёнида туриб қолди.

– Кел, қизим, – отасининг шу бир оғиз гапи билан Гулбодомнинг юрагидаги «ҳозир гап эшитаман» деган ҳадик тарқалиб кетди.

– Ўтир, – отасининг гапи билан Гулбодом қимтинибгина хонтахта четидаги кўрпачага ўтирди.

– Болам, – ота йўталиб олди, – ҳеч қайси ота-она боласига ёмонликни раво кўрмайди. Ҳамиша болаларим унсин, ўссин дейди...

«Бир гап бор шекилли. Фалончи сенга уйланмоқчи деб қолмасинларда ҳозир».

Отаси яна анча гапирди. Гапнинг охирида:

— Дунё кўрган одамлар билан маслаҳатлашиб кўрдим. Чет элга борганларнинг аҳволи ҳақида эшитиб, қизимнинг ҳам бошига ана шундай кунлар тушса, нима қиламан, деб ўйладим. Олис йўл, бегона одамлар бўлса. Бошинг ёстиққа тегса, бир ҳўплам сув берадиганинг йўқ, биров дилингни оғритса, ёнингни оладиганинг йўқ. Қўй, болам, ота-бобонг бормаган бегона юртларга бориб, хорзор бўлиб юрмагин...

Гулбодом астагина «майли» деди-ю, бошини эгганича хонадан чиқди. Унинг орқасидан қараб қолган ота, табиий, «болам мунғайиб қолди-я» деб ўйлади, лекин қизининг юзига сапчимамай, бир оғиз гап қайтармай, «хўн» деганидан кўнгли ёришиб, «демак, у ҳам иккиланиб юрган экан-да», деган хулосага келди.

Ташриф ва унинг оқибати

Нормат ака «мен, борма, дедим, қизим «хўп» деди», дея эртароқ қувонган экан. Орадан икки кун ўтиб, Зебохоннинг эрка ўғлини машинасида Гулбодомни сўроқлаб келган Мадина қутилмаган хабарни эшитди-ю, лом-мим демай қайтиб кетди. Орадан бир соат ўтиб-ўтмай дарвоза ёнида яна машина сигнали эшитилиши асносида эшик қаттиқ тақиллади.

— Ким? — ичкаридан шошилиб чиқаётиб, овоз берди Гулбодом кимлар келганини англаган бўлса ҳам ва келиб дарвозани очди.

Зебохон ичкаридан югуриб чиққан жувон билан тунд қиёфада, совуққина сўрашди ва:

— Нима гап? Сиз билан келишган эдик-ку? — деди нозилигини яширмай.

— Отам... — унинг муомаласидан Гулбодом эсанкираб қолди. — Отам унамаяптилар, шунга...

— Нега унамаяптилар? Нима, шунча ҳужжатни тайёрлаш осон эканми? Бу ҳужжатларни тайёрлагунча қанча вақт, қанча асаб сарфладим? Ушيام қўяверинг,

қанча маблағ сарфладим? Уларни менга ким қайтариб беради?

Зебо яна кўп гапларни айтди. Охири, кечки томон, Нормат аканинг ўзи билан учрашиб, муаммони ҳал қиладиган бўлиб кетишди.

Нормат ака дўстининг уйида бўлган худойидан қайтганда, уйларида нарироқда, катта қайрағоч тагида оқ «Нексия» турар, унинг эшиклари очиқ, ичидан майин мусиқа тараларди. Кўнгли ниманидир сезган ота машинага эътибор қилмагандек, ҳовлига кириб кетди. Лекин ҳали хонага кириб улгурмасдан дарвоза тақиллади ва келип «ҳозир» дея қайнотасига салом берди-ю, дарвоза томон югурди. Орадан бир неча дақиқа ўтгач, ҳовлидан аёлларнинг овози эштилди.

– Ота, сизнинг ёнингизга келишибди, – хона эшигидан бош суққан келин паст овозда хабар қилди. – Киришаверсинми?

Хонага тавозе билан салом бериб, одмигина кийинган Зебо билан доимгидек ораста Мадина кириб келишди. Кўрпачаларга жойлашиб олишгач, ота фотиҳага қўл кўтарди. Кейин ўзаро ҳол-аҳвол сўрашиш бошлашди. Бунда кўпроқ Зебохон гапирди. Унинг назокат билан бурро гапиришига маҳлиё бўлиб қолган Нормат ака хонага «Ассалому алайкум!» дея ўғли Расулжон кириб келгач, сал ўзига келди ва қимтиниб, йўталиб, ўзини ўнглаб олди.

– Булар Гулбодом масаласида келишган экан, – бир четга чўккалаган ўғлига изоҳ берди ота.

– Хўш, нима гап бўляпти яна?

– Энди, укажон, мана, бизни кўриб турибсиз. Бизнинг ҳам бир оёғимиз бу ерда бўлса, иккинчиси чет элда. Бир ҳафтада икки марта бориб келган пайтларимиз ҳам бўлади, тижорат-да. Худога шукр, ҳали бирор марта бизни биров турткилаган ёки ёмон йўлга бошлаган эмас. Ҳар кимга инсоф берсин, ахир, ўзи рози бўлмаса, бировни биров ёмон йўлга мажбурламайди. Бизнинг ҳам бола-ча-

қамиз бор, биз ҳам Худодан қўрқамиз, бировнинг бола-сини уволига қолишдан, тўғрими? – у дастурхондаги ме-валардан тотиниб ўтирган Мадинага қаради.

– Тўғри, – бош силтади Мадина ва олма кавшашда давом этди.

– Энди, синглим, гапларингиз тўғри, сизнинг ҳалол-лигингизга ишонаман, – ота салмоқ билан гап очди. – Лекин сиз буни жўнатиб юбориб, ўзингиз бу ерда қола-сиз-да. Узоқроққа, айниқса, четга чиқмаган. У ерда га-ниш-билиши, яқин одами бўлмаса, иссиқ жон, касал-па-сал бўлиб қолса...

– Ҳаҳ отам-а, – Зебохон майин жилмайди. – Ахир, айт-япман-ку, тез-тез бориб тураман, деб. Мана, Мадина эса ўша ерда яшайди, бола-чақаси ҳам ўша ерда. Опаси ўша цехнинг бошлиғи-да. Бировнинг қоғоздаги қанддек қизи-ни олиб кетган одам, унинг учун жавоб бериши ҳам би-лади-да. Бунинг устига, рухсат берганингиздан кейин қанча сарф-харажат қилдик. Агар жуда норози бўлсан-гиз, майли, биз ҳам оёқ тираб туриб олмаймиз, ихтиёрин-гиз. Лекин ёнимиздан қилинган харажатларнинг пулини тўлашингизга тўғри келади.

– Қанча бўлади харажат пули?

Зебонинг оғзидан чиққан пул миқдорини эшитиб, ота-нинг боши айланиб, кўзи тингандек бўлди. Чунки бунча пулни қайтариш учун у ҳеч бўлмаганда ҳовлисининг яр-мини сотиши керак эди. Наҳот, чет элга кетишга ҳуж-жат тайёрлаш шунчалик қиммат бўлса?

– Майли, биз акаси билан маслаҳатлашиб кўрамиз, – деди у бош эгиб ўтирган ўғлига қараб. – Кейин жавоби-ни айтамыз.

– Фақат илтимос, жавобини тезроқ айтинглар. Ҳам ҳужжатга ҳам пулга куйиб қолмайлик, – деди Зебо му-лойимлик билан ва:

– Энди бизга рухсат, қани, бир дуо қилинг, – дея Нор-мат акага юзланди. – Биз ҳам турайлик, бир жойга бора-диган эдик.

Ота нималардир деб пичирлаб, фотиҳа ўқиди ва қўллари билан офтобда қорайган, серажин юзларини силади.

Меҳмонлар фотиҳадан кейин кўзғалиб, то машиналарига ўтиргунларига қадар уларни кузатиб чиққан Нормат ота ва Расулжонларга бир нарсаларни гапириб, тунштириб боришди.

Меҳмонлар келиб-кетгунча ҳам ўз хонасидан чиқмай, дераза тагида ташқаридаги гап-сўзларга қулоқ солаётган Гулбодомнинг юраги така-пука, гўё нотаниш йигитдан совчи келгану тақдири ҳал бўлаётган бўй қиздек ички бир титроқ билан тиззаларини қучоқлаб, жон ҳовучлаб ўтирарди.

– Энди нима қиламиз? – меҳмонларнинг машинаси ўрнидан кўзғалиши билан Расулжон отасига юзланди.

– Бошим қотиб қолди, болам, – анчайин мунғайиб қолган ота ўғлининг кўзига жавдираб қаради. – Бунча пулни қасрдан оламиз? Бермайман десак, ўртада лафз бор, одамгарчиликдан эмас. Бу, келган аёллар ҳам анча диёнатли, шекилли. Истаралигина экан...

– Таваккал боравер, дейсизми?

– Бошқа иложимиз ҳам йўқ, – ота чуқур хўрсинди, – пешанасида бориши кўради-да, энди...

Сафар тадориги

Эргаси куни соат ўнларда кечаги «ташриф»нинг натижасидан хабар олгани келган Мадина билан Зебохоннинг ўғли Асадни чеҳраси гул-гул очилиб, яна ҳам гўзаллашган, қошларига ўсма, кўзларига сурма қўйиб, бир хуснига ўн хусн қўшилган Гулбодом хурсанд кутиб олди.

– Отам рози бўлдилар! – хушxabарни тезроқ етказмаса, меҳмонлар аразлаб кетиб қоладигандек, салом-аликни ҳам унутиб, суюнчилади машина овозини эшитиб югуриб чиққан Гулбодом Мадинага пешвоз чиқиб. – Боравер, дедилар!

– Жуда яхши бўлибди-да, – Мадина, бир дақиқа деди-да бежирим қўл телефонида кимгадир кўнғироқ қилди:

– Опа, оталари рози бўлибди боришига, нима қилай? – деб сўради. Кейин. – Хўп, хўп бўлади, – деб телефони-ни ўчирди-да, Гулбодомга юзланди. – Ҳозир биз билан виза берадиган жойга бориб, ариза ёзиб бераркансиз. Аризани хорижда яшаб, ишлайдиган опамнинг уйига бораман, деб ёзаркансиз. Мабодо, бирортаси сўраб қолса ҳам опангиз корейлик йигитга турмушга чиққангани, сиз унинг ёнига кетаётганингизни айтар экансиз.

– Хўп бўлади! Ҳозир уйга кириб, келин аямни огоҳ-лаштириб чиқай, майлими?

– Майли, – Мадина машинанинг олд ўриндиғига ўтирди. – Фақат тезроқ чиқинг...

Бир неча дақиқада кийимини ҳам алмаштириб чиққан Гулбодом машинанинг орқа ўриндиғига ўтирар экан, «мана, кўриб қўйинглар, мен қанақа машинада кетаяпман» дегандек, агрофга зимдан кўз ташлади. Аксига яқин орада уни танийдиган бирорта одам кўринмас, борлари эса ўз иши билан овора эди.

Гулбодом Мадина билан дарров чиқиниб кетди. У қаерга деса бирга бориб, айтилган аризани ёзиб, қанча қоғозга қўл қўйди.

– Машинанинг борлига яхши-да, – деди, ишлари осон битаётганида мамнуи бўлган Мадина, – бошқа пайтда, машина бўлмаганда бу ишларни бажариш учун камида икки кун вақтимиз кетарди.

– Иш битдимми? Энди қаёққа юрамиз? – онда-сондагина гапга аралашиб, бошқа пайтда йўлдан кўз узмай, жимгина юрган Асад сўради.

– Вой, шунча иш қиламизу индамай кетаверамизми? Энди бир оз тамадди қиламиз. «Анҳор бўйи» кафесига борайлик, зўр лағмон, чучвара қилишади, бир маза қилиб, тушлик қиламиз. Ҳа, айтгандек, яна битта асосий иш қолди, – у Гулбодомга юзланди. – Беш-олти кундан кейин отангиз ҳам «қизим чет элга боришига қарши эмас-

ман» деб тилхат ёзиб беришлари керак бўлади. Бўлмаса, ҳамма ишимиз чиппакка чиқади. Уйга борганда отапангизга бу гапни айтинг, хўпми?

– Хўп, – деди Гулбодом «отама ёзиб берармикан», дея юраги увишиб.

Мадина қўярда-қўймай Гулбодомни қаҳвахонага етаклаб кирди. Асадни қанча қистаса ҳам «қорним тўқ» деб машинадан тушмади.

Икки жувоп маза қилиб овқатланишгач, Асад яна Гулбодомни уйига элтиб қўйди.

Бугунги кун таассуротларидан Гулбодомнинг боши осмонда, фақат отаси тилхат ёзиб бериши кераклиги эсига тушгандагина юраги бир сиқилиб қўярди.

Гулсаранинг изтироблари

Синглисининг раъйига қараб, уни бу мавҳум йўлдан қайтариб қўя қолмаганидан юраги сиқилиб, кўзига дунё тор бўлиб юрган Гулсаранинг кўнглига баъзан Асалоининг қийқиришлари, ҳовлини бошига кўтариб, шовқин солишлари ҳам сиғмай қолар, ўз манфаатини ўйлаб, мана шу қизчага она бўлишдек бахтни қўлга киритиш йўлида ёлғиз синглисини чоҳга итараётганга ўхшаб, сиқилаверганидан кундан-кунга ранги ҳам сиғиқиб бормоқда эди. «Тавба, – дерди баъзан хаёлан, – бола шунақа бўлар экан-да? Бир оғиз онам қани, қачон келлади?», деб сўрамайди, хархаша ҳам қилмайди-я. Умри узоқ бўлгур, худди онасининг ўзи. Ҳатто баъзи қилиқлари ҳам онасига тортган. Бир кун келиб синглим «адашган эканман, боламан қайтариб беринглар» деса-я? Унда нима қиламиз? Худойим, ишқилиб, синглим ўзи айтгандек, яхши одамларнинг қўлига тушиб, бой-бадавлат бўлиб, бахтини топиб, яна фарзандли бўлиб кетсинда. Э, Художон, зора шу бегуноҳ, мурғак гўдакка берган меҳрим шарофати билан бизга ҳам фарзанд ато этсанг...

Хаёл уммонига ғарқ бўлганича, дўмбоқ кучукчани гоҳ кўтариб, гоҳ судраб ўйнаётган Асалга қараб турган Гулсара эшикдан кириб келган эрини пайқамай ҳам қолди.

– Дадам, дадажоним келдилар! – Асалоё тўсатдан қий-қариб, дарвоза томонга югургандагина ҳуши ўзига келган аёл ўрнидан туриб, этакларини қоққанича, эрига пешвоз чиқди.

– Ассалому алайкум, яхши келдингизми? – оғир хаёллари таъсирида чиқа олмаган аёл эрини хомуш қарши олди.

Аслиддин хотинининг саломига алик олди-ю, қучоғини кенг очиб, Асалоёни даст кўтарди ва қизариб кетган муздек юзларидан ўшиб, кейин чўнтагидан бир дона олма билан мандарин чиқариб берди.

– Ҳа, онаси, машқинг пастроқ, тузукмисан? – ана шундан кейингина хотинига эътибор берди у. – Ё мазанг йўқми?

– Йўқ, яхшиман, – аёл зўраки жилмайди. – Юринглар, энди уйга кирайлик...

Кечки овқатни еб бўлар-бўлмас ҳовлида, тоза ҳавода ўйнавериб, чарчаган, иссиқ уй ичида бўшашган Асалоё мудрай бошлади. Гулсара уни жойига олиб кириб, ётқизиши билан қизалоқ пишиллаб уйқуга кетди.

– Қани, энди, бақамти ўтириб гаплашайлик, – Аслиддин ёнбошлаб ётган жойидан туриб ўтириб, хонтахта ёнига аста ўтирган хотинига юзланди. – Нима гап ўзи? Нега рангинг кундан-кунга ўзгариб кетяпти? Ё мен билмаган бирор гап бўлдими? Синглинг Асалоёни олиб кетаман, деяртимми?

– Ҳеч гап йўқ, – Гулсаранинг кичригига илинган ёшлари дув тўкилди. – Тинчлик...

– Унақага ўхшамаяпти-да. Ё мендан гап яширадиган бўлиб қолдингми? Бунақа одатинг йўқ эди-ку?

Орада ўтган тинч-тотув йиллар давомида бир-бирига суяниб қолган эр-хотинининг орасида сир ётмасди. Айниқса, Гулсара келин бўлиб тушганига уч йил тўлгач,

қайнонаси – ўз онасидек бўлиб, бир-бирига суяниб қолгани Рисолат она бир ҳафтагина ётиб, ўлими олдидаи ўғлига келинини хафа қилмаслик, кўнглига қараш, асраб-авайлаш ҳақидаги васиятларидан кейин шундай ҳам ёлғиз фарзанд бўлган Аслиддин хотинининг том маънодаги суянчиғига айланган, усиз бир кун ҳам чидай олмайдиган, кўрмаса, туролмайдиган бўлиб қолган. Хотинининг бир қарашиданоқ нима демоқчилигини билгандек, Гулсара ҳам унинг ранг-рўйданоқ ичидагини англайди. Шу боис ҳам хотинининг ич-эттини еб, ўзини азоблаётган дардини айтмаётгани Аслиддинга ғалати туйил-япти.

– Сиздан бирор марта гап яширмаганманми? – жувон эрига ёшли кўзларини қадади.

– Яширмагансан, албатта. Бунга ҳожат ҳам йўқ. Лекин кейинги кунларда сенга нимадир бўлаётганини кўриб, билиб турибман, ахир. Атай индамасдан, оғзингни пойлаяпман. Сен эса ёрилай демайсан. Ё?... – Аслиддин синовчан тикилди. – Қизимиз қийнаб қўйяптими?

– Йўғ-е, – Гулсара унинг фикрини бўлишга шошилди. – Нега қийнайди? Бир яхши ўйнаб, қайтанга мени овутиб юрибдику?

– Бўлмаса, нима?

Гулсара бош эгиб бир оз тараддудланиб тургач, кўнглини эзиб турган гумонларни – чет элга кетмоқчи бўлаётган синглисининг тақдиридан хавотирларини гапириб берди.

– Сенинг гумонларингда ҳам жоғ бор, – унинг гапларини диққат билан тинглаган эри салмоқлаб, гап бошлади. – Хорижга бориб, анча-мушча балоларга йўлиқаётганлар ҳақида мен ҳам баъзи гапларни эшитиб турибман. Лекин Гулбодом аниқ одамлар билан кетаяпти, бирор ёмонлик қилмоқчи бўлган одам телефон рақамигача берармиди деяётган эдинг-ку?

– Тўғрику-я, лекин... негадир кўнглим ғаш, ичимга чироқ ёқса ёришмайди. Худди унга бир кор-ҳол бўлади-

гаидек, – Гулсара яна йиғига эрк берди. – Отам «бормайди» деб сўздан қайтган экан, анави аёл «ҳужжат тўғрилашга катта пул сарфладим, ўшапи қайтаринг», депти. Отам попллож, яна рози бўлибди.

– Гулбодомнинг ўзи нима дейди?

– Нимаям дерди? У ҳам ҳардамхаёл бўлиб юрибди-да.

– Онаси, хафа бўлмагин-у, одам уйидан икки-уч куп нари кетса юраги увишади-ю у-ку чет элга отланяпти. Ўшанчун кўнглинг ғаш бўлаётган-да. Бундай қилма, мана, қанча одам чет элга бориб-келиб, савдогарлик қилиб, соғ-саломат юрибди. Бўлар-бўлмасга сиқилаверма. Худо хоҳласа, ҳаммаси яхши бўлади. Бу гапларингни эслаб, куласан ҳали бир купни...

– Илоё, айтганингиз келсин! – Гулсара кўз ёшлари аралаш жилмайди. – Биласиз, онамдан кейин опа-сингил бир-биримизга суяниб қолдик. Шунгами, ҳар томонни ўйлаб, сиқиламан-да. Худди қанотим қайрилиб қолаётганга ўхшайди...

– Узатиб юборганимизда нима бўларди? – кулди Аслиддин.

– Уни йўриғи бошқа-да. Унда нари-бериси билан шу яқин атрофда бўларди.

– Ҳай, майли. Қаерда бўлса ҳам бахтли бўлсин!

Тилхат

Нормат ака қарз балоси нима эканлигини яхши биларди. Ўғлини уйлаш арафасида «кўрпамга қараб оёқ узатаман» деганига қўймай, уч-тўрт оғайнисин «Э, пешонангда биттагина ўғлинг. Шунини ҳам кичикроқ тўй қилиб, уйлайсанми? Ахир, ўғлинг ўксимайдими «отам тузукроқ тўй қилмади» деб? Қурбинг етмаса, мапа биз бормиз. Улар жойда эмасмиз. Пул керак бўлса – мана, биз берамиз. Ҳеч нарсани ўйлама, ҳовлида тўй қилишга бало борми? Ҳозир ҳамма ресторанда тўй қилади. Сен ҳам шаҳарнинг энг номдор ресторанида, энг машҳур санъаткорларни чақи-

риб, бир тўй қилгинки, дўстларнинг қувониб, душманларнинг куйиб ўлсин», дея тинчлик бермади. Охири у ҳам «Дўстларим-ку, мени ўйлаб, шу гапларни гапиряпти-да. Майли, шуларни айтганини ҳам қилай, кейин хафа бўлиб юришмасин», деган хаёлда уларнинг берганини олиб, етти маҳаллага ош бериб, бир тўй қилдики, баъзи одамлар ҳозир ҳам эслаб, оғизларидан бол томиб, гапиришадди. Лекин ўша одамлар билмайдикки, тўйдан икки ҳафта ўтмаёқ қўярда-қўймай, «тонганинда қайтарасан» дея қарз берган ошналаридан бири «ошна, узр энди, қиз узатадиган бўлиб қолдим» дея қарзни қайтаришини сўраб келганини. Унинг пулини амал-тақал қилиб, айтилган муддатда қайтаргунча, она суғи оғзидан келган. Унга пулни санаб берган кун кечқурун яна биттаси, кейинроқ яна бошқа ошналари пулни қистаб, эшигининг турумини бузай деганлари-чи? Янги тушган келиннинг олдида юзини сидириб, рўзфорга пул тополмай, қотган нон бурдаларини еган пайтлари бўлган. Ана шу қарзлар туфайли «инфаркт» деган балога ҳам йўлиқиб, бир ўлимдан қолди. Ўшанда ҳам кўзини очгандан хаёлига келган биринчи ўй «наҳот қарзимни узолмай, ўлиб кетсам?» деган гап бўлган. Худога шукр, ўғли ёнига кириб, кечакундуз тиним билмай ишлади. Қарзларини узди. Лекин ўша «меҳрибон» дўстлари билан юзкўрмас бўлиб кетди. Улар бир неча марта ялтоқлашиб, яна дўстликларини тикламоқчи бўлишди. Лекин у рўйхушлик бермади. Дўстлари туфайли бошига тушган кунларни унутмади, унутмади. Уларнинг «дўст»лигидан ҳам қўл ювиб, бировга қўшилмайдиган одамовни, тупд инсонга айланди. Қурилишга ишга боради – кўнглини кемираётган азоблари аригандай бўлади. Ишдан келади – набираларининг қийчуви ҳам қулоғига ёқмай, каталакдек хонага қамалиб олиб, бирпас телевизордаги кўрсатувларни томоша қилган бўлади-ю қоровулликка жўнайди. У ерда қушлардан аввал уйғониб, яна иш тадоригини кўради. Хуллас, ҳар кун аҳвол шу. Ҳатто қизи ким биландир топишиб,

ўшанга тегадиган бўлганда ҳам раҳматли хотинининг қистови билан кичкина тўйча қилиб берди – вассалом. Куёви ҳалок бўлиб, қизи қўлида гўдаги билан қайтиб келганида ичидан нималар ўтганини бир ўзи-ю бир Яратган билди. У «қизим бахтсиз бўлибди» деб эмас, орийтдан куйди. Чунки қизини келин қилишни орзу қилганлар борлигини биларди, лекин бир марта ошиа-оғайнига ишониб, қалби зада бўлгани боис, уларнинг қуда бўлиш ҳақидаги тағдор гапларни ҳам сезмагандек, тушунмагандек тутарди ўзини...

Майли, куёвининг умри қисқа экан. Энди, қизининг сафарга отланиб қолгани кутилмаган ҳол бўлди унинг учун. Умр йўлдошининг ўлиmidан, дўстларининг бурдсизлигидан куйган ота ўзи билан ўзи бўлиб, бева қизига тузук-қуруқ муомала ҳам қилмаётганини энди-энди тушуна бошлаганди. Анави аёлларнинг гашига бир ишониб, бир ишонмай, «қизимни хорижга юбормайман» деган фикрга келганда Зебонинг «қилган сарф-харажатларимизни тўлайсиз» деб, от эшитса ҳуркадиган миқдордаги пулни талаб қилиши унинг эндигина қарз балосидан қутулиб, тикланиб келаётган қаддини яна бирдан букиб қўйди. Унда бунча пул йўқ эди, бунча пулни қарзга берадиган ҳотамтойлар ҳам йўқ эди. Шунинг учун қалби «юборма!» деб бўзлаб турган бўлса ҳам ичидан ўтганини бировга билдирмай, қизини хорижга кетишига рози бўлишдан бошқа илож топмади...

Гулбодом остона ҳатлаб, ҳовлига кирди-ю отасига рўбарў бўлиб, шошилиб салом берди.

– Қаерда юрибсан? – ота алик олиш асносидан бенихтиёр қизига савол берди.

– Отажон... Мадина она билан бирга қандайдир идораларга бориб, аризалар ёзиб, топширдик.

– Ишларинг битдими? – Ота аслида «ҳужжатларинг тайёр бўлдими?» демоқчи эди, тили бормади.

– Битиб қолди. Фақат... – Гулбодом тараддудланиб, отасига ботинмайроқ қаради. – «Қизимнинг чет элга бо-

риб, ишлашига розиман» деб сиз ҳам тилхат ёзиб, қандайдир қоғозларга имзо қўйишингиз керак экан, – кейин тўсатдан хаёлига келиб қолган ёлғонни тўкиб солди. – Ўшанда менинг чет элдан уйга пул жўнатишим осон бўларкан...

– Оббо, ўша тилхатини аканг ёзиб берса бўлмас эканми? – отанинг серажин пешонаси тиришди.

– Йўқ, фақат сиз, ўша ерга бориб, ёзиб беришингиз керак эмиш. Қоидаси шунақа экан.

– Қачон ёзишим керак экан?

– Эртага.

– Майли, эрта бўлаверсин-чи, бир гап бўлар.

– Хўп.

Кўнглига ёруғлик тушган қиз уйга, миясида яна минглаб хаёллар ғужғон ўйнай бошлаган ота эса кўчага йўл олишди. «Хайрият-эй, отам тихирлик қилмасдан, рози бўла қолди», дея Гулбодомнинг кўнгли ёришган бўлди. «Отани тилхат ёзиб берсин дебди. Майли. Ёзиб ҳам берай, лекин шу билан ўз боламни ўз ихтиёрим билан бир балога йўлиқтириб қўймасмикинман», деб ўйларди ота. Йўғ-е, унчаликмасдир. Ахир, мен тилхат ёзиб берадиган идорадаги одамлар ҳам розилигимни бекорга сўрашмаётгандир. Зебо уни ёмон йўлга бошлайдиган бўлса, чет мамлакатга «қонун-қоидани бузмайлик» демасдан, имижимида, бир йўлини тошиб, олиб кетарди-да. Демак, у ҳақиқатан ҳам ёмон ниятда эмас.

Эргаси кун Нормат ака Асаднинг машинасида қизи ва Мадина билан бирга керакли жойга бориб, уларнинг айтган тилхатларни ёзиб берди.

Туш таъбири

... Гулбодом ҳамма ёқда дала гуллари чамандек очилиб, ранг-баранг капалаклар гулдан-гулга қўниб-учаётган ям-яшил ўтлоқда югуриб, кимнидир қидириб юрган эмиш. Лекин кимни, нима учун қидираётганини ўзи

билмасмиш-у, юрагида ғалати бир оғриқми, нотинчликми, то ўша, қидираётганини топмагунча тўхтамаслигини ўзи билармиш. «Асални қидиряпманми?», дер эмиш ўзига-ўзи тизза бўйи яшил ўтлару бир-бирига чирмашиб кетган гуллар орасини пайпаслаб. – У, ахир, опамнинг уйида-ку? Опамними? Негаям уни қидирай, ҳозир ундан бахтли одам йўқ. Энди опам Асалнинг онаси...

Шу пайт қаршисида опшоқ, енги узун кўйлак устидан қора шимча кийиб олган онаси пайдо бўлибди. Унинг қонқора, узун сочлари ёйилган, кўзлари ғамгин эмиш.

– Онажон шу ердамидингиз? Нега уйга қайтмайсиз? Онажон! – дея у онасининг қучоғига отилмоқчи бўлибди. Лекин онаси кенг енгларини ҳилпиратиб, қўлини чўзибди-да, уни ўзидан четлатиб, қўли билан яшил ўтлоқ ўртасини кўрсатибди. Гулбодом ўгирилиб қараса, онаси кўрсатган томондан, ўтлар орасида бешик турганмиш. «Ҳа, шуни қидираётган эканман-да» деган ўй билан аста бешикка яқинлашиб, қараса, ичида отаси ётганмиш.

– Вой, тавба, онажон, отамнинг қилиғини қаранг, – дея онаси турган жойга ўгирилиб қарабди. Онаси жойида йўқ, у турган жойдаги яшил ўтлару чиройли гуллар куйиб, қорайиб кетганмиш...

– Онажон! – Гулбодом жон-жаҳди билан бақириб, йиглай бошлади. – Сиз ёниб кетдингизми, она-а-а!...

Ўз овозидан ўзи уйғониб кетган Гулбодом сапчиб, ўридан турди-ю, беҳол яна ўрнига қулади. Унинг кўзлари ёшли, юраги қинидан чиқиб кетгудек урар, кўз олдидан онасининг гоҳ ғамгин кўзлари, гоҳ узун енгини ҳилпиратиб, уни ўзидан итариши, отаси бешикда ётган томонни кўрсатиши, онаси турган жой куйиб кетгани, кетмасди.

Тавба, бу нима, қандай синоат? Онаси ундан хафамикан? Хорижга кетаётганимдан порозимикан? Унда нега отаси бешикда ётибди? Ўзи нимани қидираётган эди?

Гулбодом кўрган туши таъсирида минг хил хаёл билан туннинг қолган қисмини бедор ўтказди. Тушини қан-

дай таъбирлашни билмас, ҳаммадан ҳам ёши етмишга бориб қолган отасининг нега бешикда ётганига ақли етмай, боши қотарди.

Тонг ёришгандан тушкун кайфиятда ўрнидан турган жувоннинг муздек сувда бет-қўлини ювиб ҳам кўнгли ёришмади. Нонушта тайёрлаб, нафақага чиқиб, мактаб қоровуллигини олган отасининг ишдан қайтишига ярим косагина мастава пиширди. Кечаси учқунлаб ўтган қордан ҳўл бўлиб қолган ҳовлидаги ҳалқобларни сузуриб, ўзича ҳовлини тартибга келтирди.

Ўйлаганидек, отаси совуққа қотиб келди-ю, қизи пиширган овқатни қатиқлаб ичиб, тепасидан қайноқ-қайноқ чой ҳўплагандан кейингина ичига иссиқ кириб, сал ўзига келди ва:

– Бир оз дам олай, – дея ўзининг хонасига йўл олди. – Сен ҳеч ерга бормайсанми бугун?

– Билмадим, – кўзига отаси бешикда ётган ҳолати кўриниб, бирдан кулгиси келган қиз ерга қаради. – Зебо она «керак бўлиб қолсанг, уйингга ўғлим билан Мадина боради» деган.

– Ҳа, майли, – отаси чопонига ўралганича, нарироқда муңғайиб турган хонасига йўл олди. Гулбодом кулимсираганича, хонасининг остонасига уни кузатиб қолди.

«Нима қилсам экан? Бозорга бориб, ўзимга у-бу нарса харид қилаймикан? Бирор жойга борганда кийиб борадиган анови, сарпомдаги пальто ҳам анча уриниб қолган. Этигим сиртдан янгидай бўлса ҳам ёмғир ёғса, сув ўтади. Қалинроқ кўйлак, жемпер ҳам олишим керак. Йўқ, олмайман. Хорижга борсам, олган ойлигимнинг бир қисмини уйга, отамга жўнатаман-да, озгинасини қолдириб, қолганига кийим-кечак оламан», унинг хаёли яна кўрган тушига кетди. – Нимакин-а, бу? Кимдан сўрай тушимнинг таъбирини? Келин аямга айтсам, дарров ёмонликка йўяди. Опамникига борсам, бу ёқда қидириб қолишлари мумкин. Қўшнимиз Сарви холага айтсам-чи? Э, йўқ, у бутун маҳаллага ёяди. Уфф, дардимни айтадиган яқин-

роқ одамим ҳам йўғ-а. Ё... ё бормай қўя қолсаммикин ўша томонларга? У ерда мени қариндош-уруғим бўлмаса. Ўз туғилган жойимда дардимни эмас, тушимни айтадиган одамим йўғу, у ерларда... Ё машина-пашина уриб кетиб... Тавба, тавба, Худойим, ўзинг асра! Энди бўлар иш бўлди, пешанамдан кўрдим. Онам раҳматли «тушга нималар кирмайди, душман нималар демайди» дер эдилар. Туш-тушида, шунга ҳам минг ёқни ўйлаб, сиқилиб юраманми? Бошга тушганини кўз кўради!

Гулбодом шундай хаёллар билан ўзини овутиб, ўрнидан турган ҳам эдики, дарвоза тақиллаб, орқасидан машинанинг таниш сигнали эшитилди.

«Яхшиям бозорга кетвормаган эканман», – дея ўйлаганча, Гулбодом «ҳозир» дея овоз бериб, дарвоза томон йўналди.

– Эртага соат саккизга тайёр бўлиб тураркансиз, – доимгидек чиройли бўяниб, бежирим кийинган Мадина салом-алиқдан кейин гапни қисқа қилди. – Фақат ўзингизга зарур нарсаларни оларкансиз. «Юкни кўпайтирмасин, кийим-кечакни ўша ёқда оласизлар», дедилар Зебо онам.

– Хўп, шундай қиламан, – дея машинага ўтираётган Мадина билан хайрлашаркан. – Тавба, Зебо онам менинг хаёлимдагиларни ўқигандай-а, – деб қўйди ўзига-ўзи.

Вақт пешин бўлмасдан опаси, поччаси ва Асалоё кириб келишди. Тушимда онамни кўрганним буларнинг келиши экан-да. «Тушида ўлик кўрган тирик кўради деган гап тўғри экан. Худди кетишимни билгандай келишди-я». Азиз меҳмонларига пешвоз чиқар экан, Гулбодомнинг хаёлидан шу гаплар ўтди.

Хайрлашув

Сафар олдидан отаси, акаси, опа-ю поччаси ҳам тонг отгунча суҳбатлашиб, Гулбодомга панд-насихатлар қилиб ўтиришди. Қайнсинглиси ота-бобоси кўрма-

ган юртларга ростдан кетаётганига эндигина амин бўлган келин аяси ҳам гоҳ панд-насиҳатларга қўшилиб гоҳ чой дамлаб, овқат нишириб, баъзида кўз ёши қилиб, тонггача тинчимади. Фақатгина Асалою билан Аҳроргина дунё ишларидан беҳабар, пишиллаб ухларди.

Гулбодомнинг унамаганига қарамасдан келин аяси «йўлда еб кетасиз, у ёқларда кўзингизга тўтиё бўлади» дея қўймасдан ёғли патир ёпиб, ундан олтитасини, унинг ёнига ёнғоқ, анор, бодом қўшиб, каттагина тугунча қилиб, йўлга олиб кетишга тайёрлаб қўйди. Поччаси билан акаси бир даста пул беришди: «йўлда асқотади» деб. Гулбодом уларнинг кўзини шамғалат қилиб, пулнинг кўпроқ қисмини қўярда-қўймай, отасининг костюмининг чўнтагига солди.

– Отажон, менга Зебо опам йўлқира тўлайди, Мадина «маош олгунингча ёрдам бераман» деган, – деди пулни олишдан бош тортган отасига.

– Ишқилиб, у ерда қийналиб юрмагин-да, – отанинг кўзлари намланиб, овози ўзгарди. – Ўзингга ҳушёр бўл, ёмонларга қўшилма, дуч келган ишга қўл уравермай, бошлиғинг айтган ишни қил, тўғри юр. Ҳафтада бир бўлса ҳам қўнғироқ қилиб тур. – Ота бир ҳафта олдин ўрнатилган телефон апаратига имо қилди, – Анавининг уч ойлик пулини олдиндан тўлаб қўйганман. «Пул то-пьянман» деб ўнгу сўлингга қарамай, сарфлайвермагин. Шаҳарга ёлғиз чиқмагин. Яхши қизлар билан дугона бўлиб, ўшалардан ажралмагин. Шартнома муддати ту-гаши билан қайтгин.

Отаси яна кўп гапларни гапирди. Гулбодом унинг гапларини жимгина тинглаб турган, бош силтаб, маъқуллаётган бўлса ҳам кўз олдидан ўтлоқ-гулзор ўртасида отаси бешикда ётгани кетмай, юраги тобора увишиб бормоқда эди...

Белгиланган вақт етиб, кўчадан машина овози эшитилганда йўл тараддуди тугаган, ҳамма сафарга чиқаётган жигаргўшасининг атрофида парвона, у эса яқинда-

гина уйқудан уйғониб, кўзларини ишқалаб ўтирган қиз-часининг эгнига куни кеча ўзи сотиб олган чиройли кофтани кийгизиш билан овора эди. Ўтган бир-икки ой ичида туққан онасини «хола» дейишга ўрганган Асалоё эса «холаси» олиб келган қип-қизил, чиройли гуллари бор кофтанинг ҳали гуллари, энди капалакларини ушлаб кўрар, «киймайман» деб хархаша қиларди.

– Қўявер, энди, кейинроқ ўзим кийдириб қўяман, – деди опаси машина овозини эшитиб, шошилаётган синглисига. – Кейин ўзим кийдириб қўяман.

Ноилож қолган Гулбодом қизининг йиғлаганига ҳам қарамай, маҳкам бағрига босиб, юз-кўзи аралаш ўпди. Отаси оқ йўл тилаб, дуо қилгач, ҳамма жойидан қўзғалди: биринчи бўлиб, акаси билан келин аяси унга аталган тугуиларни кўтариб, кўчага, машина ёнига чиқиб кетишди.

– Оббо, Зебо опам «ҳеч нарса олмагин», дегандиларку, булар нима? – деди Мадина чиройли қошларини чиририб.

– Нон, ўргилай, патир, ёнғоқ дегандай, – келин тугуилчаларни машина юкхонасига жойламоқчи бўлган эрига юзланди. – Орқа ўриндиққа қўя қолинг, патирларга бензин ҳиди урмасин.

Дарвозада иссиққина кийиниб, жун рўмолни ияги остидан боғлаб олган Гулбодом, унинг отаси, опаси ва поччаси кўринди. Улар кўчага чиқиб ҳам кўз ёшлари юзини юваётган Гулбодом билан яна қайтадан хайрлашдилар. Ота яна дуога қўл очди.

Кўзлари жавдираган жувон худди кимдир мажбурлаётгандек, машинанинг орқа ўриндиғига чиқа бошлади. Худди шу пайт:

– Она, онажон! – дея жон-жаҳди билан чинқириб юборди Асалоё. У юпунгина кийимда, оёқ яланг югуриб келмоқда эди. – Онажон! Онамга бораман! Кетманг, она...

Гулсара югурганича бориб, қизчани кўтариб олди. Лекин у жон-жаҳди билан юлқиниб, унинг қўлидан

чиқмоқчи бўлар, «онажон» дея Гулбодомга интилар эди: гўдак қалби ҳақиқий онаси мавҳумлик томон йўл олганини сезаётганди, чоғи...

Ҳеч қачон унутмайман

Енгил машина равон йўлда елиб, орадан бир неча соат ўтгач, пойтахтга етиб келди. «Шаҳар» аталмиш собиқ қишлоқда – туман марказида ўсиб улғайган, умрида ўз шаҳридан нари чиқмаган Гулбодом, гарчи бу жойларга етиб келгунча атрофни томоша қилиб, табиат манзараларидан ҳайратланиб келган бўлса-да, бири-биридан чиройли баланд-баланд уйларни, қадамида ёниб, гоҳ у томондан, гоҳ бу томондан келаётган сон-саноқсиз машиналарни бир неча дақиқа тўхтатиб, бошқа машиналарга «йўл бўшатаётган» йўлчиروқларни, кўчаларни тўлдирган ранг-баранг кийимли, бирининг иккинчиси билан иши йўқ, қаёқларгадир шошилаётган одамларни кўриб, оғзи очилиб қолди. У гоҳ у, гоҳ бу ҳашаматли биноларга ажабланиб қарар, унинг қанақа жойлиги, одам яшаш-яшамаслигини, унинг энг баланд қаватларига қандай чиқилишини – хуллас, ўзини қизиқтираётган ҳамма нарсани сўраб, билгиси келарди.

– Оббо, мунча сўрайверасан, роса эзма экансан-ку, – деди охири жаҳли чиқиб Мадина. – Сўрайвермагин, ҳали ҳаммасини ўзинг билиб оласан.

Шу билан Гулбодомнинг уни ўчди. Лекин у типирчилаб, ҳамон йўлдаги мўъжизакор бинолар, ғалати кўприклар, чиройли кесилган дарахту буталар, бири-биридан ажойиб одамлардан кўз узмай, атрофни томоша қилиб келарди.

Ниҳоят, машина кўп қаватли уйлардан бирининг йўлаги ёшига келиб тўхтади. Ҳаммалари машинадан тушишди. Асад билан Мадина олдинда, тугун кўтарган Гулбодом уларнинг ортидан ичкари киришди. Тўрт-бешта зинадан кўтарилгач, рўпарадаги ғалати кўк эшик қаршисига

келиб, тўхташди. Асад девордаги кичкинагина тугмачани босган эди, эшик икки тарафга «тортилиб» очилди.

– Бу – лифт, – деди Асад Гулбодомга қараб, ўзи чоғроққина хона ичига кираркан. – Умрингда кўрмаган бўлсанг керак? Қани, кир.

Гулбодом қўрқа-писа Асад ва Мадинанинг ортидан лифтга кирди. Улар кирган «хона» бир силкинди-ю овозсизгина жойидан қўзғалди. Гулбодом нима бўлаётганини тушуниб етгунча, лифт керакли қаватга етиб, тўхтади.

Лифтдан чиқилгач, ранг-кути ўчиб кетган Гулбодом саросима билан атрофга алаңлагунча Мадина кичкина бетоп майдончанинг ўнг томонидаги қора темир эшик қўнғироғининг тугмачасини босди. Ҳеч қанча ўтмай, эшик овозсиз очилиб, ичкаридаи этаги ерга теккудай гулдор халат кийиб, сочларини елкасига ёйиб олган Зебо кўрипти.

– Келдингларми? – у эшикни катта очди. – Қани, марҳамат, кирақолинглар. Гулбодом, қизим тортинманг, киринг.

Гулбодом ичкари киргач, тараддудланиб, жойида туриб қолди. У йўлакда турганича, қаршисидаги бўй баробар атрофи жимжимали ойнага, оёқ остидаги чўғдек гиламчага, нақшинкор кийим шкафи-ю майин нур таратиб турган шокилали қандилга – ҳамма-ҳамма томонга ҳайрат ва ҳавас билан бирма-бир алаңлаб, устидаги урфдан қолган пальтоси, оёғидаги келинлигида кийилиб, ҳали бирор марта мой кўрмаган қўнолгина этигини ечишни ҳам унутиб, серрайиб турарди. Мадина билан Асад аллақачон устки кийимларини ечиб, оёқларига пахмоқ шипакларни кийганча, меҳмонхонага кириб, юмшоқ диванга жойлашиб олишган, ўзлари олиб келган жувоннинг анграйиб туришидан кулганча, бир-бирларига у ҳақда пичинг гап отишарди.

– Ҳа, нега туриб қолдингиз? – ниҳоят Зебо тилга кирди. Умрингизда кўп қаватли уй кўрмагансиз шекилли, а?

– Қаердан кўрсин? – ичкаридан Асаднинг кулгиси эшитилди. – Буларнинг шаҳарларида бунақа уйлар йўқ-ку?

Зебо Гулбодомнинг пальтоси, пахмоқ рўмолини ечишига ёрдам берди. Кейин уларни шкаф ичига илиб:

– Этигингизни ечиб, манавини кийиб олинг, – дея оёғи остига уринганроқ шиппак ташлади, – кейин мана бу ёққа, ҳаммомга кириб, қўлларингизни ювиб чиқинг. – У овозини насайтирди. – Мана бу хона – ҳожатхона. У ерга кирганингиздан кейин...

Зебо кўп қаватли уйда яшаш тартиб-қоидасини эринмай тушунтирди. Гулбодом ҳам унинг гапларини диққат билан тинглаб, қаерда нима борлигини-ю, нимани қандоқ ишлатилишини уқиб олди. «Ҳали у ёққа борсам, у ерда ҳам мана шунақа уйлар бўлса, кулги бўлмайин», деган хаёлда Зебо опасининг ўғитларини жон қулоғи билан тинглади у.

– Манави сочиқ сизники, – Зебо унга эскироқ бўлса ҳам хушбўй ҳид келиб турган чоғроқ сочиқни узатди. – Манави совун, тиш чўткаси, пастаси, шампун сиз учун. Бир оз дам олиб, кейин яшилаб ювиниб чиқасиз. Бугун уйда дам олиб, эртага бозорга бориб, сизга янги кийим-кечак оламиз. Чет элга уринган кийимда боришингиз яхши эмас.

Гулбодом унинг бу гапидан уялиб, бошини қуйи солган бўлса ҳам янги кийим олинishiдан юраги така-пука бўлди. Чунки янги кийимга етадиган пули йўқ эди.

– Мен... мени пулим...

– Пул ҳақида гапирманг, – Зебо унинг нима демоқчилигини англаб, жилмайди. – Кийимга пулни мен тўлайман. Ишлаб, узилиб кетарсиз.

Кўнгли жойига тушган Гулбодом ҳаммомга кириб, иложи борича сувни шариллатмасликка уриниб, Зебо опаси берган совундан юз-қўлини ювди, эндиликда ўз-ўзиники бўлган хушбўй ҳидли юмшоқ сочиққа артиниб, нарсаларини кўрсатилган жойларга қўйди. Тиниқ ойнага қараб, сочларини тартибга солиб, дуррачасини қайта

ўради. Ойна остидаги тагликка териб қўйилган турли хилдаги ранг-баранг шиша-ю пластмасса идишларга бир оз тикланиб тургач:

– Менинг ҳам шунақа уйим, шунга ўхшаган ҳаммом ва пардоз буюмларим бўлади! – деган ўйни хаёлидан ўтказганча «ассалом» дея меҳмонхонага кириб бораркан, бу ердаги ҳашамдан тамоман эсанкираб қолди. Чунки бунақанги антиқа мебеллар, уларнинг ичидаги товланиб турган биллур идишлар, айниқса, боссанг, оёғнинг ботиб кетадиган ғалати гулли гиламлар, ҳашаматли дивану стол-стуллар, сандиқдек келадиган телевизор, ғалати товланиб турган ҳарир пардалар, Гулбодом умрида кўрмагангина эмас, борлигини тасаввур ҳам қилмаган бебаҳо, подир буюмлар...

– Кириг, нега тўхтаб қолдингиз? – Зебо Гулбодомни ичкари етаклаб, суянциғи баланд, ўрициғига ўхшаган юмшоқ мато қопланган оғир стуллардан бирини суриб, жой кўрсатди. – Қани, ўтириг, ҳозир овқатланамиз. – Гулбодом ўтиргач, ошхона томонга қараб. – Ҳой, Сайёра, овқатларингни олиб келавер, – дея овоз берди.

Нозик қадди-қоматига ёпишган кийими ўзига ярашган, олдига оппоқ пешбанд тутган ёшгина аёл индамай кириб, стол устига дастурхон ёзди. Кейин катта-кичик ликоплар, киши бошига ялтироқ санчқи билан қошиқ, пичоқчаларни ликоплар ёнига расамади билан қўйиб, уларнинг олдига кичик сочиқлар, узун фужерларни қўйиб бўлгандан кейингина тўртта косани битта патнисда кўтариб кирди-да, патнисни бир четга қўйиб, ундаги косаларни битталаб олганича олдин Зебонинг, кейин Мадина ва Гулбодомнинг рўпараларидаги чети зарли тақсимчаларнинг устига қўйди. Охирида Асадга навбат келди.

«Тавба, шунчалик бой одамнинг уйида ҳам ярим косадан суюқ овқат бериларкан-да. Бу овқат ичакка юқ ҳам бўлмайди-ю. Ичидаги қиймаси данакдек-данакдек келади-я».

Гулбодом шундай хаёллар билан мазали овқатни тартиб, ярмисини арағ ичди. Хизматкор идишларни йиғиб олиб, тилимланган помидор ва бодринг, ошқўк билан безатилган икки донадан котлет солинган тақсимчаларни кўтариб кириб, яна аввалги тартибда стол устига қўйиб кетгач эса унинг ажабланиши баттар кучайди. «Мана шундай қилиб, бўлиб бергандан битта лаганга солиб олиб келса-ю, ҳамма ўзига керагини олиб сйди-я. Одатлари ғалати экан»...

Зебонинг Гулбодомга қарата «уялмасдан олаверинг, энди сиз ҳам шу уйнинг аъзосисиз» деган гапидан ташқари овқат пайтида деярли ҳеч ким гапирмади.

Овқатланиб бўлишгач, идиш-говоқни йиғиштираётган Сайёрага ёрдам бермоқчи бўлган Гулбодомга Зебо опаси:

– Сиз жим ўтиринг. У ўз вазифасини бажараяпти. Шунинг учун ҳақ олади, – дегандан Гулбодом унинг хизматкор эканлигини англади. «Бечора, шу тарзда кун кўрса керак-да. Болалари бордир, уларни боқишга қийналар...» Гулбодомнинг хаёлига «лош» этиб қизи келди. Юраги зирқираб, бошига оғриқ кирди. «Ҳа майли, Худо хоҳласа, мен ҳам Зебо опамга ўхшаб, бойиб кетсам, балки опам билан бирга яшармиз (у «опамдан қизимни қайтариб оламан» деб ўйлашга уялди). Ўшанда қизим ҳам Мадинага ўхшаб, пўрим кийиниб, шаҳарда яшайди, институтда ўқийди. Мен эсам Зебо опамга ўхшаб қўлимдан ҳамма нш келадиган, бошқаларга ёрдам бериб юрадиган аёл бўламан».

– Намунча хаёл суриб қолдингиз? – Гулбодом Зебонинг тўсатдан берган саволини англамай, қизарди. – Кўп ўйланаверманг. Ҳали ҳаммаси олдинда. Сизга ўхшаган гўзал қизлар Дубайда пул ичида сузиб юради. Мана, мени айтди дерсиз, бир кун келиб шунақанги бой-бадавлат бўлиб кетасизки... Ўшанда мени танимай қолмасангиз бўлди, хўними?

Гулбодом унинг гапига жилмайиб, жавоб берди: Ҳеч қачон сизни унутмайман!

Дарвоқе, ҳақиқатдан бу «меҳрибон» аёлини бир умр унутмаслигини, уни унутиш мумкин эмаслиги сабабини Гулбодом ҳали билмасди. Шунингдек, у опасининг «Дубай» деган сўзига ҳам унчалик аҳамият бергани йўқ. Унинг фикри-хаёли бўлгуси ҳаёти, яъни келажакда қандай яшаш орзуси билан банд эди...

Йўлда

Тонг саҳарда уйқудан туриб, уй юмушларини қилиш, ўзи айтмоқчи «хизматга» бориб-келишга – ҳаминша ҳаракатда бўлишга ўрганган Гулбодом доимгидек эрта уйғонди-ю, бошқаларни уйғотиб юборишдан қўрқиб, юмшоқ ўрнида қимирламай ётаверди. Хизматкор аёлининг шарҳасини сезгандан кейингина ўрнидан туриб, эҳтиёткорлик билан ювиниб-таранди. Бирин-сирин Зебо, Мадина ҳам хоналаридан чиқиб келишди. Онаси ўғлини уйғотди. Яна ҳамма стол атрофидан жой олиб, нонушта қилишди. Нонуштадан кейин эса режа бўйича Гулбодомга кийим-кечак сотиб олиш учун дўкон айлангани кетишди.

Шу, биргина кунда кўрган-кечирганларидан олган таассуротлари Гулбодомнинг туғилганидан буён кўрганларидан кўпроқ эди. У ўзлари кирган, баъзиси икки қаватли дўконлардаги ҳашаматни, бир-биридан ажойиб кийимларни кўриб ҳаяжонланса, уларнинг нархини кўриб, дами ичига тушиб кетар, шунинг учун иложи борица арзонроқ нарсани «ёқди» дейишга уринар, Зебо билан Мадина эса унинг таплаган кийимининг уёқ-буёғини афдариб кўрарди-да, ўзларига ёққан фалон пулли нарсаларни, асосан, хорижий кийимларни сотиб олишарди. Шу тариқа унга бир печа сидра антиқа ички кийим, ипак пайпоқлардан тортиб, пафис матолардан тикилган хилма-хил кофтлар, алламбало юбкалар, сипо костюм, калта пўстини, пошпаси ипичка этигу туфлигача сотиб олишди. Сумкача, атир-уна, юзини қизартирадиган, соч юва-

диган, қош-кўзини қорайтирадигану лаб бўёқларни Мадинанинг шахсан ўзи сотиб олди ва «булар сизга» дея Гулбодомга писанда қилиб ҳам қўйди.

Уйга қайтиб, овқатланиб бўлингач, Мадина гўё узатилаётган қизни кийинтираётгандек, Гулбодомни «уяламан» деганига қарамай, ечинтириб, янги кийимларни бирма-бир кийинтириб кўрди. Охири ипак ички кийим, тепасидан сийнасининг ярми кўриниб турадиган алламбало кофта, ипак пайпоқ, чети жимжимали лозимчасининг устидан эса юрганида дўмбоқ сонлари очилиб-очирилиб қоладиган, бурмаларига алламбало тақинчоқлар осилган узун юбка, оёғига эса бигиздек пошнаси бор қошиқдеккина, тумшуги узун туфли кийдириб, хонага уёқдан-бу ёққа юргизиб, ўзини тутиш, юриш-туришни обдан машқ қилдирди.

Ташқарида қоронғулик қуюқлашиб, муздек нимадир майдалаб ёға бошлаган пайтда уйга Асад кириб келди ва рўпарасида кечки овқатдан кейин Мадина томонидан обдан пардоз қилинган, чиройли кийинган, соч турмаклари ҳам антиқа гўзал бир қизни кўриб, турган жойида қотиб қолди.

– Ассалом, – секингина салом берди унга ўзига тикилиб қолгани учун ноқулай аҳволга тушаётган Гулбодом.

– Ё, тавба! Наҳот шу гўзал қизсан, э кечирасиз, сиз бўлсангиз? Ўлай агар, индамай тураверганингизда, танимас эдим. Қойил!

– Ҳа, тинчликми? – унинг овозини эшитиб, залдан Зебо чиқиб келди. – Нима гап?

– Қойилман, ойижон! Шундай гўзал-а, эсиз...

– Онанг бирон марта товар таплашда янглишганми? – Зебо Гулбодомга кўз қисди. – Балчиқнинг орасида ётган олтинни ҳам кўра биледи онанг. Ҳали кўп қойил бўласан...

Она-боланинг гапларидан қизариб-бўзариб, ўрганилмаган кийимда ўзини қаёққа қўйишини билмай, ўнғайсизланиб турган Гулбодом ўзини олтинга қиёслаб, «то-

вар» сўзини эса эгнидаги кийимларга нисбатан айтилди деб тушунди ва бошини эгди.

– Тайёрмисизлар? – она билан залга кириб нималарнидир гаплашиб чиққан Асад пардозини тугаллаётган Мадинага юзланди. У тасдиқ ишорасини қилгач, гапда давом этади. – Самолёт икки соатдан кейин учади. Секин йўлга чиқаверамиз. Нарсаларни мен кўтариб оламан. Сизларни кузатиб, бир жойга ўтиб келаман. Шунинг учун ойим аэропортга бормай қўя қолсинлар.

Аллақачон тахт қилиб қўйилган битта чарм чамадон билан катта елим халтадаги нарсаларни кўтарган Асад аёлларга «тезроқ тушинглар» дея ташқарига чиқиб кетди. Биттадан кичикроқ елим халтача кўтарган Мадина билан Гулбодом Зебо билан қайта-қайта хайрлашиб, унга эргашдилар.

Келин аяси «йўлга» дея ёпиб берган ёғлиқ патир, нознеъматларни олиш гоҳ юраги ҳанқириб, гоҳ мавҳумликдан кўнгли увишиб, йўлга чиққан Гулбодомнинг хаёлига ҳам келмади.

Тунни кундуздек ёритиб турган ранг-баранг чироқлар, сон-сапоқсиз, турли русумдаги автомашиналарга, кечқурун ҳам кундузи юргандек ўз юмуши билан машғул одамларга хаёли учган Гулбодом аэропортга қандай етиб келишганини ҳам сезмай қолди. Унинг ёп-ёруғ, гавжум биноси ичига киргач эса ҳайратдан оғзи очилиб, гўё юролмаётгандек, атрофга аланлаганича таққа тўхтаб қолди.

– Ўзингни тут, – ўнг билагидан қаттиқ сиққан Мадинанинг гапи Гулбодомни уйқудан уйғотгандек бўлди. – Ўзингни тут, одамлар қарашяпти.

Гўё бир-бирини қўлтиқлаб олган икки дугонадек, фақат бири атрофга аланглаб, иккинчиси бошини киборларча мағрур тутган икки жувон, Асад аллақачон навбат олиб турган билетлар рўйхатдан ўтказиладиган жойга келиб, унинг ёнига туришди.

– Аланглайверма, – жилмайганича яна «дугонаси»га шишиди Мадина. – Навбат келганида менинг оргимда

тур. Ҳовлиқма, ўзингни босиқ тут. Сал довдирасанг, қолиб кетасан, тушунгдингни?

– Тушундим, – Гулбодом калта пўстинининг сувсар ёқаси орасидан гўё мўралади, – хўп.

– Ёқангни тушир, бошингни кўтариб, атрофга лоқайдлик билан қара.

«Лоқайдлик билан эмиш. Бу гапни айтиш осон. Сенга ўхшаб ҳафтада бир марта самолётга чиқиб юрган бўлсам экан. Умримда биринчи кўришим бўлса бундай жойларни. Ҳали самолётга чиқмай туриб, юрагим така-пука бўлиб ётибди-ю. Ҳали унга чиқиш, айтилган манзилга етиш... эҳ-ҳе...»

Навбатдагиларга қўшилиб, сурила-сурила ҳужжат текширувчилар ёнига келиб қолган Гулбодом беихтиёр қўлидаги паспорт ва билетини тўсиқ ортида ўтирган қизга узатди. У бир Гулбодомга, бир қўлидаги ҳужжатга ва билетга қараб, нималардир деди. Гулбодомнинг ўрнига ундан кейин навбатда турган Мадина жилмайганича, жавоб берди. Назоратчи қиз билетга қандайдир белгилар қўйиб, паспорти билан бирга Гулбодомга қайтариб берди. Навбат Мадинага келди...

Ниҳоят, йўловчилар билан тўла автобус оғир кўзғалиб, қанотларини керганича, учингга шай тургандек, ялтираб кўринаётган баҳайбат кумушранг самолёт ёнига келиб тўхтади. Одамлар дув этиб, пастга тушинди ва самолётнинг зинаси – трап олдига тўпланишди. Яна ҳужжатлар текширилиб, одамлар битта-биттадан чиройлигина стюардесса қизлар кутиб турган жойдан – эшикдан «пўлат қуш»нинг ичига кириб, билетларида кўрсатилган жойларни эгаллай бошладилар.

Гулбодомнинг кўраётганлари гўё тушга ўхшарди. У текис йўлда қоқилар, атрофдагилар кимга нима деяётганини англамас, гўё ҳозир уйғониб кетади-ю яна уйларинда, ўша, томлари пастак, деразалари кичкина уйда, хоптахта ёнида ўтирган ҳолда бўлиб қоладигандек ҳис қиларди ўзини. Агар Мадина ёнида бўлмаганда, агар у

қўлидан маҳкам ушлаб олмаганида... балки Гулбодом самолётдан тушиб, орқа-олдига қарамай, пойи-пиёда, оёғидаги бигиз тумшук, бигиз пошна туфлисини ечиб, улоқтириб, эғнидаги қимматбаҳо кийимларини улоқтириб... Майли, ялангоёқ, юпун кийимда уйи, отаси – меҳрибон, муштипар отаси, меҳнаткаш, ҳамиша мунғайиб юрадиган акаси, кўзида ёш билан қолган опаси-ю куйинчак янгаси, «онажон, кетманг!» дея фарёд солиб, йиғлаб қолган қизалоғи томонга қанот чиқариб учиб, югуриб кетарди. Афсус, энди бунинг иложи йўқ...

– Мазангиз бўлмаяптими? – ёнида ўтирган Мадина Гулбодом томонга ўгирилди. – Ҳали самолёт учмай туриб, рангингиз оқариб, терга ботиб кетибсиз. – Мадина меҳрибонлик кўрсатиб, дарров «сиз»лаб гапира бошлади. У шундоққина тепасидаги тугмани босган эди, баланд бўйли, хушбичим стюардесса «хизмат?» дея етиб келди. Мадинанинг гапини эшитиб, дарҳол ортига ўгирилди-ю, зудлик билан узун шиша идишда сув кўтариб келди.

Раҳмат айғиб, сувни олиб қолган Мадина кафтига яшириб турган ошпоқ тугмача дорини Гулбодомнинг оғзига тутди.

– Муздек сув билан мана шу дорини ичиб юборинг, кўнглингиз очилади, йўлда кўнглингиз ҳам айнамайди. Мен доим самолётга чиққан заҳоти шу доридан ичиб оламан.

Ҳақиқатан ҳам, ўзини нохуш ҳис қилаётган Гулбодом дорини ичиб юбоди-ю, орадан ҳеч қанча вақт ўтмай кўзлари юмилиб, Мадина мослаштириб берган ўриндиққа чўзилди.

Самолёт юксак-юксакларга парвозини бошлаганда олам ҳангомаларидан беҳабар Гулбодом пишиллаб ухлаб ётарди. Ўз ҳийласидан масрур Мадина эса аллақачон ёнида ўтирган яна бир ҳамроҳи – ўрта ёшлардаги қиррабурун, қош-кўзи қоп-қора, сочлари мош-гуруч, сипо кийинган эркак билан ширин суҳбатга киришганди...

Дастлабки қадам

– Кўзингни оч, мунча ухлайсан, уйғонсанг-чи? – Гулбодом кўзларини аранг очиб, икки елкасидан ушлаб, силтаётган Мадинанинг сурмали кўзларига тикилди. У уйғонган бўлса ҳам онги ўзига келмас, нима бўлаётганига тушунмасди. – Тур деяпман, етиб келдик, ҳозир тушамиз.

Гулбодом атрофга алаңлаб, ўзининг қаердалигини билмоқчи бўларди. Ниҳоят унинг онги ёришиб, тўзғиган сочларини тўғрилаб, ўрнидан турмоқчи бўлди.

– Хайрият, бутунлай уйғондингми энди? – Мадина унга истеҳзо билан қаради. – Шунақаям уйқучи бўладими одам? Йўл бўйи ухлаб келдинг-а. Шунча турткиласам ҳам кўзингни очмайсан. Атрофдагилардан уялиб кетдим сени уйғотолмай. Шошилма, кийимларингни тартибга солиб ол. Ҳозир самолёт Дубайга етиб келади. Тушини ҳақида эълон бўлади. Кейин тушамиз.

Гулбодом ўзини лоҳас ҳис қилар, боши ғувиллаб, кўнгли айниброқ турарди. У бу ҳолатни «самолётда биринчи марта учганимдан» деб билди. Мадинанинг яна «Дубайга» деганига ҳайрон ҳам бўлмади. Чунки бозордан қайтиб, чиройли кийимларни кийдириб, юриш-туришни ўргатган Зебо опаси унинг аслида нима учун, қаерга кетаётгани ҳақида ҳам гапирган, энди орқага йўл йўқлигини, шу «йўл» билан йул ишлаб, бой-бадавлат бўлиб қайтишини уқтирган эди. Гулбодом тескари ўгирилиб, бир парча қоғозга нималарнидир ёзиб, чамаси, бояги эркак билан телефон рақамларини алмашаётган Мадинага тикилганича, бу ёғи нима бўлишини кута бошлади.

Самолёт ерга қўнди. Унинг радиосидан йўловчиларнинг пастга тушишлари мумкилиги ҳақида эълон бўлгач, ҳамма ғимирлаб қолди. Мадина ҳам сумкасини билагига илиб, Гулбодомни тирсагидан тутганича, аста-секин ўртадаги чиқиш эшиги томон силжий бошлади. У нимаданир шод, ўзи билан ёнма-ён одимлаётган янги танишига суйкалиб-суйкалиб қўярди.

Ниҳоят, улар самолётнинг трапидан эҳтиёт бўлиб пастга тушишди. Мадина «таниши» билан қуюқ хайрлашгач, атрофга аланглаётган Гулбодомга «секинроқ юр, аланглайверма» дея шипшиди. Кейин гўё бу юртни кўравериб, жонига теккандек, эринчоқ қадамлар билан одамлар орасида шаҳарга чиқиш йўлагидан имиллаб, паришон қиёфада, лекин Гулбодомни қўлтиқлаб, унга нималарнидир тушунтириб бораверди. Гулбодомнинг эса қулоғига гап кирмас, аланглаб, бу нотаниш диёрнинг ҳар бир қаричини эслаб қолмоқчидек, баланд-баланд уйлар, ғалати дарахтлару антиқа машиналарга анграйиб қарарди.

Улар ўн-ўн беш дақиқача юриб, аэропорт майдонидан узоқлашганларидан кейин йўл четида қатор турган турли-туман автомобиллар орасидан башанг кийинган, баланд бўйли, жингалак сочли бир йигит ажралиб чиқиб, жилмайганча қаршиларига кела бошлади. Унга кўзи тушган Мадина ҳам Гулбодомга:

– Тезроқ юр! – деди-ю йигитга пешвоз чиқди.

– Хуш келибсиз, Мадина хоним, – йигит Мадина билан ўпишиб кўришди.

– Танишинг, Жобирбек, меҳмонимиз мана шу қиз, – дарҳол очилиб-сочилиб кетган Мадина йигитга эрқаланганнамо жилмайди. – Исми – Гулбодом.

– Гўзал экан, – қўл узатди йигит. – Исми ҳам ажойиб: ҳам гул, ҳам бодом...

Кўришиш учун йигитга беихтиёр қўл узатган Гулбодом унинг қўлини сиқиб кўришганидан дув қизарди.

– Гўзал бўлгани учун олиб келдим-да, – Мадина нозланиб, йигитнинг елкасига осилди. – Фақат исми менга ёқмади, сал ғализроқ, айтишга қийин.

– Бундай бўлса, исм масаласини уйда ҳал қиламиз, қани кетдик...

Жобир қизларнинг енгилгина юкларини бир қўлига олиб, иккинчи қўли билан Мадинани қўлтиқлади. Гулбодом уларга эргашди.

– Марҳамат! – йигит каттакон, ранги қип-қизил машинанинг олд ўриндиғига Мадинани ўтқазгач, орқа эшикни очиб, Гулбодомни ҳам таклиф қилди. У ийманибгина машинага кириб, ўтириб олганидан кейин эшикни ёпиб, юкларни юкхонага жойлаштирди ва Мадинанинг ёнига ўтирди.

Машина енгил қўзғалиб, йўлга тушгандан унинг ичида майин куй таралиб, аёл киши шикаста овозда қўшиқ айта бошлади. Олдинги ўриндиқдагилар гўё Гулбодомни унутгандай, ўзлари билан ўзлари овора, гоҳ Мадина гапириб, Жобир кулар ёки аксинча, чақчақлашиб борिशарди.

Гулбодом текис йўлда гўё сузиб кетаётгандек бир маромда бораётган машинанинг юмшоқ ўриндиғида, унинг қоп-қора ойнасида хирагина кўринаётган нотаниш мапзараларни кузатиб, қўшиқ тинглаб бораётган бўлса ҳам хаёли минглаб чақирим олисда қолиб кетган, қизининг «Жанубий Кореяга» кетганига ишонган отаси, «қўй, синглим, у ерларда нима бор?» демаган акаси, қизалоғига эга чиққанидан боши осмонга етган опаси ва поччаси – ҳамма-ҳаммани бирма-бир кўз олдига келтириб, кўзлари ёнганга тўлиб, кўксини нимадир ёғжимлаётгандек, эзилиб борарди. «Нега ўшанда Зебо опанинг гапларига лаққа тушдим? Нега берган пулларини индамай олавердим? Нега отам, акам, опамни алдадим? Бу ёқларга келишга нега рози бўлдим? Тинчгина кўча супириб юриб ҳам куним ўтаётганди-ку? Энди нима бўлади?».

У беихтиёр юзларини юва бошлаган кўз ёшларини атир ҳиди анқиган ипак рўмолчасига артаётганда, машина енгилгина силкиниб тўхтади.

– Мана, уйга ҳам етиб келдик, – Жобир қувониб гапириб, бирин-кетин машина эшикларини очди. – Қани, хонимлар, марҳамат қилинглар!

Қизлар машинадан тушиб, икки тарафида хушбўй гуллар очилиб ётган йўлакдан ҳашаматли эшикка, бир неча зинадан кўтарилгач эса лифтга киришди. Гулбодом юра-

гининг ҳапқиритини сездирмасликка уриниб, ўнг қўлини кўкрагини устига қўйиб олган, нечанчи қаватга кўтарилганларини англашга уринар, лекин лифт гўё сирғаниб, тобора юқорилаётганини сезарди, холос.

– Нечанчи қаватга чиқамиз? – ниҳоят тоқати тугаб, сўради у.

– Жуда баладга, санаб-саноғига ета олмайсан, – кулиб жавоб берди аллақачон яна «сен»лашга ўтиб олган Мадина.

Гулбодомнинг дами ичига тушиб, индамай қўя қолди. Унинг хаёлида лифт энди ҳеч қачон тўхтамайдигандай, худди чексиз-чегарасиз осмону фалакка кўтарилиб кетаётгандек. Мадина билан Жобир унинг ёнларида, бирга кетаётганини унутгандек, бемалол ялашиб-юлқашини тушишган. Гулбодом уларга қарамаслик учун орқага ўгирилиб, лифтнинг кенггина «хона»сининг бир четига бориб олган. «Нега, нега келдим? Бой бўлмасам, камбағалроқ бўлсам ҳам ўз уйимда, шаҳарчамда тинчгина яшайвермайманми? Манавиларнинг уялишмаганини. Тавба...»

– Қани, киришлар. Сизлар бемалол жойлашиб туришлар. Мен ҳозир Ҳабиба опани чақираман.

Мадина Жобирнинг гашига ҳайрон бўлиб даҳлизда тарадудланиб турган Гулбодомнинг елкасига туртиб, ичкари киришга ундаркан:

– Нега ҳайрон бўляпсан? Хоналар зўр безатилган, а? – деди юмшоқ, момиқ гулдор гиламда яланг оёқ юриб, деразадаги ҳарир пардаларни очар экан. – Бир-икки йилда сенинг ҳам шунақа уй-жойинг бўлади, қани ваннага кири, ювиниб кийимларингни алмаштир.

Гулбодом кўзни қамаштирадиган даражада безатилган хоналарни кўриб эмас, Жобир Зебо опасининг дугонаси Холидани «Ҳабиба» деганига ҳайрон бўлганди. «Демак, бу ерда ҳамманинг исми бошқача айтиларкан-да? Менинг исмим қанақа бўларкан?»

У ювингани ваннага кириб кетди. Умрида биринчи марта бегона юртга қадам қўйган Гулбодомнинг хаёли

паришон, кимдир ҳозир «кетдик» деса, индамасдан, олдига тушиб, қайтиб кетишга ҳам шай аҳволда, кўз ёшлари киприкларининг учида илиниб турарди. У ҳашаматда уйдан қолишмайдиган нафис рангли кошнлари ярқираб, ярим айлана шаклидаги ваннаси мовий рангда товланиб турган хонага кирди-ю, бу ердаги ранг-баранг қути-ю шишачалар, кўринишидан ҳарир, аслида елим пардалар, катта-кичик патли сочиқлар қаршисида лол бўлиб, туриб қолди. Унинг ортидан индамайдигина кириб келган ўрга ёшлардаги хизматкор аёл ялтироқ жўмакларни гоҳ унисини, гоҳ бунисини буради, илиқ сув жилдираганича ваннага оқа бошлади. Аёл яна бир сўз демай токчалардан биридаги мовий рангли идишдаги шампунни, шу рангдаги қоғози очилмаган атир совун, тароқ олиб, мўъжазгина столча устига қатор териб қўйди. Кейин учта катта-кичик майин сочиқ олиб, рангли илгичларга илди. Сўнгра Гулбодомга юзланиб, «булар сен учун, ювинавер» дегандек имо қилди-ю, қандай оҳиста кириб келган бўлса яна шундай жимгина чиқиб кетди.

– Бечора, соқов шекилли, – деб ўйлаганча Гулбодом ҳаммом эшигини ичдан қулфлаб, маза қилиб чўмилди.

Илиқ сув, ширин ҳидли совун-у, шампун гўё унинг кўнглидаги ғуборни ҳам ювиб ташлаётгандек, ювингани сайин Гулбодомнинг руҳи енгиллашиб, кўнгли ёришмоқда эди.

«Пешонамда борини кўраман-да энди, – у хаёлан ўзини-ўзи овутиб, қилмишини оқлашга уринди. – Алданиб, бундай йўлга кириб қолган бир менми? Майли, чидаганимча ишлаб, пул йиғаман, кейин қайтиб кетаман. Мени бу ерга келганим, нима ишлар қилишимни уй томонда ким билиб ўтирибди? Мени биров танимаса, кимлигимни билмаса. Уйга кетгач ҳам «Жанубий Кореядан қайтдим» десам, биров бориб суриштирармиди? Бўлар иш бўлди, қайсарликнинг ҳожати йўқ. Энди бу ёғи кўпроқ маблағ топишни ўйлашим, шунга ҳаракат қилишим керак».

У тақдирга тап берган, фикри-хаёли кўпроқ пул ишлаш бўлиб қолганди.

«Сабина, Фарида, Нодима хонум»лар

– Ҳой, чиқмайсизми ё ухлаб қолдингизми?

Эндигина кийинаётган Гулбодом «ҳозир» деди-ю овознинг танишлигидан ажабланди. «Тавба, Ҳабиба опанинг овози ҳам Зебо опаникига ўхшаркан-а? Бу ерда бўлмаганимда Зебо она чақирди деб ўйлардим...».

Шу хаёллар билан ҳаммомдан чиқиб, меҳмонхонага кирган Гулбодом кўзларига ишонмай, таққа тўхтаб қолди.

– Ҳа? Нега туриб қолдингиз? Келаверинг, тушингизда эмас, ўнгингизда кўряписиз мени, – Мадина, Жобир ва яна иккита нотаниш қиз билан каттакон стол атрофида кулишиб, гаплашиб ўтирган Зебо Гулбодомни ёнига чорлади. – Аммо лекин роса уйқучи экансиз-а? Ёнингизга уч марта бориб, хабар олибман ҳам ухлаб ётибсиз-а... – Зебо хандон ташлаб кулди. – Ҳали етиб борганда ҳам уйғонмаса, қандай олиб кетамиз деб ҳам ўйладим.

Зебога қўшилиб, бошқалар ҳам кулди. Лекин Гулбодом «Мадина қанақадир дори берган эди» дея олмади, ийманибгина бориб, қизлардан бирининг ёнига ўтирди.

– Қалай, яхши етиб келдингизми? – Зебо Гулбодомнинг бош қимирлатиб, «ҳа» деганини эшитгач, гапда давом этди. – Ҳозир ким кўп, кимни қасрга, нима учун кетаётганини кузатадиганлар кўп. Шунинг учун уччовларингни бирга олиб келсак, ўшанақалардан бирортаси қизиқиб қолмасин деб биз алоҳида машинада аэропортга келиб, самолётнинг бошқа эшигидан чиқиб, бошқа бўлмасида келдик. – У қизларга мурожаат қилди. – Бу қиз – Гулбодом, – кейин Гулбодомга юзланди. – Бу қора кўз, чиройли қизнинг исми Чарос, буниси эса, – у қорамағиздан келган, истараси иссиқ, дўмбоқроқ қизга қаради. – Нигора. Бугун меҳмонсизлар, дам олинглар. Лекин

аввал бир нарсани ҳал қилиб олайлик, – у деворга осилган каттакон соатга қаради, – Холида опанглар ҳам ҳали замон келиб қолади. Унгача сизлар паспортларингни менга берасизлар. Мен уларни эртага рўйхатдан ўтказдириб, бу ерда қонуний яшайдиган қиламан. Кейин, исм масаласи. Учқовларингни исмларинг ҳам чиройли-ю, лекин бу ерликларникига ўхшамайди, айниқса, Гулбодомнинг исмига бу ерликларнинг тили айланиши қийин. Шунинг учун исмларингни бошқача қилиб айтмиз. Қани, Мадина, Жобир Гулу бодомга қанақи исм қўямиз?

– Сабина хонум бўла қолсин, – унинг гапини диққат билан тинглаб ўтирган Жобир дарҳол жавоб берди. – Ҳам айтиш осон, ҳам бу ерларда энг кенг тарқалган исмлардан.

– Майли, Сабина бўлса – Сабина-да, – Зебо Гулбодомдан «Розимисан?» деб сўрамади ҳам. – Чаросни-чи?

– Фарида хонум бўлсин, – бу гал Мадина бидиллади. – Нигорага эса Нодима хонум деган исм жуда мос келади.

Мулла қулоқчаларига азон айтиб, қўйган исмларини йигирма икки – йигирма уч йилдан буён «кўтариб» юрган уч қиз бир зумда «хонум»ларга айланди-қолди.

– Исмларингни унутиб, сўраганга аввалги исмларингни айтиб юрманглар, – Жобир гапни илиб кетди. – Орқасидан чатоқ гап чиқиб қолиши мумкин.

– Нега энди дуч келганга исмларини айтишаркан? – эътироз билдирди Зебо. – Аввало, иложи борича камгап бўлишларинг керак. Ахир, тил билмайсизлар-ку? Шундай бўлгач билиб-билмай бирорта бемаъни гапни гапириб қўйиб, ҳаммамизнинг бошимиз балога қолмасин. Бу ернинг одамларининг феъли тез, қизиққон. Шунинг учун эҳтиёт бўлмасанг, сал нарсага жанжал чиқиши мумкин.

Йўлакдан майингина куй эшитилди. Хизматкор аёл зудлик билан бориб, эшикни очди ва тавозеъ билан эгилиб, салом берди.

Меҳмонхонага баланд бўйли, қотмадан келган, юзи кўзига яхшигина пардоз берилган, эркакларга ўхшаб кетадиган, сипогина кийинган аёл кириб келди:

– Хуш келибсизлар! – у қулочини кенг ёйди. – Зебо, Мадина! Ва ниҳоят...

Аёл Зебо ва Мадина билан бирин-сирин қучоқлашиб, ўпишиб кўришди. Улар билан сўрашиб бўлганларидан кейингина Жобирга қўл узатди:

– Хуш кўрдик, Жобирбей.

Жобир унинг қотмадан келган узун-узун бармоқли ўнг қўлини қўлига олиб, назокат билан эгилиб ўпди ва:

– Саломат бўлинг! – деди.

Уччала қиз аёлни кўрганлариданоқ қалбан «Ҳабиба хонум, яъни Холида опа деганлари шу экан-да», деб ўйлаган, ўзларидан ҳол-аҳвол сўрашини кутиб, жимгина, жавдираб турардилар.

– Танишинг, – ниҳоят Зебо қизларни Холидага таништира бошлади. – Гулбодом, яъни Сабина хонум. – Гулбодом «ассалом» дея бошини хиёл эгди. Холида – Ҳабиба унинг саломига алик олмай, кейинги қизга юзланди. – Чарос, яъни Фариди хонум, бу дўмбоғимиз Нигора эди, Нодима хонум деб номладик.

– Жуда яхши бўпти-да, – аёл бирон-бир жонзот ёки буюмни кўраётгандек, қизларни бирма-бир айлантириб, баданларининг уёқ-буёғига қўл текизиб, гўё уларни баҳолади. – Яхши. Қушчаларингиз дуруст экан.

– Биз тутиб келган қушчалар қачон яхши бўлмаган? – унинг гапига мос жавоб қайтарди Зебо. – Биз фақат палаги тоза қушчаларга тузоқ қўямиз.

– Марҳамат, ўтиринглар, – Холида Зебо билан Мадинанинг ўртасига ўтирди. – Қолган гапларни кейин гаплашамиз. Ҳозир уёқларда нима гап, қариндош-уруғлар омонми, шундан гапиринглар.

Мадина билан Зебо навбатма-навбат Холидага гўё ҳисоб беришди. Шундан кейингина Холида:

– Зебо, бу ёққа юр-чи, – дея Зебони бошқа хонага олиб кириб кетди.

Қолганлар телевизордан концерт томоша қилиб ўтиришди. Орадан бир соатча вақт ўтгач, Холида билан Зебо хонадан чиқиб келди. Худди шуни кутиб тургандай, хизматкор аёл столга ошпоқ дастурхон ёзди.

Қуюқ-суюқ овқат ейилиб, чой, қаҳва ичилиб, ширинлик тановул қилингач, дастурхонга фотиҳа ўқилди. Қизлар баробарига ўринларидан туриб, дастурхонни йиғиш-тирмоқчи бўлган эди, Холида уларни тўхтатди.

– Сизлар бу ерга хизматкорлик қилгани эмас, бекалик қилгани келгансизлар, – деди у қизлар жойларига қайтиб ўтиргач. – Шундай бўлгач, ўз қадр-қимматларингни билиб, шунга яраша иш тугинглар. Эсларингдан чиқмасин: қўлларинг ҳаминша майин, тирноқларинг олинган, тоза бўлиши шарт. Мана шу уй – сизларга. Ҳар бирларингга биттадан хона ажратилади. Кийим-кечаклар олиб келинади. Хизматларингда битта аёл бўлади. Жобир қўриқчилик қилади. Вақти-вақти билан шифокор келиб, кўриқдан ўтказди. Сизларнинг ўзбошимчалик билан кўчага чиқишларинг, мижозлар билан ош-қатиқ бўлиб, телефон рақамини олишларинг, улар билан муомалада ҳаддан ошишларинг ёки уларга қўпол муносабатда бўлиб, ранжитишларинг ман қилинади. Сизларга уч-тўрт динор ҳадя қилишса – ўзларингга, лекин иш ҳақиши мен оламан. Ҳар ойда бу пулдан оилаларингга маош тариқасида пул юбориб тураман. Лекин таъмагирлик билан мижоздан пул сўраганларингни билиб ё эшитиб қолсам, хафа қиламан. Еб-ичиш, кийим-кечак, дори-дармон, уй ҳақи кабилар менинг зиммамда. Эртадан иш бошлайсизлар. Бугун ювиниб-гараниб, чиройли бўлиб, дам олинглар. Эрталаб туриб ҳам ювиниб, овқатлангач, соат 10:00 га пардоз-андозларни қилиб, мижоз қабул қилишга шай бўлиб ўтиринглар. Ҳар ким ўзининг хонасида ўтирсин.

Ҳадеб бир-бирингининг ёнингга киравермаларинг. Бўлар-бўлмас гапларни гаплашмаларинг. Бирор нарса керак бўлса, менга ёки Жобирга айтасанлар...

Холида қизларга яна кўп нарсалардан «сабоқ» берди. Унинг гапларини қизлар қаторида Зебо, Мадина ва Жобир ҳам жимгина ўтириб, жон қулоқлари билан тингладилар.

Ниҳоят, «иш» бошлаш олдида қизларга бериладиган йўл-йўриқлар тугади. Холиданинг ўзи ҳар бир қизга хонасини, у ердаги жиҳозлардан фойдаланиш қондаларини обдан тушунтирди. Охири:

– Ҳаммаларинг гапларимни англадиларингми? Қанақа савол бор? – деб сўради.

– Мен... уйга қўнғироқ қилишим керак эди, – деди нийманибгина Гулбодом. – Етиб боргач, қўнғироқ қиламан, дегандим.

Холида бирпас ўйланиб турди. Кейин:

– Майли, қўнғироқ қил. Лекин бундан кейин «фалон куни қўнғироқ қиламан» деб ваъда бермагини, тушундингми? – деди қатъий.

– Хўп.

Холида Гулбодом берган кафтдеккина қоғозга қараб, рақам терди. Орадан бир неча сония ўтиб, у томондан телефон гўшаги кўтарилди.

– Алё, алё, келин ая! – Гулбодом гўшакни кўтарган келин аясини жуда-жуда кўргиси, унинг бағрига бош қўйиб, дод солиб, тўйиб-тўйиб йиғлагиси келди. Овози бўғилиб қолди. – Яхши ўтирибсизларми? Отам, акам, опам, жияним яхшими? Асал-чи? Отам қани?

– Ҳаммамиз яхшимиз. Яхши етиб олдингизми? Соғлигингиз яхшими? Отам кўчага чиқиб кетганди...

– Қисқароқ қил, қисқароқ.

– Яхши етиб келдик. Отамга, ҳаммага салом айтинг. Жиянларимни, Асални ўниб қўйинг. Вақт топиб, яна қўнғироқ қиламан. Хайр!

– «Қўнғироқ қиламан» эмиш, – миттигина уяли телефонини ўчирар экан, Холида лабини бурди. – Бу теле-

фонда гаплашган ҳар бир дақиқаниг неча доллар туришини биласанми? Ҳозир ҳам камида эллик долларлик гаплашдинг...

Холида телефон қилишга рухсат бермаслиги ҳам мумкин эди. Шундай қилса, бу ёқда «жонли товар»ларининг кўнгли алағда бўлиб, «иш» сифати бузилишини, у ёқда эса қизини «иш»га юборганлар хавотир олиб, ғимирлаб қолишлари мумкинлигини у яхши биларди. Шунинг учун ҳам, яъни кўнгилсизликларнинг олдини олиш учун ҳам у янги келган «қушча»ларга ён босишга, сал бўлса-да, уларнинг кўнглига қарашга мажбур эди...

Нонушта

Тонг отди. Қуёш нурлари гўё бирданига чарақлаб, оламини чароғон қилди ва Гулбодом, эндиликда Сабинанинг ўзи ҳам нечанчи қаватдалигини билмайдиган, лекин анчагина баланддаги «хона»сининг қизил рангдаги қалин пардалари орасидан сизиб ўтиб, уй ичини ёритиб юборди. Аллақачон уйғониб, бу ёғи ҳаёти қандай кечишини ўйлаб ётган Гулбодом устига ёпилган ипак ёнинчиқни бир томонга ташлаб, юмшоқ ўриндиқдан аста сирғалиб, қалин, юмшоқ гиламга оёқ босди. Турайми-турмайми дегандек хаёл суриб турганди ҳамки, эшик тақиллади:

– Хайрли тонг, жоним. Марҳамат қилинг, нонушта тайёр.

Гулбодом шоша-пиша гулдор ипак халатини елкасига ташлаб, хонасининг ёнгинасидаги даҳлизга ёндош қилиб қурилган ювиниш ва ҳожатхонага ўтди. Обдан ювиниб, тараниб, кийиниб бўлиб, хонага қайтганда хизматкор аллақачон ўрнини йиғиштириб, орасталаб қўйган экан.

Гулбодом аста хонадан чиқиб, меҳмонхонага йўл олди. Фарида билан Нодима аллақачон туриб, нонушта қилиб ўтиришар, Холида, Зебо, Мадина ва Жобирлар эса кўри-

нишмасди. Гулбодом қизлар билан саломлашиб, ёнларига ўтирди ва Фаридани узатган финжондаги қайноқ, хушбўй қаҳвани оғзи куя-куя, ҳўплаб ича бошлади.

– Хонимларимиз кўрипишмайдимиз? – гап очди Гулбодом жимгина ўтириб овқатланаётган қизларга қараб. Ва шу заҳоти гўё унинг гапини кутиб тургандек, хонага Холида билан Жобир кириб келишди. Қизлар баравар ўрниларидан туриб, салом беришди.

Холида номига алик олган бўлди-ю, «Ўтиринглар», дея уларнинг рўпарасига жойлашди. Жобир унинг ёнидан жой олди.

– Қалай, яхши дам олдингларми? – мулозамат қилган бўлди Холида. – Уйқу яхши бўлдимиз? Бу ернинг ҳавоси нам-да, одамни уйқу босаверади, – қизлар унинг гапини бош силкиб маъқуллаган бўлишди. – Лекин, Сабиноҳоним, ҳамма аллақачон туриб нонушта қиляпти-ю, сиз эса...

Гулбодом бошини эгди ва:

– Кечиринг, бошқа қайтарилмайди, – деди секингина.

– Бундан кейин нонушта, тушлик деганларини хоналарингда қиласизлар, – унинг гапига аҳамият бермади Холида. – Хизматкор хоналарингга олиб кириб беради. Хонада ҳамма нарса бор. Чиқишларинг шарт эмас. Қачон мен чақирсам, шунда чиқасизлар. – Холида Жобирга қаради. У костюмининг ички чўнтагидан кичкинагина қутича олиб, Холидага узатди. Холида қутичадан кичкина-кичкина оқ дори олиб, қизларга битта-битта узатди. – Мана шу доридан кунига эргалаб овқатдан кейин бир донадан ичиб оласизлар. У сизларга куч-қувват беради. Ҳар хил касалликлар юқишидан асрайди, – қизлар қўл узатиб, дориларни олишгач, қўшимча қилди: – Бу билан «фақат касали бор одамлар келади» демоқчимасман. Одамнинг ичидагини билиб бўлмайди-да.

Қизлар дорини ичиб олгач, Холида дуога қўл очди:

– Қани, омин! Ҳамиша омад берсин, қўйни-қўнжимиз давлатга тўлсин!

Ҳамма қўлини юзига сурди ва Холиданинг буйруғи билан хона-хонасига тарқалди. Ҳеч ким Холидадан «Зебо билан Мадина қани?» деб сўрай олмади. Зеро, улар ўз вазифаларини бажариб бўлишган, оладиган «ҳақ»ларини олиб, тунги рейс билан уй-уйларига қайтиб, аллақачон ўз тирикчиликларига – янги «қушча» овига киришни режаларини тузмоқда эдилар.

«Фаолият»нинг бошланиши

Гулбодом хонасига кириб, бир оз хаёл суриб турди. Кейин пардани очиб, кўчани томоша қилмоқчи бўлди. Қаяқда, парда ортидан яхлит дераза – айвоннинг эшиги бўлиб, у ҳам қулфланган, дераза ойнасидан фақат рўпарадаги кўп қаватли уйнинг қайсидир қаватию худди осмонга тутаниб кетгандек юксак уй кўринар, наstdан эса, Гулбодом кечаси келиб, қандайлигини ҳам кўрмаган кўчадаги сон-сапоқсиз машиналарнинг овози олис-олислардар келаётгандек элас-элас эшитиларди. «Тавба, ўзинг яшаб турган уй нечанчи қаватда, рақами қандай, қаерга жойлашган – билмасанг. Кўчага чиқиш эмас, деразани очиб, айвонга чиқиш ҳам, бир-биринг билан гаплашиш ҳам мумкин бўлмаса. Уйингга қўнғироқ қилиш ҳам бу ёғига фақат орзу бўлиб қолади, шекилли. Тавба, худди тутқунга ўхшаймиз-а. Тўғри-да, бунақа шароитда тутқун бўлмай, киммиз?»

Эшик оҳиста тақиллади. Хаёллари олис-олисларда бўлган Гулбодом уни эшитмади. Қаттикроқ тақиллаганда эса бир чўчиб тушди. Худди мавҳум бир бўшлиқ томон кетаётгандек, оҳиста қадам ташлаб бориб, эшикни очди.

– Ухлаётганмидинг? – Холида унга таънали қаради. – Нега бир марта тақиллатганда дарҳол эшикни очмайсан? – У Гулбодомнинг узрига қулоқ ҳам солмади. – Юр, тезроқ. Кутиб туришибди.

Эндиликда Сабинага айланган Гулбодом қоқилиб йиқилмаслик учун, гўё дор устида кетаётгандек, қадамла-

рини оҳиста, эҳтиёткорлик билан босиб, шу юриши билан ташқаридан қараганда гўё нозланиб, юрайми-юрмайми деб борар, хаёлида хонаси билан меҳмонхонагача бўлган бир неча метр йўл адоқсиздек туюларди. Аслида эса, у ичган «қувват берувчи» дори таъсири остида «ғалатироқ» аҳволга тушганини гоҳ сезиб, гоҳ сезмай, иложи борича ўзини тутишга уриниб бормоқда эди.

Меҳмонхонага киргандан унинг кўзи самолётда бирга келган, Мадина билан нималарнидир гаплашиб, кулишиб ўтирган эркакка тушди. У Гулбодомни кўриб, ўтирган жойида хиёл бош эгиб саломлашган бўлди. Хонада яна ўрта ёшлардаги икки эркак ҳам бор эди. Гулбодом ўзидан аввалроқ келиб, уч эркакнинг қаршисидаги девор томонда ўзига ўхшаб баданлари ним кўришиб турадиган ипак либосларда, пардоз-андозни жойига қўйиб, маликалардек товланиб, ўзини кўз-кўз қилиб турган Фарид билан Нодиманинг ёнига бориб турди. Эркаклар қизларга нотаниш тилда Холида билан нималарнидир гаплашиб, кулишиб, охири бир қарорга келишди, шекилли, ўринларидан туриб, қизларнинг ёнига келишди. Самолётда бирга келган одам бир нарсалар деб кулиб, Гулбодомнинг билагидан ушлади.

– Сабина хонум, меҳмонни хонангга олиб кир, яхшилаб кўнглини ол, – буюрди Ҳабиба – Холида.

Қолган икки эркак ҳам Фарид ва Нодима билан қўлтиқлашиб, уларнинг хосхоналарига йўл олишди.

Шу тариқа қизларнинг «иш фаолияти» бошлади...

Ҳабиба хонумнинг «бозор»и

«Иш» бошлаган кунларидан кунига 4-5 нафар эркак келган бўлса, бир ҳафта ўтиб, кунига ҳар бир «қиз» учун 20, ҳатто ундан ҳам кўп ишратпараст «талабгор»лар кела бошлади. Ҳабиба хонумнинг савдо бозори қизигаюнда қизиди. У келганларга қатъий вақт, шу билан бирга «тариф» белгилаб берар, агар улар белгиланган вақтдан сал

кечикса, дарҳол у кириб кетган хона эшигини тақилла-тиб, вақт тугаганини билдирар ва қолган ҳар бир дақиқа учун қўшимча ҳақ талаб қиларди. Қизиғи, ишратпарас-тлар ҳеч тортинмай, дарҳол «хонум афанди» айтган миқ-дордаги дишорларни санаб берарди.

«Қизлар» эрталабки нонуштадан кейин «иш» бошла-шар, пешинда бир соат тушлик – дам олишар, шундан кейин хуфтонгача, то қоронғи тушгунча «ишлаб», ке-йин ювиниб-тараниб, кечки овқатни тановул қилишар-ди. Баъзан бир кечани «сотиб оладиган» талабгорлар ҳам бўларди. Хуллас, уч жувон аллақачон озиб, кўзлари кир-тайиб, қоқ суякка айланиб қолишган, чунки эркакларни тинимсиз қабул қилишнинг ўзи бўлмасди-да. Шулар ту-файли кунига бир ярим минг, ҳатто икки минг долларга-ча топаётган Ҳабиба хонум қизларнинг емишини ҳам саралаб, фақат куч-қувват берадиган таомлар билан боқар, айниқса, ҳар куни эрталаб «қувват дориси» бе-ришни қанда қилмасди. Дори таъсирида ярим телба ҳоли-га тушиб қоладиган «қизлар» ҳам аслида «шаҳват ма-шинаси»га айланиб, кунига ўттизтагача эркакни пинак бузмай «қабул» қилишаверарди.

– Топаётган пулингни ҳисобини олиб бораяпсанми? – деди бир куни кечқурун Гулбодом билан ҳаммомчасига баробар кириб, дардлашмоқчи бўлган Нодима.

– Қанақа ҳисоб? – унинг гапини тушулмади Гулбо-дом.

– Ие, кунига қанча одам қабул қилияпсан, улар қанча пул тўлашаяпти, шундан қанчаси ўзингга-ю, қанчаси анавинга – ҳисоблаб юрмайсанми? Дафтар тутмаган-мисан?

– Йўқ. Буни ҳеч ким айтмаган эди...

– Калланг қурсин. Шуниям сенга биров айтсинми, ўргатсинми? Ўзингни калланг қаерда? Ҳисоб-китоб қил-масанг, уйга қанча пул юбораётганини қаердан биласан?

– Дафтар, ручкани қаердан оламан?

– Шу ҳам гапми? Иш бошлаганимизга уч ой бўляпти. Ҳалиям ўзингга бироргасини «доимий» қилиб олмадингми?

– Анави, биринчи келган бор эди-ку? Салмонбей, ўша «доимий» бўлиб қолган. Лекин у Ҳабиба опа билан яқин дўст-да. Бунақа гапни айтсам, унга айтиб қўйса, кейин нима бўлади?

– Ҳа, майли, эҳтиёт бўлган яхши. Мен ўзимнинг «мижозим»га айтиб олдираман. Унгача хаёлингга бўлсаям ҳисоблаб юр.

– Ҳисоблай олмаяпман. Негадир бошим ғалати бўлиб, ҳисоб-китобдан адашиб кетаман. Нечтасини «қабул» қилганимни ҳам аниқ билмайман.

– Анави дори ҳаммамизни шу аҳволга соляпти-да. Лекин усиз шунча одамни қабул қилиб, вақтини хушлашнинг ўзи бўладими?

– Ие, «қувват дориси» шунинг учун бериладими?

– Тавба, нима бало, бунақа ишлар билан илгари шуфулланмаганмисан? Наҳот шуни ҳам тушунмасанг?

– Бу иш билан умримда биринчи марта шуфулланишим...

– Мен аввал ҳам бу томонларга бир келиб, пул ишлаб кетганман. Шунинг учун тартиб-қоидани биламан. Берилган дорини оғзингга солганингдан кейин секин тишинг билан иккига бўлиб, ярмисини ют, бусиз тинканг қуриб, ҳеч нарсага ярамай қоласан. Ўша яримта дори ҳам етади, қолганини оғзингга олиб қолиб, кейин бармоғинг билан майдалаб ташла. Ярмини ичганинг учун «иш»да сал қийналасан-у, ақл-ҳушинг жойида бўлади. Ким билан, нима қилдинг, қанча пул топдинг – ҳаммасини билиб турасан, темиртанга айланиб қолмайсан. Бу кетишда ҳеч кимдан қўшимча чойчақа ҳам олмаётгандирсан?

– Вақти келса, нима бўлаётганини англамай қоляпман-у, чойчақани қаердан топаман?

– Вой содда-ей. Менинг айтганимни қилгин-да, сен билан бўлаётган эркакка имо-ишора билан мана бундоқ

қилиб, – Нодима бармоқларини бир-бирига ишқалаб кўрсатди, – сўнгра мана бундай қил, – у ўнг қўлини кўксига қўйиб, чап қўлини тиланчиларнинг қўл узатишидан қилиб узатди. – У тушуниб, сенга чойчақа беради. Эркакка таъзим қилиб ўзингни қувонгандек қилиб кўрсат, пулни дарҳол ёстиғинг остига беркит. Шунда у сенинг ҳам аҳволинг оғирлигини, бу ерда тутқунлигингни англаб, раҳми келади. Кейинги гал сўрамасанг ҳам пул, ҳатто совға беради...

Эшик қаттиқ тақиллади. Нодима йўл-йўриқ беришдан тўхтаб:

– Мана, ҳозир. Чиқяпмиз, – дея овоз берди.

Қизлар апил-тапил артиниб, меҳмонхонага чиққанларида у ерда уларни иккита «кунда-шунда» кутиб ўтирарди. Холида аллақачон «савдо»ни битирган, шекилли:

– Тез-тез бўлинглар, меҳмонлар кутиб қолди, – дея қизларни шоширди. – Тезроқ хоналарингга киринглар...

Бу гал Сабина Нодима ўргатгандек иш тутди. Унинг имо-ишорасидан нима демоқчилигини тушунган «меҳмон» кетар чоғи қўлига бир даста пул бериб, хайрихоҳлик билан пешанасидан ўпиб қўйди.

Эртасига Сабина дорининг ярмини ичиб, ярмини бармоқлари билан майдалаб, ҳаминша гуллари очилиб ётадиган гултувакка ташлади.

Мудҳиш қотиллик

– Эшитдингларми? Нариги кварталда бизга ўхшаганларнинг иккитаси – бир йигит билан аёл, топган пулларини бўлишолмай, ишлаб пул топиб берадиган «қиз»ларини ўлдиришибди.

– Буларнинг тилини тушунмасак, Холида она бизга бунақа гапларни айтмаса, қаердан эшитамиз? – Негадир кечки овқатни Холида опаларисиз тановул қилаётган қизлар Нодимага баробар тикилишди. – Сен бу гапларни қаердан биласан?

– Бугун доимий «мижозим» келган эди, ўша гапириб берди, – Нодима ваҳима билан давом этди: – Мен буларнинг тилини анча-мунча тушунаман-да. Анавишинг айтишича, Холида опага ўхшаган бир аёл, Жобирдақа йигит ўзимиз томондан сенларга ўхшаган содда бир қизни олиб келишиб «ишлатар» экан. Йигит харидор топиб келар, қиз эса мижозларга «хизмат кўрсатар» экан. Охири қиз касалманд бўлиб, «кетаман»га тушиб қолибди. Йиғилган пулни ўртада тақсимлашни талаб қилибди. Лекин анави иккови кўпроғини олиб, қизга арзмаган пул берадиган бўлибди. Орада жанжал чиқиб, охири анавилар қизни ўлдириб, бўлақларга бўлиб, елим халтага солиб, кечаси ахлатга ўхшатиб кўчага чиқариб қўйишибди. Тонг саҳарда ахлат йиғадиганлар негадир гумонсираб, қопни очиб қарашсаки... Гумон билан дарров анавиларни ушлашибди. Ҳозир улар қамоқда эмиш...

– Вой тавба, энди нима бўлади? – қўрқувдан кўзлари дум-думалоқ бўлиб, ваҳима билан сўради Фариди.

– Ўлган қизнинг ота-оналари бормикан? Бу хабарни уларга етказишармикан? Ўлдирганларни нима қилишадди? – хаёлчанлик билан, дона-дона гапириб сўради Сабина.

– Ўлганни шу ерда дафн қилишиб, уйдагиларга бўлган воқеа ҳақида хабар беришибди. Қотиллик қилганлар шу юртнинг қонуни билан судланиб, узоқ муддатга қамоққа ташланибди. Ана энди «аттанг-о» деб ётаверишади. Ҳамманиям Яратганнинг ўзи асрасин, қани, тез-тез ейдиганларингни еб, ичадиганларингни ичинглар. Холида опа ҳозир яна бир гала эркак бошлаб келади. Жобир билан шу ҳақда гаплашаётганини эшитиб қолдим, – Нодима гўё ҳозиргина мудҳиш қотиллик ҳақида гапириб, қизларнинг юрагига ваҳима солмагандек, иштаҳа билан овқатланишга тушди.

– Нима, энди кечаси ҳам ишларканмизми? – чиройли терилган қоп-қора қошларини норози бўлиб чимирди Сабина. – Темир эмасмиз-ку, ахир?

– Буниси энди ортиқча, – Фариданинг чаросдек думалоқ кўзлари ҳам чақнаб кетди. – Шундоқ ҳам кунига уччаламиз камида етмиш-саксонтасига «хизмат» қиляпмиз. Бу ернинг эркаклари ҳам, нима бало, хотинсираб ўлаётган эканми ё бизни ўз аёлларидан бошқачароқ деб билишадими?

– Албатта, «бошқачароқ»сан-да, – оғзи тўла овқат билан уни масхара қилди Нодима, – хотинлари текин – қизиғи йўқ. Бизнинг нархимиз фалон пул. «Шунча қиммат экан, демак, бир балоси бор. Шуни бир билай-чи», деб келишади улар. Кейин доимий «мижоз»ларимиз ҳам янги-янгилариши топиб келади. Ўзи билан олиб келган ҳар бир одами учун Холида уларга процент тўлайди. Ўйлайсизларки, шунча эркакни Холида билан Жобир топиб келади деб. Йўқ, уларнинг, агар янглишмасам, ҳар кўчада биттадан даллоли бор-ов. Ана ўшалар худди бирор бир маҳсулот, мол савдосидагига ўхшаб, бизни ҳам таниган-билган эркакларига реклама қилади, биз ҳақимизда хоҳлаганича беҳаё гапларни гапиради – нархимизни оширади. Қарабсанки, бу гаплар қулоқдан қулоққа ўтиб, «фалон жойда «зўр»лари бор экан», деб пулини қаерга қўйишини билмаган бетамизлар бу ерда таъда қўйишади...

Эшик қўнғироғи жиринглаб, зум ўтмай Холиданинг овози эшитилди, кейин ўзи ҳам кўринди. Унинг негадир ранги оқариб кетган, кўзлари ҳам бежо эди. Тўкин дастурхон атрофида ўтирган қизларни кўриб, унинг авзойи баттар бузилди:

– Сенлар бу ерда ёққанини танлаб еб ўтиринглар, мен жон ҳовучлаб, тирикчилик ташвишини қилиб юрай-а? Жобир! – унинг бақирғидан қўлларини қоғоз сочиққа артиб, бирин-сирин жойларидан қўзғалаётган қизлар чўчиб тушишди. Остонада Жобир кўриниб, «лаббай» деди. – Хизматкорга айтиб қўй. Менинг йўғимда бу ойим-тиллалар ресторанда ўтиргандай ялпайиб ўтирмасин. Қачон мен келсам, шунда овқатланишади. Ундан кейин...

– у қизларга юзланди, – рухсатимсиз бирортанг хонангдан чиқмайсанлар. Жа-а, елкамга чиқариб олдим. Индамасам, бошимга ҳам чиқиб кетасанлар. Ана, сенга ўхшаганларнинг касофати билан...

Холида вақтида тилини тийди. Шундай бўлса-да, қизлар боягина Нодима айтиб берган воқеани кўзда тутаётганини англашди. Эшитган воқеалари ҳақиқатан юз берганини англаган қизлар бундан даҳшатга тушган бўлсалар-да, бу воқеа босди-босди бўлиб, гап-сўзлар тингунча «хизмат»лари ҳам тўхташини ўйлаб, ичларида қувонишди. Худди уларнинг фикрларини ўқиётгандек, Холида ҳам:

– Уч-тўрт кун дам оласизлар, – деди бир оз ҳовуридан тушиб. – У ёқ-бу ёқларингга қараб, сал куч тўплаб олинглар. Ҳозир кириб дам олинглар. Эртага – Худо пошшо.

Қизлар хона-хоналарига тарқалишди.

«Ҳа, демак, текшир-текшир бошланган. Бугун одам бошлаб келмаганининг ҳам сабаби шу. Энди анча тўкилади, яъни йиққан-терганини кимларгадир сарфлайди. Қизиқ, бизникига қанчадан юбораётган экан? Ҳеч бўлмаса 200-300 доллардан юбораётгандир? Бечора отам, «Қизим пул юборяпти, демак, соғ-саломат ишлаб юрибди», деб ўйлаётгандир. Опам, акам, қизимнинг аҳволи қандай экан-а. Уфф, шу аёл мени тириклайин ютиб юборса ҳам, эртага шу ҳақда гаплашаман. Ҳеч бўлмаса, уч ойда бир марта телефон қилиб, гаплашишга, тириклигимни айтишга ҳаққим йўқми, дейман».

Сабина шундай хаёллар билан ухлаб қолди.

... Қандайдир ғаройиб, жуда катта майдонда чамаси томоша кўрсатилаётган экан. Гулбодом билан опаси Гулсара ҳам кўнчилик орасида туриб томоша кўришаётганмиш. Бир пайт бир йигит иккита чиройли гулни улар томонга ирғитибди. Опа-сингил гулларни илиб олибди. Гулсара қўлидаги гулни рақс тушаётган қизчалардан бирига берибди. Яна битта қизча келиб, унинг қўлидаги

гулни олибди-ю, «Нега буни эзиб, ғижимлаб қўйдипгиз?» – дея фарёд солиб йиғлай бошлабди. Гулбодом қараса, қўлидаги гул, ҳақиқатан ҳам ғижимланган. Қизча йиғлайверибди, у эса қизалоқнинг кўзига кўринмаслик учун ўзини ҳали у, ҳали бу томонга панага олармиш. Эшик ортига беркинармиш, барибир қизчанинг дод солиб йиғлаётганини кўриб, эшитиб тураверибди. Шундан кейин у опасини етаклаб, қизалоқ кўрмайдиган бошқа бир йўл билан кетмоқчи бўлибди-ю, қор босган кенг далада адашиб-улоқиб кета бошлашибди. Оёқ остидаги қорнинг юзи музлаган, қадам қўйган жойларидаги муз қисирлаб синиб, сув чиқармиш. Қаердандир машиналар овози келар, опа-сингил қўл ушлашганча, ўша, машина овози келаётган томонни мўлжаллаб, «Йўл шу томонда бўлиши керак», деб кетишаётганмиш.

Бир пайт ғира-шира қоронғиликда ён томонларидан бир йигит, яъни Жобир югуриб ўтиб кетар экан, Гулбодом тушунмайдиган тилда нимадир дебди. Гулбодом қараса, уни қор босган, ўнқир-чўнқир ерларда етаклаб кетаётган онаси эмас, Холида эмиш..»

Гулбодом чўчиб уйғонди. Қон-қоронғи хона димиқиб, ўзи терга ботиб кетибди. Юраги кўксидан отилиб чиқиб кетгудек уряпти. Танаси чўғдек қизиб, ўзи эса ёпиб кетаётганга ўхшайди. Бу хона ўлгурнинг ҳеч бўлмаса дарчаси очилса экан, уни очиб, хонани шамоллатса.

Кўрган туши таъсирида каловланиб, ўзини қаёққа қўйишни билмай қолган жувон оёғига юмшоқ шишагини илиб, даҳлизга чиқди, чироқни ёқиб, юз-кўзини муздек сувга ювди. Ҳовучини тўлдириб сув ичди. «Тавба, суви ҳам ўзимизнинг сувга ўхшамайди-я, бемазалигини».

У чироқни ўчириб, пайпасланганича бориб, кенг-мўл юмшоқ ўринга ўзини ташлади. Кўрган тушини қайта-қайта ўйлаганча, хаёл суриб ётди. Тушида кўргани йиғлаётган қиз – Асалои, унинг гулини ғижимлаб юборганим – шафқатсизлик билан ўз боламини опамга берганим,

деган хулосага келди. АсалоЙ касал бўлиб қолдимикан? Ё бирор фалокат...

У ўрнига ўтириб олганича, тезроқ тонг отишини кута бошлади...

Парда очилди

– Ҳабиба хоним (у «опа» дейишни тақиқлаган эди), сиздан бир нарсани сўрамоқчи эдим, – эрталаб нонуштадан кейин фотиҳа қилиб, ўрнидан тураётган бекасини тўхтатди Сабина.

– Нимани? – ингичка қошларини чимирди Ҳабиба деганлари жойига қайтиб ўтираркан, норозилик билан. – Нима гапинг бор?

– Шу-у... уйимга қўнғироқ қилсам. Қизим тушимга кирибди. Кейин, қанча пул юбораётганингизни ҳам билсам дегандим.

– Нима, энди ҳар куни қизингни тушингда кўрсанг, ҳар куни телефон қиласанми?

– Ахир, келганимдан буён атиги бир марта, шунда ҳам келин аям билан гапландим. Улар ҳам хавотирланишаётгандир, пули келяпти-ю, ўзидан дарак йўқ деб...

– Мен сенга «пул юборяпман» демадим, шекилли?

– Ие, шунча вақтдан бери... «Ҳар ойда юбораман», дегандингиз-ку? – Гулбодомнинг оёқларидан мадор кетиб, боши айлана бошлади. – Отам... уйдагилар нима аҳволга тушдийкан, ўлик-тириклигимни билмай? Нега бундай қилдингиз, нега? Ҳар ойда икки юз-уч юз доллардан юбориб тураман, дегандингиз-ку? Энди нима қиламан? Отамга нима дейман? – у турган жойига – момиқ гиламга ўтириб қолди ва ҳўнграб йиғлаб юборди.

– Йиғлама-ей, – Холида унинг елкасига туртди. – Тур ўрнингдан. Нима, мени йиғлаб қўрқитмоқчимисан? Аввал қарзингни, сенларга қилган сарф-харажатларимни тўлаб қўйларинг, ундан кейин пул талаб қилларинг. Э, тартиб-қоидани ўргатмаганми сенларни бу жойга бош-

лаб келган опахонларинг? – Холида бир четда мўлтираб турган Фарида билан Нодимага қаради. – Ўзларингча ҳар ойда фалон пулдан юбориб, ота-онамизни бой қиламиз деб ўйлаганмидинглар? Хомтама бўлибсизлар!

– Бизлар ҳам... – юрак ютиб гап бошлади Нодима қўрқа-писа.

– Ҳа, сенлар ҳам! Зебо сенларнинг ҳар бирингни менга йигирма минг доллардан сотган. Сенлар менга аввал ўша долларларни топиб берларинг. Ундан кейин уйга пул юбориш масаласини ўйлаб кўрамиз. Тур ўрнингдан, юз кўзингни ювиб, одамбашара бўл, – у Гулбодомга ўқрайди. – Бугун тушликни эртарақ қиласанлар. Тушликдан кейин мижозлар келади. Шунча дам олганларинг етар, – у ғудранганича ўз хонаси томон юрди.

Икки қиз дарҳол келиб, Гулбодомнинг ўрнидан туришига ёрдамлашди. Улар ҳам унсиз йиғлашар, лекин қафасдан ҳам мустаҳкам бу бетонни, темирданми, ғиштданми – нимадан қурилганини Худо билади, хоналардан остона ҳатлаб чиқишга ҳақлари йўқ; худди қоғоз гулдек бежирим, чиройли, лекин ўз ҳақ-ҳуқуқларини ўз ихтиёри ила бой берган, кимларнингдир қўлида қўғирчоқ, ўйинчоқ, тўғрироғи, Холидага, Зебога ўхшаганларга жарақ-жарақ пул топиш учун ўз танини сотишга мажбур бўлган «шаҳват машиналари» эди улар.

– Кунига, вақти келса, ўттизталаб одам қабул қилияман, – йиғи аралаш деди Гулбодом. – Кунига икки минг доллардан тушганда ҳам, аллақачон олтмиш-етмиш минг доллар ишлаб бердим. Наҳот шунча маблағдан ойига икки-уч юз долларини отамга юбориш қийин бўлса? Мен энди нима қиламан? Отам қандай аҳволда юрган экан? – у йиғлаганича хонасига кириб кетди. Фарида билан Нодима ҳам бир аҳволда хоналарига йўл олишди.

Шу пайтгача «уйдагилар биздан бораётган пулларни олиб, маза қилиб яшаяпти» деб ўйлаб, ўзларини овутиб юрган қизларнинг гўё кўз олдидаридаги нарда кўтарилган-у, ҳақиқий ҳаётни кўриб, ваҳимага тушиб қолган эди-

лар. Уларнинг ҳам боши қотган: демак, шунча вақтдан буён қизларининг ўлик-тиригини билмаётган ота-оналари нима аҳволга тушганикин? Аллақачон қизларини сўраб-суриштириб, қаерга бош уришни билмай, сарсон бўлиб юришгандир? Ҳуқуқ-тартибот идораларига «қизим йўқолди» дея арз қилиб юришгандир балки? У ёқда «фалончининг қизи бедарак йўқолибди» дея дув-дув гап, булар эса бу ёқда...

«Несга келганимиздаёқ ҳар ойда бир марта уйга қўнғироқ қилиш, пул юбориш ҳақида келишиб олмадик? Йўғ-а, бу ҳақда гап бўлганди. Демак, Зебосиям, бунисиям бизни алдаган. Зебога нима, бизни лақиллатиб, мана, бу ерга олиб келиб, бошлаб пуллаб кетибдику? У ёқ-бу ёғи билан бирор минг доллар сарфлаган бўлса, ҳар биримиз учун йигирма мингдан олибди, ёрилиб ўлгур. Биз эса, ит азобида, қайси бир зинокор қанча чойчақа бераркан деб ўлиб-тирилиб, танамизга қўшиб, виждон, ор-номус деганларини ҳам сотиб ётибмиз. Э, фоҳишада ор-номус, виждон бўлармиди? Бу нарсалар бўлса, ўшанда, Зебо опанинг уйида қаёққа, нима учун боришимни айтгандаёқ, башарасига туфлаб, шарманда қилган бўлардим. Ор-номусим, виждоним бўлмагани учун унинг чиройли гапларига маҳлиё бўлиб, гўзал ҳаёт, ҳашаматли кийимлар, жарақ-жарақ пул топиш орзуси кўзимнигина эмас, онгимни ҳам кўр қилиб қўйди-да. Мана, снгил-елпи пул топиб, бойишни орзу қилишининг оқибати. Бу ердан қайтгач, отам, акам, опамнинг кўзига қандай қарайман? Умуман, бу ердан қайтармикам-ман ё менинг ҳам ўликларим шу жойларда қолиб кетармикам?»

Эшик оҳиста тақиллади. У шошилмай ўрнидан туриб, қўлларини артганча бориб эшикни очди. Остонада доимий мижози Салмонбей жилмайиб турарди.

– Ҳуш келибсиз! – деди Гулбодом қоидага кўра унга жилмайиб қарашга уриниб, лекин бегона юртда яқин қариндошини кўриб қолган одамдай, юраги тўлиб, ўзини

тутолмай қолди: кўз ёшлари рангпар юзларини юва бошлади.

– Нима бўлди? – Салмонбей ҳайрон бўлиб, унинг иягидан ушлаб ўзига қаратди. – Нега йиғлаяпсан? Ким сени хафа қилди?

Гулбодом эшикни ичкаридан қулфлаб, Салмонни ўрин томон етаклади. У ерда бир-бирларига қарама-қарши ўтириб, гоҳ имо-ишора, гоҳ қулоғига ўрнашган сўзларни аралаш-қуралаш қилиб, амаллаб, йиғлаганча бўлган гапни тушунтирди.

– Вой, ярамаслар, вой, разиллар, – Салмоннинг астойдил жаҳли чиқди. – Шунчаликка ҳам боришадими-а? Боплаб урайми Ҳабибани? Ё полицияга хабар қилайми?

– Йўқ-йўқ, – Гулбодом бош чайқади, – кейин мен нима қиламан? Ҳайдаб юборишса, қаерга бораман? Полиция ушлаб олса, қамаб қўяди-ку? Қўлимда ҳужжатим йўқ, анави, – у эшик томонга ишора қилди, – паспортимни олиб қўйган.

Шу куни Салмон «ишқ ўйини» ўрнига Гулбодом билан жиддий гаплашди, маслаҳатлашди. Охири, «йўли»ни топиб, уни бу ердан олиб кетадиган ва шаҳарнинг жанубий туманларидан бирида жойлашган исловотхонага олиб борадиган бўлди.

– У ерда шароит бутунлай бошқача, – деди Салмон уни юпатиб. – Бу ердагига ўхшаб ит ҳам, бит ҳам келиб, нафсини қондириб кетавермайди. У ерга оз, лекин соз одамлар очиқ-сочиқ эмас, хуфия равишда келиб-кегади. Тушум ҳам шунга яраша. Битта бойга доимий бўлиб қолсанг, пичоғинг мой устида. Бундан ташқари, исловотхона эгаси жанжал, гап-сўзни ёқтирмайди. Қизларни яхши кийинтириб, яхши боқади. Хонанинг бир четига телефон аппарати ўрнатилган – хоҳлаган пайтишда, хоҳлаган одамингга қўнғироқ қилиб, бемалол гаплаша оласан. Асосийси, у ойнинг маълум бир кунида ким қанча пул топганини, шундан қанчаси озиқ-овқат, кийим-кечак ва ижара пулига сарфланганини эълон қилиб, ким қасрга

қанча пул юбормоқчилигини сўрайди. Айтганингга «хўп» деб, айтган миқдорингдаги пулни қаерга десанг, ўша ерга жўнатиб, жўнатилганлиги ҳақидаги қоғозни қўлингга олиб келиб беради. Айтаяпман-ку, унинг гап-сўзга, жанжалга тоқати йўқлиги учун доимо қизларнинг кўнглига қарайди...

Салмоннинг гапларидан Гулбодомнинг кўнгли кўтарилди. «Шу пайтгача бу ҳақда нега ўйламадим, агар қизим тушимга кирмаса, яна қанча вақт индамай юардим», деган гаплар хаёлидан ўтди ва юраги ғалати орзиқиб кетди. Чунки у ўзини қай кўйга солмасин, барибир, она, юрагининг бир четини ҳамиша қизининг ўйи, соғинчи жимиллатиб турар, лекин у айш-ишрат қўйнида ўзини йўқотиб, ўша ўй, соғинчи унутишга, эсламасликка, қалбидан чиқариб ташлашга уринарди. Ахир, энди уни «болам» дейишга, эслашга ҳаққи йўқ. У энди опасининг боласи. Лекин «унут» деган гап айтишга осон...

– Кетишга астойдил тайёрлан, лекин эҳтиёт бўл, анави сезиб қолмасин, – унинг хаёл суриб қолганини келгуси ҳаётидан хавфсираш деб тушунган Салмон нозик қўлларидан ушлаб ўзига қаратди. – Кийимингнинг энг яхшилари оид, қолгани қолаверсин. Йиққан пулларингга эҳтиёт бўл. Мен Жобир билан келишаман, у мен билан қалин дўст. Бир куни, яқин кунларда, у сенинг мен билан кетишингга шароит яратиб беради.

– Қачон? – унинг пинжигга суқилди Гулбодом.

– Тез кунда, – Салмон аёлни бағрига олди. – Тез кунда, азизам.

* * *

Ҳабиба хонум нимадандир хурсанд. Қадди-қоматини кўз-кўзлайдиган янги антиқа кийимда, сочларини ҳам чиройли турмаклатган, юришлари ҳам бошқача. Жобирнинг ҳазиллашиб айтишича, «опанинг лотереясига ютуқ чиққан». Ясан-тусанни жойига қўйган аёл, кўпинча уйдан эрталаб чиқиб кетиб, оқшомда қайтади. Келади-ю,

Жобирни хонасига чақириб, нималарнидир талашиб-тортишади, чамаси, ҳисоб-китоб қилади. Чунки у уйда бўлмаган пайтда «меҳмон»ларни Жобир кутиб олиб, ҳисоблашиб кузатади.

Гулбодомнинг «доимий»си ҳам кунда шу ерда. Чама-си, у шу йўл билан аёлни гўё муҳофаза қиляпти, яъни бошқа эркаклар унинг ёнига киришига деярли йўл қўйма-япти. Унинг ёнига ҳар гал кирганда иккови янги-янги режалар тузади. Салмоннинг жонкуярлиги, ўзига нисбатан ғамхўрлигидан Гулбодом баъзан «менга уйланади, шекилли» деган ўйга ҳам боради. Лекин... унинг қилиб юрган ишларини кўра-била туриб, қайси ақлли эркак унга уйланади? Энди у «бузуқ» номи билан умрбод ёлғиз ўтиб кетса керак. Майли, бу фирром аёлнинг фоҳишахонасидан қочиб ҳам кетар, лекин у ерда ҳам бу ердан кам бўлмаса керак. Ахир, «оқ ит, қора ит – барибир ит» деган гап бекорга айтилмаган. Лекин...

Гулбодом таваккал қилишга жазм этди.

Қочиш

Қуёшнинг жазирама тафти бир оз пасайган бўлса ҳам, кун иссиқ. Бундай пайтда шаҳардаги ҳаёт сал сустлашгандай бўлади: кўчаларда ранг-баранг машиналар нисбатан камаяди. Гўё иссиқдан лоҳасланган кўчаларда йўловчилар сийрак. Улар ҳам ўз ишлари билан овора, ҳеч кимнинг биров билан иши йўқ.

Вақт пешиндан ўтиб, асрга яқинлашган ана шу пайтда кўчадаги ўнлаб таксиларга ўхшаган бир машина аҳоли яшайдиган кўп қаватли уйларнинг бирининг йўлагига ёнига келиб тўхтади. Шу заҳоти йўлак эшиги очилиб, ўрта ёшлардаги бир эркак чиқди ва у ёқ-бу ёққа аланглаб олгач, очик эшикка қараб, «чиқавер» дегандек ишора қилди. Ичкаридан енглари узун, этаги ерга теккудек кўйлак кийиб, бошига ёпинчиқ ёлган – шаҳарнинг оддий аёлларидан фарқ қилмайдиган бир аёл чиқиб, тезгина

юрганича ҳалиги эркак эшигини очиб турган машина ичига кириб ўтирди. Эркак олд ўриндиққа жойлашиб олгач, машина жойидан қўзғалди. Аёл ёпинчиғига маҳкам ўралиб олганича чурқ этмай ўтирар, физиллаб кетаётган машина деразасидан қараб, атрофни томоша қилиб кетишни хаёлига ҳам келтирмас, қўрққанидан юраги ҳапқириб, худди қафасидан чиқиб кетгудек бўлар, бутун вужуди титрарди.

Машина бир ярим соатдан кўпроқ йўл юриб, соя-салқин кўчанинг охиридаги икки қаватли кўркам бир бионинг эшиги ёнида тўхтади. Олдинги ўриндиқда ўтирган эркак аввалдан тахт қилиб қўйилган кира ҳақини ҳайдовчининг қўлига бериб, машинадан тушди ва орқа эшикни очди.

– Марҳамат, тушинг, хонум, – у аёлга қўл узатди.

Аёл – Гулбодом ҳам унга қўлини бериб, оҳиста машинадан тушар экан, эркак унинг аъзойи-бадани теракнинг баргидек титраётганини ҳис қилди.

– Қўрқманг, Сабина хонум, қўрқманг, – қувноқ оҳангда аёлга далда берди у. – Мана, етиб ҳам келдик. Энди ҳаммаси яхши бўлади. Қани, ичкарига марҳамаг.

Бино дарахтларга буркангани учун унинг деворлари ҳам кўкимтир-яшил ранга ўхшар, ҳеч ким бу ерни казозазолар келиб-кетадиган жой демас, чунки у кўримсизгина эди. Йўлдан онда-сонда ўтиб қоладиган машиналарни ҳисобга олмаганда, атроф сокин, тирик жон кўринмайди.

Гулбодом қўрқувдан юраги ҳовриқиб, тезроқ кирмаса, кимдир орқасидан келиб, тутиб оладигандек, ўзини ичкарига урди. Ташқарига нисбатан анча салқин бўлган йўлак эшиги дарҳол ёшилди.

Салмон Гулбодомни эргантириб йўлакнинг охирига, кенг-мўл меҳмонхонага олиб кирди. У ерда Холида опанинг акси бўлган паст бўйли, дўмбоқ, лекин истаралигина, ўрта ёшлардаги кўзойнакли аёл бурчакка қўйилган пастак стол ёнида нималарнидир ҳисоблаб ўтирарди.

– Ассалому алайкум, опа, мана, биз келдик.

Аёл қоғозлардан бош кўтариб, уларга қаради. Саломига алик олиб, ўрнидан турди.

– Хуш келибсизлар, қани, марҳамат.

Аёл Гулбодомнинг елкасига қоқиб кўришди. Кейин:

– Қани, она қизим, чодрангизни очинг, – деди.

Гулбодом бошидан ёпинчиғини олгандан аёл, яъни Зайнабхоним унга бош-оёқ синчиклаб қараб, гўё баҳолади. Кейин хона ўртасидаги устига чиройли дастурхон ёзилган стол ёнига бошлади.

– Қани, ўтиринг-чи, қизим.

Аёлнинг «қизим» деб мурожаат қилганиданми, Гулбодомнинг кўнгли бўшашиб, кўзларига ёш тўлди. Зайнабхоним уни қаерданлиги, бу ёқларга қачон келганлигини сўрай бошлаганда эса, ўзини тута олмай, ҳиқиллаб йиғлай бошлади.

– Йиғлама, қизим, – Зайнабхоним дўмбоқ, юмшоқ қўллари билан унинг бошини силади. – Қиз бола – палахмон тоши, тақдир қаерга улоқтирса, ўша ерга бориб тушиб, яшашга интилишга мажбур...

Аёл анча панд-насиҳатлар қилди. Гулбодомнинг хаёлида бу аёл раҳматли онасига ўхшаб кетарди. Шунинг учунми, аёл билан бўлган бир соатлик суҳбатдан унинг кўнгли ёришиб, худди яқин қариндошини топиб олгандек, анча енгил тортди.

– Бугун дам ол, хоҳласанг, ана, уйнинг орқасида ҳовли – боғ бор, чиқиб айлан. Фақат бегона кўзлардан эҳтиёт бўл. Бу жой шаҳарга нисбатан анча тинч-у, лекин билиб бўлмайти-да. «Балодан ҳазар» деган гап бекорга айтилмаган. Эҳтиёткорлик яхши-да.

Гулбодом «айланиб келишга» – боғда сайр қилишга иштиёқи йўқлигини билдиргач, аёл уни эргаштириб, иккинчи қаватга олиб чиқди. Гулбодом кенг йўлаклар, зиналардан юриб бориш асносида атрофда ҳеч ким йўқлигига эътибор берди ва «Нима бало, бу ерда мендан бошқа аёл йўқми», деб ўйлади ҳам.

– Манави хона сенинг фақат ўзингга, – аёл жилмайди, – мана бу – ҳаммом, ҳожатхона, бу ётоқхона. Қара, деразаг боғ томонга очилади, – Зайнабхоним инак пардаларни бир томонга суриб, деразани очди. – Ҳавонинг тозалигини қара. Салқинлигини-чи. Шунинг учун кондиционерни кўп ҳам ишлатавермаймиз, шамоллаб қолиш мумкин-да. Мана, қара, сенинг келишингни эшитиб, бу хонанинг жиҳозларини янгиладим. Одамнинг кўнгли нозик-да. Сендан олдин бу ерда яшаган қиз билан шартномамиз тугади. Шунинг учун «Бир уй томонларга бориб келай», деб кетди.

– Қизлар... шартнома билан ишлашадими? – тортинибгина сўради Гулбодом.

– Бўлмасам-чи? Шуниси яхши-да. Ўртада кўнглихиралик, гина-кудурат бўлмайди.

Гулбодомнинг хаёлида ўзи бу ерга танини сотиш, фоҳишалик қилиш учун эмас, тупна-тузук бир корхонада ҳалол ишлаб, ҳалол пул топиш учун келганга ўхшай бошлади. Уни Зайнабхонимнинг муомаласидан, бу ердаги шарт-шароитдан кўнгли таскин топиб, ўзини анча енгил ҳис қилмоқда ва бу ерга олиб келгани учун ичида Салмонбейдан миннатдор эди.

Бироқ унинг хурсандчилиги узоққа бормади...

Аризанинг ёзилиши

– Отажон, мени қутқаринглар! – эрталабдан бери юраги ғаш бўлиб, ўзини қаерга қўйишини билмай, уйда каловланиб юрган Нормат ота бехос жиришлаган телефон гўшагини олиб, «Алло, ким?» деди-ю, қизининг овозини эшитиб, гўё танасини жон тарк этди, оёқлари майишиб, жон-жаҳди билан «Кели!» дея бақирганча, телефон аппарати турган тоқча ёнига ўтириб қолди. Югуриб кирган келин қайнотасининг ҳолсиз қўлларидан тушиб кетган гўшакни олди.

– Ҳой, ким, кимсиз?

– Келин ая, менман, – Гулбодом, – симнинг у томонидан ҳиқиллаб йиғлаган овоз келди. – Акам, отам қани?

– Нима гап ўзи? Акангиз ишда, отам шу ерда, – келин икки қўли билан бошини чангаллаб ўтирган қайнотасига ачиниб қаради. – Нима бўлди, қаердасиз? Нега йиғла-япсиз?

– Келин ая, мен Дубайдаман.

– Дубайда? Кореяга кетган эдингиз-ку?

– Йўқ, бу ёққа олиб келишди, – ўзини анча босиб олган Гулбодомнинг овози аниқ-равшан эшитилди. – Акамга айтинг, Зебо опанинг уйига борсин, телефони... – у телефон рақамини айтди. – Ёзиб олдингизми? Тасдиқ овозини эшитгач, давом этди. – Ўша телефонга қўнғироқ қилиб, уни топсин. Паспортимни ўша олиб қўйган. Ҳозир мен қамоқдаман, – Гулбодом яна йиғлай бошлади.

– Нега, нега қамоқдасиз? Нима бўлди ўзи? – телефон гўшагидан қисқа гудоклар эшитила бошлади. Алоқа узилганди.

– Ота, туринг, – келин қайнотасини ўрнидан туришига кўмаклашди. – Куйинманг ота, тирик экан, тирик.

– Нима деди? – ота беҳол сўради.

– Қамоқдаман, деди. Зебо опанинг телефонини берди, «Паспортимни ўша олган», деди. Келин «Дубайда экан» дея отанинг ярасига туз сепишни истамади. – Мана, ёзиб олдим, – келин тоқчада ётган телефон рақамлари ёзиладиган дафтарни кўрсатди. – Телефон қилайми?

– Тўхта, ўғлим келсин, – ранги униқиб, кўзлари қизариб кетган қайнота бош чайқади. – Яна қўлдан чиқармайлик. Лаънатини уйини топишимиз керак.

– Топамиз, ота, албатта, топамиз, – унга далда берди келини. – Мана, телефон рақами қўлимизда. Ўғлингизнинг ишхонасида Дима деган компьютерчи йигит бор. Телефон рақамини ўшанга берсак, уйи ернинг тагида бўлса ҳам топиб беради.

Нормат ота деворга суяниб ўтирганча бир сўз демади. Ахир у келинига қизи бир марта қўнғироқ қилиб йўқ

бўлиб кетгач, Зебо берган телефон рақами бўйича қайта-қайта қўнғироқ қилганини, ҳар гал қўнғироғига ё «Абонент хизмат доирасидан ташқарида», ёки «Сиз тараётган рақам тармоқда йўқ» деган жавоб олганини қандай айтсин? Тўғри, у эркак киши, ота, ўз ҳис-ҳаяжонларини, чекаётган изтиробларини очиқ-ойдин ошкор қила олмайди. Пешанасидаги иккинчи қизи – Гулсара, мўмин-баёв тўнғичи, ота-она изми билан турмуш қуриб, кам бўлгани йўқ: куёви оғир-босиқ, одамшаванда, турмуши тинч-то-тув. Фақат Аллоҳ улардан биттагина тирноқни дариг тутди. Худога шукр, ўғли қўшгани билан тиниб-тинчиб яшаяпти. Яқинда яна Ҳасан-Ҳусанли бўлишди. Кенжаси Гулбодом эса... «Нима кўрсанг, шу қизингдан кўрасан», деди фолбин лўли, – деган эди бир куни хотини раҳматли. – Отаси, шу қизингиз бир ажойиб бўлиб чиқади».

«Ҳа, онаси, қизинг қанчалик «ажойиб» чиққанини ўзинг кўрмасанг ҳам, чирқираган руҳинг кўраётгандир, ахир. «Ўламан, обло, шунга тегаман» деб теккан эрини Худо ҳам кўп кўрди. Ота-онасини норизо қилгани учун бўлса керак, битта тирноқли бўлишганда йиғиштириб ола қолди. Онаси, шу, кенжангнинг ғамида ўлиб кетганингни билмайди деб ўйлайсанми? Жуда яхши биламан. Лекин, нима қилай, «бурним сассиқ» деб уни кесиб ташлаб бўлмайди-ку? Энди сал... кўнглим илий бошлаганди. Анави, сувилонга ўхшаган аёл – Зебони бошлаб келди. Бошдаёқ у аёл менга ёқмаганди. «Сарфлаган пулимни қайтаринг», деб тургач, иложим қолмади – қўлим калталик қилди, у айтган маблағни топиб беришга. Қизинг ҳам у билан кетиш тарафдори эди, онаси. Учиб-қўниб турганди, ўша билан кетай деб. Ноилож рози бўлдим. Қизинг у билан кетди. Сен кетгач, юрагимнинг бир томони ўпирилиб кетган, лекин сенинг ёшликдаги тимсолинг бўлган мана шу жигаргўшанг менинг ҳаётимни ёритиб турганди. У ҳам кетгач, касалманд бўлиб қолдим. Дўхтирлар қон босими дейдими-ей, юрак етишмовчилиги дейдими-ей. Шу қизингни топиб, мана шу, сенинг изларинг қол-

ган ҳовлига олиб келмай ўла олмасдим, онаси. Қизларнинг мактабдан салгина кеч қолса, хавотирланиб, бир жойда ўтира олмасдинг. Арзанда қизнинг уч ой дом-дараксиз кетди-ю, менинг аҳволимни бир тасаввур қилгин. Худога шукр, тирик экан. Дунёнинг қай бир чеккасида бўлса ҳам, майли, тирик экан. Овозини эшитдим, Аллоҳга шукр. Энди уни қутқариш чорасини кўришим керак. Оҳ, хом сут эмган бандая, сенга нима етишмаётган эди?»

– Ота, отажон, сизга нима бўлди? – эшикдан кирибоқ отасининг беихтиёр овоз чиқариб айтган гапини эшитган ўғли саросима билан қаршисига тиз чўкди. – Сизга нима бўлди, отажон? Ўзингизни қўлга олинг. Худо хоҳласа, ҳаммаси яхши бўлади, отажон.

Нормат отанинг кўз олдидаги туман тарқалиб, рўнарасида хавотир билан қараб турган ўғлига бир оз тикилиб турди. Кейин:

– Келдингми? – деди ҳорғин овозда. – Синглинг тирик экан, эшитдингми?

– Эшитдим, отажон, эшитдим, – шоша-пиша жавоб берди ўғил. – Отажон, одамни кўрқитманг. Мана, манави аччиқ чойдан босиб-босиб ичиб, маслаҳат беринг, нима қилай?

– Ўша аёлнинг уйини топ, – ота салгина жонланди. – Ўша урғочи илоҳнинг инини топ. Нима қилса – ўша қилди. Тишгина юрган синглингни йўлдан урди. Майли, унга ҳам Аллоҳнинг атагани бордир, – отанинг овози бўғилиб қолди.

– Отажон, мана, телефон рақами қўлимда, қўнғироқ қилайми? – отасининг кўз ёшларини кўрмаганликка олди ўғил.

– Қўнғироқ қилсанг... қочиб кетмасмикан?

– Қочиб қасққа боради, ота? Энди ҳеч қасққа қоча олмайди.

Ўғил қўлидаги дафтарга қараб рақам терди. Телефон гўшагидан бир печа марта узун-узун чақириқ овози эшитилгач, у томондаги гўшак кўтарилди.

– Алло! – деди аёл киши гўё кўринмас ошиғига ишва қилгандек ноз билан. – Эшитаман?

– Зебо опа? Ўзингизмисиз?

– Ҳа, мен, кимсиз?

– Мен, Гулбодомнинг акасиман. Сиз билан учрашишим керак.

– Нима? – Зебо бир оз тараддудланди. – Қанақа Гулбодом? Янглишдингиз, шекилли?

– Йўқ, янглишганим йўқ. Сиз «Кореяга» деб олиб кетган Н.лик Гулбодомнинг акаси. Гўшакни қўйманг, бўлмаса, ҳозир уйингизга етиб бораман. Энди қоча олмайсиз.

– Тавба, – аёлнинг сохта кулгиси эшитилди. – Мен қасққа қочар эканман? Бирор айб иш қилибманмики, қочсам? Бирор айбим бўлса – айтинг, бўйнимга қўйинг, лекин туҳмат қилманг, йигит. Туҳматга ҳам жазо бор-а, – аёл беўхшов ҳиринглади.

– Мен сиз билан сичқон-мушук ўйнамайман. Синглимни алдаб олиб кетдингиз, кимларгадир сотибсиз. Сиз билан энди керакли идорада гаплашамиз, – йигит гўшакни қўйди.

– Уйи қаердалигини сўрамадинг-ку? – анча ўзини тутиб олган ота ўғлидан сўради.

– Отажон, телефони топдик, гаплашдик, бу ёғи энди осон кечади...

Шу куни ота-бола шаҳар ички ишлар бошқармаси бошлиғининг номига ариза ёздилар. Аризада бўлиб ўтган воқеаларни батафсил баён қилиб, охирида Зебонинг телефон рақамини ҳам қўшиб қўйишди. Эртасига ота-бола шахсан бошлиқнинг қабулида бўлиб, аризани унинг қўлига топширишди.

Қўшалоқ фожа

Ариза ёзилганидан уч кун ўтиб, эрталабдан дарвоза тақиллади. Нормат ота: «Ким, келаверинг», – дея оқсоқланганича дарвоза томонга кела бошлади: анави кунги

руҳий зарбадан кейин унинг ўнг оёғи қаттиқ оғрий бошлаганиди.

– Келинг, – дарвозадан ташқарига қадам қўйган ота аввал оппоқ «Нексия»ни, кейин ён томонда гаплашиб турган аёл билан йигитни кўрди. Худди шу машинада бир неча ой аввал қизини олиб кетишганиди. Уни анави аёл – Мадина билан Зебо олиб кетишганиди. Рудда эса шу йигит эди...

– Нимага келдинглар? – отанинг серажин юзи тундлашди.

– Ассалому алайкум, – ундаги ўзгаришдан ичдан зил кетишган бўлса ҳам, Мадина билан йигит ялтоқланиб, баробар салом беришди. Отанинг алик олмаганини сезмагандай, йигит сўрашгани қўл узатди. – Отаҳон, яхши юрибсизми? Уй ичи, набиралар?

Ота унинг узатилган қўлини кўрмаётгандек, яна сўради:

– Нимага келдинглар? Қизим қани?

– Отажон, биз ҳам қизингиз билан бирга Кореяга кетиб, шу пайтгача сиз билан хабарлаша олмадик, – тиззадан келмайдиган қизил юбкача, қизил кофта ва шим кийиб олган, калта сочлари жингалакланган Мадина бидирлай бошлади. – Мана, кеча кечқурун келдиг-у, «роса хавотир олишаётгандир» деб эрталабдан бу ёққа югурдик, – у сохта кулги билан отани юмшатишга уринарди. – Қизингиз соғ-саломат юрибди, салом айтиб юборди. Манави, – у машинанинг очиқ турган орқа эшигига бош суқиб, ўриндиқдан оғиргина елим халта олди ва отага узатди, – манавини бериб юборди. Уч миллион сўм! Қаранг-а, қизингиз роса чевар экан, уч ойда шунча пул топиб жўнатса-я.

– Пулингни йўқот, – отанинг қўли мушт бўлиб тугилди. – Қизимни топиб бер, маразлар, қизимни! Унинг паспортини қайтар!

– Ие, галати одам экансиз-ку? – Мадина ўзини ундан олиб қочди. Йигит эса зудлик билан машинага ўтириб

олди. – Мен сизга рост гапни айтяпман, мана қизингиз юборган пул, олинг, бировни ҳақи керак эмас бизга, олинг, – у яна оғир елим халтани унга узатди. – Қизингизни паспорти ўша ёқда, опахонининг қўлида. Яхшиси, пулни олинг.

– Йўқот кўзимдан, тулки! – ота бақриб юборди. – Шу йўл билан оғзимни ёймоқчисанларми? Мени ҳам сотиб олмақчисанларми, а? Ҳозир, ҳозир мелиса чақираман! – у ичкарига қараб қичқирди. – Келин! Мелисага қўнғироқ қил, одамфурушлар ўз оёқлари билан келди!

Ота гапини охирига етказмасдан, машина жойидан қўзғалди. Нормат ота унинг ортидан сўкиниб қолди.

«Илонлар, чаёнлар, инингга ўт тушгандан кейин ғимирлаб қолибсанлар-да, – ота оёқ оғриғини ҳам унутиб, ўзича ғудранди. – Шу пулни олиб борсак, гапларимизга ишонади деб ўйлагансанлар-да, маккорлар. Бир марта бўлса макрингнинг тўрига илинтинг. Сенларнинг ширин гапингга ишониб, жигаргўшамни ўз қўлим билан топширдим. Мана энди, гумроҳлигимнинг азоби-ни тортаяпман. Ҳали, шошмай турларинг».

Ота кечга томон ишдан қайтган ўғлига бўлган воқса-ни айтиб берди.

– Пулни олмай тўғри қилибсиз, – деди ўғли. Кейин чўнтагидан бир парча қоғоз олди. – Мана, уйининг қаердалигини ҳам аниқладим. Бугунги ташрифларидан суриштирув бошланибди, шкилли. Ҳали яна келади улар...

Унинг гапи тўғри чиқди. Хуфтонга яқин, кечки овқат ейилиб, дастурхон йиғиб олингач, яна дарвоза тақиллади. Бу гал ўғли билан Зебонинг ўзи келганди. У гапни айлантирмай, тўғриси-ни айтиб қўя қолди.

– Отахон, айб бизда, қизингизнинг пуллари-ни вақтида етказиб бера олмадик, – деди у дангал. – Лекин ҳали ҳам кеч эмас, уч миллион ўрнига, майли, тўрт миллион сўм бераман. Аризангизни қайтариб олинг. «Девона аразласа – хуржунига зарар» деганларидек, ўз «оёғи» билан дарвозангиздан кириб келаётган бойликни қайтарсангиз,

кейин афсусланасиз. Чунки қизингиз бир йил ишлаганда ҳам шунча пул топа олмайди. Ундан ташқари, қизингизни ҳеч ким алдагани, ўғирлаб кетгани йўқ. У қасерга, нима учун кетаётганини яхши биларди. Ўзингиз ҳам ўз қўлингиз билан қизингизни чет элга кетишига розилик хати ёзиб, қўл қўйиб, нотариусга тасдиқлатиб бергансиз. Энди ёш болалик қилишнинг ҳожати йўқ.

– Хўш, шундай ҳам дейлик, – отанинг юзидан ранг қочди. – Энди нима қилишимиз керак?

– Эртага бориб, аризангизни қайтариб олинг. Эвазига мана шу пул сизники.

– Қайтариб олмасам-чи?

– Э, отахон-а, Зебо сохта кулди. – Бу дунёда ҳал бўлмайдиган муаммонинг ўзи йўқ. Олмасангиз – олманг, лекин мен ундан каттароқ аризаларни ҳам кўрганман, тинчитганман. Бу ҳам ўшаларнинг бири-да. Аризани қайтариб олмасангиз ҳам пулдан қуруқ қоласиз, ҳам қизингиз шарманда бўлади, ўйлаб кўринг. Идорама-идора юғриб, охири бир куни пушаймон бўласиз.

– Майли, – деди ота босиқлик билан. – Пушаймон бўлганимда гаплашамиз. Ҳозир эса, йўлингдан қолма, мегажин...

Отанинг авзойини кўрган она-бола бошқа гап ортиқчалигини сезиб, индамай қайтиб кетишди.

* * *

Энг «пултопар қизи» ғойиб бўлганидан, унинг уйдан қандай қилиб чиқиб кетганини, ҳатто ишонгани Жобир ҳам «билмаганидан» ғазаби тўлиб-тошган Холида «бўлар иш бўлибди» деб қўя қолмади. У аллақачон «оғзини мойлаб» қўйган икки-уч таниш полициячига бўлган гапни айтиб, қизни топиб беришса, яхшигина «суюнчи» олишларини тушунтирди. Шундан кейин полициячилар ўзлари биладиган «точка»лардан Гулбодомни суриштира бошладилар. Орадан икки ҳафта ўтиб-ўтмай уни Зайнабнинг уйида ўз «фаолияти»ни давом эттираётганини аниқлашди.

Зайнабга унча-мунчанинг тиши ўтмайди. Шунинг учун Холида ўйлай-ўйлай бир қарорга келди: ўзига ҳам йўқ, Зайнабга ҳам йўқ. У ўша таниш полициячилар билан келишиб, Гулбодомни айна фоҳишалик қилиб турган пайтида ушлаттирди. Полициячилар давлат қонунига кўра Гулбодомни зиндон-қамоққа олиб бориб ташлашди.

Эртаси куни уни терговга олиб чиқдилар. Амал-тақал қилиб ўтказилган сўроқдан кейин терговчи Гулбодомга Холидага қўнғироқ қилишни буюрди. Шуни кутиб турган Холида «Паспортинг билан билетни эртага соат... да аэропортга олиб чиқаман», деди ва бу гапни ўзига тегишли одамга ҳам айтди. Эртасига Гулбодомни бир полициячи аэропортга олиб чиқди. Холида ҳам сўзида туриб, паспорт ва билетни Гулбодомнинг қўлига берар экан:

– Ҳа, майли, бир адашдинг-да, – деди гўё куйинчаклик билан. – Уйга бориб, қайтиб келганингдан кейин ўзинг учун пул ишлайсан, мен ёрдам бераман. Уйга боргач, у ёқ-бу ёққа аризабозлик қилиб юрмагин, хўпми?

Гулбодом унинг қўлидан билет ва паспортини олиб, орқасига қайрилмасдан самолётга чиқиш йўлаги томон йўл олди...

* * *

Гулбодом Тошкентга етиб келгач, шу куни қариндошларининг уйида тунаб қолди. У энди илгаригидек тортинчоқ, ҳуркак жувон эмасди: гап-сўзлари бурро, бировнинг йўл кўрсатишига муҳтож эмас, ҳар қандай жойни сўраб-суриштириб топиб бора оладиган, қисқаси, «шаҳар кўрган эчки» эди.

Тонг отди. Эрта баҳорнинг майин эпкини зум ўтмай шамолга айланди. Эндигина оламга бўй чўзган қуёшнинг заиф нурларини орқасидан бўри қувган қўй подаси каби шиддат билан «югуриб» келаётган қора булутлар тўсди. Ялт-юлт қилиб чақмоқ чақди-ю, бир неча лаҳзадан кейин кучли гулдирак овози ҳали ширин уйқуда ётган одам-

ларни ҳам шошиб ўрнидан туришга мажбур қилди. Борлиқ зумда тундлашиб, тасир-тусур қилганича ёмғир ёға кетди.

Иккинчи қаватнинг деразаси ёнида ёмғирни томоша қилиб турган Гулбодомнинг юраги сиқила бошлади. «Энди уйга нима деб бораман? Отамга, акам, опамга нима дейман? Сени Кореяга кетган, ишляпти десак, сен қаерда, нима ишлар қилиб юргандинг?» дейишса, нима деб жавоб бераман?»

Ёмғир қандай тез бошланган бўлса, шундай тўсатдан тинди. Шамол булутларни яна қаёқларгадир ҳайдаб кетди, гулдирак овози ҳам энди узоқлардан элас-элас қулоққа чалиниб турди-ю, охири у ҳам йўқолди.

Гулбодом ҳар қандай оғирликни бўйнига олиб, уйга қайтиши керак. Чунки бошқа иложи ҳам йўқ, мажбур эди шунга.

У имирсиланиб йўлга отлана бошлади. «Касбдошлари»нинг маслаҳати билан йиққан пуллари анчагина экан. Улардан бир қисмини ажратиб, уйдагиларга совға-салом олишни режалаштирди. Қолганини кийимлари орасига яширди.

– Мен энди кетай, – деди Гулбодом келганидан буён қош-қовоғи уюлиб юрган узоқ қариндош аёлга.

– Майли, яхши етиб олинг, – аёл кўнгил учун «қолинг» демади. Чунки у узунқулоқ гаплардан Гулбодомнинг қачон, қаерга кетганини эшитганди.

Аёл кўча эшигини катта очиб қўйди. Орқасидан кузатиб тушмади ҳам. – Майли, уйдагиларга салом денг, – дея энсаси қотиб, орқасидан қараб қолди.

Гулбодом «хайр» деганича, оғир қадамлар билан йўлга тушди...

* * *

Гулбодомнинг қайтиб келгани зумда овоза бўлиб, кўшниларнинг қай бири ҳол-аҳвол сўрагани, яна бирови «шаҳар кўриб келган» жувонни томоша қилгани чиқди.

Лекин Нормат отанинг мук тушиб ётганини кўргач, Гулбодом билан чала-чулпа сўрашиб, қайтиб чиқиб кетишди.

Анави куни Зебо «Қизингизнинг ўзи рози бўлиб, қаерга, нимагалигини билиб кетган», дегандаёқ Нормат отанинг бошига биров мушт ургандек бўлиб, юраги ўйнаб, кўз олди қоронғилашиб, гангиб қолганди. У орийат кучи билан амаллаб, хонасига кириб келди-ю, ўшандан буён ташқарига чиққани йўқ. Чақирилган шифокорлар унинг қон босими ҳаддан ташқари кўтарилиб кетганини айтиб, касалхонага олиб кетмоқчи бўлишди. Лекин ота аранг бошини қимирлатиб, «кетмайман» ишорасини қилди. Ноилож қолган шифокорлар зарур муолажаларни қилиб, отанинг касалхонага боришдан бош тортганлиги ҳақидаги тилхатга ўғлига имзо чектирдилар ва қайтиб кетишди. Уларнинг маслаҳати билан ўғли эртасига эрталаб ҳудуд шифокорини чақирган. У ҳам ҳамшираси билан келиб, зарур уколларни қилишяпти, лекин отанинг аҳволи ўнглангани йўқ.

– Отажон, мен ақлсиз қизингизни кечиринг, – Гулбодомнинг кўз ёшлари юзини юва бошлади. – Мени кечиринг, отажон! – У отасининг қорайиб кетган, саноқсиз қон томирлари бўртиб чиққан ўнг қўлини қўлига олимоқчи, ўпмоқчи бўлди. Лекин ота атай қилдими ё Гулбодомнинг кучи етмадими, қўлига қўли текканидан у зилдек оғир бўлиб, жойидан қўзғалмади.

– Қоч, отамни безовта қилма, – деди акаси унинг отаси ёнида йиғлаб ўтирганини кўриб, – ташқарига чиқ.

Гулбодом ташқарига чиқди. Айвондаги сўри четида ўзи олиб келган ранг-баранг елим халталардаги совғасаломлар мунғайибгина ётар, уларга ҳеч ким қўл урмаган, чамаси, янгаси ирганганди уларни олишга. Бундан баттар хўрлиги келган жувон ҳовлининг этак томонига қараб кетди. У ердаги ҳар йили шу пайтда оппоқ гулга бурканиб ётадиган, баланд бўйи узоқ-узоқлардан кўриниб турадиган каттакон бодом дарахтини қучоқлаганича, ҳўнг-ҳўнг йиғлади. Опаси раҳматли, «Сен

туғилганинда мана шу дарахт нозиккина ниҳол эди. У биринчи марта оқ-пушти бўлиб гуллаган кун сен туғилгансан. Шунинг учун отанг сенинг исмингни Гулбодом қўйган», деб бир неча марта айтган эди.

Гулбодом йиғи аралаш қадрдон дарахтнинг ғадир-будур танасини силади ва нимадир эсига тушгандек, бошини илкис кўтарди: дарахтнинг қоқшол новдаларида ҳаёт асари кўринмас, у қўлларини кўкка чўзиб, нола қилаётганга ўхшарди – дарахт қуриб қолганди.

– Гулбодом, – уй томондан келинойисининг овози келди. – Қаердасиз? Опам келдилар, бу ёққа келинг!

Гулбодом қуйилиб келаётган кўз ёшларини арта-арта деярли югуриб бориб опасининг бағрига отилди. Опасингил худди азадордек обдан йиғлашди. Кейин ўзини босиб олган Гулсара:

– Бўлди, синглим, бўлди, – дея унинг сочларини силади. – Хайрият, тирик экансан. Дарагингни тополмай, нима хаёлларга бордиг-у.

Гулбодом кўз ёшларни рўмолининг учига арғиб, опасига қаради-ю, хуфтон кўнгли бир оз ёришди: Гулсаранинг ҳомиладорлиги шундоққина кўриниб турарди.

– Муборак бўлсин! – йиғи аралаш жилмайди у ва хаёлидан «Асалоини қайтариб берармикан» деган фикр ўтди-ю, бу фикрни опаси сезиб қолгандай, хижолат бўлди. – Қизингиз ҳам яхши юрибдими? Анча катта бўлиб қолгандир? Поччам тузукмилар?

– Вой шўрим, Асалои ҳам мен билан келган эди-ку, – опа типирчилаб қолди. – Қаерда қолдийкин, кўчага чиқиб кетдимикин?

Гулбодом лапанглаб, аранг юрган опасидан олдин кўчага югуриб чиқди. «Асалои, Асал», дея чақирди. Кўча жим-жит, жон зоти кўринмасди.

– Хола, Асал кирмадими? – Гулбодом, унинг ортидан ҳаллослаган Гулсара ва келин шу савол билан биринкетин бир неча эшикка бош суқишди. Асалои ҳеч қаерда йўқ эди.

Ҳамма саросимада, ҳар томонга зир югурган. Маҳалла бир зумда қий-чув, ваҳима бўлиб кетди.

Орадан икки соатча вақт ўтгач, Гулбодомнинг акаси куйиб-ёниб:

– Аблаҳлар, энди бу йўлга ўтишибди-да, – деди ғазаб билан. – Ҳаммаси ўшаларнинг иши, – у уйга югуриб кирди ва қасргадир қўнғироқ қилди. Бир неча сония ўтгач, у томонда гўшакни кўтаришди, шекилли: – Ярамаслар, болани қайтар! – дея бақирди. – Қайтар деяпман, бўлмаса, ёмон бўлади.

Ака бир оз жим бўлиб қолди, чамаси, у томондаги одамнинг гапларини тинглади. Кейин:

– Ҳа, гувоҳим бор! Сенларни Асални машинага ўтқазганингни кўрган, машинангнинг рақамини ёзиб олган гувоҳларим бор, – дея яна бақирди. – Ё ҳозироқ болани олиб келларинг, ёки ҳозир ўзим милиция билан бораман.

Ака ёнига ўгирилди-ю, бўлаётган гапга қулоқ солиб турган Гулбодомни кўрди ва у гапга оғиз очмасдан, юзига тарсаки урди:

– Ҳаммаси сенинг касрингга, сен туфайли бўляпти, паҳс, мараз!

Тўсатдан теккан тарсаки зарбидан жувон уйнинг бурчагига отилиб кетди ва гурсиллиб йиқилди. Кейин ҳўнграб йиғлаганича:

– Тирикми, тирик эканми? – деди титраб-қақшаб.

Акаси унга қараб ҳам қўймасдан ташқарига отилди. Ва айвонда белини ушлаганича, ранги қумга ўхшаб ихраб турган опаси ва уни суяб, кўзи ола-кула бўлиб кетган хотинига дуч келди.

– «Тез ёрдам» чақиринг, тезроқ, «Тез ёрдам!» – хотини ҳовлиққанича эрига бидирлади...

То «Тез ёрдам» келиб, муддатидан олдинроқ тўлғоқ тута бошлаган Гулсарани олиб кетгунча орадан бир соатга яқин вақт ўтди. Гулбодом опаси билан бирга туғруқхонага кетди.

Йўловчи машинани кира қилган Гулбодомнинг акаси Зебонинг уйини топиб борганда қош қорайиб, одам-одамни танимайдиган даражага етган эди. У ҳашаматли дарвоза четидаги қўнғироқни узоқ-узоқ босиб, анча кутди. Ҳовли ичи зим-зиё, одам шарпаси сезилмас, фақат итнинг тўхтовсиз ҳуриши эшитиларди, холос.

– Ука, сизга ким керак? – ниҳоят Зеболарнинг чап томонидаги уй эшиги очилиб, ўрта ёшлардаги аёл чиқди.

– Зебо опанинг уйи шуми?

– Ҳа, шу, лекин ярим соатлар олдин ўғли иккови машинада чиқиб кетишди...

Ака ноилож уйга қайтганда ҳовли боягидан ҳам бадтар қий-чув эди: Нормат отага укол қилиш учун чиққан қўшни ҳамшира жувон дарвозанинг тагида ётган Асал-ойни сал бўлмаса босиб олай депти. У гоҳ қизчанинг юзига сув сепар, гоҳ сунъий нафас беришга уринар, келин эса Асалнинг атрофида парвонадек айланиб, чамаси, нима қилишини билмас эди...

Расулжон Асални кўтарганича юзларига уриб, «Асал, Асало!» дея уни ҳушига келтиришга урина бошлади.

– Отангизнинг... аҳволлари оғир, – деди ичкари кириб кетган ҳамшира қўлида дори тортилган шприц билан Нормат отанинг тепасида тураркан, келинни чақирди. – Томирларига дори кетмаяпти.

– Ота, отажон? – келин чўчибгина қайнотасига яқинлашди. – Сизга нима бўлди? Мени қўрқитманг, ота!

Нормат отанинг ранги оқариб кетган, кўзлари очиқ, нафас олаётганини билиб бўлмасди...

* * *

Минг бир азоб, минг бир таҳлика билан тонг отди. Ҳаво булут, изғирин шамол эсар, гўё қиш яна қайтиб келганга ўхшар эди. Ниҳоят, уйқусизликдан кўзлари киртайиб кетган оқ халатли эксперт бир парча қоғозни кўтариб чиқди:

– Қизнинг томирига қайси бир ваҳший катта миқдорда дори юборган. Юрак кўтара олмай, парчаланиб кетган...

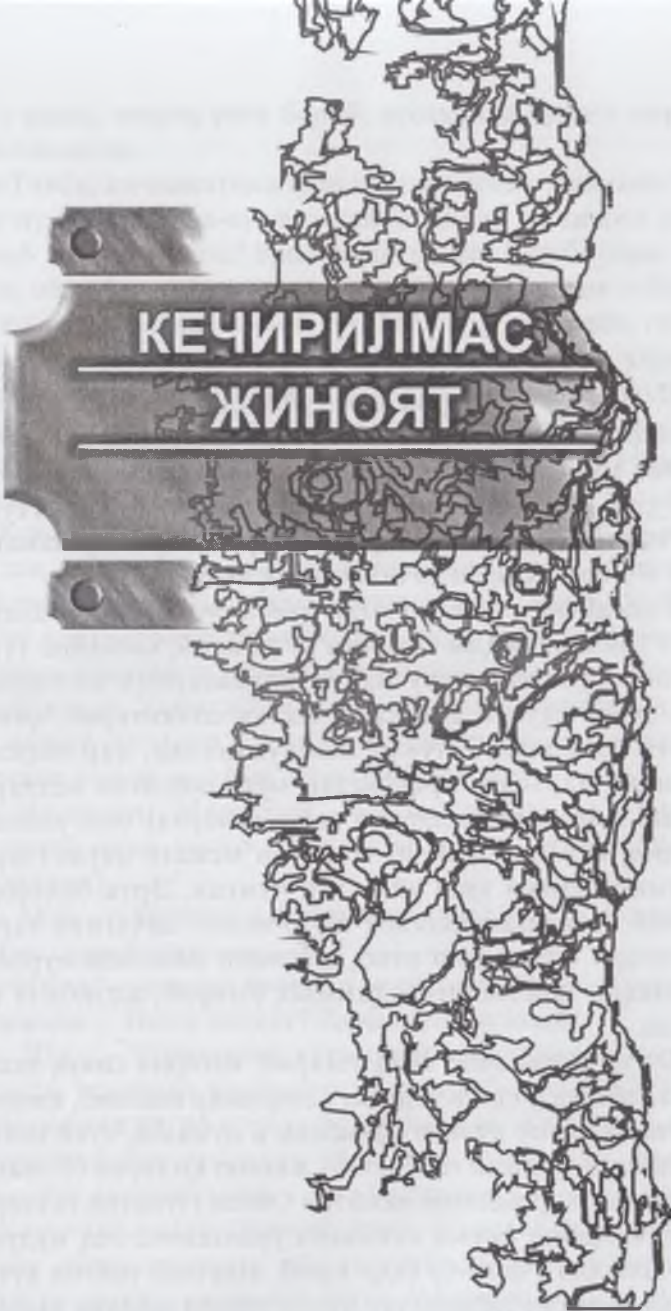
* * *

Шу куни пешин намози вақтида масжидда Нормат ота ва Асалоининг жанозаси ўқилди. Қабристоннинг бир чегидаги напармон гуллари тўкилиб, эндигина куртаклари очила бошлаган бодом дарахти остида бири катта, бири кичкина – иккита қабр ёнма-ён мунғайибгина қолишди.

Туғруқхонада эса шифокорлар Гулсаранинг эгизаклари ҳаётини сақлаб қолиш учун бор билим, тажрибаларини ишга солмоқда эдилар.

* * *

Орадан бир ойга яқин вақт ўтиб, лақма қиз-жувонларни йўлдан уриб, ишончига кириб, тоғ-тоғ ваъдалар билан «ўз розилигига кўра» фоҳишалик қилиш учун чет элга олиб бориб, уларни мўмай пулга сотиб юборган, дўппи тор келганда, ҳатто уларнинг мурғак гўдакларини ўғирлаб, ўлдириб, қотилликкача борган Зебо, Мадина, Холида, Зайнаб ва уларнинг фарзандлари, қариндошларидан иборат қабиҳ гуруҳ қўлга олиниб, уларга қарши очилган жиноят иши якунланди ва суд жараёни бошланди. Лекин бу судда Гулбодом қатнаша олмади: у отаси билан қизининг ёнма-ён қўйилган тобутларини кўргандаёқ ақлдан озган, жиннихонанинг тузалмас беморлар ётадиган бўлимига жойлаштирилган эди...

КЕЧИРИЛМАС
ЖИНОЯТ

... Ярим тун. Атроф сув қуйгандай сукутга чўмган. Жимликни қиш чилласи бўлса-да, шиддатли оқими туфайли музламаган катта канал сувининг шовуллашигина бузиб турибди. Қишлоқ четидан ўтувчи бу канал суви, ҳатто ўтган йилги қаттиқ қиш соғуғида ҳам музламаган эди. Бу йил-ку, қиш анчайин илиқ келди.

Ёзда ям-яшил, шовуллаган ўрмон тусини олиб, баланд-паст томлардан ҳам юқорига кўтарилиб, кеккайиб турадиган мирзатераклару майин новдаларини жилдираб-шилдираб оқувчи ариқларга маъюс солинтириб, қизчаларга сочпопук бўлувчи мажнунтоллар, ҳар нарсага қизиқиб дарвоза тирқишидан мўралайдиган аёлларга ўхшаб ярим «гавда»ларини пахса деворлар оша ташлаб, тупроқ кўчалар бўйлаб ястанган мевали дарахтлар – ҳамма-ҳаммаси қиш уйқусига чўмган. Эрта баҳордан яшнаб кетадиган қишлоқ шу боисми, анчагина ғариб кўринади. Лекин тонг отиб, қуёшнинг ожизгина нурлари борлиқни жонлантирса, ҳаммаёқ ўзгариб, жозибали тус олади.

Бугун тунда ҳаво анча ўзгариб, изғирин совуқ яхшигина забтига олди. Кундузги илиқликка ишониб, қишлоқ милиция таянч пункти хонасидаги думалоқ чўян печкани ёқишга эринган навбатчи – жиноят қидирув бўлинмасининг тезкор ходими, капитан Ойбек Пўлатов таъзирини еди. Қалин форма кийимига ўранганича гоҳ мудраб, гоҳ хонадан у ёққа-бу ёққа юриб, амаллаб тонгни кутиб олган капитан сабрсизлик билан профилактика инспектори, лейтенант Алишер Усмоновни кута бошлади. Чун-

ки у келса, тезроқ уйга бориб, иссиққина ўринга кириб дам олади-да.

«Тавба, кичкинагина қишлоқдаги ягона милиция таянч пунктида кеча-кундуз навбатчилик қилишни ким ўйлаб топган экан-а? Қишлоқда ҳамма бир-бирини таниса, ойда-йилда бирортасининг қўйими, молими дайдиб кетишини ҳисобга олмаса, Худога шукр, ҳаммаёқ тинч. Шундай бўлгандан кейин навбатчиликни нима кераги бор? Мана, кечаси билан дилдираб, навбатчи бўлдим. Кошки, бирорта инсон «Бормисан?» деб сўраб келса...»

У яна соатига қаради. Егти ярим бўлибди. Соат тўққизгача...

Хона эшиги тақиллади. «Кириг» дея берилган рухсатдан кейин эшик очилиб, қишлоқда отнинг қашқасидай тиниқли бўлган, лекин «Безори» деган номи бўлгани сабаб тенгқурлари билан онда-сонда муштлашганини ҳисобга олмаганда, арзирли «иш»га қўл урмаган Мурод кириб келди. Унинг қоп-қора сочи тўзғиб, бошига чўғирма кийиб олганга ўхшаб қолган, кийимлари палапартиш, юзида қон йўқ, кўзлари бежо эди.

– Ие, келинг, Муродбой, – жилмайди капитан. – Тонгсахарлаб нима қилиб юрибсиз? Ё келин уйдан ҳайдаб юбордим?

– Мен... – Мурод унга томон икки-уч қадам ташлади. – Мен... уни ўлдирдим...

– Нима? – капитан ўрнидан ярим турди, Мурод томонга эгилди. – Нима дединг? Ҳазиллашяпсанми?

– Йўқ... – Муроднинг кўриниши инсонликдан йироқ, у худди темиртан манқуртга ўхшар, кўзлари бақрайиб, Ойбекка тик қараб турган бўлса-да, уни кўрмаётгандек, йирик тишлари орасидан чиқаётган сўзлар ҳам темирдек совуқ ва ҳиссиз эди. – Уни ўлдирдим.

Капитан столи айланиб ўтиб, Муродга яқинлашди. Унинг озғин елкасига қўл ташлаб, кўзларига қаради. Кўзлари ҳиссиз, шишадай совуқ. У киприк қоқмай тураверди.

Ойбек уни билагидан ушлаб, девор тагига қатор терилган стуллардан бирига ўтқазди. Яна бир стулни олиб ўзи ҳам унинг рўпарасига ўтирди. У ҳамон Муроднинг гапларига ишона олмас, «роса чекиб олган-у, ўшанинг кайфи билан алжираяпти», деган хаёлда эди.

– Мурод, – у йигитнинг елкасидан ушлаб силкитди. – Ука, кўзларингни оч, менга қара. Кайфинг борга ўхшайди. Бунақа гап билан ҳазиллашилмайди. Тўғрисини айт. Нима гап ўзи?

– Уришиб қолдик, – Мурод нимагадир тиқилиб қолгандай хириллаб, бўғилиб яна қайтарди. – Уришдиг-у... Уни ўлдириб, каналга ташлаб юбордим...

– Қачон? Қачон?

– Кечаси соат ўн-ўн иккиларда.

Муроднинг гаплари чинга ўхшарди. Капитан зудлик билан туман ички ишлар бўлимига хабар берди. Тонгги изғириндаги бу хабар бир зумда туман ва вилоят ҳуқуқ тартибот идораларига етиб борди. Орадан ҳеч қанча вақт ўтмай, милиция таянч пункти биносининг ёнида ўнлаб энгил машиналар қаторлашиб турарди.

* * *

Норгул рўпарасида келаётган дугонаси Ҳалимахонни кўриб, қадамини тезлаштирди. Икки дугона қучоқлашиб, айланиб-ўргилаб кўришгач, йўл четидаги каттакон чинор соясига ўтиб, тик турганича, суҳбатга берилишди. Бор янгиликлар айтилиб, гап халталари бўшагач:

– Ўртоқ, ёнингга бир зарурат билан келаётгандим, – деди Норгул ялинганнамо. – Ёрдаминг керак.

– Вой, аввалроқ айтмайсанми? Қанақа ёрдам?

– Шу десанг, юз минггина пул зарур бўлиб қолди, ўртоқжон. Бир ойда қайтарамац, йўқ демагин.

– Бўлса, сендан аяйманми? – Ҳалимахон чинакам куйинди. – Ҳозир бунча пулим йўқ.

– Нима қилсам экан-а? – Норгул умид билан унга тикилди. – Жуда-жуда зарур эди, – унинг кўзлари ёшла-

ниб, пешанасидаги ажинлари кўпайгандай бўлди. – Бошингда бир эркакнииг йўқлиги шунақа пайтда билинарсан, ўртоқ. Бошимда эрим бўлса, пул қидириб юрармидим. – У ростмана йиғлай бошлади.

– Ўртоқ, қўй, йиғлама, – Ҳалима уни юпатди. – Эринг раҳматли гурида тинч ётсин. – Бир оз ўйлаб туриб, қўшиб қўйди: – Ҳали кечроқ бизникига ўтгин. Пул топиб бера олмайман-у, пул ишлаш мумкин бўлган бир иш бор.

– Қанақа иш? – умид билан унга қаради Норгул.

– Борганда биласан.

Дугоналар кечки пайт Ҳалимахоннинг уйида кўришадиган бўлиб хайрлашишди.

* * *

Ҳалимахон йўлини Асад дўкондорнинг дўкони томон бурди. У дугонасига пул бера олмаса ҳам, куни кеча дўкондор таклиф қилган ишии унга топшириб, пул олиб беришни кўзлаган эди. Бахтига, дўкондор дўкон ичкарисидаги кичкина ҳужрада бир одам билан гаплашиб ўтирган экан. У исмини айтгандан сотувчи болалардан бири ичкарига кириб кетди ва зум ўтмай қайтиб чиқиб:

– Юринг, – дея Ҳалимахонни ичкарига бошлади. Дўкондор меҳмонини ҳужра эшигигача кузатиб, кейин Ҳалимахонга юзланди:

– Хўш, опагон, бир тўхтама келдингизми? – сўради дўкондор.

– Ҳа, – Ҳалимахон у кўрсатган стулга ўтирди. – Фақат бир маслаҳат: айтган нарсангизни менинг ўрнимга дугонам олиб борса, дегандим. Танийсиз, Норгул бор-у, эри ўлган, анави, Мурод деган биттагина ўғли бор. Ўша. Жуда пулга зориқиб қолибди, шўрлик.

– Ишонса бўлармикин? – дўкондор аёлга синовчан тикилди. – Бирда-иккида ишим тушмаган унга, «мол» нозик.

– Ҳа, ука-я, – аёл кулди. – Мен ҳам бир-икки марта сиз билан иш қилиб юрганмидим? Мана, ишондингизку. Ишонганингиздан шу гапни айтдингиз.

– Майли, – дўкондор бир оз ўйлаб туриб, гўё ноилож рози бўлди. – Дугонангизга айтдингизми нима ишлигини?

– Йўғ-а, ўлибманми? Аввал розилигингизни олай деб бу ерга келдим.

– Нима ишлигини билгач, рози бўлмаса-чи?

– Рози бўлади, чунки пулга зориқиб юрибди.

– Майли, унда ишни пишитиб, эртага эрталаб соат ўнларда ёнимга келарсизлар. Лекин Норгул опага «мол»-ни кимдан олишингизни дарров айтманг. Иш пишганидан кейингина айтинг, – тайинлади дўкондор. Ҳалимаҳон:

– Хотиржам бўлинг, – деди-ю, хайрлашиб чиқиб кетди.

Амаллаб кунни кеч қилган Норгул дугонасиникига етиб борганда, унинг қизи эндигина овқатни сузиб, дастурхонга қўйган экан.

– Келинг, қайнонангиз роса суйган экан, – деб кулди Ҳалимаҳон. Ҳалимаҳоннинг бўйи етган қизи чой дамлаб келгач, учовлон иштаҳа билан мошкичири ейишди. Фотиҳа ўқилиб, дастурхон йиғилгач, қиз:

– Дугонаминикига чиқиб келаман, – дея хонтахтага бир чойнак чой, иккита пиёла, бир ликончада ширинлик қўйиб, чиқиб кетди.

– Тезроқ қайтгинг, уканг ҳам бугун кеч келади, – деб қолди қизининг орқасидан онаси.

– Нима иш эди, айта қол, – дугонасини қистади Норгул. – Қизиққанимдан кунни аранг кеч қилдим.

Ҳалимаҳон гапни узоқдан бошлади: ўзининг ҳам эри «ишлаб, пул тониб келаман» деб аллақайси юртларга гумдон бўлиб кетгани, болалари катта еб, катта киядиган, қизига сеп йиғадиган бир пайтда қўли қисқалик қилиб, пул учун ким нима деса, «хўп» деб ишини қилиб юрганидан ҳасрат қилди. Бу гапдан дугонаси ҳеч қанақа иш йўқ экан-у, дардини айтгани чақирган экан-да, деб ўйлаб, тобора тушкунликка туша бошлади.

– Энди, анави ишга келсак, – гапда давом этди Ҳалимахон. – Бир яқин укахоним бор. Шуни озгина молини қўшни вилоятдаги қишлоқлардан бирига олиб бориб бериш керак экан. Эвазига яхшигина ҳақ тўлайди, йўл кира, еб-ичиш пули ҳам ундан, – ниҳоят ёрилди у.

– Хайрият-э, шу холосми? Бирор жиддий ишмикин дебман, – енгил тортди Норгул. – Қанақа мол экан? Кўпми?

– Жиддий ишлигидан катта ҳақ тўлайди-да, – давом этди Ҳалимахон. – Уни олиб бориш хавfli бўлмаганда, бирорта йўловчи машинанинг эгаси билан келишиб, бериб юбораверарди. Жиддий иш.

– Нима бало ўзи? – Норгулнинг тоқати тоқ бўлди. – Чайналмасдан айтақолсанг-чи? Одам ўғирлаш эмасдир, ахир?

– Ундан ҳам баттар, – дугонасининг юрагига ғулғула солишда давом этди Ҳалимахон. «Оббо, шу мижғовлиги сира қолмади-да, ўшан-чун ҳамма «мижғов» дейишади-да буни», – ичида ғижинди Норгул ва яна дугонасининг оғзига тикилди.

– Ўша укахонимнинг уч юз грамм «дори»сини айтилган жойга олиб бориш керак экан...

– Қанақа дори? – ҳайрон бўлди Норгул. – Битта дори га шунча ваҳимами?

– Гашни охирини эшит, – юзига ваҳимали тус берди Ҳалимахон. – Бу оддий дори эмас, анави, ҳақ қуриб кетсин, қора дори.

– Вой, – Норгулни ранги оқариб, қийиқ кўзлари чақчайди. – Унақа дорини қандай олиб бораман? Йўлда ушлаб олишса-чи?

Икки дугона обдан маслаҳатлашишди. Охири қўлига тегадиган пулнинг чўғи устун келди – Норгул рози бўлди.

Эртасига икки дугона айтилган вақтда Асад дўкондорнинг ёнига етиб боришди. Ундан «дори»ни қўшни вилоятга эмас, қўшни республиканинг қайсидир туманига етказиш кераклигини эшитиб, Норгул яна иккиланди. Охири дўкондор бериладиган пулнинг чўғини оширди. Эрта ўтиб, индинга Норгул йўлга чиқадиган бўлди. Бироқ...

– Ўртоқжон, оёғим тортмаяпти, – эртаси куни пешинга яқин дугонасиникига кириб борган Норгул мужмалланди. – Ке, иккаламиз борақолайлик. Икки кишига яхши-да. Автобусда гаплашиб кетамиз. Ҳеч ким биздан гумон қилмайди, бир-биримизга далда бўламиз.

Ҳалима ўйлаб кўриб, рози бўлди. Дугоналар «дори»ни тенг иккига бўлишди. Бир бўлагини Норгул олиб кетди. Иккинчи бўлагини Ҳалима яшириб қўйди.

* * *

Автобус имиллаб-симиллаб, икки вилоят чегарасидаги йўл-патрул хизмати ёнига етиб келганда, қош қорая бошлаганди. Ушбу хизмат инспекторларидан бири ҳайдовчига тўхташ ишорасини қилди. Автобус серқатнов йўл четига тўхтади. Эшиги очилгач, салонга милиция формасидаги икки йигит кириб келди ва ҳужжат текшира бошлади.

Автобус йўл четига тўхтагандаёқ Норгулнинг оёқ-қўлидан жони чиққандек бўшашиб, рангидан қон қочиб, типирчилаб қолган эди. Унинг ҳолати, табиий милиционернинг назаридан четда қолмади. Улардан бири Норгулнинг тирсагидан енгилгина ушлади – аёлнинг танаси дир-дир титрамоқда эди.

– Опажон, мазангиз йўқми? – сўради милиционер ва аёлнинг тили гапга келмаётганини кўриб: – Қани, мен билан юринг-чи, – дея настга тушишга таклиф қилди. Дугонасининг аҳволини кўрган Ҳалима ҳам машинадан тушди. Норгулни текшириш учун махсус хонага олиб киришди. Ҳалима ташқарида қолиб, бинонинг атрофидаги гулларни томоша қила бошлади.

– Опажон, мабодо бирон-бир ноқонуний нарсани яширинча олиб кетаётган бўлсангиз, ўз ихтиёрингиз билан топшириинг, шунда ўзингизга яхши бўлади, – деди бунақа ишларни кўравериб кўзи пишиб кетган кўзлари катта-катта, дўмбоққина майор жувон. – Қани, нимагиз бор?

Норгулнинг гапиришга ҳоли қолмаганини кўрган жувон бир пиёла сув қуйиб, унга узатди. Сувни ичгандан

кейин бир оз ўзига келган аёлнинг тараддудланиб турганини кўрган майор жувон яна мулойим овозда ноқонуний юк олиб ўтиш ва унинг оқибатлари ҳақида гапириб, «Ёнингизда бирор нарса борми?» деб такрор сўради. Тасдиқ ишорасини кўргач:

– Ўзингиз олиб берасизми ё ёрдамлашайми? – деди кулиб.

Норгул жувонга орқа ўтирганича, кўйлагини кўтариб, лозими ичига қўл солди ва бир парча латта орасидан елим қоғозга ўралган нарсани олиб, стол устига қўйди...

Дугонаси чиқавермаганидан иш пачавалигини сезган Ҳалима гўё ранг-баранг гулларни томоша қилаётиб, парроққа ўтди, у ёқ-бу ёққа аланглади ва шарт кўйлагини кўтариб, лозими ичига қўл солди-ю, бир нарсани олиб, гуллар орасига ирғитди.

– Қани, онахон, ташлаган нарсангизни дарров олингчи, – йўл бўйидаги ойнаванд будка ичида Ҳалиманинг олазарак хатти-ҳаракатини ва гулзорга нарса ташлаганини кўриб турган ҳушёр милиционер йигит ёнида пайдо бўлиб қолганида Ҳалиманинг юраги чиқиб кетай деди. – Нимани ташлади-гиз? Олинг, деяпман!

Ноилож қолган Ҳалима гулларни эзиб-янчиб, қоқилиб-суқилганича, ташлаган нарсасини олиб чиқди. Милиционер автобусдан тушиб, атрофни томоша қилиб турган, Ҳалима ва Норгул билан бир автобусда келган йўловчилардан иккитасини гувоҳ сифатида чақириб, Ҳалимани махсус хонага олиб кирганда, Норгул қўлидаги нарсани эндигина стол устига қўяётган эди. У холислар ва милиционер билан хонага кириб келган дугонасига ялт этиб қаради-ю, бошини эгди...

Экспертиза хулосасида ёзилишича, улардан олинган кукусимон оқ модда героин гиёҳвандлик воситаси бўлиб, оғирлиги 251 грамм экан.

– Аёлларнинг айтишича, героин 300 грамм бўлиши керак эди-ку? – гиёҳвандлик воситасини ноқонуний олиб ўтиш бўйича Ҳалима ва Норгулга нисбатан очилган жи-

ноят ишини олиб бораётган терговчи йигит ҳайрон бўлди.
– Бу ерда эса?..

– Бори шу экан, – елка қисди эксперт. – Балким аёлларни алдашгандир...

* * *

Онаси дугонаси Ҳалимахон билан бирга ноқонуний ишга қўл уриб, қамалиб кетгач, шундоқ ҳам эрка-тан-тиқ бўлган «ўтиш» ёшидаги, 14 ёшли Мурод ўзи хон, кўланкаси майдон бўлиб қолди. Унга раҳми келиб ёки жони ачиб, оталиққа олмоқчи бўлган қариндош-уруғларига буй эгмади. Жуда зарур бўлиб қолганда тоғаси ёки холаларидан бирортасиникига бориб, чўнтагини тўлдириб қайтмаса, улар билан иши йўқ. Уйда доим ўзидан 5-6 ёш катта «дўстлари» улфатчилик қилишади. Уларнинг бу ерга танда қўйиб қолганининг сабаби эса бир кун Муроднинг уларга кўрсатган бир чимдимгина матоҳи; онаси қўйнидан кичкина тугунча олиб, у ёқ-бу ёққа аланглаб, ишончли жойга яшириб қўйганда, Мурод уйғоқ, ўзини шунчаки ухлаганга солиб ётган «онам нимани яширди, нега бунча аланг-жалаг қилди» деган қизиқинп устун келиб, онасининг кўзини шамғалат қилиб, тугунчани яширилган жойдан олиб, унинг ичидаги елим халтачадаги оқ кукундан бир қисмини олиб қўйган эди. Онаси қамалгандан кейин тергайдигани йўқ, Мурод маҳалланинг «пахани» – Мухторга ана шу ҳақида гапирган ва у: «Укам, бу ҳақида бошқа бировга оғиз очма, ҳеч кимга кўрсатма, бўлмаса, сен ҳам онагнинг орқасидан равона бўласан, керак бўлганда, ўзим сенга пуллаб бераман», деган эди. Шундан кейин баъзи-баъзида «бечора Мурод»нинг уйда «пахан»нинг ошна-оғайнилари йиғилиб, айтиб ўтганимиздек, «бир чимдим» билан кайф қилишар, бу маишатдан Мурод ҳам четда қолмасди, унга ҳам «дори» ҳидлатиб, «маза» қилдиришарди.

Орадан икки ойча ўтиб, «бир чимдим» ҳам тугади. Аввал ошналаридан Муродга пул йиғиб берадиган «па-

хан» энди ундан пул олиб, «дори» топиб берадиган бўлди. Мурод мактаб деганларини эсдан чиқарди. Муштумдек боши билан кўнгли фақат маишат тусар, ўзига ўхшаганлар учун унинг уйи тайёр «чойхона» эди.

Мактаб маъмурияти Муродни тўғри йўлга солиш учун нималар қилмади, дейсиз. Қариндошлари билан қилган суҳбатлари, унинг ўзига алоҳида педагог бириктирилиб, ҳар куни мактабга етаклаб келишлар ҳам ёрдам бермади. Вояга етмаганлар билан ишлаш инспекциясига мурожаат қилинди. Улар Муродни тарбияси оғир ўсмир сифатида махсус ҳисобга олдилар. Ҳатто «пахан» билан унинг тарбияси ҳақида суҳбатлашилди. Охири Мурод мактабда безорилик қилиб, текканга тегиб, тегмаганга кесак отавергач, уни мактабдан ҳайдашди.

Шундай қилиб, Мурод ҳақиқий эркин одамга айланди. У ҳар гал келиб-кетгандан кейин уйларида нимадир йўқолишидан безор бўлган қариндошлари ҳам иложи борича уни ўзларидан нари қилишга интилардилар. Чунки у безорилиги, қўли эгрилиги билан ҳамманинг жонига текканди.

* * *

Гулқишлоқлик Малоҳатнинг бахтига кўз тегди: ойдек қиз қишлоқнинг олди йиғитларидан бўлган Фурқатга турмушга чиққанида ҳамма «узукка кўз қўйгандек бир-бирига муносиб» дея ҳавас қилган эди. Орадан бир йил ўтиб, Малоҳат бир қиз туғдики, худди эртақлардаги парилардек: ой деса – оғзи, кун деса – кўзи бор. Гўдакни кўриб ёки таърифини эшитганлар ҳайратда қолишарди. Унга доялик қилган шифокор:

– Вой тавба, 20 йил ишлаб, минглаб чақалоқларни кўрганман, лекин бунақасини биринчи марта кўришим, – деди ҳайратини яшира олмай. – Сочларини қаранглар, қоп-қора, жингалак, худди 3 ойлик чақалоқнинг сочларидек. Қош-кўзлари, киприклари... Тавба, оғизчасининг кичкиналигини! Бу қизалоқ эмас – Паризод!

Шу баҳона бўлиб, қизалоққа Паризод дея исм қўйишди. Қишлоқда Фурқат билан Малоҳатдан бахтли одамлар, уларнинг оиласидан тўкис оила йўқ эди гўё. Лекин...

Эрта тонгда яхши кайфият билан ишга кетган Фурқат ярим тунгача уйга қайтмади. Бундан хавотирланган Малоҳат то эшик тақилламагунча мижжа қоқмай ўтирди. Эшик тақиллагач, учиб бориб уни очган Малоҳат дарвоза олдида икки бегона эркакни кўриб, қўрқувдан ҳушини йўқотай деди. Улар айтган хабарнинг даҳшатидан эса... Туман марказида ишлайдиган эри ишдан қайтаётганда машина уриб кетиб, ўша жойнинг ўзида ҳалок бўлибди.

Ўлганда ўлиқнинг жони кетар экан. Тириклар эса йиғлаб-сиқтаб нонини еб, чойини ичиб яшайвераркан.

Фурқатнинг ўлими Малоҳатни икки буклаб қўйди. Бу жудоликка чидай олмай, у ҳам ўлиб кетиши мумкин эди, лекин кундан кунга янаям кўркамлашиб, ширин бўлиб бораётган Паризод унинг ҳаётини асраб қолди. Севимли турмуш ўртоғидан ёдгор бўлиб қолган мана шу гўдак учун ҳам яшаш керак эди у. Ахир, ўлганнинг ортидан шаҳид кетмайди-ку?!

Малоҳат эрига умрбод аза тутмоқчи эди. Лекин ота-онаси, оналари ўртага олиб панд-насиҳат қилавериб, охири, икки йил деганда мотам либосини ечди. Шуни кутиб тургандек, унинг уйдан совчиларнинг қадами узилмай қолди.

Малоҳат эса «Ҳеч қачон эрга тегмайман», дея келганларга рад жавобини беришдан чарчамади. Охири, қайнонаси уни ёнига ўтқазиб, зор-зор йиғлади, дуо қилди ва:

– Ўғлимни руҳини шод қиламан десангиз, турмушга чиқинг, – деди йиғи билан. – Мен учун бу гапларни айтиш қийин, аммо бошқа йўли йўқ. Болам, «бевани туянинг устида ҳам ит қопади» деган гап бор. Ҳозир менинг кўзим очиқ, тинч юрарсиз, лекин мендан кейин кўчада бирорта таниш эркак билан саломлашсангиз ҳам ғийбатчиларга гап топилади, жон болам. Бундан ташқари,

ёлғизлик Яратганга хос. Турмуш қилиб, набирагинамни ҳам кўпайтиринг, – дея ялинди-ёлворди.

Паризод етти ёшга тўлганда қариб, яримжон бўлиб қолган қайнона: «Менинг кўзим очиқ кетишини истама-сангиз, турмуш қуринг, – дея қаттиқ турди ва хотини ўлиб, икки бола билан қолган, Малоҳатдан етти ёш катта эркақдан совчи келганда келинидан сўраб ҳам ўтирмай, розилик бериб юборди. Қўшни қишлоқлик Қудрат исмли йигит, қурилишда бошқарувчи бўлиб ишларкан.

– У ҳам сенга ўхшаб, меҳнаткаш экан, – деди қайнона ишдан келиб, янгиликни эшитиб, юм-юм йиғлаётган келинига. – Болам, бировларнинг ғамини еб, улар учун уй-жой қурадиган одамдан ҳеч қачон ёмонлик чиқмайди. Паризодимга ҳам ўз отасидек меҳрибон бўлади. Тамом, шу йигитга турмушга чиқасан.

Орадан 15-20 кун ўтиб, яқин қариндошлари йиғилиб, кичкина маърака қилишди ва йиғлайвериб, кўзлари қизариб кетган Малоҳатни қайнонасининг уйидан нариги қишлоққа – Қудратнинг уйига келин қилиб олиб боришди. Қудрат эртаси куниёқ ўзи Гулқишлоққа келиб, буви-си билан қолган Паризодни олиб кетди. Унинг бувисини ҳам олиб кетмоқчи эди, кампир рози бўлмади. Бундан ташқари, Фурқатнинг укалари ҳам онамизга ўзимиз қараймиз, дейишди...

* * *

Шу воқеаларнинг бўлиб ўтганига ҳам ҳадемай ўн йил бўлади. Қудрат Паризодни ўз боласидек кўради. Унинг қизлари эса Малоҳат ўғай онасилигини билишмайди, чунки уларнинг оналари оламдан ўтганда қизларнинг бири тўрт, иккинчиси бир ярим ёшда экан, дарров Малоҳатга илакишиб, уни «она» деб кетишган. Паризод ҳам Қудратни ўз отасидек кўрарди.

Малоҳат Қудратдан икки ўғил кўрди. Болалар кўпайиб, ишламай уйда ўтириб қолган Малоҳатнинг зерикашига вақти йўқ. «Болали уй – бозор» деганларидек, уй

юмушлари ўзига етади. Унинг устига, педагогика коллежини битириб, уйлариининг ёнидаги мактабда ишлаётган, институтга сиртдан ўқишга киришга тайёргарлик кўраётган Паризодга кунига ҳеч бўлмаса икки-уч ердан совчи келади. Малоҳат жойи чиқса, ўзига муносиби бўлса, узатиб юбора қолайлик дейди баъзан. Қудрат эса «Йўқ, аввал ўқишга кирсин, ҳеч бўлмаса иккинчи курс бўлсин», дея сочи тақимини ўпадиган гўзал қизини бировга беришга шошилмайди.

Ниҳоят, Паризод Педагогика институтининг талабаси бўлди. Бир йил кундузги бўлимда ўқиб, ўқишни сиртқи бўлимига ўтказиб, мактабда ишини давом эттираётган Паризодга совчилар кўпайгандан-кўпайди.

– Дадаси, шунингизни узатсак-узатайлик. Совчи кутишдан чарчадим, – дея Малоҳат нолийвергач, Қудрат ҳам ўйланиб қолди.

– Кимни кўзлаяпсан? – хотинига синовчан тикилди у.

– Бошим қотган. Ҳаммаси ҳам яхши оила.

– Ҳаммасидан биттасини танлашинг керак-ку?

– Анави, Норгул деган аёл бор-ку, тумандаги фабрикада ишлайдиган, ўшанинг ёлғизгина ўғли бор экан, фирманинг машинасини минар экан. Шу йигит қачондан буён қизингизга совчи юборади. Кеча онаси бир аёл билан яна келиб, «Ўғлим шу қиздан бошқасига уйланмайман» деб қасам ичган», деб роса йиғлади. Ўғли йигирма уч ёшда экан, кўрдим, тузуккина, келишгангина йигит экан.

– У бола, – Қудрат ака ўйланиб қолди, – ёшлигида ўта безори бўлган.

– Дадаси, ёшлигида ким шўх бўлмаган? Кечки мактабни битириб, ҳайдовчиликка ўқиган экан. Ёмон бўлса, қўшма корхонага тегишли фирмага ишга олишардимиз?

Қудрат ака бир оз ўйланиб турди. Кейин:

– Майли-ку-я, онаси, «Адашганининг айби йўқ, қайтиб йўлини топса» деган гап бор. Агар Мурод тўғри йўлга тушиб олган бўлса – нур устига аъло нур. Лекин унинг онаси ҳам қамалиб чиққан-ку? – деди хаёлчаллик билан.

Малоҳатнинг кўз олдида Ногулнинг мискин қиёфаси гавдаланди. Қулоқлари остида «Синглим, йўқчилик ту-файли... шу болани боқаман деб... катта пул ваъда қилиш-гани учун», – дея йиғлаб гапирган гаплари келди.

– Дадаси, йўқчилик одамни не кўйларга солмайди. У бечора ҳам ёлғиз боши... – Малоҳатнинг хаёлига эри ўлган йиллари келиб, кўзлари ёшланди, – ёлғиз боши билан мана шу боласини боқаман деб, минг бир кўчага кирган, натижада бир дўкондорга алданиб қолган экан...

Қудрат ака қарасаки, тарозининг палласи Мурод то-монга қараб тош босаяпти. Майли, агар бу бола уриниб-суриниб йўлини топиб, ҳалол нон топиб еяётган бўлса, унинг қаршилиги йўқ. Лекин қизи-чи? У нима дейди?

– Паризоднинг ўзи нима дейди? – кўнгли ғаш бўлиб сўради ота. – Унинг кўнглига ҳам қараш керак-ку?

«Кўнгил эмиш-а. Агар кўнгилга қарашганда, мен ҳеч қачон сизга умр йўлдош, болаларингизга она бўлмасдим», деб ўйлади аёл ва эрига:

– Қиз бола «фалончига тегаман» дейдими, дадаси? – деди. – Қайси ҳаёли, иболи қиз шу гапни ота-онасига айтибдики, сизнинг қизингиз айтса? Ота-она «мана шун-га турмушга чиқасан» деса, одобли қизлар «хўп» дейди. Шунинг учун қизингиз ҳам сиз билан менинг танлагани-мизга рози бўлади.

– Майли, онаси, янаям ўйлаб кўр, – деди Қудрат хоти-ни шу оилага қиз беришни кўнглига тукканини сезиб. – Кейин аттанг қилиб қолмайлик.

Малоҳат жуда кўп ўйлаган. Келаётган совчиларнинг аксарияти кўп болали оилалардан. Бирида – икки ўғил, уч қиз. Бирида – тўрт ўғил, яна бирида – уч қиз, уч ўғил. Ахир, шунча фарзандни уйли-жойли қилгунча ота-она, уларга қўшилиб оиладаги ўғил фарзандлар адойи тамом бўлади-ку? Норгулнинг эса фарзанди биттагина, ана ўша Мурод экан, холос... Норгулни туман марказида икки хо-нали кичкина ҳовлиси бор экан. Келини ўша ерга ту-шириб, икки-уч кундан кейин келин-куёвни Муроднинг ота-

сидан қолган қишлоқдаги уйига кўчириб қўяркан. Демак, қизи куёв билан ўзи хон, ўзи бек бўлиб яшайди. Паризод ҳам йигирма ёшга кирди, битта эрни, битта рўзгорни эплай олмайдими?

Онасининг узундан-узоқ панд-насиҳатлари, мулоҳазаларини жимгина эшитган Паризод на «ҳа», на «йўқ» деди. Демак, сукут аломати – ризо. Орадан икки кун ўтиб, яна совчиликка келган Норгулга розилик берилди.

* * *

Ниҳоят қизнинг ота-онаси тўйга розилик берганини эшитган Мурод аввалига қулоқларига ишонмади. Бу хабар ростлигига амин бўлгандан кейин эса ўзини еттинчи осмонда ҳис қилиб, босар-тусарини билмай қолди. Айниқса, Паризод билан икки-уч марта учрашиб, унинг ўзига мойиллигини сезгач, ўзини тоғни ағдаришга қурби етадиган паҳлавондек ҳис қила бошлади. Ахир қаддиқомати келишган, афт-ангори бежирим, қора сочлари қўнғироқ бўлгандан кейин Паризодга, албатта, ёқадиди. Оддий ҳайдовчи бўлса, нима қилибди? Топиш-тутиши ҳеч кимникидан кам эмас. Фақат баъзан анави «пахан» билан улфатчилик қилиб қолишини ҳисобга олмас, наркотик деганларини ҳам деярли ташлаган.

Ҳаш-паш дегунча тўй куни ҳам етиб келди. Кундузи билан меҳмондорчилик, қош қорайганда эса аёлларнинг «Ёр-ёр»лари садоси остида Паризодни Муродларнинг уйига олиб келишди. Удумга кўра, Мурод келинни машинадан кўтариб тушириб, куёвжўралар даврасида бир тарафга қочди. Аёллар «Ёр-ёр» айтганича, келинни гурилиб ёнаётган гулхан атрофида уч марта айлантириб, чимилдиқли уйга олиб киришди.

*Йиғлама, қиз, йиғлама, тўй сеники, ёр-ёр,
Остонаси тиллодан уй сеники, ёр-ёр, –*

деб ёр-ёр айтарди қиз-жувонлар. Икки қўлтиғидан икки жувон қўлтиқлаб олган Паризод эса тинимсиз йиғларди. У бир кун келиб, ота-онасини, укаларини ташлаб, «остонаси тиллодан» уйга йўл олишини билар, лекин бу йўлни – ота-она, укаларидан айрилишнй бунчалик оғирлигини тасаввур қила олмасди.

Норгулнииг ҳовлиси товуқ катагидеккина экан. Икки хонали тор-танқис уйидан бир хонаси келин-куёвга ажратилган. Яна бир хонасида келган меҳмон аёллар тортилган қуюқ-сууюқ таомларни амаллаб тановул қилишди-ю, янга билан икки-учта аёлни қолдириб, қайтиб кетишди. «Эсизгина-я, шундай қизни тушган жойини қаранглар», деди аёллардан кимдир. «Қовуннинг яхшисини ит ейди», деган гапни эшитмаганмисизлар?» деди яна бири. «Э, қўйсаларинг-чи, гап уй-жойдами? Аллоҳ пешонасига берсин, қўша қарисин», деди яна бири.

Паризоднинг харидорлари кўп эди. Тўйга келганлар орасида «Қани, бизга тенг кўрмаган қизини кимга, қаерга берди экан?» дея томошага келганлар ҳам бор эди, албатта. Ва уларнинг қуданинг уйида, дастурхони тепасидаёқ шивир-шивир, қиқир-қиқирни бошлаб юборганлари ҳам бор гап...

* * *

Тўйдан кейин икки ҳафтача ўтиб, Норгул ўғли билан келинини қишлоқнинг бир четидаги Муроднинг отасидан мерос бўлиб қолган, амал-тақал таъмирланган ҳовлига кўчириб олиб борди.

– Ўз ҳолларингча, мустақил яшашши ўрганинглар, – деди у кетаётиб.

Кўчиб келишганининг учинчи куни Паризод «чойни аччиқ дамлагани учун» эридан тарсаки еди. Орадан икки-уч кун ўтиб яна, яна...

Тўйдан кейин бир ярим ой ўтиб, келин-куёв ва қудасини чақириқ қилган Малоҳат билан Қудратга Паризоднинг ранг-рўйи бир аҳволдек бўлиб туюлди. «Келин

бўлиш осонми?» деб жавоб берди Малоҳат эрининг бу ҳақдаги ташвишли гапларига жавобан. Бироқ ўнқови келгач, ўзи ҳам қизидан «Турмушинг яхшими? Соғлигинг-чи?» дея ҳол сўради.

– Онажон, кундан кунга сабр-тоқатим тугаб боряпти, – бир даста косани кўтариб ошхонага кирган Паризод онасининг саволига йиғлаб жавоб берди. – Ҳеч нарсадан ҳеч нарса йўқ жанжал, оғиз очмасимдан бошимда калтак ўйнайди.

– Ис, – Малоҳат довдираб қолди. – Ҳали «асал ойи» тугамасдан...

– Онажон, «асал ойи» аллақачон «заҳар ойига» айланиб бўлган.

Малоҳатнинг юраги гўё лахта қонга тўлиб, кўнгли хуфтон бўлиб кетди. Наҳотки, танлаб-танлаб топган куёвлари шунчалик ёвуз бўлса? Балки қизида ҳам айб бордир?

– Қизим, манави чойнакларни меҳмонларга олиб кириб бер-да, қайтиб чиқ, – деди у дили озорланганини қизига сездирмай. – Сенга айтадиганларим бор.

Паризод «хўн» дея юз-кўзини артиб, иккита бир хил, чиройли чойнакларга дамланган чойларни меҳмонлар олдига қўйиб қайтди ва «нима дейсиз» дегандек, унсиз онасига термулди.

Она қизининг бир ярим ойдаёқ озиб, бир аҳвол бўлиб қолганига, рангпар, нурсиз юзларига, сўниқ кўзларига бир зум тикилди-ю, ўзини ўкириб йиғлаб юборишдан аранг тийди. Шошилиб косадаги совуқ чойни симириб, сал ўзини босиб олгач, гап бошлади.

– Болам, кенг ҳовлида эр-хотин икковларинг яшасанглар. Қайнота-қайнона, қайни-бўйинларинг бўлмаса, жанжал нимадан чиқади?

– Билмадим, – кўз ёшлари сел бўлган Паризод ерга қаради.

– Эрининг ишлари юришмаётгандир, балки? Шундан сиқилаётгандир? Анави «туғилган кунига ўзиги ёққан

кийимларни сотиб олсин» деб амакиларинг берган пулни нима қилди?

– Билмайман, – ҳиқиллади қизи, – чўнтагига солиб қўйди, «кийимларим етарли» деб.

– Тоғанг олиб берган рангли телевизор яхши ишляптими? Онанинг мақсади қизини ўз ташвишларидан бир оз бўлсаям чалғитиш эди. Қизи «Ишляпти», дея жавоб бергач, гапда давом этди. – Яна нима каминг бор, болам? Эрингни бошида отаси, ака-укаси бўлмагач, унга ҳам қийин-да. Нима каминг бўлса, бизга айтгин, жон болам. Сув бир лойқаланиб тингандай, янги оила ҳам то эр-хотин бир-бирининг фёъл-атвориини тушуниб олгунча, анча қийналади, болам. Ҳали яхши бўлиб, бир чиройли оила бўлиб кетасизлар, Худо хоҳласа. Фақат сабр-тоқат қилгин, нима деса «хўп» деб, айтганини қил, гап қайтарма.

– Сиз билмайсиз-да, онажон. Қандай қилиб «йўқ» демай, гап қайтармай бўлади унга?

– Болам, ўзингни бос, «Демак, қизимнинг ўзида ҳам бор экан-да, – ўйлади она. – «Ҳа» деса, гап қайтаряпти, шекилли. Унақа бетгачопарлик одати йўқ эди-ку?»

Қизининг бунчалик тез ўзгариб қолганидан ҳайрон бўлган она қизига «идишларни ювиб тур» дея меҳмонлардан хабар олиш учун уйга кириб кетди. Улардан ҳол-аҳвол сўраб, қайтиб чиққач:

– Қизим, сенга бир нарса айтиб берайми? – деди ювилган косаларни артаётган Паризодга ўзини қувноқ кўрса-тишга уриниб. Қизи «майли» дегач:

– Қадимда сизларга ўхшаган бир ёш оила бор экан, – дея гап бошлади. – Турмушларининг дастлабки ойлари-даноқ эр-хотин тез-тез уришиб, жанжаллашадиган бўлибди. Келин тилини тиймас экан, куёв – қўлини. Охири келиннинг тоқати тоқ бўлиб, маҳаллада яшовчи кекса бир онахонга бориб, дардини айтибди. Унинг дардини диққат билан тинглаган онахон индамай уй ичига кириб кетибди ва қўлида кичкинагина, маккажўхоридай келади-ган тош кўтариб чиқибди ва уни келинга бериб:

– Қизим, қачон эринг жанжал бошласа, ўша заҳоти мана шу тошни оғзингга солиб, оғзингни сира очма, эрингга жавоб берма, – дебди. – Бу тош – сеҳрли тош. Жанжал пайтида оғзингни очсанг, бошингга жуда катта фалокат олиб келади. Сабр-тоқат қилиб, эринг тинчланмагунча оғзингни очмасанг, марра сеники. Турмушинг жуда яхши бўлиб кетади, эринг ҳам сени ҳурматлаб, бошига кўтаради.

Келин тошни олиб қайтибди.

Шу куниёқ ишдан келган эри оёқ остида ётган супургини бир тепиб, сўкина бошлабди. Эрини кўрган заҳоти оғзига тош солиб олган келин эри қанча сўкиниб, бақир-чақир қилмасин, «миқ» этмай, жавоб қайтармай, уй юмушларини қилаверибди.

Эр гапириб-гапириб қараса, хотини гап қайтармаяпти, охири у ҳам индамай қолибди.

Бу ҳолат бир ҳафта, икки ҳафта давом этибди. Охири куёв хотини гап қайтармай, ўз ишини билиб қилаётганини кўриб, инсофга келибди. Фёъли ўзгариб, хотинига қўполлик, бақир-чақир қилишга уяладиган бўлибди. Буига баҳона, сабаб ҳам йўқ экан-да. Орадан икки-уч ой ўтиб, уларнинг оиласи қишлоқдаги энг аҳил, иноқ оилага айланибди.

Бир куни келин бояги кампирнинг уйига бориб:

– Холажон, сизга минг раҳмат! Айтганингиздек, эримга инсоф берди. Оиламиз тинч-тотув. Сеҳрли тошни олиб келдим, балки у яна бирортасига керак бўлиб қолар, – дебди.

Шунда кампир:

– Болам, бу тош сеҳрли эмас, оддий тош. Эр «эт» деганда хотин «бет» деб турадиган оила – оила эмас. Ҳар қандай ҳолатда ҳам хотин эридан бир поғона паст туриб, унинг нимадандир жаҳли чиққанда тилини тийиб, айтганини қилса, эр билан муросайи мадора қилиб яшаса, турмуши кундан кунга чиройли бўлиб, ўртадаги меҳроқибат кучайиб бораверади. «Эринг жанжал бошлаган

да манави тошни оғзингга солиб ол» деганим, «унга гап қайтарма, тилингни тий» деганим эди, – дебди.

Келин кампирнинг донолиги, тадбиркорлигига қойил қолиб, раҳмат айтиб кетган экан...

– Нима демоқчилигингизни тушундим, онажон, – Паризод бошини янаям қуйи эгди. – Лекин мен уйда бирор марта сизга ё дадамга гап қайтариб, бирор ишни «қилмайман» деганманми?

Малоҳат қизининг кўз ёшларини артиб, сочларини силади ва:

– Чида, қизим, чида, ҳаммаси яхши бўлади, – дея уни юпатди.

Паризод индамайгина қуда томондан келган меҳмонларнинг олдига тушиб, эрининг уйига кетди.

«Қуда бекор ёшларни дарров алоҳида қилиб қўйибди, – қизининг ортидан термулиб қоларкан, Малоҳатнинг юраги увушди. – Бирор йил бирга туришганда, онасидан ҳайиқиб, тинч яшашармиди? Инсоф берсин, ишқилиб, инсоф берсин».

* * *

Малоҳатнинг дарди ичида: эри қизини «шу йигитга бермайлик» деган маънода қанча гапирди – қулоқ солмади. «Ёшлиқда ҳамма ҳам адашади», дея унинг оғзини ёпди. Чунки совчи бўлиб келган қудаси Норгул билан унинг дугонаси Ҳалима опанинг гаплари уни сеҳрлаб қўйди. Ҳатто эри «Бу аёл қамалиб чиққан» деса ҳам, кўзи очилмади. Куёвнинг бўй-басти, кўркамлигини кўриб, «киройи куёвим деса, дегудек экан» дея қувонди. «Ёлғизгина ўғил экан, бир эмас, иккита уй-жой унга қолар экан», дея бемаъни ҳавасларга берилди. Қизига Яратгандан бармоқдек бахт сўраш ўрнига олтин тахтга интилди. У эмас, бу эмас, қизининг пешанаси, тақдири шу эканми, Малоҳатни шайтон йўлдан урдими, мана шу балоларга дуч келди...

Малоҳат кичик қизи Гуландомга чок тикиш сир-асрорларини ўргатиб ўтирганди. Гап билан бўлиб, Пари-

зоднинг келганини сезмай ҳам қолибди. У қизига қаради-ю, унинг афт-ангоридан юраги орқага тортиб кетди: Паризоднинг қовоқлари, юзи шишиб, моматалоқ бўлиб кетибди. Лаблари ёрилган... У онасининг бағрига унсизгина кирди-ю, елкалари титраб, йиғлай бошлади.

– Она қизим, жоним қизим, – Малоҳат шивирлаб қизининг сочларини силади. Паризоднинг бошидаги жун рўмол сирғалиб тушиб, яланг бошида, сочларига ёпишиб қолган қонлар кўринди. – Илоё, сени урган қўллари синиб, акашак бўлсин. Илоё, сени ўшанга бермай, мен ўлай...

Малоҳат қизига қўшилиб, изиллаб йиғлай бошлади. Онаси билан опасининг йиғлашидан кўрқиб кетган, айниқса, опасининг афт-ангоридан ҳайратга тушган Гуландом ҳам Паризоднинг ён томонидан қучоқлаб, йиғига қўшилди.

Ниҳоят, Малоҳат ўзини қўлга олди. Гуландомнинг юзини силаб, «Қизим, чой қўй», деди. Гуландом чой тайёрлаш учун ошхонага йўл олди.

– Онажон, у билан яшай олмайман, – Паризод пальтосини, кейин майин жундан тўқилган пуштиранг жемперини ечиб, кофтасини кўтарди. – Аҳволимни қаранг, онажон. У одам эмас, ҳайвон, қутурган ит. Соғ жойим қолмади мени, онажон. Агар сизга керак бўлмасам, айтинг. Кетаман, амакимникига, холамникига кетаман. Фақат у билан яшамайман, яшамайман, – Паризоднинг йиғиси авж олди.

Ҳақиқатан ҳам, унинг баданида соғ жой қолмаган, ҳаммаёғи қонгалаш, моматалоқ, ҳатто куйганга ўхшаш жойлари ҳам бор эди.

Қизининг аҳволини кўрган Малоҳат эсдан оғай деди. Кейин у ҳам йиғига зўр бериб, йиғи аралаш куёви Муродни ер мушглаб қарғайверди.

Пахта гулли чойнакка чой дамлаб, патнисга нон, қанд-қурсларни қўйиб кўтариб кирган Гуландом қўлидагиларни аста хонтахта устига қўйиб, қайтиб чиқиб кетди ва

зум ўтмай, пиёлада юрак дориси томизилган сув кўтариб кирди.

– Онажон, мана шуни ичиб олинг, – ялинди у. – Жон опа, бўлди, йиғламанг, – онаси дорини ичиб, бир оз тинчлангач, опасини қучоқлади у. – Бўлди, онажон, бўлди, йиғламанг. Мана, сиз ҳам дори ичиб олинг.

Ниҳоят, Гуландомнинг далдаси билан она-бола юнапишди.

– Доктор чақирайлик, болам, – деди бир пайт Малоҳат қизининг сўлғин юзларига қараб. – Бу аҳволда ётиб қоласан, майиб бўлиб қоласан. Иссиғинг ҳам баланд.

– Майиб бўлмаган жойим қолмади, онажон, – қиз яна кўзига ёш олди.

– Нима?! – онанинг хаёлига мудҳиш ўй келди ва савол назари билан қизига қаради. Паризод онаси нимани назарда тутаётганини сездди ва: – Ҳа, онажон, танамда соғ жойим қолмади. У мараз кўнгли нима тусаса, шуни қилиб, менинг ор-номусимни ҳам букиб ташлади, – дея яна ҳўнграб юборди.

Малоҳат уч кун эзилиб, хаёл суриб юрди. Охири қўшни вилоятга кетган эрини қайтишини ҳам кутмай, куёвининг устидан прокуратурага ариза ёзиб берди...

* * *

Онаси қамоқда ўтирган даврда безориликнинг учига чиққан Мурод у қайтгач, аста-секин инсофга келиб, аввалги ошналаридан ажралиб, тузуккина одам бўла бошлаган, яъни кечки мактабда ўқиб, ўрта маълумот олгач, ҳайдовчиликка ўқиганини айтиб ўтган эдик.

Муроднинг юриш-туриши эпақага келиб, бўйи чўзилиб, мўйлови сабза ура бошлагандан онанинг хаёли ёлғизгина фарзандини тагли-тахтли оиланинг эпли-сепли қизига уйлантириш, шу йўл билан рўзгорини эпақага келтириб, қариганда тинчроқ яшаш эди. У мақсадини амалга ошириш йўлида, аввало, Асад дўкондорни ишга солди. Ҳов анави «воқеалар»да улар «бир одам шу нар-

сани фалон жойга элтиб берсаларинг, фалон сўм бераман, ўзим айтилган манзилда сизларни кутиб оламан деганди», дея қаттиқ туришди. Терговчи ҳам ишига лоқайдроқмиди ё бунақаларни кўравериб, безор бўлганмиди, «гиёҳвандлик моддаларини аёлларга шахсини аниқлашнинг иложи бўлмаган кимса берган» дея ишни якунлаб, судга ошириб юбора қолди. Суд ҳам аёлларнинг «чин кўнгилдан пушаймонлиги, бу ишга минбаъд қайта қўл урмаслиги ва оилавий аҳволларини ҳисобга олиб», иложи борича енгилроқ жазо тайинлаган ва Асад дўкондор уларнинг «оғзи маҳкам»лигидан қувониб, ўзини аёллардан қарздор деб биларди. Шу боис ҳам Норгул ўзи «ана-ви ёқда» бўлган икки йилга яқин вақт ичида яккаю ёлғиз ўғли қинғир йўлга кириб кетганлигини айтиб, уни тўғри йўлга солишда ёрдам сўраганда, у жон-дили билан рози бўлди ва аввало, ўсмирнинг безори ошналарининг танобини тортиб, унга яқин келмайдиган қилиб қўйди. Кейин аста-секинлик билан гоҳ ўзи, гоҳ Норгул орқали уни йўлга солди. Охирида келишган йигитга айланган Муродни фирмага ҳайдовчиликка ишга киритиб қўйди. Бироқ Муроднинг ташқи қиёфаси қанчалик ўзгармасин, ички дунёсида «озгинагина» ўзгармаган, янгиланмаган «жой» қолган, бу унинг кунда бўлмаса ҳам, кунора кайфиятини кўтариш учун «тортиб» туриши эди. Ҳеч ким бу келишган, хушчақчақ йигитнинг ана шундай илллати борлигини хаёлига ҳам келтирмас, чунки бу борада устасифаранг бўлиб кетган Мурод меъёрини билар эди.

Лекин уйланганидан кейин ана шу «меъёр»ни бир оз оширди: унинг томирларида кўпирган қони янги-янги «саргузашт»ларни истар эди. Тумандагина эмас, вилоятда ҳам энг олди қиз бўлган, исми жисмига муносиб Паризодга харидор бўлиш, унинг ортидан уч йил соядек эргашиб юриб, охири эришиш унинг қонини жунбишга келтирган, пул сарфлаб, мол сарфлаб олгани, йиллар интизор бўлиб етишгани – худди моҳир ҳайкалтарош оқ мрамрдан ясаб, тим қора ва узун, қалин, шалоладек

сочларга ўраб қўйилган ва эндиликда унинг, фақат унинг ўз-ўзига тегишли бўлган манави маликани нима қилсам, ҳаққим бор, чунки у энди ўзимники деган фикр билан наша кайфи остида кундан-кунга янги-янги қилиқлар чиқариб, ҳаддидан ошиб бормоқда эди. Паризоднинг мармардек силлиқ, беғубор танасини томоша қилиб, силаб-сийпаб тўймас, лекин «Мана шу гўзалнинг фақат менга тегишли баданларига яна кимларнидир қўли тегса-чи?» деган аламли ўй унинг сармаст онгини пармалаб, тинчлик бермас ва тўсатдан хотинига ташланиб, уриб, бўға бошлар, «Нега ураяпсиз?» дея қақшаб, йиғлаб турган хотинига «Эр деган хотинини уриб туриши керак. Ана шунда хотин эри борлигини бир дақиқа ҳам унутмайди», дея ўзича донолик ҳам қиларди.

Паризод шўрлик келин бўлиб, келинлик гаштини ҳам сурмади, қайнонасига таъзим билан салом бериш, ибобилан чой узатиш унинг учун армон бўлди. Баъзан «Қайнонам биз билан яшаганларида ўғиллари бу даражада ҳаддидан ошмасмиди», дея ўзича ёзғириб ҳам қўяди.

Икки-уч ҳафталик келин, ҳе йўқ, бе йўқ, эридан тарсаки еса... Унга гўё меҳр билан тикилиб турган эр бирдан уриб қолса, ким уни соғ дейди?

Ҳовлига кўчиб ўтишгач, Мурод уйга алламбало шарм-ҳаёсиз нарсалардан иборат уятсиз киноларни олиб кела бошлади. У видеони ётоқхонага ўрнатиб қўйган, бу нарсаларни Паризодга ҳам «Кўр, томоша қил», деб мажбурлар, ўша кинодаги ҳаёсиз қилиқларни ўзи ҳам такрорлашга интиларди. Одоб-ахлоқ, ор-номус руҳи кучли бўлган Паризод эрининг бу қилиқларига қаршилиқ қилишга уринар, уятсиз фильмларни кўрмоқ тугул, овозини эшитишдан ҳам номус қилар, ҳатто пайт пойлаб, ана шундай кинолар ёзилган кассеталарни синдиришга, тандирга ташлаб, ёқиб юборишга уринарди. Оқибатда кайф таъсирида ваҳшийлашган эри уни аёвсиз калтаклар, хотинини таҳқирларди.

Эрталаб гўё ҳеч нарса бўлмагандек ювиниб-тараниб, «нонушта тайёрламай, ялпайиб ётган», аслида эса «тунги томоша»лардан туришга ҳоли келмай, бутун аъзойибадани зирқираб оғриб, иссиғи чиқиб ётган Паризоддан ҳол сўраш ўрнига, «нонушта тайёрламадинг» дея дуч келган жойига икки-уч марта тепиб, унинг устидан дарвозани қулфлади ва ишга кетди.

Эрининг қадам товушлари узоқлашиб, ҳовли жим-жит бўлиб қолгандан кейин ҳам Паризод гоҳ йиғлаб, гоҳ юпаниб бир соатча ётди. Қимирлашга мадори йўқ, оғриқдан, иситмадан мана ҳозир, ҳушини йўқотиб, ўлиб қоладиган даражада эди у. Бунинг устига, ичидан тинимсиз қон кетиб, ётган жойи ҳам қонга ботган, умид билан бир ёстиққа бош қўйган эрининг ўз нафсини қондириш йўлидаги ваҳшийлиги уни шу аҳволга солган эди.

Охири Паризод амаллаб ўридан турди. Тунда чеккан азобларига тилсиз гувоҳ бўлган бетартиб ўринга қарамади, йиғиштиришга ҳоли ҳам, хоҳиши ҳам бўлмади. Амаллаб кийиниб, сув иситиб, ювинди. Кейин видеомангитафон ичидаги ва стол устидаги кассеталар билан ҳовлига олиб чиқиб, ўтинхонанинг бир четида ётган катта болтани кўтариб келди ва чеккан, чекаётган азобларига фақат шу буюмлар сабабчидек, уларни бир четдан уриб, майдалади. Кейин уйга қайтиб кириб, иссиқ кийимларини, пальтосини кийди. Бошига жун рўмолини ўраб, дарвоза томон йўл олди.

Дарвозани торта-торта очолмагач, уни ташқари томондан қулфланганига ақли етган келинчак бир оз хаёл суриб, ҳовлини кузатди. Ҳовлининг уч томонида қўшнилари яшарди. Улар ҳам янги келин – Паризод бу хонадонда тутқундек яшашини сезишар, ўзаро шивир-шивир қилишарди. Лекин лоқайдликданми, Муроднинг ўтмишини яхши билишганиданми, аралашишмас, ўзларини тортиброқ юришар, онда-сонда кундан кунга сўлиб бораётган Паризодни кўриб қолганда, ақлли-ҳушли одамлар наҳот шу ярамасга гулдек қизларини бериб, уни адоий-

тамом бўлаётганини кўра-била индамаса, дея ажабланишарди, холос.

Паризод уйингиз орқали кўчага чиқиб олай деса, ҳеч бир қўшни йўқ демаслигини биларди. Шундай қилса, ўша қўшни кейин Муроддан тугамас балоларга қолишини ҳам биларди.

Паризод девор тагига ётқизиб қўйилган узун ёғоч нарвонни амаллаб тиклади – дарвоза ёнига, катта кўча томонга тираб қўйди. Ҳозир унинг аллақачон мажруҳ бўлган жисмига ғайритабиий қувват инган, у ҳозир, шу тобда қандай қилиб бўлмасин, шу ҳовлидан чиқиб кетмаса, инсон қиёфасидаги малъун келиб, ўзини яна нима аҳволга солишини, эҳтимол, бу ҳовлидан тирик чиқмаслигини яхши биларди. Шу боис ҳам шошиларди. Шошилиш, қўрқув эса унга куч берарди.

У нарвондан девор устига чиқиб, у ёқ-бу ёққа аланглади. Кўчада ҳеч ким кўринмади. У кўча томондаги толинг шохларидан ушлаб, сирғалиб ерга тушди. Кийимларини қоқиб, тузатиб, шошилиб йўлга чиқди.

Уйдан эллик метрча узоқлашгач, орқадан машина овозини эшитган Паризоднинг юраги қинидан чиқар бўлди, қўрқувдан оёқлари майишиб, йўл четига ўтириб қолди.

– Қизим, сизга нима бўлди? Ёрдам керак эмасми?

Қизил «Жигули»нинг эшигини очиб, ўзига ташвиш билан қараб, нималардир деяётган отаси тенги одамнинг гапларини Паризод тушунгани йўқ. Аммо у эри эмаслигини, ўзига ёмонлик қилмаслигини англади ва аранг ўрнидан туриб, гандираклаб, бир-икки қадам ташлади.

– Уйимга, Қудрат аканикига олиб бориб қўйинг.

– Майли-майли, ўтиринг, – ҳайдовчи орқа эшикни очди. – Мазангиз йўқми?

– Ҳа.

Ҳайдовчи нималар деди, Паризод тушунгани йўқ, у ўриндиққа ястанганича, кўзларини юмиб борарди.

– Бечоранинг анча мазаси йўқ-ку, – ҳайдовчи қиз жавоб бермагани учун ўгирилиб қараб, Паризоднинг аҳволини кўрди-ю, ўзига ўзи шундай деб, тезликни оширди ва ҳеч қанча ўтмай қишлоқда ҳаммага таниш Қудрат прорабнинг уйи ёнига етиб келиб, Паризодни машинадан тушишига кўмаклашди ва у ҳовлига кириб кетгач, машинани юргизди.

* * *

Эрталаб ўзига оро бериб, ишхонага борган, кечгача машина рулини яхши кайфият, ширин орзулар билан бошқариб, кунни аранг кеч қилган Мурод ярим килограмм қўй гўшти билан думба, ўзига таниш «окахон»идан бир «доза дори» олиб, минг хил расво орзулар билан кечга томон ишда қайтиб, дарвозани очиб, ҳовлига кирди-ю, кўзи деворга тираб қўйилган нарвонга тушди ва нима гаплигини англади. Бироқ хаёлига келган фикрга ишонгиси келмади: эрталаб туришга ҳоли келмаётган аёл қандай қилиб шундай оғир нарвонни кўтариши, кўча томонга сакраб тушиши мумкин? У шошилиб, уй томон юраркан, айвонда чилпарчин бўлиб ётган «видик» ва унинг атрофидаги тасмаларига қўшиб майдаланган кассеталарни кўрди-ю, уларнинг ёнида ётган болтани қўлига олди.

– Ўлдираман, қанжиқни ўлдираман! – болта тутган қўлларининг панжаси гўё ёғоч сонга михланиб, ёпишиб қолди. – Барибир ўлдираман!

У қўлида болта билан ичкарига кириб, хоналарни айланди. Ётоқхона ҳамон ивирсиб ётибди, қолган уч хона доимгидек саранжом-саришта.

Мурод қозонга қайнатма шўрва ташлади. Кейин «дори»ни маза қилиб «тортди». Асаблари бир оз тинчлангандек бўлди. Чала пишган шўрвадан катта косага қуйиб, ичиб олди. Кейин ётоққа кирди. Ўрин негадир ҳўл эди... «Кеча жа оширворганман, шекилли», дея фўлдираб, кўрпани думалоқлади ва хонанинг бир четига отди.

Тўрдаги тахмондан қўлига кирган духоба кўрпани олиб ёзди-ю, чўзилиб ётди.

У тонггача алоғ-чаллоғ туш кўриб, босинқираб чиқди. Тушларида Паризодни гоҳ бегона эркак қучоғида, гоҳ қўлида болта тутган ҳолда кўрар, ҳар гал аламдан тишларини ғижирлатиб, уйғониб кетар ва ёнбошига ўтирилиб, яна уйқуга кетарди.

Шу тариқа орадан тўрт кун ўтди. Мурод «Ота-онаси қизини қайтариб олиб келади. Ахир, ярим йил ҳам яшмай, уйга қайтган қиз ҳақида қанақа гап-суз, фикрлар бўлиши мумкинлигини билишади-ку», деган хаёлда, лекин кўнгли ғаш, юраверди. У «Паризод аразлаб юрибди», деган ўйда эди. Бироқ...

Эрталаб расво кайфиятда уйғонган Мурод совуқ сувда обдан ювинди. Кайфияти кўтарилгандек бўлди. Кечаги овқатдан қолганини иситиб еди. Чой ичгиси келмади. Кийиниб, яна дарвозани қулфлаб ишга кетди.

– Оғайни, ишинг чатоқ-ку? – ишхонага етиб келиб, машинасининг у ёқ-бу ёғини кўздан кечираётганда Паризодларга қўшни яшайдиган, ўз вақтида унга совчи ҳам юборган яна бир ҳайдовчи – Самад қўлидаги калитни ўйнатиб, унга ваҳима билан тикилди.

– Нима бўпти? – хаёлига «Паризод ўлиб қолдимикин» деган фикр келган Муроднинг ичи музлаб кетди.

– Паризоднинг онаси устингдан прокурорга шикоят ариза ёзибди, – баттар ваҳима қилди Самад.

– Уфф, – хаёлидаги ўйдан юраги ёрилай деб турган Мурод енгил тортди. – Нега ёзади? Мен унга нима ёмонлик қилибман?

– Ҳалиги... – Самад атрофга аланглади, ҳеч ким йўқлигини кўриб, овозини пастлатди. – Паризодни жа ёмон қийнар эмишсан, анави, ғайритабиий йўллар билан зўрлар эмишсан? Шуларни ёзибди.

Бу гаплардан Муроднинг ичида титроқ бошланган бўлса ҳам сиртига чиқармасликка уринди.

– Жа, топибди баҳонапи! Аввало, Паризод менинг қонуний хотиним, қолаверса, – у Самадга кўзини қисди, – қизишганда табиий-ғайритабиий деган гапни ўйлайдими эркак киши? Нима қилсам ҳам ўз хотинимни қилибман-ку, кўчада бировнинг қизини зўрламабман-ку? Бу гапни қаердан эшита қолдинг?

– Онам ўша жойни супуриб-сидиради-ку? Пол ювиб юриб, икки-уч ходим ўша аризани ўқиб, маслаҳатлашиб ўтирганда нима гаплигини сезиб қолибди.

– Ариза кимнинг қўлида экан?

– Анави, Бозоров деган йигит бор-ку, ўшанда.

– Раҳмат, оғайни, огоҳлантирганинг учун, – Мурод унга қўл чўзди. – Қарздор қилдинг.

– Ҳа, энди, – унинг совуқ қўлини сиқаркан, Самад ичида «Бу кунингдан багтар бўл, банги», деб қўйди.

Мурод Бозоровни яхши танир, бир-икки марта унинг ҳожатини чиқарган – машинасида аллақасерларга олиб бориб, ишларини битиришга ёрдам ҳам берганди. Шунинг учун кўнгли анча таскин топди ва Бозоров билан маслаҳатлашиш учун унинг ишхонаси томон йўл олди. Мақсади бирортасидан уни чақиртириш эди. Иши ўнгидан келиб, йўлдаёқ папка кўтариб кетаётган Бозоровга кўзи тушди ва унга яқин бориб, машинасини тўхтатди. Бозоров ҳам уни кўрди-ю, гап-сўзсиз дарҳол ёнидан жой олди.

– Машинангни четроқда тўхтат, – деди Бозоров салом-аликдан кейин бир оз юришгач. – Гап бор.

Мурод гап нимадалигини англаган бўлса ҳам, унга савол назари билан бир қараб, одам сийракроқ жойда машинасини тўхтатди.

– Сен бола, нима ишлар қилиб юрибсан? – дангалига ўтди Бозоров.

– Нима қилибман?

– Қайнонанг бизга қанақа ариза ёзиб берганини биласанми?

– Эшитдим, лекин унинг қизи бўлса, менинг қонуний хотиним, – бўш келмади Мурод.

– Калланг ишламас экан сени, – йигитнинг жаҳли чиқди. – Қонуний хотининг бўлса нима? Сени нима ҳаққинг бор унга ҳайвонларча муносабатда бўлишга? Бу нарса қонун билан ман қилинган, аёл кишини таҳқирлаш, ғайритабиий алоқа қилишга мажбурлаш учун неча йил берилишини, бундай «иш» билан қамалганларнинг бошига у ёқда нима кўргуликлар тушишини биласанми?

– Нима қил, дейсиз? – анча бўшашган Мурод унга мўлтираб қаради.

– Биринчи галда хотинингдан тиз чўкиб, кечирим сўра, йиғла, ялин, тавба-тазарру қил, иккинчи бундай иш қилсам... деб қасам ич, уни қайтариб уйингга олиб кел. Кейин нима қилиб бўлса ҳам, «Онангни кўндир, аризасини қайтариб олсин», деб аризани қайтариб олдир. Ҳеч қайси ота-она фарзандининг уйи бузилишини хоҳламайди, шу жумладан, хотинингни ота-онаси ҳам.

– Кейин-чи?

– Нима «кейин-чи»? У ёғини ҳам мен ўргатайми? Керак бўлса «туҳмат» дейсан-қўясан. Эркак бўла туриб, наҳот битта хотинни йўлга сола олмайсан? Кетдик.

* * *

Бозоровни ишхонаси ёнида тушириб қолдирган Мурод машинасини тўғри қайнонасининг уйи томон ҳайдади. Дарвоза ёнида машинани тўхтатиб, аста ҳовлига кираркан, хаёлида «Қайнонам дод солиб, бошига оломонни йиғса-я», деган ўй ҳам келди.

Катта ҳовли негадир эгаси йўқ уйдек сукунатда, одам шарпаси сезилмасди. Мурод уй олдидаги кенг айвонга етгач, ёлғондан йўталди ва – «Ким бор?» – дея овоз берди. Ичкаридан шарпа сезилиб, зум ўтмай эшик очилди ва Гуландом кўринди. У поччасини кўриб, дарҳол салом берди-ю, нима дейишини билмай туриб қолди.

– Уйда ким бор? – иложи бориचा мулоким оҳангда сўради Мурод. – Дадам, аям қаердалар?

– Дадам ишга кетганлар, аям иш билан чиқиб кетдилар, укаларим ўқишда, – бирваракай жавоб берди Гуландом.

– Опанг-чи?

– Опам касал ётибдилар.

– Қани, касални бир кўрайлик-чи? – Мурод остонада оёқ кийимини ечиб, ичкарига кирди.

Ичкари хонада, дераза ёнидаги каравотда ётган Паризод Муроднинг келганини аллақачон сезган, энди юраги дукуллаб, уни синглиси билан гаплашишига қулоқ солиб ётарди. Эри ичкари кирганда эса атайлаб тескари қараб, бошига кўрпани тортиб олди.

Мурод ичкари кириб, бир оз тараддудланиб туриб қолди. Кейин:

– Паризод, – дея секин чақирди. Хотини индамаса ҳам ўзининг келганини билиб, овозини эшитаётганини савқи табиий билан сезди ва яна:

– Ҳой, девор ошар хоним, тузукмисиз? – деди киноя ва эркалаш аралаш. Кўрпа ичидаги тана бир қимирлаб қўйди. Гуландом чой қўйиш баҳонасида ошхонага кириб кетган эди. Шунинг учун Мурод бемалол ҳаракат қилаётганди. У илдам каравот ёнига борди ва Паризоднинг устидаги кўрпани шаҳд билан тортди. «Ҳозир уради» деган хаёлда титраб ётган Паризод ғужашак бўлиб, бошини қўллари билан тўсди.

– Эрини ҳам шунақа кутиб оладими, қочоқ ойим? Уйга келган меҳмон ўрнидан туриб кутиб олинмайдими?

Мурод гапга уста, тилёғламалик, муғамбирликни ҳам жойига қўярди. У каравот ёнига тиз чўкди ва бўғиқ овозда ўз қилмишларидан мингдан-минг пушаймонлигини, итлик қилганини айтиб, қайта-қайта хотинидан кечирим сўради. Унинг момиқдек, лекин парча-парча қонталашларга тўлиб кетган қўлини қўлларига олиб, қайта-қайта ўпди, кўзларига сурди. Аранг етишган ёри уни ташлаб кетса, ўзини ўлдириши ҳақида қасам ичди. Орада Паризод ётган жойидан туриб, каравотда оёқларини осилтириб ўтириб олди. Мурод хотинининг оёқларини қучоқ-

лаб, ўлиб уларга бошини қўйиб, бундан кейин бутунлай бошқа инсон бўлишини айтиб, қасамнинг минг хилини ичиб йиғлайверди.

Паризод боладек содда, ишонувчан эди. Мурод эса унинг кўз очиб кўргани. Мана, ўзининг қилмишларидан минг-минг пушаймон бўлиб, эркак бошини оёқларига қўйиб йиғлаяпти, кечирим сўраяпти. «Ўзим сени катта дўхтирларга кўрсатиб даволатаман, бошимда кўтариб юраман», деяпти. Йиғлаяпти...

Қайси аёл қалби эркакнинг кўз ёшлари олдида эри-маган эдики, Паризод метиндек тура олса...

Паризоднинг бармоқлари Муроднинг жингалак сочларини силай бошлади. Унинг ҳам кўзларидан тинимсиз ёш оқарди. Бу ҳолни эса эшик пардаси тирқишидан Малоҳат кўриб турганди.

– Кечирдим, дегин, айт, жоним, кечирдим, сиз билан бирга уйимизга кетаман дегин, – ҳамон йиғларди Мурод. – Ахир, қасам ичяпман, бошқа ҳеч қачон сени хафа қилмайман, ҳатто чертмайман деб. Ҳеч қачон дилингни оғритмайман, эшитяпсанми? Ахир, сени қанчалик севаман, сенга стишгунимча ўлиб қолай дедим-ку, Пари. Энди сенсиз қандай яшайман? Ўлимимни хоҳламассан ахир, кечирдим дегин...

– Кечирдим, турунг ўрнингиздан, – ниҳоят Паризоднинг ҳассос қалби дош бера олмади. У эрининг кўз ёшларига, қасамларига ишонди. – Турунг деяпман, онам кўрсалар, уят бўлади.

Мурод секин ўрнидан туриб, Паризоднинг бошини кўксига олди. У қаршилиқ қилмади.

Малоҳат секин ташқарига чиқиб, гўё ҳозир келгандек «Гуландом» дея овоз берди. Поччасининг опаси ёнида йиғлаб турганини кўриб, Гуландом ҳам ошхонага кирганича, ўша ерда ўтирганди. Онасининг овозини эшитиб, «лаббай» дея югуриб чиқди.

Онасининг овози келгандан Паризод гўё ўғирлик устида қўлга тушган одамдек титраб, дув қизарди ва Му-

родни ўзидан итариб, «Нари туринг», деди шивирлаб. Мурод ҳам чаққон ҳаракат билан девор бўйлаб солинган кўрпачага чўккалади ва қайнонаси кириши билан дарҳол ўрнидан туриб, мутеларча қўл қовуштириб, унга салом берди.

– Ҳа, йигит, нима гап? – деди Малоҳат унинг саломига алик олмасдан. – Нега келдингиз?

– Онажон, кечиринг, – Мурод мунғайиб, бошини эгди. – Кечиринг, ёшлик қилдим. Энди ҳеч қачон қайтарилмайди, ишонинг...

– Қандай ишонай? – Малоҳат ўзини тутолмай қолди. – Қани, айтинг, қандай ишонай? Мен гулдек қизимни не-не орзу-ҳаваслар билан эрга берганманми ё бир ваҳшийнинг қўлига қўғирчоқликка берганманми?

Малоҳатнинг айтмаган-демагани қолмади. Мурод унинг заҳар-заққум гапларини жим туриб, бошини қуйи солиб, ора-сира «кечиринг, бошқа қайтарилмайди» деганича эшитди. Мурод тез-тез кўз ёшларини артар, унга қўшилиб Паризод ҳам йиғламоқда эди.

Онасининг аламли гаплари ҳали-бери тугамаслигини сезган Паризод:

– Онажон, бўлди, жон она, – деди йиғлаб. – Куёвингиз билан келишдик. Яна бир марта менга қўл кўтарса ёки...

– Паризоднинг овози титраб кетди, – ёки бемаънилик қилса, тамом, ўша кундан орамиз очиқ. Кечира қолинг...

– Сен-чи, сен кечирдингми? – қизига синовчан тикилди она.

Паризод боши билан тасдиқ ишорасини қилиб, эрга қаради.

Кўнгли алағда, қалби пора она қизи билан куёвига яна анча панд-насиҳат қилди. Қизига «тузалгунча уйда қол» деб ҳам кўрди. Иложи бўлмади. Икки ёш бир жуфт мусичага ўхшаб, мўмингина бўлиб, бошларини эгиб, хайрлашиб, уйдан чиқиб кетишди.

Қайси ота, қайси она узатилган қизининг турмуши бузилиб, қайтиб келишини хоҳлаганки, Малоҳат хоҳла-

са. Аввалига эрка қизининг аҳволини кўриб, қон қақшаган она кечагина зор йиғлаб келган қизи сал ўзига келгач, эридан кўрган озорларини дарров унутиб, унинг етовида кетаётганини кўриб, бир оз жаҳли ҳам чиқди. Кейин ўзига-ўзи «Эр-хотиннинг уруши – дока рўмолнинг қуриши деганлари шу экан-да, тавба», деб қўйди. Яхшиям бу воқеаларни эри Қудрат кўрмади, билмади. Агар билганда... Малоҳат уй юмушларига уннади.

* * *

Мурод хотинини машинага ўтқазиб, тўғри онасининг уйига олиб келди. Нормул иккита қўшни аёл билан дарвоза олдида ҳангомалашиб турган экан. Уй ёнига келиб тўхтаган машинадан ўғли билан келини тушгач, уларга пешвоз юрди.

– Вой, болажонларимдан айланай, келдиларингми? – дея қулочини ёзиб, аввал ўғлини қучоқлаб, пешанасидан ўпди. Кейин келинини бағрига босиб, унинг юзига қаради-ю:

– Вой шўрим, бу нимаси? – дея беш-олти одим нарида турган қўшнилар эшитмаслиги учун паст овозда сўради. – Нима қилди?

– Бунингиз сира тинчимайди, онажон, – бамайлихотир жавоб берди Мурод. – Девор тагида ётган нарвонни ўзича кўтариб, ҳовлининг этагига олиб бормоқчи бўлган экан, энди кўтарганда ағдарилиб, сал бўлмаса бунингизни башарасини мажақлаб қўяй, дебди. – Кейин хотинидан нолиган бўлди. – Бунингиз ёш бола, ойи, сира ўзини ёлғиз қолдириб бўлмайди. Шу аҳволда ҳам яна бирор балони бошламасин деб, мана ёнингизга олиб келяпман.

Унинг гапларини эшитган қўшнилар Паризоднинг бошига нарвон ағдарилганига гўё чиппа-чин ишонишди ва «Вой, тинчимаган келин, кўз-пўзингизни чиқариб қўйса, нима қилардингиз», қабилда чувиллаб, унга ачишишди.

– Ҳамма айб ўзингда, – ҳовли томон йўл бошлаб, ўғлини койиди Норғул. – Анави борганимда айтган эдим-а, шу нарвон ўлгур хунук ётибди, ҳов кўздан на-рига олиб бор деб. Ўзинг қилмаган ишни бу бечора қил-моқчи бўлган-да.

Улар дарвоза ҳатлаб ичкарига киргандан аёлларнинг ўзаро пичир-пичирлари бошланди.

– Онажон, қани, ошхонани бўшатиб, – фотиҳадан ке-йин чой қўйиш учун ошхонага йўналган онасининг йўли-ни тўсди ўғил. – Қаерда нима борлигини кўрсатиб, ке-линингиз бир палов пиширсин. Ош ейман деб атайлаб ишга ҳам бормадим бугун.

Ўғли билан келинининг ўртасида бир гап ўтганини аллақачон пайқаган она масаллиқларни ажратиб берди. Паризод ош гадоригини бошлади.

Ўғил эса онасини ичкарига имлаб, паст овозда бўлиб ўтган гапларни оқизмай-томизмай унга айтиб берди ва:

– Ўша аризани нима қилиб бўлса ҳам қайтартириб ол-диришимиз керак, – деди мўлтираб. – Бўлмаса, аҳвол чатоқ.

Она бир оз ўйлашиб тургач:

– Қайнонани билан бу ҳақда гаплашмадингми? – деб сўради ўғлидан.

– Қандай айтаман? Аризани эшитгани учун қизимга ялиняпти, демайдими?

– Унданам, ариза берганим қаердан маълум бўлди, ким айтди ҳам дерди-да. Бозоровга «аризани исини чиқармай тур» дедингми?

– Айтдим. Икки-уч кун амаллаб тураман, унгача сен хотинингни уйингга олиб кетиб айт, онасини аризасини қайтариб олишга кўндирсин, бўлмаса, бир балога йўли-қасан, деди.

– Нима қилсак экан? – она фикрлай бошлади. – Даб-дурустдан ариза ҳақида гап очсанг, Бозоровни ҳам сот-ган бўласан.

– Гап очмасам, эрта-индин «сур-сур» бошланади. Кейин гап кўпаяди. Балким... – Мурод онасига умид билан термулди. – Анави дўкандорни ишга соларсиз?

– Ҳе йўқ, бе йўқ, бу гапни унга қандай айтаман? Айтганимда ҳам «қизини йўлга солинглар, амаллаб, онасини аризани қайтариб олишга кўндирсин», дейди-да. – Она яна ўйга берилди. Кейин: – Мундоқ қиламиз, – деди. – Бугун шу ерда тунаб қолинглар. Эртага келинни бу ерда қолдириб, ишга кет. Ишдан гўё ташвишли қиёфада келиб, хотинингни уйингга олиб кет. Ўша ерда «бугун мени органга чақиришди» деб хафа бўлиб гапир. «Турмушимиз бузилмасин десанг, онангга айт, аризасини қайтариб олсин» де, гап тамом – вассалом. У, албатта, айтганингни қилади.

Она-бола гапни бир жойга қўйгач, Мурод «Ҳорманг, ошпаз, ёрдамчи керак эмасми?» дея ошхонада куймаланаётган хотинининг ёнига чиқди. Унга ҳазил-ҳазул қилиб, белига қўл юбориб, чеҳрасини очишга уринди – бўлмади. Унинг ҳазилларига кулиш ўрнига Паризоднинг кўзларида ёш кўринди – кулмоқчи бўлганда ёрилган лаби қаттиқ тортишиб, қон сизиб чиққан ва оғриқ берганди...

* * *

Паризод тонг саҳарда туриб, ювишиб-тараниб, ҳовлини супурди, чой қўйиб, нонушта тайёрлади. У дастурхон тузаётганда қайнонаси уйқудан туриб, ташқарига чиқиб кетди. Ювиниб келгач, келинининг саломига алик олиб, ўзича дуо қилган бўлди ва:

– Келинли уй дарров ўзгаради, қаранг, бирпасда ҳаммаёқни саранжомлаб, нонушта ҳам тайёрлабсиз, – дея уни мақтади. Унинг гапига жавобан Паризоднинг хаёлидан «Шунинг учун ўн-ўн беш кунлик келинни алоҳида чиқармаслик керак эди. Бирга яшасак, ўғлингиз ҳам сал ўзини тутармиди», деган ўй ўтди-ю, дилидагини тилига чиқармасдан, эрини уйғотиш учун у ётган хонага кирди.

– Намунча саҳармардонда туриб олмасанг, – деди эри норозиланиб. – Ўзингга қўшиб, бошқаларга ҳам уйқу бермайсан.

– Турақолинг, нонушта тайёр, – унинг гапига эътибор бермади Паризод. – Онам кутиб ўтирибдилар...

Нонушта пайти Мурод онасига ғалати туш кўрганини, тушида қандайдир бир аёл, лекин жуда таниш аёл, ўзининг қўл-оёқларига занжир солмоқчи бўлаётганмиш-у, у «Паризод!» деб қичқиргач, хотини югуриб келиб, ҳалиги аёлнинг қўлидаги занжирни узиб-узиб ташлаганини тушкун кайфиятда айтиб берди ва хотинига тикилди.

– Қасд қилганлар паст бўлиб, ер билан яксон бўлсин, илоё, – қайнона ҳам номига нон чимдиб, бош эгиб ўтирган келинига қараб гапирди:

– Кўролмайдиганлар кўп-да. Ишларинг яхши, ойдек хотининг, уй-жойинг бор, шуни кўролмай юрганлар қанча. Садақа бер, садақа – радди бало, дейдилар.

* * *

Паризоднинг нимадандир юраги ғаш. Ўрганмаган жой бўлгани учунми, кечаси деярли ухлай олмади. Кўзи сал илинганда эса алоғ-чалоғ туш куриб, чўчиб уйғонаверди. Кейин уни хаёл олиб қочди. У «Эрим билан кетиб, онамнинг дилини оғритдим-а. Аввалига йиғлаб келиб, уларнинг юрагини қон қилмаслигим керак эди, дея мулоҳаза қилди. – Онамнинг меҳрибон қўллари, дори-дармонлари туфайли анча яхши бўлиб қолдим. Демак, дардга чалинсам, эримдан норози бўлсам, онамнинг олдига югураверарканман-да? Йўқ, унчалик эмасди, лекин шу галгиси жонимдан ўтиб кетди, ахир. Уйда қолсам, ўлишим аниқ эди, бу золим ўлдирарди мени. Унинг юзига туфлайман, қайтиб қарамайман, яшамайман, деб аҳд қилган эдим. Унинг ялиниб-ёлворишларига, қасамларига, йиғиларига ишондим. Ишонмай иложим ҳам йўқ эди-да. Турмуш қилганига ярим йил бўлар-бўлмай эрдан қайтиб келибди, деган гап ҳам оғир-да. Яна ўша қилигини қилса,

қандай қилиб онамнинг олдига йиғлаб бораман? Мен аҳмоқ, яна нега бунинг тилёғламалигига, ширин гапларига учдим? Синган идишни қалайлаганинг билан изи қолади, дейишади. Юрагим эмас, баданимда ҳам бу ярамас қолдирган жароҳатлар маддалаб ётибди-ю, юр деса, этагидан ушлаб келавердим-а...»

Ана шундай оғир хаёллар остида тонг оттириб, одатдаги ишларини бажариб, нонушта қилаётгандек бўлиб, аслида ўй суриб ўтирган Паризод эрининг тўқима «туши»ни ҳам, қайнонасининг унга айтган гапларини ҳам эшитди-ю, маъносини англагани йўқ. Дастурхонга фотиҳа ўқилгач, ишга отланган эрига «Яхши бориб келинг», деди ўлганининг кунидан. Эри эса, аксинча, негадир кайфияти кўтарилиб, онасига нималарнидир гапириб, кулиб, ишга кетди.

Ҳаво тундлашиб, совуқ анча кучайганига қарамай, Паризод қайнонасининг чойшабу ёстиқжилдлари, ҳаммомчадаги тоғорада ётган кийимларни, сочиқларни йиғиб ювди. Ювилган нарсаларни бир неча қатор арқонга расамади билан ёйди. Кейин тушликка суюқ овқат пишириб, қайнона-келин овқатланишди.

– Сиз бемалол дам олаверинг, мен бир айланиб келай, – деб қайнонаси кийиниб, кўчага чиқиб кетди.

Дам олиш қаерда? Паризод идиш-товоқларни, газ плитасини содалаб ювиб, кечки овқат тадоригини кўриб турганда, эшик очилиб Мурод кириб келди. Эргалаб хушхандон кетган эрининг тунд қиёфасини кўрибоқ, юраги увишган Паризод унга пешвоз чиқиб, салом берди.

– Онам йўқми? – алик ўрнига савол берди Мурод.

– «Ишим бор», деб чиқиб кетган эдилар.

– Кийин, кетамиз.

– Онангизни кутмаймизми? – бу уйда яна икки-уч кунгина осойишта яшаш умиди билан сўради Паризод. – Хафа бўладилар, хайрлашмай кетиб қолсак.

– Кутишга вақт йўқ, – онаси билан келишиб, иш тутаётган Мурод «онам билади кетишимизни» дермиди? – Тезроқ бўл, машина кутиб турибди, бўл...

Паризоднинг бу уйдан сира-сира кетгиси келмаётган, қишлоқ четидаги хилват уйга боргиси келмаётган – оёғи тортмаётганди. Лекин иложи йўқ: ҳозир гап қайтарса, яна бир кор-ҳол бошланиши мумкин.

У худди оёқларига тош боғлангандек судралиб, эрига эргашди.

Ҳақиқатан, кўча четида оқ рангли «Москвич» уларни кутиб турган экан. Мурод хотинини машинанинг орқа ўриндиғига ўтқазиб, ўзи олдинга ўтирди ва уларни бепарвогина кузатиб турган ҳайдовчига «кетдик» деди. Борадиган манзиллари аввалдан келишилганми ё уларнинг уйини биладими – ҳайдовчи бир оғиз гап гапирмай, тўппатўғри ҳовлиларининг дарвозаси ёнида машинасини тўхтатди.

Машинадан тушишгач, Мурод индамай бориб, дарвозани очди ва ичкари кириб, айвон чироғини ёқди. Паризодни эса кўринмас куч орқага тортар, кимдир қулоғига «Кирма, кирма!» дея тинимсиз шивирларди. Келинлик сиёғи кетмаган бўлса-да, ўзи учун ғамхонага айланган бу хонадонга кирмасликка иложи йўқ эди унинг. У энди бу остона ёнидан ортга қайтиб, қочиб кета олмасди. Шундай қилишни жуда-жуда истаётган бўлса ҳам, энди иложи йўқ. Чунки яккаю ягона сирдоши, суянчиғи, маслаҳатгўйи – онажонининг «борма» деган гапини икки қилиб, унинг кўзларидаги ҳасрат-аламни кўра туриб, кўрмасликка олиб, мана шу ҳайвонсифат одамнинг ширин гапларига учиб, унга эргашди. Энди ота уйига «эрим урди» деб йиғлаб бориш учун унинг юзи қаттиқ бўлмоғи керак.

Паризод бу ёруғ оламни сўнгги марта кўраётгандек, атрофга бир қур назар ташлади. Қоронғи тушиб қолган кўчада ҳеч ким йўқ. Худди бу жойларда одам яшамайдигандек, ҳаммаёқ ҳувиллаб ётибди.

У остона ҳатлаб, ҳовлига кирди. Тўғри бориб, айвондаги ўзининг қилмишидан гувоҳлик бериб турган «видик» ва майдаланган кассеталар, чувалашиб ётган тасмаларни йиғиштириб олиб, ҳовлининг бир четидаги чу-

қурга – лойхандаққа ташлади. Болтани ўтинхонадаги кўзга кўринмайдиганроқ жойга яширди. Кейин гўё муте қулдек ичкарига кириб, аллақачон кийимларини алиштириб, ўринда чўзилиб ётган эридан сўради:

– Нима овқат қилай?

– Кўнглимга овқат сиғмайди, – ўрнидан туриб, ўрин четига ўтирди Мурод. – Кўнглимга ҳеч нарса сиғмайди... – У Паризоднинг «Нима бўлди?» дейишини кутди. Паризод индамай туравергач: – Мана бу жойга ўтир, – дея девор ёқалаб солинган кўрпачани кўрсатди. Паризод индамайгина кўрпачага омонат тиз чўкди.

– Мақсадинг мендан айрилишми? – Бош эгиб ўтирган Паризод жавоб қайтармади. – Ажралмоқчи бўлсанг, тинчгина «сиз билан яшамайман» дегин-да, кетавер. Лекин мен ҳақимда турли гап-сўз тарқатма.

Паризод «нима гап тарқатибман» дегандек унга ялт этиб қараб, яна бошини эгиб ўтираверди.

Мурод жуда кўп гапирди. Унинг овози узоқлардан келаётгандек Паризод унинг гапни эшитса ҳам, маъносини тушунмас, боши янаям қуйи эгилиб, ҳозир йиқилиб кетадиган алфозда ўтирарди.

– Бор, бирор нарса пишир, – Мурод ниҳоят «тарбиявий соат»ни тугатди. – Тез-тез қимирла, эшитдингми?

Паризод унинг бу гапини тушунди. Секин ўрнидан туриб, ошхонага кирди. Чироқни ёққандан кўзи ювуқсиз идишларга, қозонга тушиб, дарҳол уларни ювиш учун сув иситди – у кундалик юмушига шўнғиб кетди: эрининг ҳеч тугамайдиган гапларини эшитгандан ошхонада куймаланиш минг марта афзал эди.

Орадан бир соатдан мўлроқ вақт ўтиб, Паризод бир қўлида дастурхон билан эри ётган хонага овқат пишганини айтиш учун кирди-ю, ичкарига бир қадам қўйган жойида шахло кўзлари ҳайрат билан катта-катта очилиб, беихтиёр «Нима қиляпсиз» – деб юборди.

Мурод аллақачон «дори»нинг кучлироғига ўтган, ҳозир ҳам томирига «гера» юбормоқда эди. У бошини кўта-

риб, хотинига бир қаради-ю, «Бу ёққа кел», деди иш-шайиб.

Паризод бунақанги «ҳунар»ларни кўриш эмас, эшитмаган ҳам эди. «Бирор гап бўлдими, мазаси қочдимми», деган хаёлда эри томон беихтиёр икки-уч қадам юрди-ю, Муроднинг сузилиб турган, гўё туман босганга ўхшаган кўзларига кўзи тушиб, юраги ниманидир сизди – таққа тўхтади.

– Кел, деяпман, – нинани суғуриб, билагини буклаб олган Мурод яна уни чорлади. – Буни тотиб кўргин. Ҳаётнинг қанақанги лаззатлари борлигини ҳис қиласан, биласан. Кел, деяпман!

Эрининг қандайдир ёмон иш қилаётганини, ўзини ҳам шу ишга ундамоқчи бўлаётганини қалбан сезган Паризод ўрнидан тураётган эридан даҳшат тўла кўзларини узмаган ҳолда орқага тислана бошлади.

– Манавиндан тотиб кўргин, – Мурод бир сакраб унинг қўлидан ушлади. – Билагингни оч, томирингга ўзим юбораман, оғримайди, – деди ғалати кулиб ва куч билан Паризодни ўзига тортди. – Ҳозир, мана, бир дақиқа...

Паризод эрининг боягина нина санчган билагидан қопқора қон оқаётганини кўрди-ю, бўш қўли билан Мурод ўзининг билагига санчишга уринаётган қон юқи шприцни зарб билан уриб юборди. Шприц уйнинг қаеригадир учиб тушди.

– Ҳали шунақами? – Муроднинг кўзлари ваҳшат билан ялтиради. – Шунақами? Қўлимга урадиган, айтганимни қилмайдиган, ўзбошимча бўлиб қолдингми? – дея хириллади у. – Хотипимсан, айтганимни қиласан.

У аллақачон ҳуши бошидан учиб, теракнинг баргидек титраб турган Паризодга оч бўридек ташланди. Унинг зор қақшаб, ялиниб-ёлворишлари, бўзлаб йиғлашларига ҳам парво қилмай, қўлларини омбурдек қисиб ушлади ва шаҳд билан ўзига тортиб, устидаги кийимларини йиртиб-бурдалаб ташлади, ўринга куч билан босди ва:

– Ҳали онангиз менинг устимдан ариза ёзадиган бўлиб-дими? – дея тиржайди. – Ё эртага эрталаб бориб онанг аризасини қайтариб олади ёки сен... Онангга айтасанми «қайтариб олинг» деб?

Қўрқувдан аъзойи-бадани дир-дир титраётган Пари-зод:

– Хўп, – деди аранг.

Мурод яна ҳайвоний қилиқларини бошлади...

Ярим тунга бориб ўзининг тийиқсиз қилиқларидан ҳориган Мурод қай томонга тортса, ўша томонга эги-либ, дод-фарёд ҳам қилмай қўйган хотинини туртиб:

– Тур, муздек сув олиб кел, чанқадим, – деди. Паризод қимирлаб ҳам қўймади. Мурод уни қаттиқроқ туртиб, гапини қайтарди – жимлик. У хотинининг пахтадек юмшоқ қўлидан тортиб: – Сенга айтяпман, эшитяпсанми? – дея силтаб ташлади. Қўл жонсиздек «тап» этиб тушди.

– Ис, ўлиб қолдингми, нима бало?

Паризоднинг мурданинг рангидан фарқ қилмайдиган юзига, узун киприклари чирмашиб, чирт юмилган кўзла-ри, хиёл очиқ оғзига қараб, Муроднинг кайфи тарқаб кетди. У хотинини яна бир-икки туртди, билагидан уш-лаб, томир уришини билмоқчи бўлди, ҳеч нарса сезилма-ди. Кўксига бош қўйиб, юрагини эшитмоқчи бўлди – юраги бетламади: Паризод ўлиб қолган эди!

Кайфи тарқаб кетган Мурод мурда қаршисида бир оз хаёл суриб ўтирди – режа тузди. Кейин амаллаб, унинг кийимларини кийдирди. Уни шу ҳолича қолдириб, таш-қарига чиқди. Борлиқ тун сукунатига чўмган. Қаерлар-дандир онда-сонда ит ҳургани эшитилади. Самода на йилт этган юлдуз, на ой бор, ҳаммаёқ зимистон. Айвондаги хира чироқнинг ёруғи дарвозага ҳам етмайди. Эсаётган шабада анча илиб қолган – баҳор яқинлашаётганидан нишона. У оёғидаги калишини шапиллатмасликка ури-ниб, оҳиста қадамлар билан дарвоза ёнига борди. Унинг занжирини ҳам шиқирлатмасдан тушириб, дарвозани очди. Ташқарига чиқиб, атрофни кузатди: онда-сонда

кимнингдир дарвозаси устига ўрнатилган лампочкаларнинг хирагина ёруғини ҳисобга олмаганда, ҳамма ёқ қоронғи. Кўчада зог ҳам йўқ.

Мурод уйга қайтиб, спорт кийими устидан чопонини кийди. Кейин тандир ёнида ётган ғалтак аравани итариб, айвон ёнига олиб келди. Ичкарига кириб, бир қоп урни орқалагандек, Паризодни орқалаб олиб чиқди ва икки букланган ҳолда аравага ётқизди. Иложи борича овоз чиқармай, оғир аравани аранг ғилдиратиб, кўчага олиб чиқди ва канал томонга жадал юриб кетди. Канал бўйлаб кенгинга текис йўл кетганди, бу ёғига қийналмади. У қирғоқдан нишаброқ жой топиб, пастлай бошлаганда, узоқдан машина чироғи кўринди. Машина худди атай қилгандек у томонга келмоқда эди. Атрофда беркинадиган жой йўқ. Пастга тушиш хавфли – тойиб кетсанг, тамом. У шоша-пиша аравани сув томонга итарди-ю, кўчанинг нариги томонига ўтиб, пастак дарахтларни паналаб, уйи томонга югурди. Юзига ёпиқ дарвозани очиб, деярли югуриб ҳовлига кирди ва уни дарҳол ёпиб, ичкаридан занжирлади. Хонага киргандан кўзи девордаги соатга тушди: бирдан ўн дақиқа ўтибди. У чироқни ўчирмай, чопонини ҳам ечмай, ўрнига чўзилди. Ҳеч нарса бўлмагандек, ухлашга уринди: кўзи илиниб-илинмай қора кийимдаги бир шарпа уни бўға бошлади.

Мурод устидаги нарсани ирғитиб ташлашга уринар, у эса баттар бўғарди. Кайфи батамом тарқалган иблис амаллаб ўрнидан турди. Ошхонага чиқиб, чироқни ёқди, косани тўлдириб муздек сув ичди, юзини ювди. «Босинқирадим, шекилли», дея яна ўрнига ётди. Ҳали кўзи илинмасдан кимдир нақ қулоғининг остида «Паризод қани?» деди. У чўчиб туриб, ўринда ўтирганича атрофга аланглади. Ҳамма чироқлар ёқилгани учун ҳамма ёқ ёп-ёруғ. У ёстиқни олиб орқасига қўйди ва деразадан ташқарига қараганича ўтираверди. Хаёлида қандайдир соялар у ёқдан бу ёққа лип-лип қилиб ўтаётгандек. Уларга қараб ўтириб яна кўзи илинди. Яна «Паризод қани?» деган овоз,

кимнингдир кучли қўли бўғзига ёпишган... Тонгни ит азо-
бида қаршилаган Мурод юзини ҳам ювмай, милицияхо-
нага қараб йўл олди...

* * *

Вилоят марказидаги бир ҳафталик семенар чўзилган-
дан-чўзилди. Йиғилишдан кейин қатнашчилар «бир пиё-
ла чойга» таклиф қилинди. Раҳбарларнинг ўзи мезбон
бўлгандан кейин уни ташлаб кетиб бўладими? Ундан таш-
қари, бирга ўқиган курсдошлар бир йиғилиб қолишди.

Ана-мана билан соат тунги ўн икки бўлди. Ким-ким
билан, лекин Қудрат бугун уйга қайтиши шарт. Бу ёққа
келганига ҳам бир ҳафта бўлди. Келаётганида Малоҳат-
нинг ранги синиқиб, мазаси бўлмаётган турганди. Шундай
бўлгач, бемор аёлга йўл қаратиш ҳам инсофсизлик. Унинг
устига, ҳайдовчиси ҳам уйини, оиласини соғинди, шекил-
ли, кетақолайлик деб турибди. Тўғри-да, ҳаво яхши, кўча-
лар тинч, икки соатларда уйга етиб боришади.

– Қудрат ака, канал ёқалаб кетсак, ўн беш-йигирма
километр масофадан ютамиз, – деб қолди ҳайдовчи йи-
гит – Содиқжон. – Йўл яхши, текис. Тўғри йўлдан кет-
сак, анча узоқ.

– Ука, ўзингга қулайини танла, – Қудрат бу йигит-
нинг моҳирлигига, йўлларни яхши билишига ишонарди.
– Фақат эҳтиёт бўл, ухлаб қолиб...

– Йўғ-е, ҳали эрта-ку, – йигит машинани текис асфальт
йўлдан канал қирғоғига бурди. – Ҳаво ёғмаганига йўл
қуруқ...

Ҳақиқатан ҳам, бу йўлдан юрилса, анча яқин.

– Йўл яхши-ю, канал ёқалаб экилган дарахтлар яхши
кўкармаган-да, – деди Содиқжон, – қирғоқдаги яккам-
дуккам ўсган, бири букри, бири чўлтоқ дарахтларни
кўрсам, раҳмим келади.

– Ҳамма нарсага ҳам эътибор, қунт керак, – Қудрат
ҳам йўлдан кўз узмай, ўз фикрини айта бошлади. – Да-
рахтни экиб, ташлаб қўйган билан кўкариб, ўсиб кета-

верармиди. Унга ҳам қаров керак, парвариш керак. Сув бўйига экилди, ўзи ўсаверади, дейиш нотўғри.

Машинанинг кучли, чақноқ чироқлари олдиндаги қиличдек йўлнинг анчагина қисмини ёритар, ўзи эса гўё ана шу ёруғликка етиб олмоқчидек бир маромда гўё югуриб борарди.

– Олдинда қандайдир қора нарса кўриндими? – деди Қудрат. – Адашган мол-қўймикин?

– Одамга ўхшайди, – Содиқ ҳам олдинга тикилди. – Ие, бир нарсани каналга ташлаб, ўзи қочдиёв.

– Айрим одамларнинг, ҳатто ахлатни ҳам сувга ташлаш одати сира қолмади-да, – Қудрат гижинди. – Шундай покиза сувни ифлослантиргани уялишмайди ҳам.

– Унда нега ахлатни ағдариб, аравасини олиб кетмади?

– Биз сал нарироққа борганимиздан кейин яширинган жойидан чиқиб, аравасини олиб кетади, – деди Қудрат. Кейин нимадир эсига тушгандек: – Ўша ерда тўхта-чи, бир қарайлик, – деди юраги ғалати ўйнаб.

Содиқ тусмол билан арава пастга қараб ғилдиратилган жой рўпарасида машинани тўхтатди. Қутидан фонар олиб, унинг ёруғида қирғоқни кўздан кечира бошладилар.

– Ана, арава ағдарилиб ётибди, – деди Содиқ ва: – Ие, қаранг, одам ётибди, – деди ваҳима билан. – Ўлик, шекилли.

Улар эҳтиёткорлик билан пастга туша бошладилар. Қудратнинг негадир юрак уриши тезлашиб, худди ҳозир кўкрак қафасини ёриб чиқадигандек дукиллаб бошлади.

Юқоридан шошилиб, пастга итариб юборилган арава иккита чўлтоқ дарахтлар орасига тиқилиб, ёнбошлаб қолган, юпун кийимдаги аёл гавдасининг ярми ерда, ярми қийшайган аравада осилиб ётар, унинг бир ўрим қалин сочи худди қора илонга ўхшаб, дарахтнинг билакдек танасига ўралиб қолганди.

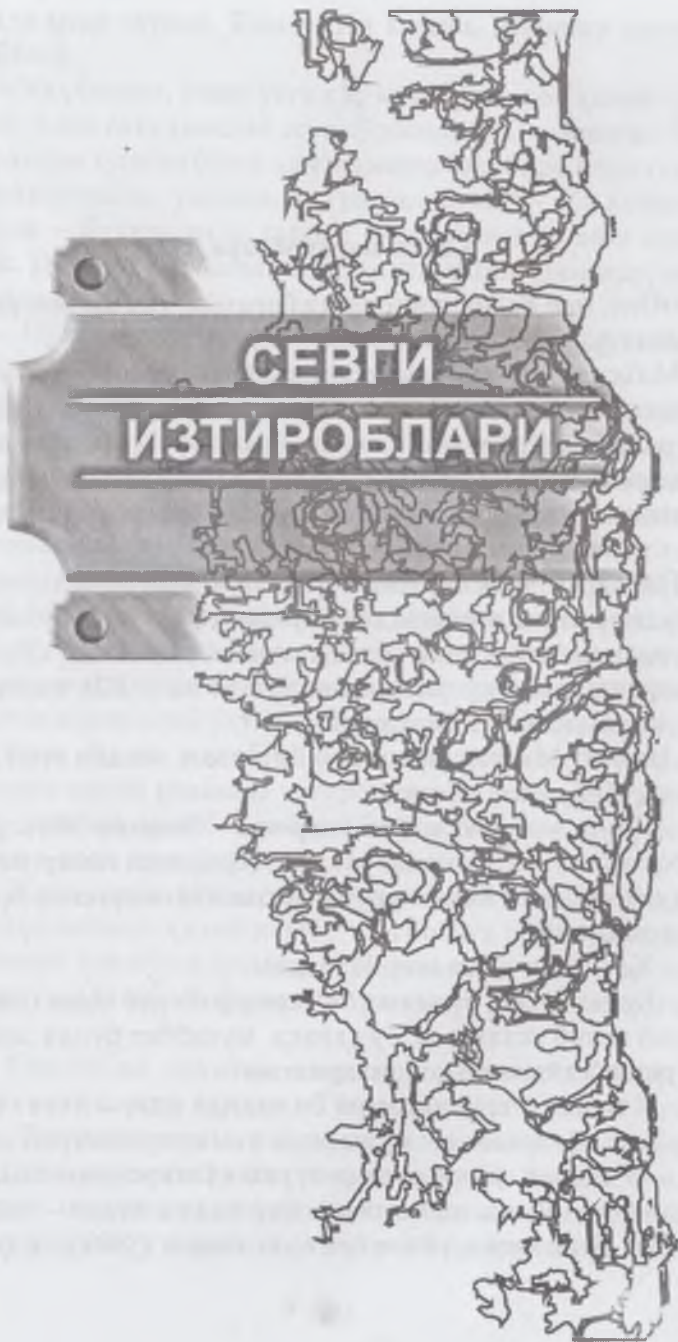
Қудрат фонарнинг ёруғида бу манзарага бир оз қараб турди. Кейин...

– Паризод! Болам! – деган ҳайқирӣқ қоронғиликни тилиб юборди...

* * *

Шифокорларнинг бир ойдан ортиқ қилган саъй-ҳаракатлари туфайли Паризод тузалиб, оёққа турди. Ўқишини тиклаб, кундузги бўлимга ўтказдирди. У доим хомуш юрар, худди, мана, ҳозир йиғлаб юборадигандек қиёфаси доим маҳзун эди. Чунки унинг кўнгли ярим: ўшанда Муроднинг гапларига ишониб, унга эргашиб кетганидан бир эзилса, меҳрибон онажонининг ўлимига сабабчи бўлганидан янаям куярди: ўшанда, ярим тунда Қудрат билан Содиқ беҳуш Паризодни кўтариб киришгандаёқ Малоҳат «Болам!» деб бир қичқирган-у, жони узилган, унинг юраги бу даҳшатли манзарани – кўргиликни кўтара олмаганди...

Мурод суд ҳукми билан қилмишига яраша узоқ йилга озодликдан маҳрум қилинди. У энди ўша ёқлардан соғомон қайтадимиди-йўқми – гумон: «зона»дагилар бундай жинойтга қўл урганларни кечирмайдилар...

**СЕВГИ
ИЗТИРОБЛАРИ**

Севги изтироблари

– Опа, мен Робиянинг олдига бораман, ҳаммасини узил – кесил ҳал қиламан...

Маъсуда Эломонга ажабланиб қаради. Йигитнинг қорача, шижоатли юзлари сўлғин, хиёл қалин лаблари титраб, қизларникига ўхшаш серкиприк қора кўзлари қизариб, худди ундан кўз ёшлари тўкилиб кетадигандай, филтиллаб турарди. Унинг келишган, баландгина қома-ти, елкалари ҳам чўкиб қолгандай.

Йигит энг яқин сирдошига айланиб қолган аёл – пойтахтдаги қариндошларидан бирининг рафиқаси бўлмиш Маъсуданинг уни энди кўраётгандек, бошдан-оёқ кўздан кечиришидан ноқулай аҳволга тушди ва: – Шу қарорга келдим, – деди яна ерга қараб.

Ниҳоят Маъсуда қўлидаги бир даста косани стол устига қўйиб, унга юзланди:

– Қани, манави жойга ўтир-чи, – Эломон Маъсуда кўрсатган курсига омонат чўкди. – Хўш, энди гапир: нима бўлди? – аёл ҳам йигитга рўнара томондаги курсига оҳиста жойлашди.

– Ҳеч гап... шунчаки, чарчадим.

– Бу ёғи қизиқ бўлди-ку? «Чарчадим» деб одам севганидан кечиб кетаверса, бу қанақа муҳаббат бўлди энди? Ё uriшиб-айтишиб қолдиларингми?

– У мени бу ердалигимни билмайди ҳам, – йигит ил-кис бош кўтарганди, кўзларида нимадир ялтираб кет-ди. – У билан гўё қишлоқда туриб қўнғироқлашяпман, ишонапти. Мана, келганимга бир ҳафта бўлди – хабар-и йўқ. Қишлоққа, уйига ёки синглисига қўнғироқ қил-

ганда мени сўраса, Тошкентга кетган, дейишар эди-ку? У бўлса...

– Хаҳ бола-я, ўзинг унга ҳар куни қўнғироқ қилиб турсанг, у яна синглицидан сени сўрасинми? Опа-сингил бир қориндан тушган бўлса ҳам, ҳамини бир-бири билан сирлашавермайди, уялишади, тушундингми? – аёл койиган бўлди. – Бунинг учун дарров «кетаман»га тушиш керак эмас. Дарвоқе, нечанчи синфдан севишган эдинглар, саккизинчими?

– Йўқ, олтинчидан, – йигит жойида бир қўзғалиб қўйди. – Аммо бундан бошқа гаплар ҳам бор-да...

Доим мана шундай. Чекка вилоятнинг энг чекка қишлоғида яшаб, ўрта мактабни битиргандан буён икки марта «ўқишга кираман», дея пойтахтга келиб, имтиҳондан «йиқилиб» кетадиган бу йигит ичини ёндираётган аламлару рашкларини ҳам, орзулари, умидларини ҳам ўзи учун азиз ва меҳрибон мана шу аёлга тўкиб солади, охири дарди ариб ёки қувончига шерик қилиб, жўяли маслаҳатлари, йўл-йўриқларидан кўнгли тўлиб, яна қишлоғига қайтади ва деҳқончилигини қилиб юраверади. Бу йил унинг учинчи марта олий ўқув юртларидан бирига ҳужжат топшириши. Ҳали жавоб чиққани йўқ. Негадир бу гал у одатига хилоф равишда эргароқ келиб, пойтахтни айланиб, томоша қилиб юрибди. Бахти чошиб, Аллоҳ «ол, қулим» деса, талаба бўлади.

– Укам, хафа бўлмагину шунча йил «ўлдим-куйдим» деб аҳд-паймон қилиб юриб... қиз болага осон тутмагин, у бечора гап-сўзга қолади-я. Унинг айби нима, сендан олдин омади келиб, ўқишга кирганими? – деди аёл қизишиб.

– Сиз олдин галимни охиригача эшитинг-да, ахир, – йигит унга норози қаради. – Тўғри, гап-сўз бўлади, бўлган ҳам. Синфдошларим, уларнинг ота-онаси-ю, ака-укаси – бутун қишлоқ бизнинг... «юришимиз»ни билади, – йигитнинг шалпанг қулоқлари дув қизарди. – Синфдошлар йиғини бўлса, туғилган кунларда доим биргамиз, ҳатто

ҳамманинг олдида... ўпич ҳам олаверади – шунчалик яқин-миз биз, лекин... мен шунча кундан буён шунчаки, Тошкентни томоша қилиб юрганим йўқ: у амалиёт ўтаётган касалхонага бордим, унинг ўзига билдирмай, юриш-туришини кузатдим. Аслини олганда-ку унинг амалиёти тутаган, ҳозир таътилда бўлиши керак экан. Аммо у киши «вақтинча бўлса ҳам ишлаб турай» деб илтимос билан қолибдилар.

– Вой-бўй, шунга шунчами? Рашк қилаяпсанми?

– Йўқ, ундай эмас. Хуллас, очиғини айтсам, ўша ерда амакимнинг мендан икки ёш катта ўғли Илҳом ҳам ишлар экан, – Эломон қизишди. – Қарасам, иккаласи жуда бир-бирига меҳрибон, худди ошиқ-лаъшуқлардай, – йигитнинг стол устидаги қўли билинар-билинимас титрай бошлади. – Робия-ку майли, у қиз бола, ким яхши гапирса – эриб, эргашиб кетаверади. Лекин амакимнинг ўғлига, Илҳомга нима бўлган? У Робия иккимизнинг муносабатларимизни яхши билади, минг марта... гувоҳ бўлган. Наҳот, кўриб-билиб туриб яқин қариндошининг севган қизини бошини айлантирса? Уни кинога, музқаймоқхўрликка, анҳор бўйларини айланишга етаклаб юрса? Шу иш йигитчиликка тўғри келадими? – Эломоннинг боши эгик бўлса ҳам ёноқларидан кўз ёшлари оқиб тусаётгани кўриниб турарди.

Қаршисидаги норғул бир йигитнинг қалбидаги изтироблар, ҳам қариндоши – дўсти бўлган Илҳомнинг, ҳам севган қизи Робиянинг хиёнатидан ичи олов олиб, борлиғини рашк ва алам тилкалаб, адоий тамом қилаётгани эндигина Маъсуданинг онгига етиб борди ва юрак-юрагидан йигитга нисбатан ачиниш, хайрихоҳлик ҳиссини туйди. У ҳалиям Эломонни бола, ўсмир деб ўйлаганидан, у билан укасидек, лекин бир оз ҳазил билан гаплашиб, баъзида туйғулари устидан кулганини эслаб, ўз-ўзидан уялиб кетди ва:

– Хафа бўлма, укажон, бу – ҳаёт, – деди босиқлик билан уни юпатишга уриниб. – Ҳаётда ҳамма нарса

бўлиши мумкии. Агар улар сен ўйлагандек яқин бўлиб, сенинг туйғуларингга хиёнат қилаётган бўлса – ҳақиқатан ёмон иш бўлибди. Бироқ улар шунчаки дўст сифатида, айниқса, бири – қариндошинг ва дўстинг, иккинчиси севган қизинг сифатида дўстона, самимий муносабатда бўлишса, бундан хафа бўлишингга ҳожат йўқ. Робия «қишлоққа бориб, нимаям қилардим, ҳарна таътилда ишлаб, уч-тўрт сўм тонай, ота-онамга ёрдам бўлсин» дегандир, сени ҳам «эрта-индин келади» деб кутиб юргандир. Шуни ҳам унутма: мусофирчиликда ҳар қандай юртдош ҳам яқин қариндошга айланиб, бир-бирига меҳрибон, суяпчиқ бўлиб кетади, аммо бу ҳали кимдир хиёнат қилди, дегани эмас. Қўшиқда ҳам айтилган ку «узма дўстлик торини, боғлаш қийин» деб. Шошилма, ўйлаб иш тут, кейин уялиб ёки афсусланиб юрмагин, келишдикми?

– Келишдик, – синиқ жилмайди Эломон. – Ҳаёт ҳақиқатан ҳам сиз айтгандай бўлса экан. Бундай бўлиши қийин-да. Барибир, гаплашиб олишим керак, ҳеч бўлмаса, синайман.

– Хўп, масалан, нима дейсан, қандай синайсан? – қизиқди Маъсуда ҳам.

– Масалан, – Эломон аёлнинг кўзларидан ниманидир ўқиётгандек, унга бир оз хаёлчан термулиб қолди. – Масалан, олдига бораман-да: «Робия, аввало ўқишга кирай, имтиҳондан ўтиш насиб этсин. Мабодо, яна йиқилсам, мени кутма, чунки мен ўқишга кирмагунимча уйланмайман, сенинг ҳам йўлингни тўсишни, бахтинга тўғаноқ бўлишни истамайман. Агар бу йил ўқишга кира олмасам – бошинг очиқ, бахтли бўл», – дейман-да, қайрилиб кетавераман.

– У-чи? У нима, индамай қолаверадими?

– Севса, «бунақа гапларни айтманг, кутаман» дейди. Бўлмаса «хўп, майли» дейди, тамом. Ахир у ҳам катта қиз бўлиб қолди, ота-онаси бизникидан борадиган совчиларни кутиб ўтирганмиш. Бу бўлса...

– Ҳа, ҳўп, шундай дединг ҳам. Ўзинг нима қиласан кейин?

– Ўзим? Билмадим, – Эломон иккиланди. – «Бошинг очик» дейишим билан дод солиб, бўйнимга осилиб олсая? Ундан бунақа ҳунарни кутса бўлади, – йигитнинг қалбидаги қизга нисбатан меҳр сўзларида сезилди.

– Яхши ният қилайлик, илоҳо ўқишга кир, ўқи, севганинга эриш. Севги ҳам Аллоҳнинг бир инояти, дейдилар. Шундай иноятни арзимаган гап билан қўлдан чиқарма, кейин ўзинг қийналасан, – Маъсуда Эломонга астойдил насиҳат қилди. – «Ҳазилнинг таги зил» деган гап бор, биласан.

– Опа, бу – ҳазил эмас. Қани, борай-чи, бу ёғи нима бўларкин... – Эломон ўрнидан туриб, бошини эгганича, кўча эшик томон йўл олди. Унинг ички кечинмалари – қалб тубида олишаётган икки куч, юз бераётган бўрон оғир-оғир қадамларида, бошини хиёл эгиб, елкалари осилиб, ҳатто йўқ нарсага туртиниб кетиб боришида сезилиб турарди.

– Омадингни берсин, ҳаммаси яхшилик билан тугасин, – деди Маъсуда унинг ортидан ачиниш ва меҳр билан қараб, «шўрлик ошиқ» дея шивирлади...

«Умрининг охиригача эслаб юришади...»

Орадан икки соатча вақт ўтди. Саратоннинг жазираси шу даражага борганки, Маъсуданинг боягина ювган чойшабу ёстиқ, кўрна жилдлари аллақачон қуриб, гўё иссиқдан лоҳас бўлиб, йиқилиб кетмаслик учун икки қўллаб чилвирга осилиб олган. Қилт этган шабада йўқ. Ҳатто доим ҳовлида, баъзан эса тарвақайлаган ўрик дарахтининг тагига қўйилган стол устида ҳам нималарнидир чўқилаб, талашиб, вижир-вижир қилиб юрадиган, унча-мунчага одамдан ҳам қўрқмайдиган олақанотлар, ялқов аёлдек пийпаланибгина, дуч келган жойдан насибасини терадиган мусичалар, ўриikka ёндош қурилган

кран жўмрагидан томчилаб қолган сувда ҳам чўмилиб кетаверадиган, кейин маза қилиб, гулзор четида қизиб ётган тупроққа ағанайдиган чумчуқлар ҳам қаёққадир ғойиб бўлган.

– Бу иссиқда унча-мунча одам кўчага ҳам чиқмаса керак. – Маъсуда шундай деб ўйлаганича, дордаги кийимларни йиғиштира бошлади. – Қизиқ, Эломон қаерда, нима қилиб юрган экан? Робия билан ярашиб, бирор истироҳат боғида музқаймоқ еб ўтиргандир балки? Ҳа, ёшлар-а, бир-бирининг қадрига етмайди-я.

Шу пайт унинг хаёлларига жавоб бераётгандек, кўча эшик ғийқиллаб очилди. Эшикнинг ёнгинасида, девор панасида салқинлаб ётган ит бошини кўтариб, остона ҳатлаган Эломонга «ҳа» дегандек «ғўп» дея овоз чиқарди ва яна бошини узатилган олдинги оёқлари устига қўйиб, кўзини юмди.

Маъсуда осилган чойшаблар орасидан Эломон ўзини кўрмаганини сезди ва тўғри кран ёнига бориб, ютоқиб сув ичаётган йигитга овоз берди: – Эломон, келдингизми?

– Келдим, ассалому алайкум, – йигит кафти билан иягидан оқиб тушаётган сувни артди. – Келдим!

– Хўш, нима гап? Гаплашдингизми? – Маъсуда бир тўп гулли-гулсиз оппоқ чойшабу жилдларни кўтарганича у томон икки-уч қадам босиб, аёлларга хос қизиқиш билан сўради.

– Бордим, гаплашдим, – Эломон қандайдир, ўзига ярашмаган, ғалати овозда кулди. – Аввал сиз қўлингиздагиларни олиб киринг, ўтирайлик, кейин гаплашамиз.

«Оббо, бирор гап бўпти шекилли» – Маъсуда шу хаёл билан шошилиб қўлидагиларни айвон ичига олиб кириб, дазмол столига қўйди ва дарҳол ортига қайтди. Бу пайтда Эломон оёқларини кериб, жўмракдан шариллаб тушаётган муздек сувда юз-қўлларини ювмоқда эди. Маъсуда бир йўла ошхонадан бир неча бўлак пирог солинган ликопча ва бир чойнак чойни ҳам олиб,

стол устига қўйди. Унинг устига тўнқариб қўйилган пиёлалардан иккитасини олиб, оҳорли сочиққа артганича, Эломон артингунга қадар чойнакдаги чойни қайтариб, пиёлаларга чой қўйди.

– Опажон, шу, пирогингизни жуда яхши кўраманда, айниқса, олмали бўлса, – Эломон бир бўлак пишириқни олиб, бутунича оғзига солди. Маъсуда эса унинг кўриниши, ҳаракатларига зимдан разм солиб, ёнига пиёладаги чойни қўйди ва йигитнинг ўзи гап бошлашини кута бошлади.

Эломон гўё ихтиёрсиз тарзда, нима қилаётганини ўзи ҳам билмаётган, сезмаётгандек, яна бир неча бўлак пирог еб, устма-уст икки пиёла чой ичди. Кейин аёлга кулиб қараганича:

– Сўрамайсизми? – деди ғалати овозда. Маъсуданинг хаёлида унинг овози бўғиқ, титроқ, йиғи аралашга ўхшаб кетди.

– Хўш, нима гап? Эшитайлик-чи? – Маъсуда унга синчков тикилиб, яна саволини такрорлади. – Фақат бир бошдан айтинг.

– Хўп, – йигит аёлдан кўзларини олиб қочди ва ўзи чой қуйиб, ичди. – Бордим, тўғри ёнига кириб бордим. Ўзиниям, ранги оқариб, кўзлари олайиб кетди мени кўриб. Кутмаган-да. «Гаплашиб олишимиз керак, юр» дедим. «Ҳозир, жавоб сўраб чиқай» деб қаёққадир кириб-чиқди ва «жавоб беришмади, ҳовлида гаплаша қолайлик» деди. Ҳовлидаги олма дарахти тагига бориб, ўтирдик. Илгариги муносабатлар, «ўлдим-куйдим»лар йўқ. Ҳатто уйдаги, қишлоқдаги аҳволни ҳам сўрамади. Мен ҳам атай қитмирлик қилдим: Робия, шундай-шундай, ота-онам мен ўқишга кирсам ҳам, кирмасам ҳам мени уйлаштиришмоқчи. Эрта-индин уйингга совчи бўлиб боришмоқчи. Ўқишга кирсам – яхши, киролмасам – нима бўлади? Сен – буёқда, мен – уёқда яшайверамизми? Шунга, аввал олдиндан ўтай, деб келдим, нима дейсан, дедим. У эса гоҳ қизариб, гоҳ безовта бўлиб, «менинг ўқишим-чи? Мен, ахир, ўқишим

керак» деди дангал. Ундай бўлса, «ўқишга кирсам-бахтимиз, тўй қиламиз, бирга яшаб, бирга ўқиймиз. Кирулма-сам – тақдир бўлмаган экан, бошингни боғлаб, бахтингга тўғаноқ бўлмайман. Бошинг очиқ», – дедим.

– У нима деди? Йиғлаб юборгандир?

– Қаёқда? Бўпти-да, шундай бўлгани тузук. Майли, сиз ҳам бахтли бўлинг. Узр, мени чақиришияпти, – деди-ю жўнади. Қарасам, бино эшиги ёнида Илҳом турибди. «Қойил» дедиму мен ҳам жўнадим. Институтга бориб, суриштирсам яна йиқилибман. Энг қизиғи, мен билан изма-из Робия билан Илҳом ҳам бориб, мени яна йиқилган, ўтганимни суриштириб туришганини кўриб қолдим. Ёнларига бормамай, қараб турсам, ўзлари келишди ва гўё менга таскин бермоқчидай, Илҳом:

– Хафа бўлма жўра, ҳали ёшсан, ҳаммаси олдинда. Ҳали ўқишга ҳам кирасан, бахтли ҳам бўласан, – дейди. Мен: – Сенлар эса икковинг ҳам бахтсиз бўласанлар, – дедим-да, индамай кетиб юбордим. Улар оғзиларини очиб, қолаверишди, – Эломон тиззаларига уриб, кулиб юборди. – Дод солар эмиш-а! Йиғлар эмиш-а! Унинг ўзи мендан қандай қутилишини билмай юрган экану мен аҳмоқ «шундай десам, мени шунча гап-сўз қилиб, ташлаб кетмоқчимисан, номард!» деб ёқамга ёпишиб олса, «қишлоқда қандай бош кўтариб юрман, одамлар нима дейди, муносабатларимизни ҳамма билади, ахир дод солиб, ўзини ўлдириб-нетса, нима қиламан», деб ўйлабман-а. Мана сизга мусофирликдаги меҳрибонлик, суянчиқлик, тавба, – Эломон жиддий тортди.

Маъсуда, тўғриси, икки ёшнинг муносабатлари бунчалик осон барҳам топиши мумкин, деган гапни хаёлига ҳам келтирмаган, эшитганлари ростми ё бу содда, дўлвор қишлоқ йигитининг доимгидек ярим ҳазил... гаплариданми – англай олмасди. Англагани, Эломон уларга «Сизлар бахтсиз бўласизлар» деган. О, Художон, ишқилиб, бу гапга фаришталар «омин» демасин,

бу гап қалби, муҳаббати, қадри бир қизнинг, йўқ, ўз дўсти, қариндошининг ҳам енгилтаклиги, орсизлиги туфайли чил-чил синган йигитнинг юрагидан, дил тубидан, жону жаҳонини ёндириб, куйдириб, жисмини ўт олдириб чиққан иола, фарёд бўлмасин, йўқ! Чунки бундай гапнинг азобини, асоратини, мана, Маъсуданинг ўзи, ўз бошидан ўтказиб, ўтган ўн йиллар давомида нафақат нозик елкаларида, салмоғини, ҳатто ожиз юраккинасининг туб-тубидан носини, фарёдини, лаънатини ҳам эшитиб, ҳис қилиб яшаб келмоқда...

– Опажон, мен қайтдим бўлмаса, – Эломон аста курсидан турди. – Ҳозир йўлга чиқсам ярим тунгача бемалол қишлоққа етиб оламан. Уйда, далада иш кўп. Куз келаяпти, йиғим-терим дегандай. Борай бўлмаса...

Бу – боягина қалби ёниб, алами, рашки тошиб, тўғон бузишга бориб қолган қишлоқни бир йигитчанинг ўзига хос носиси эмас, ҳаёт мактабида тобланган, чайир гавдаси, қадоқ босган, қорайиб кетган қўллари меҳнатда пишган, стук, мулоҳазали, ота-онам, уйим-жойим дейдиган йигитнинг ўктам овози эди.

Маъсуда кўзларидаги ёшни сездирмайгина сидириб, Эломонга манзират қилди:

– Ҳали эрта-ку, ош-овқат қилай, еб кетинг. Ҳозир Даврон акангиз билан Қудратбек ҳам ишдан қайтишадди, кузатиб қўйишади.

– Раҳмат, опа, ош емаган уйимми? Акаларим, келинойим, жиянларни олиб, сизнинг ўзингиз боринг энди биз томонга. Маза қилиб дам олиб келасизлар. Хўп, хайр бўлмаса, акаларимга, ҳаммага салом айтинг, кетдим, – у кўча эшик томон шаҳдам одимлади.

– Майли, укажон, яхши боринг, биздан ҳаммага салом айтинг, тез-тез келиб туринглар. – Маъсуда унинг орқасидан гапириб, кузатиб чиқди. – Фақат... ука, анави гапни бекор айтибсиз, бахт ҳақидагисини...

– Қўяверинг, умрининг охиригача эслаб юришади... Ҳовлидан чиққан йигит қадамларини тезлатди.

Гулдаста

Ўшанда айни баҳор, тўғрироғи, май ойи эди. Мактабнинг еттинчи-саккизинчи синф ўқувчилари орасида «Тоғ ёнбағирларига саёҳатга чиқар эканмиз, лола сайлига борар эканмиз» деган шодиёна хабар тарқалди. Қуйироқ синф ўқувчилари эса бу хабардан ҳайрон: нега айнан етти-саккизлар, улар-чи?

Хуллас, ҳафта охирига бориб, мактаб директорининг ўринбосари бошчилигида олти нафар ўқитувчи 6-8-синфларда ўқийдиган эликдан ортиқ ўқувчини лола сайлига олиб бориб, бу ишларидан бир умрга пушаймон, тавба қилиб қайтишди. Сабаби, бирда-ярим уюшиб, бирор тadbирга бормаган болалар автобуслардан тушибоқ ҳамма «тенг-тенги билан»га ажралиб, бири иккинчисига тош отган, яна бири бошқасига «ҳу, мактаб орқасида» уриб қочганини эслатган, яна кимлардир эса ям-яшил, сирпанчиқ майсалар устида астойдил кураш тушишга бошлаган. Йигирмага яқин қиз болаларнинг орасидаги шўх-шаддодларидан иккитаси «мен топган чучмомани сен олдинг» дея юмдалашиб ҳам кетишди.

Бечора ўқитувчилар болаларга ҳай-ҳайлаш билан овора бўлиб юрган бир пайтда саккизинчи синф қизлари Маъсуда, Саида ва Шаҳнозалар бўлиқ ўтлар орасидан дўмпайиб чиқиб турган оқимтир тошга суянганларича турфа хил тоғ гулларидан гулчамбар тўқиш билан овора, ёввойи сара гулларни уларга синфдошлари Аслиддин ва Алижон териб келаётган эди.

Ниҳоят, гулчамбарлар битиб, худди шу гулларнинг эндигина очилиб келаётган бокира гунчалари каби сулув, нозик-ниҳол уч қизнинг қўнғироқ сочлари узра бошларига қўндилар. Улар бир-бирларининг қўлларидан ушлаб, аста анча нарида ҳамон кимнидир қойиётган устозлари томон одимлар эканлар, бирдан Саиданинг чап оёғи яшиллик аро кўринмай, кўмилиб тур-

ган кичик чуқурчага қайрилди-ю у оғриқдан вой-вой-лаганича, ерга ўтириб қолди.

Икки дугона учинчисига парвона, ҳали у ёғидан-ҳали бу ёғидан ушлаб, кўтармоқчи бўлишади – дўмбоқ-қина Саида баттар изиллайди.

– Ўлдик, балога қолдик Абсаттор домладан, – Саидани ўнг қўлтиғига кириб, кўтаришга уринган Шаҳноза чиранади, – Саида, нима бало, бунча оғирсан? Ўзинг ҳам сал ҳаракат қил, юришга, ўрнингдан туришга урин.

Бу гапдан кейин Саида ҳам:

– Оғир бўлсам ўзимга, алам қилсин! Сенларга ўхшаб қилтириқ эмасман, – дея йиғини авжига чиқарди.

Боягина уч дугонанинг ким чиройлироқ ва тезроқ гулчамбар тўқиш ўйинидан завқланиб, уларга болаларча ҳавас билан гул териб берган Аслиддин ва Алижон нима қилишга ҳайрон. Ахир, улар болалиқдан ўсмирлик ёшига қадам қўйган, холос, қиз боланинг қўлига қўлинг тегса – уят, деган андишада қараб, томошабин бўлиб туришга мажбур.

Маъсуда эса қизларнинг энг нозик, энг сулуви. Унинг бўйи хийла чўзилиб қолган бўлса ҳам феъли – гўдак. Ҳозир ҳам дугонасига қўшилиб, пиқ-пиқ йиғлашдан нари ўта олмаяпти.

Охири Аслиддин чидай олмади. У шаҳд билан келиб, Саиданинг чап қўлтиғига кирди ва: – Менинг бўйнимдан маҳкам ушла, лат еган оёғингни ерга босма, – деб буйруқ берганича, Шаҳноза иккаласи Саидани зинфиллатиб, кўтариб кетишди.

– Сен нимага йиғлаяпсан? – Алижон дугонасининг орқасидан тойиб, қоқилиб тушиб бораётган Маъсудага етиб олди. – Ё бирор еринг лат едими сенинг ҳам?

– Йўқ, – юришда давом этиб, ҳиқиллади Маъсуда. – Дугонамга раҳмим келяпти. Учаламиз ҳам оналаримиздан ялина-ялина жавоб олгандик. Энди нима бўлади?

– Атай қилмади-ку, оёғи қайрилиб кетди-ку, – уни юпатди Алижон. – Қамар хола тушунар.

Шу пайт орқадан кимнингдир ҳарсиллаб тушиб кел-лаётгани эшитилди. Икки синфдош баробар тўхтаб, ўгирилишди ва баробарига «вой» деб юборишди: орқароқда жуда катта, беҳад ранг-баранг, гўзал гулдаста кўтарган Мурод – синфдаги ёши бошқаларникидан каттароқ, бўйи баланд, ерга урса – кўкка сапчийдиган, лекин аранг уч баҳога ўқийдиган бола турарди.

У ўзига ҳайрат билан қараб қолган қизнинг ёнига етиб келгач, дона-дона қилиб тантанали равишда: – Маъсуда хоним, катта қиз бўлганингиздан кейин менга турмушга чиқишингизни сўрайман! – деди ва эгилиб, гулдастани қизнинг оёқлари остига оҳиста қўйди.

– Маъсуда, гулларнинг устига ўтир, мен сени тортиб, пастга олиб тушаман, – синфдошининг ҳазилидан қотиб-қотиб кулаётган Алижон қизни ундади. – Ўзиям, бир боғ пичанни устида, аравада кетгандек кетасан...

Қалби, кўнгли ўзи каби нозик Маъсуда тўполончи Муроднинг ўғринча қарашларини, ҳуда-беҳудага ёнини олиб, бошқалар билан тортишиб кетишларини инжа бир туйғу билан ҳис қилар, хаёлида унинг бу қилиқлари дафтари-дан уй вазифаларини кўчириб олиш учун баҳона, лекин Мурод ҳеч қачон «кўчириб олай» деган гапни айтмаган эди.

Оппоқ юзи ҳам ана шу хушрўй гуллар каби товла-ниб, алвон ранг олган Маъсуда Муродга қиё қараб:

– Раҳмат, ўйлаб кўраман, – деди ва гулдаста ичидан энг чиройли гулни ажратиб олганича, дугоналари томон-га илдамлади.

Эртаси куни мактабга Алижонни кўзи кўкариб, лаби шишиб келди. Ўзининг айтишича, у ота-онасига «йиқилиб тушдим» деганмиш. Аммо шу кунидёқ мактабда Маъсуда билан Мурод «юрармиш» деган гап пайдо бўлди.

«Гирибон бува»

Айтишларича, ғийбат, игво, миш-мишларнинг қаноти бўлармиш. Улар битта оғиздан чиқса ҳам ақл бовар қилмас тезликда учиб, кўз очиб-юмгунча анча-мунча одамнинг қулоғига етиб борар, етганда ҳам жилла курса асли эмас, бўяниб, бежалиб, пашшадан филга айланиб, йўлида қанча бегуноҳларнинг дилини вайрон, қалбини қон қилиб «оригинал» тарзда етиб бораркан.

Шунга ўхшаб, «Маъсуда ва Мурод савдоси» ҳам зумда қишлоққа тарқалди. Буига айниқса, ота-онасига «йиқилиб тушдим» деган Алижоннинг асли эронийлардан бўлиб, маҳаллийлашиб кетган, исми Меҳрибон бўлса ҳам тили шалоқ, қаҳри қаттиқлиги билан қишлоқ аҳлининг ярмидан кўпининг дилини яралаган, кўриниши баҳайбат, укки кўз, бурни эгилган гаримдоридек узун ва гўштдор, отбашара, оғзи доимо қимирлаб, нималарнидир ғудирлаб юрадиган, ҳатто эркакларникига ўхшаш бинойидек соқол-мўйлови ҳам бор, ҳар қўли рапидадай, бесўнақай қадам ташлаб, кези келса, эркакчасига сўкиниб, ёқалашиб ҳам кетаверадиган баджаҳл, жоҳил бувисининг «ҳиссаси» катта бўлди. Кўпчилик бу кампирни «Меҳрибон буви» эмас, «Гирибон бува» деб атар, чунки у ўзидан анча-мунча бўйи паст эркак-аёл, рўпара келиб, «сизники нотўғри» деса, гирибонидан олишга эпчил, шунинг учун унга дуч келганда кўпчилик иззат бажо қилгандек, унинг қўли етмайдиганроқ жойда қўл қовуштириб туришни маъқул кўрарди.

Набираларининг олий даражали ҳимоячиси бўлган Гирибон бува Алижонни қисди-қафасга олиб, суриштириб, аслида нима гап бўлганининг тагига етди ва шу заҳотиёқ энгини шимариб, йўл-йўлакай кўринганга «ошиқ-маъшуқлар достони»ни баён қилиб, охири Маъсудаларнинг уйига – икки кўча наридаги оддийгина пахса девори оша шафтолиларнинг шохи тугмача-

дек бўлиб қолган, хурмолар мўралаб турган ҳовлининг қия очиқ қўш табақали дарвозасининг бир томонини бир тепиб, ичкарига қадам босди ва: – Ҳой, ким бор? Бу уйда зардали, орийтли одам борми ё ҳаммаси қизини подага ҳайдаб, пашшахонанинг ичида дам олиб ётибдими? – дея шанғиллади. Дарвозанинг чап томонидаги ёғоч сўри тагида ётган қаригина бўрибосар эмаклаб чиқиб, кампирга бир оз ҳайрон қараб турди, кейин бир керишди-ю, «сен билан тенг бўламанми», дегандек, бурилиб, яна сўрининг тагига – соя жойга кириб, чўзилди.

Ҳовли этагидаги товуқхонадан тухумларни йиғиб чиқаётган Солиҳа опа дарвоза томондан келган эркакшо-да, гулдираган овоздан қўрққанидан қўлидаги тухум тўла тоғорачани шундоқ оёқ остига қўйди-ю, югуртидек бўлиб дарвозага йўналди. Унинг кўзи бу фалокат элчисига тушмай туриб, овозини эшитганданоқ ўта кўнгилсиз бир нарса юз бергани ва ҳозир ана шу ҳақда эшитиб, адойи тамом бўлишини ҳис қилган, юраги кўксини ёриб чиқар даражада ўйнаб, оёқ-қўлларидан жон чиқиб кетаётгандек алфозга тушди.

– Келинг, хола, келинг, – аёл бошқа аёлларга ўхшаб, у билан «эсонмисиз-омонмисиз» деб елка қоқиб, кўришиш учун қўл узатмади. Аксинча, ундан нарироқ, қўли етмайдиганроқ жойда қўл қовуштириб турди. – Узр, товуқхонада эдим, тухумларни йиғиб олай, деб...

– Ҳў, тухумингга ўт тушсин! – кампир уриб юборадиган важоҳатда хезланди. – Сен бу ерда тухум қўйиб, тухум босиб ётгин-да, у ёқда эрсираган қизинг дуч келганининг бўйнига осилиб, пичан устида ялашиб, яна бўйдоқ йигитларни бир-бирига гиж-гижлаб уриштира-син. Ўл, бу кунингдан, мегажин.

Солиҳа опа гандираклаганича бориб, сўрининг четини ушлади ва йиқилиб кетмаслик учун аста оёқларини букиб, ерга ўтириб қолди.

Шу пайт бояги эринчоқ бўрибосар бор овози билан вовуллаганича сўри остидан отилиб чиқиб, кампирга ташланди. Чапдастликда бўрибосардан қолишмайдиган кампир итни гоҳ тепиб, гоҳ ҳайдаб, амаллаб, кўчага қочди. «Ёви»дан ғолиб келгани ит уни анча нарига – катта ариқ лабигача қувиб борди ва ўз тилида нималарнидир ғулдираб, чамаси, сабабсиз оромини бузган, эгасига чанг солмоқчи бўлган бу алвастисифат аёлни сўкиб, қайтиб келди. Ит ялоғидаги сувидан бир-икки тилини ҳалпиллатиб ичиб, сўрига осилганича, амаллаб ўрнидан тураётган бекасининг ёнига бориб, оёқларига суйкалди.

– Яхшиям сен бор экансан, Бўйноқ, – аёл йиғлаганича, титроқ кўллари билан итнинг бошини силади. – Йўқса, бу ялмоғиз мени сал бўлмаса, тириклайин ютиб юборарди-я, тавба. Тушунмадим, у ўзи нимага келди, нималар деди? Ҳе, гапинг бошингдан қолсин, жинни... – аёл чап кўксини силаганича, бориб дарвозани ёпди.

Қарғиш

– Вой-дод, одамлар, ёрдам беринглар! Тўғри гапни айтиб, балога қолдим! Анави тагипаст мени итига талатди, урди! Ёрдам беринглар, ити тишлаб олди! Гувоҳ бўлинглар!

Ёқавайрон, кенг этакларига ўралиб, қоқилиб-сурилиб кетаётган кампирнинг овозини кўпчилик эшитди, ҳатто девор оша ёки деразадан мўралаб кўрганлар, томоша қилганлар ҳам бўлди. Лекин ҳеч ким рўпара келиб: – Ҳа хола, тинчликми, нима бўлди? – демади. Чунки унга ёрдам бериш, гувоҳ бўлиш ё ўлгунингча унинг измида юриш ёки узоқроққа кўчиб, қишлоқдан ихтиёрий бадарға бўлмагунча, бу кампирнинг кундакунора бўладиган ур-сурларида мажбурий «гувоҳ» сифатида уйма-уй, маҳаллама-маҳалла судрашиб юриш дегани эди. Ана шунақа зўр эди, бу аёл!

Меҳрибон буви шу бақир-чақири билан кўча бўйлаб борар экан, бирдан ён кўчадан – мактаб томондан чиқиб келаётган бир тўда болага кўзи тушиб, таққа тўхтади ва кўзларини ола-кула қилиб, кимнидир қидира бошлади. Бироқ болалар ҳаминша ҳушёр ва абжир. Улар гап нимадалигини шу заҳоти тушунишди. Кимдир «қочдик, қоч Мурод!» деди яна кимдир «ўлдиради» деб бақирди. Хуллас, ҳозиргина хушчақчақ қий-чув билан кўчани тўлдириб келаётган беғам болалар зумда оёғини қўлига олиб, тумтарақай қочиб қолишди.

– Тўхта, Мурод, тўхта деяпман! – кампир гулдираб, бақирди. – Ўғил боламисан? Йигитмисан? Тўхта, мен сенга тегмайман, урмайман. Фақат бир гапим бор, тўхта!

Қочиб бораётган болалардан орқароқда сумкасини саланглатиб, қочиб эмас, катта-катта қадам ташлаб кетиб бораётган Мурод таққа тўхтади ва кампирга қаради:

– Нима гапингиз бор менга? Мен сизга нима қилдим, нега ҳаммани қўрқитяпсиз? – Мурод турган жойида гапирди, лекин қочишга шай турди. Чунки буви си Алижонни ургани учун шундай қилаётганини, агар ҳозир ўзини тутиб олса, бирор жойини синдирмай, тупроққа белаб, урмай қўймаслигини яхши биларди.

– Мендан қўрқма, урмайман дедим-ку, – кампир бир қадам олға босиши билан Мурод икки қадам нари босди. Буни кўриб, кампир жойида тўхтади ва кўчага ёйилиб, воқеанинг давомини кутиб турган болаларга беписанд қаради.

– Мурод, мен сенинг бобо-бувингни, ўлиб кетган отангинг таг-тугини яхши биламан, – кампир атай шанғиллаб гапирди. – Онанг ҳам насли тоза авлоднинг қизи. Сен бўлсанг...

– Нима мен? – Мурод сабрсизланиб, гап қўшди.

– Сен, шундай насли тоза одамларнинг авлоди, келиб-келиб, таг-тугининг тайини йўқ, тагипаст, бувиси

жинни, бобоси ўзини осган бир тентак, савдойининг мегажин қизининг оёқлари остига тиз чўкиб, ялиндингми? «Менга тег» деб йиқилиб, йиғладингми? Ўл-а, ғирт аҳмоқ, беномус, ориятсиз экансан. Ким айтади сени йигит деб? Ўл, бу кунингдан. Унга уйланасанми, ўйнаш қиласанми – ихтиёринг. Лекин ўлгунингча эсингдан чиқмасин: ким Солиҳа жинни билан Самад тентакнинг қизига уйланса, ўша бахтсиз бўлади! Ҳа, омин, уйланган одам бахтсиз бўлсин...

Кампирнинг бу гапи, тўғрироғи, қарғишини унинг гапларига тушуниб-тушунамай, анграйиб турган мактаб ўқувчилари орасидаги Маъсуда ҳам, атроф-теваракдан мўралаб турган эркак-аёллар ҳам эшитди. Фақат ҳеч ким: – Қўйинг, хола, қарғаманг, айб бўлади. Бу ёшларда нима гуноҳ, улар ҳали бола-ку, – дея олмади. Дея олмасди ҳам, чунки бу гапни айтган – Гирибон бува эди...

Аждодлар қиссаси

Бу воқеаларнинг бўлиб ўтганига жуда кўп йиллар бўлди. Ўшанда, кўчадан уйга қон йиғлаб кирган қиз, онаси ҳам ўзидан баттар аҳволда бўзлаб ўтирганининг устидан чиқди. Она-бола сўзсиз қучоқлашиб, йиғладилар. Она «ўша гап ростми?» деб сўрамади. Чунки у қизига ишонар, иккаласи сирдош дугона каби эдилар. Қиз эса «Онажон, шу гап ростми? Бувим жинни бўлиб, бобом ўзини осганми?» деб сўради йиғлаганича. Кейин онаси эри, яъни Самад акадан эшитганларини айтиб берди...

Самад аканинг отаси эмас, катта отаси Содиқ карвон савдогар бой бўлиб, бир юртдан иккинчисига мол олиб бориб сотар, бу юртга кераклигини эса у ёқдан олиб келар экан. У катта савдогар бой бўлиш билан ўта инсофли, диёнатли, имонли одам бўлиб, ҳамиша ҳалол иш тутар, камбағал-ночорларга қайишар, улар-

ни доим сийлар экан. У ёши ўттиздан ошганда ўзидек ҳалол-пок, иймонли, жуда сулув қиз – Қамарбонуга уйланибди. Бу қизнинг таърифини эшитган, ғойибдан ошиқ бўлиб, унга етишни орзу қилганлар тилларини тишлаб, қолаверибди.

Орадан тўрт йил ўтиб, тақдир уларга бир ўғил, яъни Самад аканинг отаси Собирни, яна икки йилдан кейин эса Санобар исмли қизни инъом этибди. Болалар эсини таниб-танитай, юртда ҳар хил ўзгаришлар бошланибди. «Болшавой», «қизиллар» деган гап чиқибди. Кейин эса ёппасига колхозлаштириш, битта сигир, иккита қўйи борларни ҳам «бой» дея қулоқ қилиш бошланибди.

Ана шундай кунларда Содиқ карвон оиласидан узоқда, савдо ишлари билан олис сафарга кетганига бир неча ой бўлган экан.

Содиқ карвоннинг ишонган дўстларидан бири унга «тез етиб кел» деб хабар йўллабди. Карвон келса, хонадони пароканда, ўғли билан қизи қариндошларида. У чекка ҳужралардан бирига кириб, қоронғу хонага хотини Қамарбонунинг узун кокиллари кесилган, бош яланг, кийимлари йиртиқ ҳолда занжирбанд қилиб қўйилганини кўриб, даҳшатдан ақлдан озай дебди.

Хотини уни танимабдимми ё танигиси келмабдимми, бирорта гапига жавоб бермай, бир нуқтага тикилиб, ўтираверибди. Ғамдан адоий тамом бўлган Содиқ карвон йиғлаганича ҳовлига чиқиб, дўстидан нима бўлганини очиқ айтишини сўрабди. Дўсти эса билган-эшитганларини, яъни «қизил» лардан икки-учтаси уймауй ўзимиздан чиққан бир ялтоқи билан кимнинг қанча мол-мулки борлигини суриштириб юриб, Қамарбонуни кўришганини, ниятлари бузилиб, ярим кечаси яширинча келиб, унинг ёнига кирмоқчи бўлганини, лекин боя, кундузиёқ уларнинг кўзидаги ҳирсни кўриб, юрагига ғулғула тушган аёл болаларини ухлатиб, ўзи

уйғоқ, эшикни ичкаридан тамбалаб ўтирганини айтибди.

– Хотинимнинг айтишича, ярим тунда икки эркак келиб, эшикни куч билан, лекин овоз чиқармай, итара бошлаган, – даҳшатли ҳикоясини давом эттирди у – Охири икки қутурган эркакнинг кучига дош беролмай, тамба сурилиб, эшик қия очилган. Шу дақиқадаёқ ичкаридан қип-қизил олов чиқиб, уларнинг дуч келган жойига санчилаверибди. Яъни хотининг узун темир касовни ўчоқдаги қўрга кўмиб, тайёр бўлиб ўтирган экан. Бирпасда қий-чув, тўполон бўлиб кетибди. Қамарбонунинг оташдек касови босқинчилардан бирининг бир кўзи ва оғзини, иккинчисининг эса нақ нозик жойини куйдириб, тешиб кетган экан. Тўполонга етиб келган уларнинг шериклари касалхонага олиб кетибди. Қатгиқ қўрқиб, аллақачон ҳушдан айрилган аёлни эса, уриб-уриб, шу ҳолга солиб, ҳужрага қамаб қўйишибди.

Бу кулфатдан қадди букилиб, боши эгилган Содиқ карвон то тузукроқ табиб топиб, хотинини даволатгунча, бир неча кун на нонга, на сувга қараган аёл ётган жойида жон таслим қилибди. Шунда ҳам тинчимаган «қизиллар» Содиқ карвоннинг бор бойлигини мусодара қилиб, тортиб олибди ва ўзини «эртага Сибирга кетасан» дея огоҳлантирибди. Мол-мулкдан ҳам кўра севимли ёридан, азиз фарзандларидан, киндик қони тўкилган юридан айрилишга чидай олмаган Содиқ карвон тунда ўзи қамаб қўйилган жойдан амаллаб чиқиб, бир неча киши майшат қилаётган уйни кузатибди. Улар «эртага кетасан» деганлар ва ўша, хотинига босқинчилик қилмоқчи бўлганлар, бири юзкўзи докаланган, иккинчиси таёққа суяниб, ўтирганини кўрибди-ю эшикни ташқаридан қулфлаб, уй атрофига лампа мойи сепибди ва уйга ўт қуйиб, кул бўлганини кузатиб турибди. Кейин эса ўзи ҳам соғ қолмаслигини билиб, хотини кўмилган қабристонда,

унинг қабрининг ёнгинасидаги қайрағочнинг шохига ўзини осибди. Ўша қайрағоч ҳали ҳам бор, бир томони қуриб, иккинчи тамони кўкариб ётибди. Бобонгни ва унинг синглисини қариндошлари катта қилиб, уйли-жойли қилишган. Бобонгдан эса сенинг даданг билан Ақида амманг туғилган, – ҳикоясини яқунига етказди, аллақачон кўз ёшлари қуриб, ўзини тутиб олган она, – синглиси оламдан ўтиб кетган.

– Бу гапларни анави кампир қаердан билади? – ҳайрон бўлди Маъсуда. – Бу ерда куладиган, қарғайдиган ҳеч гап йўқ-ку?

– Ўша пайтларда бу кампир кампирмас, олти-етти ёшда бўлган бўлса ҳам милтиқнинг ўқидек, кўргани кўзига, эшитгани-қулоғига ўйилиб ёзилиб қоладиган қиз бўлган экан-да. Демак, у ҳам тўқсондан ошиб қолибди.

– Йўғ-э, – ҳайратланди қиз. – Унчаликмасдир. Кўри-нишини, кучини қаранг уни.

– Болам, темирни – занг, одамни – ғам қаритади, деган гап бор. Одам охиратини ўйламасдан, «шармандага шаҳар кенг» деб, тили билан юриб, кўринганни ғийбатини қилаверса қариш ҳам эсидан чиқиб кетар ёки кексалик ундан қочар? Ёмонни ер ҳам чақирмайди, дейдилар-ку? Ке, қўй, даданг ҳам келиб қолади, овқатнинг ҳаракатини қилайлик.

Она-бола ҳафсала билан кечки овқатга уннаб кетишди.

* * *

Орадан уч кун ўтиб Меҳрибон буви ариққа йиқилиб, чўкиб ўлди. Бу унча чуқур бўлмаган, ёз бўйи болаларнинг чўмилиш макони бўлган ариқ қўл ювман деб энгашиб, тўсатдан оёғи тойиб, сувга тушиб кетган кампирнинг гирибонидан олдимиде унинг ўзи ўз вазни билан ўзини эплай олмай, томоғига сув тикилиб, қалқиб ўлдими – номаълум. Хуллас, қишлоқ ҳаво-

си анча мусаффолашиб, одамлар бир-бири билан оқибатлироқ бўлиб қолди унинг ўлимидан кейин. Чунки уларни бир-бирига иғво қилиб, гиж-гижлайдиган одам қолмаган эди-да.

Аллоҳнинг қудратини қарангки, қизи билан боғлиқ миш-мишу ҳангомаларни адирга, деҳқончиликка чиқиб кетган Самад ака эшитиб, дарғазаб ҳолда қишлоққа кириб келганда, айти Мехрибон бувининг жазонаси ўқиладиган эди. Шу билан, у ҳам кампирнинг дафн маросимида қатнашиб, уйга келгач, хотини ва қизи билан бақамти ўтириб гаплашди ва: – Агар қиз бола бошинг билан мени юзимни ерга қаратадиган бўлсанг, охири бахайр бўлмайди, болам. Шунинг учун кўзингни очиб, ўзингни тутиб, шаънингга доғ туширмай яша. Акс ҳолда якка-ю ёлғиз қизим бўлсанг ҳам, баҳрингдан ўтиб қўя қоламан, – деди босиқлик билан ва эртаси тонгда яна адирга жўнади.

Ака-сингил суҳбати

Баҳор оёқлаб, саккизинчи синф ўқувчилари, шу жумладан, Маъсуда билан Мурод ҳам имтиҳонларни топшириб, июннинг бошида қўлларига шаҳодатнома олдилар. Кимдир ўрта мактабни давом эттириш, кимдир ўзи танлаган техникумга ўқишга кириш мақсадида ҳар томонга тарқалиб кетди. Лекин тоғ этагига жойлашган кичкинагина қишлоқ, худди ҳар тонг ризқ излаб, далаларга учиб кетадиган, қуёш ботишига яна ўз инига қайтадиган қушларга ўхшаб парвозга интилган ёшларни ҳам эрталаб тарвақайлаган ёнғоқ остидаги майдонда-автобус бекатида кузатиб, кечда яна шу ерда уларни интиқ кутиб оларди.

Ўша воқеадан кейин Маъсуда билан Мурод иложи борича бир-бирдан узоқроқ юрадиган, рўпара келиб қолса, дарҳол тескари қараб, бошқа-бошқа томонларга йўл оладиган бўлиб қолишганди. Қизиги, фақат учга

Ўқийдиган Мурод имтиҳонларни аъло баҳоларга топшириб, қўшни тумандаги қишлоқ хўжалик билим юртида ўқишни давом эттириш учун астойдил ҳаракатга тушди. Онасининг шарофати билан унча-мунча кийим-кечакни бемалол тика оладиган Маъсуда қишлоқдаги аҳолига маиший хизмат кўрсатиш уйига ишга кириб, чеварлик қилмоқчи эди, онаси унамади. «Биттагина боламиз ўқиб, маълумот олсин, қайси бир гўрсўхтанинг бемаъни гапларини деб, ўқимай, уйда қолиб кетаверадими? Ана, аммасининг ўғли билан қизи ҳам ўрта мактабда ўқишни давом эттираркан, боламизнинг улардан нимаси кам?» – деб йиғлайвергач, Самад акага ҳам инсоф кирди ва Маъсуда яна ўқишни давом эттирадиган бўлди. Шу билан у қизига «кўзини очиб юриш»ни яна бир марта таъкидлаб, ўғил жияни Мардонга Маъсудага кўз-қулоқ бўлиб юришини топшириб қўйди.

Хулласи калом, ўрта мактабда уч йил ўқиш давомида янада очилиб, сарвқомат гўзалга айланган Маъсуданинг ошиқлари тақимини ўпадиган сочидан сероб бўлиб, бўйи етган ўғли бор аёл уни келин қилиш орзусига тушди. Бироқ бошқаларнинг наздида уни аммасининг ўғлидан бошқа ҳеч кимга узатишмайди, яна битта «биноқ» эса, унинг тақдири ўша, оғзи шалоқ камнир айтгандай бўлармикан? Шундай бўлса, ким ҳам бир қизнинг ўткинчи гўзаллиги, узун сочлари деб ўз боласининг бахтига зомин бўлади? Ҳеч ким!

Маъсуда педагогика институтининг тарих факультетига сиртдан ўқишга кириб, ўзи ўқиган мактабда ишлай бошлади. Унинг институтнинг кундузги бўлимида ҳам бемалол ўқиб кета оладиган билими, салоҳияти бор эди, лекин у нимагадир тез-тез юрагини ушлаб, ўтириб қоладиган, касалхонада даволаниб чиқса ҳам рангидан қон қочиб, қоқ суяк бўлиб бораётган онасини, сочлари бирдан оқариб, анча хаёлчан бўлиб қолган отасини ташлаб қандай қилиб шаҳарга кета оларди?

Маъсудаларнинг остонасидан совчи аримай қолди. Лекин улар, яъни ота-она жим. Самад ака опасини, жияни Мардоннинг оғзини пойлайди. Хаёлида ёлғиз қизини фақат ёлғиз синглиси ва жиянига ишониши мумкин. Улардан эса садо чиқмайди.

Бир куни бемор келинини кўриш учун Ақида амма келиб қолди. Келини, шу куни уйда қолган акаси билан узоқ ҳол-аҳвол сўрашиб, Солиҳани табибларга ҳам бир кўрсатиш зарурлигини, эскича ирим-сиримларни ҳам қилиб кўриш лозимлигини айтиб: – Ёмон, ёвуз одамнинг руҳи ҳам ёвуз бўлади. Анави ялмоғиз ўлиб ҳам тинчимаётган, ёмонлигидан на дўзах, на жаннат қабул қилмасдан аросатда юриб, ёмонлик қилаётган бўлиши мумкин, – деди кўзига ёш олиб. – «Қаратган – қараб қолмайди» деган гап бор. Келинни қаратинг, ака, эскичаларни ҳам қилинг.

– Қилай дейману, шу нимадир йўл бермайди, – ака синиқ овозда дардини тўкди. – Менинг ҳам кўзларимга аллаббалолар кўринадими-ей. Бунинг устига ҳали уни си келади эшикни тақиллатиб, ҳали буниси. Ёлғизлик ёмон экан, синглим, ота-онамиз раҳматлилар болани сал кўпайтиришмаган экан. Сен узоқдасан, ўзингдан ортмайсан. Баъзан совчи бўлиб келган аёлларга чой қўйиб, дастурхон ёзгани уялиб, қўшни аёяларни чақираман.

– Аллоҳ – меҳрибон, ака, дард берган, шифосини ҳам ўзи беради. Менга қолса то янгам тузалгунча келиб, уйингизда қарашишим керак. Лекин, нима қилай, куёвингиз шу пахтага дори сепганда, тагида қолиб кетди-ю жигари шишиб, ётоқчил бўлиб қолди. Ташлаб келишнинг ўзи бўлмаяпти. Ҳали ёлғиз ўғлимнинг тўйини кўрмайман, шекилли, деб қолса, юракларим эзилиб кетади, – кўзига ёш олди аёл. – Нима қилай, она-бола сигирни сотиб, пулини дори-дармонга ишлатдик, кўрдингиз, бир ой касалхонада ётиб, оғир бўлса бўлди – тузалмади. Мардонга отаиғ ўнганмай-

ди, шекилли, «Ке, болам, амал-тақал қилиб, енгилгина тўй қилиб бўлса ҳам, сени уйлайлик десам, севган қизининг ўзидан катта опаси бор эмиш, ўша эрга тегмай туриб, бунисининг тегишига йўл йўқмиш». Қандоқ қилай, ака ўзимга қолса жон-жигарим – Маъсудахонни келин қилиб, «қўйнимдан тўкилса – қўнжимга» деб хотиржам юрардим. Совчи деганига ҳам ўт тушсин, ота-онанинг кўнглига, ҳолига қарамаса...

Синглисининг бундан кейинги гаплари акапинг қулоғига кирмади. Шу орада ишдан келибоқ овқатга унпаган Маъсуда чинни косаларга хушбўй шўрва сузиб келди. Овқатдан кейин амма йиғлаб-сиқтаб, янғасига шифо тилаб, уйига отланди...

Тунги суҳбат

Ўша йили қиш қаттиқ келди. Тоғдан қор кўчиб, юқорироқдаги айрим ҳовлиларни қор босиб ҳам қолди. Совуқдан, очликдан дийдираб, териси устихонига ёпишиб кетган гоҳ тулки, гоҳ бўри галалари куппа – кундузи ҳам қишлоқ яқинида изғир, найтини топиб, товуқхонадаги товуқларни, қўйхонадаги қўй-эчкиларни қийратиб, олиб қочишга уринарди. Ҳамма хавотирда. Эркаклар уч-тўртгадан бўлиб, навбатчилик уюштиришган, айниқса, тунда қўрқмасдан, кўзлари ёниб, тишлари иржайиб, қўйхона, молхона томон писиб келаётган бўри галаларини қий-чув, тўс-тўполон билан, бақириб, қўллариди сўйилу таёқлар билан ҳайдашар, жуда бўлмаса, қишлоққа масъул ҳудуд милицияси ходимлари уларга қарата ўқ отарди. Ана шундай пайтларда очликдан ваҳшийлашиб кетган бўрилар ярадор бўлган ҳамжинсларида келаётган қон ҳидидан яна ҳам қутуриб, уни бир зумда хомгалаш қилар, кейин яна баъзан тонггача ҳам уларнинг увиллашлари эшитилиб турарди.

Маъсуда янги йил арафасида вилоят касалхонасида даволаниб қайтган, ҳамон ўрин-кўрпа қилиб ётган,

катта-катта шахло кўзлари негадир, гоҳ-гоҳ нурланиб қўяётган қоқсуяк онажонисининг ёнидан бир қадам жилмасликка ҳаракат қиларди. Ниҳоят, шифокорлар Солиҳанинг дардини аниқлашди. У – кўкрак саратони билан оғриган, касалланган чап кўкраги ҳар оғриганда, «юрагим» дер экан. Касаллик авж олиб, охириги босқичига етибди. Солиҳа оғриқдан инграй бошлаганида, Маъсуда дарҳол унга шифокор томонидан буюрилган доридан укол қилади. Онажонисининг юз-кўзларини илиқ сувга ботирилган нам дока билан авайлаб артиб, ўрин-кўрпасини доим озода тутишга уринади, тунлари кучли дорилар таъсирида кўзларини чирт юмиб, рангсиз юзлари бир бурда бўлиб қолган онаси, кўз ўнгида сўниб бораётган рафиқасининг дардига даво топа олмай, еган-ичганини, юрган-турганини билмайдиган даражага тушиб қолган ҳардамхаёл отасига чидам, шифо, узоқ умр тилаб, Худога нола қилади. Яхшиям, қўни-қўшни бор. Улар бошига ташвиш тушган бу оилани ёлғизлатмасдан, бири иссиққина сут, бири бир коса овқат, нон кўтариб, оёқ учида кириб келишади. Солиҳа уйғоқ бўлса, таскин-тасалли бериб, ҳали тузалиб кетишини, ёлғизининг бахтини кўриб, бир этак набиралар ичида ўралиб юришини айтиб, кўнглини кўтаришади. Ухлаётган бўлса, шивирлабгина гапириб, Маъсудадан ҳол-аҳвол сўрашади, бардошли бўл, бу ҳам Яратганнинг синови, дард берган, шифосини ҳам беради, дея уқтиришади. Самад ака эса иложи борича ташқарида гимираб, ҳали қор кураб, энди мол-ҳолга қарашга, хонадони иссиқ бўлиши учун ўтин-кўмир етказишга уринади, иш билан чалғийди. Унинг оилавий аҳволдан бохабар ҳамқишлоқлари павбатчиликка қўйишмайди. Борса, яхши гапириб, қайтариб юборади. Бу орада Маъсуданинг дугоналаридан аллақачон турмушга чиқиб, биттадан боланинг онаси бўлишга ҳам улгурган Саида билан Шаҳноза ҳам амаллаб келиб, ҳол сўраб кетишди. Хуллас, ҳаёт

ана шу тарзда, бир меъёрда ўтиб борар, фақат ота билан қиз буни сезмас, уларнинг сезаётгани – кўз олдларида Солиҳанинг умр шами сўнмоқда эди.

Февралнинг бошларида қўшни қишлоқдан – Ақида амманикидан хабар келди: шўрликнинг жигар саратонига чалинган эри ниҳоят азоблардан қутулибди – омонатини топширибди. Самад ака қўшнисининг «Москвич»ида тўрт эркак бўлиб, жанозага етиб боришди – ю майитни ерга қўйишиб, кун ботганда уйга қайтди: мушфиқ сингиси «Ака, аҳволингизни биламан, уйга қайтинг, янгамга кўз-кулоқ бўлинг» депти. Шўрлик амма, бир гап бўлса, Маъсуда қўрқмасин, деб ўйлаган-да...

* * *

... Ярим тунда, онасининг ўрни ёнгинасига кўрпача тўшаб, оёқларини ўраганича китоб ўқиб ўтирган Маъсуда юраги ҳанқариб, қандайдир бир савқи табиий билан илкис бошини кўтарди ва онасига қаради. Солиҳа онанинг юзлари ажиб бир нурдан жилоланиб, кўзлари кулганича, ним табассум билан қизига бош ўгириб, ётарди.

– Тузукмисиз? – аста сўради қиз онасининг тепасига эгилиброқ. – Чой берайми, онажон?

– Йўқ, болам, раҳмат, – она худди соғлом одамникидек тишиқ, аммо пастроқ овозда жовоб қайтарди. – Сени ҳам жуда қийнаб юбордим, қизим...

– Ундай деманг, яхши бўлиб қолсангиз бўлди, – қизнинг худди онасиникига ўхшаш серкиприк шахло кўзлари намланди. – Худо хоҳласа, тузалиб, дард кўрмагандек бўлиб кетасиз.

– Айтганинг келсин, – она ютинди. Кейин яна бир маромда гап бошлади: – Болам, Аллоҳ инсонга умрни ўлчаб берар экан: бировга кўпроқ, бировга камроқ. Ризқ-насибаси тугаганлар вақти соати етиб, рост дунёга кетаверишар экан.

– Бунақа нарсаларни гапирманг, онажон, – қиз она-сининг қоқ суяк қўлларидан авайлаб ушлади, – илти-мос.

– Болам, балки гапиришим учун Аллоҳ куч берган-дир, қўй, гапирай, – она қуруқшаб кетган лабларини ялади. Қиз дарҳол ёнгинасидаги сочиққа ўралган чой-накдан иссиққина чойни пиёладан-пиёлага қўйиб, сал совутди-да, онасининг бўйни остидан қўлларини ўтка-зиб, аста бир-икки ҳўплам ичирди. Кейин унинг боши-ни авайлаб, ёстиққа қўйиб, лабларини оппоқ дока би-лан артиб олди.

– Раҳмат қизим, бахтли бўл, – она яна жилмайишга уринган эди, лабларининг атрофида саноқсиз ажинлар тўр ташлади. – Даданг ухляптиларми?

– Ҳа, нариги уйда, уйғотайми?

– Йўғ-а, қўй, у бечора ҳам қийналиб кетди, – она шивирлагандан сал баландроқ овозда деди. – Яхши қарагин, қизим. Иложи бўлса, баҳорга чиқиб, шаҳарга олиб бор, дўхтирларга кўрсат, даволансинлар.

– Ҳўп. Сизни ҳам бирга олиб борамиз.

– Мени қўй, – аёл яна жилмаймоқчи бўлган эди – уддалай олмади. – Баҳор ҳам келиб қолгандир-а?

– Ҳа, Худо хоҳласа, озгина қолди. Совуқ ҳам сал пасайди, – дарҳол жавоб берди қиз.

– Аммангнинг ҳам эри ўлибди-да, а? Худо раҳмат қилсин, яхши одам эди.

– Сиз қаердан эшитдингиз? – ҳайрон бўлди Маъсу-да. Чунки онаси ётган хонада бу ҳақда гап бўлмаган эди.

– Э болам, ҳаммасини билиб, кўриб ётибман, – она хўрсинди. – Камини, анави сарсон кампир келиб, айтиб кетаяпти. Бечора аммангга қийин бўлибди.

Қўрққанидан бирдан юраги ўйнаб, ранги оқариб кетган қиз қўрқа-писа атрофга аланглади. Жимлик.

Уйнинг кираверишидаги ичига майда кўмир тўлдирил-ган чўян печканинг устидаги човгум гўё адоқсиз куйни

ижро этаётгандек эзилиб, шиғилламоқда, холос. У катта, қалин кўрпа билан тўсиб қўйилган деразага, ичкари томонига эски кўрпача қоқилиб, тирқишлари беркитилган, илгаги солинган эшикка жавдираб қаради.

Солиҳа опа бу гапни бекор айтганини, қизи қаттиқ қўрқиб кетганини сизди. Нима қилсин, қизи билиб қўйиши керак-да. Токи, бу ялмоғиз унга дахл қила олмасин.

– Маъсуда...

Маъсуда онасининг ёнида аланг-жаланг қилиб, нафаси ичига тушиб кетганидан уялиб кетди ва дарҳол ўзини ўнглаб:

– Лаббай, онажон? – дея жавоб берди.

– Қўрқма қизим, у сенга кўринмайди, ҳозир бу ерда эмас, – бир оз нафасини ростлаб олган она дадиллашди.

– Сизга... қандай кўринади? Тушингиздами?

– Шундай деса ҳам бўлади. Руҳим ором олаётганда рўпарамга келиб олади-да, ғийбатини бошлайди. Ўтган куни даданг молхонада, пичан устига ўтириб, роса йиғлаганини ҳам ўша айтди. Яна нима дейди, дегин?

– Нима дейди? – онасининг гаплари ростлигини ҳам рўёлигини ҳам англай олмаётган қиз унинг фил суяги рангидаги озғин ўнг қўлини қўлига олиб, силади.

– Ҳу, эсингдами? Мен билан уришгани келгани? Ўшанда менга қараб, тавба, бу ўлгур мунча сулув, қаддини – қоматини қара-я. Кўкраклари ёш қизларникидай... Ҳозир шаппа чанг солиб, биттасини узиб оламан, деб шаҳд қилганда, бирдан сўрининг тагидаги Бўйноқ вовуллаб чиқиб, қувлаб кетганмиш. Ўшанда, сенинг кўкрагингга менинг суқим кирган, кейин, ўша, жинни бўлиб ўлган эр уруғинг қўл юваман, деб энгашганимда, мени ариққа итариб, сувга босиб турган, дейди, – аёл сал ҳарсиллаб, жим бўлиб қолди. Онаси чарчаганини пайқаган сезгир қиз бир оз сўз қўшмади. Кейин, барибир қизиқиш устун келиб: – Онажон, чарчамадингизми? – деб сўради. Онаси «йў-ўқ» дегач:

– Шу гаплар ростмикан-а? Яхши-ёмон руҳлар бўлиши, ҳамма нарсани кўриб туриши ростмикан? – деди ҳайрат билан.

– Рост, болам, рост. «Арвоҳлар ҳамма ерда ҳозир нозир» деб бекорга айтишмаган, – дея яна паст, бир меъёрдаги овозда ҳикоя қилди она. – Эсингдами, касалхонада бир неча кун оғир ётганим? Ўшандан кейин уйга жавоб беришди-ку? – деб сўради.

Қиз тасдиқ маъносида бош силкиди. Она давом этди:

– Бир пайт қарасам, мен худди парқуга ўхшаб, хона шифтида учиб юрибман. Пастда, каравотда эса гавдам чўзилиб ётибди. Жуда қизиқ. Атрофимни беш-олтита оқ халатли эркак-аёл ўраб олишибди. Бурнимга қанақадир резинкалар тиқилганми-ей. Мен эшик томонга учиб, чиқиб кетмоқчи бўлдим. Остонада ўтиб кетган ота-онам, қайнона-қайнотам – ҳамма уруғларим тўпланишган, эшикни қоплаб, мени ташқарига чиқармасликка уриниб туришибди. Ҳаммаси оппоқ либос, қоранимчада. Мен уларга яқинлашдим. Онам бир қўлларини кўтариб, – Қайт, қайт, – дегандек ишора қилдилар... – Солиҳа бир оз тин олди. Маъсуда эса унга термулиб, ҳикоянинг давомини кутарди. – Хуллас, ёнимда уч-тўрт ўзимга ўхшаган парқу аёллар пайдо бўлиб қолишди ва «уйингни кўрасанми? Юр, кўрсатамиз», – дейишди. Мен улар билан бирга учиб, остонада турганларнинг ёнидан ўтиб кетдик... Болам, бир ҳўплам сув бер.

Маъсуда дарҳол боягидек қилиб, онасининг оғзига сув тутди. Солиҳа опа бир-икки қултумни тамшаниб, роҳат қилаётгандек ютди ва «умрингдан барака топ, раҳмат» деди. Ўзини сал ўнглаб, қулайроқ ётиб олгач, яна гапини давом эттирди. – Учиб-учиб, ўта чиройли, ям-яшил жойлардан ўтиб, бир жойга қўндик. Қурилиш бўлаётган экан. Тасавур қил: биринчи хона сомон сувоқ қилинган, ер тупроқ, унинг устида гувалалар, сомон-

лар сочилиб ётибди. Ичкари хонага кириш учун остонадан ўтаётиб, қарасам, остона қирраси пастга қаранган, учбурчак шаклда. Ичкари хона сепи ёйилган келинларнинг хонасидек, безатилган. «Мана шу ер сенинг уйинг, фақат ҳали чала», – дейишди ҳалиги аёллар. – Вой-бў, мунча чиройли безатилган? Лекин деразаси йўқ экан, нафасим қайтиб, ўлиб қоламан-ку, дедим ва хонага қайтиб чиқаётиб бир оёғим ўша, биринчи остонанинг қиррасига илиниб қолди. Силтаб, бир тортдиму оғриқдан бақариб юбордим. Кўзимни очсам, «ҳушига келди, ҳушига келди» деб, тепамда дўхтирлар турибди... қизиқ-а?

– Қизиқ, – Маъсуда кўз ёшларини ичига ютиб, жилмайди. – Худди эртакка ўхшайди.

– Менинг кўзимга кўринган эртак-да, а?

– Ҳа, онажон, илоҳим, ҳеч қачон биринчи хона битмасин, – иложсиз қолган кўз ёшлар дув тўкилди.

– Йиғлама болам. Доим кулиб тур. Кулсанг худди офтоб чарақлаганга ўхшаб, чиройли бўлиб кетасан. Кулиб яшагин, хўпми?

– Хўп.

– Сен бахтли бўласан, узоқ яшайсан, қизим. Севиласан-севасан. Фақат Мурод... – аёл бир оз жим қолиб, гапни бошқа ёққа бурди. – Кўркам, катта шаҳарда, чиройли ҳовлида бека бўласан, болам. Бахтли бўласан, Худо хоҳласа. Фақат битта илтимосим: мenden кейин отанг қийналмасин. Шунинг учун амманг билан маслаҳатлашиб, аввал уни яхши бир аёлга уйланглар, мен мингдан-минг розиман. Кейин сен турмушга чиқиб, узоққа кетасан. Ахир отангни ёлғиз ташлаб кетмайсан-ку, она қизим? – Солиҳанинг нафас олиши тезлашиб, қоқ суяк танаси титрай бошлади. Унинг ҳозиргина сокин турган юзлари бужмайиб, оғриқдан инграй бошлади.

Маъсуда абжир ҳамширалардек, нинага дори тортиб, «ҳозир, онажон, ҳозир, мана» дея дарҳол унга укол

қилди. Она аста-секин тинчланиб, юзларида пайдо бўлган ажинлар, зулукдек пайваста қошлари орасида бўртиб чиққан тугунча ёйилиб, силлиқлашди ва киприклари бир-бирига чирмашди. Нафас олиши мўътадиллашиб, ширин уйқуга кетди.

– Онажоним! – Маъсуда шундай дея унинг пешонасидан ўпиб, устидаги юпқа кўрпани тўғрилаш асносида ичкари уй эшигини қия очиб, ғира-шира ёруғликда ўзига қараб турган отасига кўзи тушди. Чамаси, у аллақачон уйғониб, она-боланинг суҳбатини бўлмаслик учун буёққа чиқмаган, ҳамма гапни эшитгани аниқ эди.

– Ухла қизим, чарчадинг, – бўғиқ овозда деди ота.

Гўё бунга жавобан товуқхонадан туллак хўрознинг «тонг отди-ку», дегандек қичқириви эшитилди.

Ота билан қиз Солиҳанинг аҳволи-руҳияти ҳақида паст овозда гаплашиб туришганда гўё уйқудаги малика каби жилмайибгина ётган гўзал аёлнинг қонсиз, лекин нафис лаблари хиёл очилиб, у бир сўлиш олди. Эртагаликка дори етиш-етишмаслигини пичирлашаётган ота-бола уй шифтида, бошларини енгил силаб, жипс ёпилган эшик орасидан осонгина ўтиб, гўё қаҳратон қишнинг қиличи синганини билдирмоқчидек, қор остида уйғонаётган табиатга ҳайрат-ла тикилган қуёшнинг илк нурларига сингиб кетган бир тутам парқуни сезмай ҳам қолдилар...

Касалхонада

Онасининг маракалари ўтказилгач, Маъсуда дадасининг соғлиғига ғамхўрлик қилишга астойдил бел боғлади. Чунки сеvimли рафиқасидан айрилиқ дарди бир томондан, уни сақлаб қолишга имкон топа олмагани, устига-уштак ёлғиз қизининг ҳам ўқишлари ўлда-жўлда қолиб қетгани, айна етилиб, совчилар дарвозасининг турумини бузаётган, танлаб, севиб турмушга чиқади-

ган бир ёшида олпоқ келинлик либоси ўрнига қора кийиб, аза тутиб юриши – қисқаси, ҳаётнинг аёвсиз зарбалари эндигина қирқ олти ёшга кирган Самад акага олтмиш ёшнинг нуқсини уриб қўйган, доим қадди эгик, боши хам, ёш болага ўхшаб, арзимаган нарсага ҳам йиғлаб юборадиган бўлиб қолганди.

Маъсуда отасини даволатишга бел боғлашдан аввал эридан айрилиб, мунғайибгина қолган аммаси ва отасининг ўлиmidан кейин бирдан улғайиб, оғир-босиқ, мулоҳазакор йигитга айланган Мардон билан бақамти ўтириб, маслаҳатлашди. Маслаҳат якшанба куни азонда Мардоннинг Маъсуда ва отасини оқлик билан таъминлаб турган говмиш сигирни бозорга олиб чиқишига тўхтади. Чунки отани пойтахтга олиб бориш, тажрибали шифокорлар кўригидан ўтказиб, даволатиш учун энг аввал пул зарур эди.

– Болам, сен сира ачинмасдан сигирни соттиравер, – Маъсудани кўнглини кўтарган бўлди амма. – Ана, оғилдаги бўғоз сигир ҳам ўша, сизларнинг сигирларининг боласи. Янгам раҳматли, «болаларингизга» деб бузоқчасини берган эди. Энди мен сенга унинг бузоғини бераман. Акам яхши бўлиб, тузалиб кетса бўлди...

Май ойининг охирларида ота-бола пойтахтга етиб келдилар. Донғи кетган клиникалардан бирининг даволаш бўлими бошлиғи бўлган кекса рус аёл – Ольга Михайловна Самад акани обдан синчиклаб, текширди. Кейин унда бир эмас, бир нечта касаллик белгилари борлигини, астойдил даволанса, ҳаммасидан тузалиб кетишини уқтирди ва:

– Отангни-ку ҳозир касалхонага ётқизишимиз мумкин, лекин сен нима қиласан, бугун қишлоғингга кетишга кеч бўлди-ку? – деди ғамхўрлик билан Маъсудага.

– Майли, дадамни шу бугуноқ жойлайверинг, – отасининг касалхонага ётишдан айниб қолмаслиги учун қиз дарров жавоб берди. – Мен бугун-эрта кетмайман.

Бирорта жой топиб, тураман-да, дадамнинг ҳолидан хабар олиб, зарур дори-дармонларини олиб келаман. Институтга ҳам ўтиб, ўқишимдан хабар оламан.

– Бундай бўлса, сен ҳозир шу ерда, дадангни ёнида ўтириб тур, – ўзбек тилини равон гапирадиган шифокорнинг малла сочи-ю кўк кўзлари, юзларининг оқлиги демаса, тилидан ўзбекнинг ўзгинаси эди.

Ольга Михайловна ота-болани хонада қолдириб, «ҳозир» дея чиқиб кетди. Самад ака, «болам мени бу ерда қолдириб, бир ўзинг қоласанми? Қўрқмайсанми?» дея елкалари силкиниб, йиғлай бошлади.

Хонага аввал Ольга Михайловна, унинг ортидан нозиккина, ўрта бўйли, қорачадан келган, кўзлари катта-катта, оқ халатли хушрўй аёл ҳуркибгина кириб келди.

– Танишинглар, бу – Юлдузхон, – аёлни таништирди шифокор. – Бизда ҳамшира бўлиб ишлайди. Юлдуз, айтган одамларим мана шулар: отаси Самад ака даволаниши керак, қизи Маъсуда эса икки-уч кун шаҳарда қолиб, кейин қишлоққа қайтмоқчи. Орада келиб туради, албатта.

– Жудаям яхши-да, – аёл чиройли, садафдек тишларини ялтиратиб, жилмайди. – Ака, сизга Худо шифо берсин, Худо хоҳласа, тузалиб кетасиз. Сиз, синглим дейми-қизимми, – аёл хижолатли жилмайди, – сира хавотир олманг, шифохонамиз врачлари ўта тажрибали, ҳали дадангиз кўрмагандек бўлиб кетадилар. Жой масаласига келсак, бемалол. Ҳў, рўнарадаги беш қаватли уйнинг бешинчи қаватида, икки хонали хонадонда тураман, – у касалхона панжарасининг ортидаги баланд уйни кўрсатди. – Маъсудахон хоҳлаганларича, то дадалари тузалиб қолгунча қадар ҳам туришлари мумкин, – у Ольга Михайловнага мурожаат қилди.

– Раҳмат, Юлдуз, доим қийин пайтда ёрдам бераман, – шифокор ҳамшира аёлга миннатдорчилик бил-

дирди. – Савоб иш қилганинг-қилган. Яхшиликларингга Аллоҳдан яхшилик қайтсин.

Шу куни Самад ака икки кишилик палатага ётқизилди. Ольга Михайловна вақтни ўтказмай, керакли муолажалар, таҳлилларни ёзиб, «касаллик тарихи»ни ёзар экан:

– Мана, Юлдузой, беморнинг парваришини ҳам, қизини ҳам сизга топшираман, чунки ишонаман-да, – дея кулди. Унинг кўнглида бошқа эзгу ниятлар ҳам йўқ эмасди...

Дўст-дугона

– Юлдуз опа, уйингиз бунча шинам? – Маъсуда бешинчи қаватга енгилгина кўтарилиб, эшикни очган аёлнинг ортидан йўлакка кирди-ю атрофга алацглаб, беихтиёр гапириб юборди. – Шунчалар ҳам чиройли уйда яшар экансиз-а?

– Ёқдимиз? – мунисгина кулимсиради аёл кийимларини алмаштириш учун ваннахонага йўналар экан.

– Жудаям ёқди.

– Шу ерда яшаб қолинг бўлмаса.

– Сизнинг...

– Оилам, фарзандларим йўқ. Бир ўзим яшайман. Эримдан фарзандсизлигим учун ажрашганман. Ота -онам ўтиб кетишган. Укам, сингилларим бор. Ҳаммаси ўзи билан ўзи, бола-чақали, – аёл ичидагини бирдан тўкиб, енгил тортгандек, жилмайди. – Ҳозир чой қўяман, кечки овқатга уннаймиз. Ҳа, айтгандек, манави хона – сизга. Бемалол кийимларингизни алмаштириб жойлашаверинг, – у шундай деб иккинчи кичикроқ хонани кўрсатди. – Анави диванда бемалол ётишингиз мумкин. Чойшаб, кўрпа етарли.

Юлдуз юз-қўлини ювиб, уй кийимида ваннахонадан чиқди-ю, кўзи хонадаги стол устига қўйилган бир даста пулга тушди ва:

– Маъсуда, бир дақиқага, – дея қизни чақирди. Ал-лақачон одмигина кийиниб олган қиз ҳам шошилибгина хонадан чиқди.

– Бу нима? – пулга ишора қилди Юлдуз.

– Пул.

– Қанақа пул? Нега бу ерда ётибди?

– Шу... ижарага.

– Ким сизни ижарага қўйди?

– Ахир...

– Нима «ахир»? Ҳозироқ йиғиб олиб, сумкангизга солинг, – у стол ёнидаги курсига ўтирди. – Кейин аиави стулга ўтиринг.

Хижолатдан рангпар юзлари қизариб, пешонасига тер чиққан Маъсуда унинг айтганини қилиб, рўпарасига келиб ўтирди.

– Мен уйимга ҳеч қачон, ҳеч кимни ижарага қўймаганман, қўймайман ҳам, – у қизга қарамасдан гап бошлади. – Агар уйи касалхонага яқин бўлгани учун одам қўйиб, уч-тўрт сўм топар экан, деб ўйласангиз, хато қиласиз.

– Кечиринг...

– Менинг топганим ўзимга етади, – аёлнинг овози титраб кетди. – Менинг оч қолаётган ёки етказа олмаётганларим бормидики «ҳарна беш-ўн сўм тушади» десам. Мен бу ишни аввало савоб учун, қолаверса, Ольга Михайловна илтимос қилгани учун... тушундингизми?

– Тушундим, – аранг жавоб берди қиз.

– Тушунган бўлсангиз, ҳозирдан бошлаб бу уй сизники ҳам, – аёл унга калит узатди. – Мана, калит. Хоҳлаган пайтингизда уйга кириб-чиқаверасиз. Ана, музлаткичда, айвондаги қутида ҳамма масаллиқ бор. Дадангизни кўнгиллари нимани тусаса, бемалол пишириб чиқинг. Ўзингиз ҳам хоҳлаган овқатингизни нишириб енг. Бу дунёда одамдан одамга қилган яхшилиги қолади, дер эдилар раҳматли онам. Шунинг учун сиз ҳам бемалол, эмин-эркин яшанг бу уйда, тортинманг, хўпми? Кечирасиз, неча ёшдасиз?

– Йигирма учда.

– Вой-бў, агар қизим бўлганда, сиздек бўлармиди. Мен сизни ҳали йигирмага кирмаган, эндигина мактабни битирган ёш қиз, дебман.

– Йўғ-е, – уялиб, кулди Маъсуда. – Кап-катта бўлиб қолганман. Узр, ўзингизни ёшингиз?

– Э, мен аллақачон шафтолиқоқига айланиб бўлганман. Бу йил мучалим, ўттиз олтига кирдим.

– Ёлғон, – Маъсуда бу гапга ишонмади. – Мен билан тенгқур, нари борса икки-уч ёш каттадирсиз? Жуда ёшсизку? Қоматингиз ўсмир қизларникига ўхшайди...

– Ҳаҳ ўргилай сиздан-а. Бу «ўсмир қиз» ўн саккизда турмушга чиқиб, ўн икки йил Яратгандан тирноқ сўраб, ажрашган аёл. Ёшлигим қоптими мени. Ана бўлмаса, иккимиз шундай ўтираверсак, анави, касалхонадаги беморнинг аҳволи нима кечади?

У туриб музлаткичдан елим қоғозга ўралган товуқни олди ва ювиб совуқ сув тўлдирилган қозонга солди. Маъсуда эса картошка билан пиёз артишга тушди...

Режа

Отаси касалхонада ётган бир ой мобойнида Маъсуда икки мартагина қишлоққа бориб, уйдан хабар олиб келди, холос. Қўшнилари барака топишсинлар, томорқани чошиб, жўяк олиб, турли-туман помидор-у, булғор қалампир, боринг-ке ошкўклари экиб ташлабди. Ҳовли ҳеч бир ойдан буён эгаси яшамаётган жойга ўхшамайди. Қизиғи, иккита совлиқлари эгиз қўзилаб, олтига етибди. Барака топур товуқлардан иккитаси бостирманинг устидаги похол орасига тухум қўяр экан, бир ой йўқолиб қолиб, Маъсуданинг кейинги келишига «бир этак» жўжалари билан чиқиб келишибди.

Маъсуда дадасининг рангига ранг кириб, этига эт қўшилганидан, айниқса салга йиғлаб юбориш одати йўқолганидан, касалхонадан ошна-оғайни орттириб,

одамлар билан суҳбатлашиб ўтиришга мойиллик пайдо бўлганидан хурсанд. Ҳафта сайин келиб, ундан хабар олиб кетаётган қўни-қўшнилар гўё ўзларишинг дардлари ариётгандек, ҳар келганда шифокорларни дуо қилишади. Айниқса, Ақида амма ҳафтада бир дунё нарсани Мардонга кўтартириб келиб, иложини қилса, касалхона қоровулига ҳам миннатдорчилик билдирсам, дейди.

Самад акага жавоб тегишидан уч кун олдин яна келган Ақида амма Маъсуда билан касалхона ҳовлисидаги арғувон остида суҳбатлашиб ўтирди:

– Болам, бир гап айтсам, кўнглингга олмайсанми? – деди ялингаинамо овозда.

– Аммажон, нуқул шунақа дейсиз. Бир-икки марта бирор гапингиздан хафа бўлган пайтим бўлганми? – ёлғондакам аразлади жиян.

– Шу, одамзод дунёга келаркан, яшаркан, ўларкан. Ўлган-кетди, қолганларга қийин экан. Шу... акамни уйланиш масаласини айтаман-да...

– Аммажон, ҳали эрта эмасмикин? Онажонимнинг тупроқлари совимай туриб, – қиз мунғайиб қолди.

– Болам, мен сенга бу ишни бугун-эрта амалга оширайлик, демоқчи эмасман, демайман ҳам, – амма кўзига ёш олди. – Биринчи ўйлаганим – сен. Сенга совчи қўймоқчи бўлганларни эшитиб, билиб юрибман.

– Мен ҳали-бери турмушга чиқмайман, аммажон. Худога шукр, бу йил ўқишим тикланадиган бўлди. Ҳеч бўлмаса, учинчи курсни битирай. Онамнинг йиллари ўтсин, кейин дадамнинг ҳаракатларини қилайлик. Ҳозир айтганингиз билан дадам рози бўлмайдилар, бундан ташқари, яна яралари тирналиб, касаллари қайталанишидан қўрқаман.

– Ҳаҳ болам-а, биров айтган экан, «бердисини айтгунча уриб ўлдиришибди» деб, сен олдин сўра, амма, бироргасини кўз остингизга олдингизми деб, ҳозирги замонда яхши қизларга ўхшаб, уйли-жойли эркакларнинг ҳам харидори кўп бўлади. Айниқса, хотинидан ажрашган ёки

хотини ўлган бўлса, қўлга олишга интиладиган аёллар кўп, билдингми? – амма жиянидан тасдиқ ишорасини олгач, давом этди. – Ана, икки-уч гал келганимдан буён акам лўмбоздай жувонлар билан гаплашиб ўтирганини кўраман.

– Ие, акангизни қизғанаюпсизми? – Маъсуда кулиб юборди.

– Ҳа, қизғансам арзимайдими? Худога шукр, соқол-мўйловини қиртишлаб, оҳорли кийим кийса, унча-мунча йигитлардан қолишмайдиган акам бор мени, – амма бирдан ловуллади-ю пасайди: – Хуллас, уни биров илиб кетмай, ўша опангга рўпара қилайлик, дегандим.

– Қайси опамга? – ажабланди қиз.

– Ўнга опаси бор одамдай талмовсирайсан. Юлдуз опангга-да.

Маъсуданинг чеҳраси ёришиб, кўзлари кулди. Сабаби, бу фикр унинг хаёлига ҳам тез-тез келадиган бўлиб қолган, фақат «онамнинг йиллари ўтгунча кутармикин?» деган ўй эзарди уни.

– Ўзиям, раҳматли келинимнинг нухаси – умри ўхшамасин, – амма йиғлай бошлади. – Фақат у тоғ қизида – оппоққина эди. Бу эса қорароқ. Лекин бўй-баст, қопкўз, юриш-туриши-ю хиёл кулимсираб гапириши ҳам Солиҳа раҳматлининг ўзи, отанг ҳам сезгандир ўхшашлигини, фақат индамай юргандир. Шунинг учун гап орасида сен опангга, мен акамга шишитиб, гапнинг учини чиқариб қуяйлик. Умр – оқар сув, оқиб кетаверади. Мен сени узатсак, акам ёлғиз қолмасин, деяпман, холос.

Маъсуданинг хаёлига Юлдуз опасини биринчи марта кўргандаги ҳолат тушди. У гўё бу аёлни яқиндан биладигандай кўзига оловдай кўринган, ўшанда оғриқдан юзкўзи қийшайиб кетган дадаси ҳам унга тикилиб қолганини кўриб, ғаши келгандай бўлганди. «Юлдуз опамни туғилганимдан буён танийдиганга ўхшайман, кимгадир ўхшатаман» деб хаёл қилаверибди-ю онажонимга ўхшайди, деган гап кўнглига келмабди.

– Нега жим бўлиб қолдинг? – амма сабрсизланди. – Уйланса, ана шунга ўхшаган аёл акамга тегишга рози бўлса...

– Аммажон, менга ҳам шу фикр келган, – хаёллари тўзғиган қиз жавоб беришга мажбур бўлди. – Юлдуз она – онам каби меҳрибон, саришта, меҳнаткаш аёл, агар менга она бўлса, минг-минг розиман. Лекин, аввало дадам нима деркинлар? Ўзимизча, олдиларидан ўтмасдан унга гап очсак, кейин уялиб қолмасмиканмиз?

– Нима қилайлик бўлмаса?

– Аввал дадамни уйга олиб борайлик, – негадир қизнинг хаёли паришон бўлиб қолди. – Бирор ойлардан кейин Юлдуз опани меҳмонга чақирайлик, у билан бордикелдини йўлга қўяйлик. Кейин, онамнинг йилларини ўтказиб, уларни бошини қовуштириш ҳақида гап очайлик. Нима дейсиз?

– Гапинг маъқул, аммо унгача кимдир Юлдузни илиб кетса-чи?

– Ҳаҳ амма-я. Иладиган бўлса, шу пайтгача илиб кетарди. Кўриб-билиб турибман-ку, бу аёл фариштамисол яшашини.

– Майли, кейин кеч бўлиб, аттанг деб қолмасак бўлди, – амма фотиҳага қўл очди...

Хушхабар

Маъсуда айтганини қилди – Юлдуз билан бордикелдини йўлга қўйиб, гоҳ ўзи унинг уйига «сизни соғиндим» деб борса, гоҳ Юлдузга қўнғироқ қилиб, шанба, якшанба қишлоққа келинг, илтимос, дея ялиниб чақирар, Юлдузнинг ўзи ҳам бу ҳавоси тоза сўлим қишлоқни, унинг меҳмондўст, меҳнаткаш халқини ёқтириб қолган, Маъсуда «келинг» деган куниёқ етиб бориб, бир кеча ётиб қолар, ҳатто қўни-қўшнилар тўй-марака қилишса ҳам албатта Юлдузни айттиришар, у ҳам қаъда-қармини қилиб, чақирган хонадонни ҳурматини жойига қўярди.

Хуллас, вақти келиб, Солиҳанинг йил оши берилганда, Юлдуз Ақида амма билан Маъсуданинг ёнида туриб, елиб-югуриб, хизмат қилди.

«Йил оши» ўтгандан икки ҳафта кейин амма акаси билан бақамти ўтириб, Маъсуда билан пишитган режаси ҳақида гап очди.

– Мен Юлдуздан жуда кўп яхшилик кўрдим, уни ҳатто сен қатори синглимдек кўраман, – Самад аканинг кўзларига мунг чўкди. – Қизим онасидан кейин анча мунғайиб, чўкиб қолган эди. Шу аёл туфайли гўё яна ҳаётга қайтди. Бу гапни Юлдузга айтсанг, у норози бўлиб, Маъсуда билан борди-келдини йиғиштириб қўйса, қизимга қанчалик оғир бўлишини ўйлайсанми? У яна ёлғизланиб қолади ахир.

– Ака, бу томонини ўйламанг. Юлдуз ҳам ўлгунича сўққабош ўтирмас, кўнглида турмушга чиқиш умиди бордир, ёш ахир. Дангал айтинг, шу жувон сизга ёқади-ми?

– Ҳа, энди...

– Демак, ёқади. Сиз уйланганингиздан кейин Маъсудани узатамиз. Унгача қизингиз оқ отли шаҳзода келса ҳам сизни ташлаб кетмайди. Унинг ҳам ёши катта бўлиб, тенгқурларидан қолиб кетяпти, ака, шу томонларини ҳам ўйланг.

– Хўп.

* * *

Орадан яна бир ой ўтиб, Наврўз байрами кунда икки ёлғиз, кўнгли кемтик – Юлдуз билан Самад ака қонуний никоҳдан ўтиб, аввал шаҳарда кичиккина тўй қилиб, Юлдуз қишлоққа олиб келинди, кейин бу ерда ҳам қўниқўшни чақириб, уларнинг қонуний никоҳлари маълум қилинди.

Юлдуз ишини қишлоқ касалхонасига кўчирди. Тажрибаси бир шифокорникдан кам бўлмаган ширинсўз ҳамширанинг хизматидан ҳамма хурсанд. Самад ака эса

гүё ўн-ўн беш ёшга ёшариб кетгандек. Унинг жисмидаги хасталиклар билан бирга қалб дарди ҳам ариди – аввалги қувноқ, ишлаб ҳоримайдиган инсонга айланди у.

Маъсуданинг сессияси бошланиб, тўйдан икки ой ўтиб пойтахтга жўнади. У Юлдузнинг уйини ўз уйддек билиб, курсдош дугоналаридан бири билан то сессия тугагунча шу ерда яшаб, ўқишди. Учинчи курсни аъло баҳолар билан битирган Маъсуда қишлоққа қайтганда, озиб, анчагина ранги кетиб, қути учиброқ юрган Юлдуз уни хурсанд кутиб олди.

– Сизга нима бўлди, касал бўлиб қолдингизми? – ғамхўрлик билан хавотирланиб сўради у Юлдузни икки елкасига қўл ташлаб. – Қани, менга қаранг-чи, кўзларингиз ҳам киргайиб кетибди. Нима бўлди?

– Ҳеч нарса, – аёл кўзларини олиб қочиб, жилмайди. – Ҳаммаси жойида, хавотир олманг.

Кечқурун, кечки овқатдан кейин дадаси тўй бошлаган қўшниникига сабзи тўғрарга чиқиб кетиб, қийғос гуллаган ўрик тагидаги сўрига солинган кўрпачаларда ўтган-кетганни гаплашиб ўтиришганда, минг истиҳола билан Юлдуз гап бошлади:

– Маъсудажон, жоним, бир гап айтсам, хафа бўлмай-сизми?

Чироқ ёруғида янада рангпар, хокисор кўринаётган аёлга қараб, Маъсуданинг унга раҳми келиши билан бирга «ҳозир, мен шаҳарга кета қолай, қишлоқда қийналиб кетдим» деса-я, деган ўй хаёлидан яшин тезлигида ўтди ва: – Бемалол, мен сиздан ҳеч қачон хафа бўлмаганман, хафа бўлмайман ҳам, – деди унга хавотир билан қараб. – Айтаверинг.

Юлдуз тараддулланиб, гуё пайдарпай тўкилаётган ўрик гулларини тутиб олмоқчидек, бир-иккитасига қўл узатди, оқ-пуштиранг гулбарглари кафтига кўйиб, ҳидлади.

– Гапирсангиз-чи, – Маъсуда тоқатсизланди. – Айтинг ахир, нима бўлди, қишлоғимиз... дадам ёқмадимми?

– Йўғ-е, – Юлдузнинг кўзлари сирли ялтиради. – Жудаям ёқди бу қишлоқ, яхши кўриб қолдим. Дадангиз ҳам ажойиб инсон. Шу... мени биринчи турмушим нима учун бузилганини айтганман-а?

– Айтгансиз.

– Энди... бу гал... хижолат бўляшман. Бўй етган қизи бўла туриб, онаси фарзанд кутса, деб...

– Нима? Сиз... фарзанд кутяпсизми? – Маъсуда ўрнидан туриб кетди. – Ростданми?

Юлдуз сўзсиз бош қимирлатиб, дастурхонга кўз тикканча, бошини эгиб ўтираверди.

– Вой писмиғ-ей, – Маъсуда уни ўтирган жойидан маҳкам қучоқлаб олди. – Индамай юришингизни. Табриклайман, опажон, йўқ, онажоним менинг. Қандай яхши. Раҳмат сизга, менга ука-сингил ҳада қилмоқчи бўласиз-у, «хафа бўлмайсизми», дейсиз-а. Одам синглиси, укаси туғилса ҳам хафа бўладими? Худого шукр, ёлғиз қиз бўлиб ўтмайдиган бўлдим, шукр.

Икковлон бир-бирини қучоқлашганича, анчагача йиғлаб ўтиришди. Бу – қувонч ёшлари эди.

– Опажон, ўзингизни эҳтиёт қилинг, бундан кейин уй ишларининг ҳаммасини ўзим қиламан. Балки, ишдан ҳам бўшарсиз? Оғирлик қилмасин яна? – Маъсуда Юлдузнинг елкаларини силаб, сўради.

– Йўқ, жоним, оғирлик қилмайди. Бунақа пайтда кўпроқ ҳаракат қилиш керак дийишади, – ўгай қизини меҳрибонлигидан кўнгли бўшашиб, кўз ёшлари юзини юваётган Юлдуз йиғи аралаш жилмайди.

Тўй

Баҳор оёқлаб, жоноқи олмаларга маза, гилосларга ранг кириб қолди. «Мевали дарахтга тош отилади» деганларидек ўрикларнинг шўри қуриган: бола-бақра кўринган жойда эгасининг кўзини шамғалат қилиб, ўрик шохига тирмашади, жуда бўлмаса, тош, кесак отади.

Бола – болада, яна ўн беш-йигирма кун сабр қилса, номини айтганда оғиз сув очадиган ғуралар пишиб, етилишини кутишга тоқатлари етмайди.

Ана шундай кунларнинг бирида Маъсудага икки маҳалла наридан совчи келди. Қишлоқда ҳамма Тожиниса эна деб ҳурмат қиладиган, ёши тўқсондан ошган бу кампир ҳу, ўша ўзимиз билан Муроднинг катта энаси – отасининг онасининг онаси эди.

Кампир уйга кириб, тўрт қават қилиб солинган кўрпачага жойлашиб олгач, обдан дуо қилди. Кейин ҳол-аҳвол сўрашиб:

– Қани, болам, иккаланг ҳам рўпарамга ўтир, – деди Юлдуз билан Маъсудага. – Менга дастурхон, ош-овқатининг кераги йўқ. Эрталаб еган ширгуручим шундоққина ошқозонимда ҳазм бўлмай ётибди. Гапнинг индаллоси, мен совчи бўлиб келдим.

Пойгакда ўтирган Маъсуда қизариб, ўрнидан турмоқчи бўлганди, кампир яна «ўтир деяпман» деб буюрди.

– Муродимнинг онаси «шу боламни уйланганини кўрмадим» деб кўзи очиқ кетди. Мурод ҳозир, биласан, институтни битириб, фермага инженер бўлиб ишляпти. Шу боламнинг бошини икки қилмай, ўлиб кетаманми, деб менинг ҳам жоним ҳалак. У бўлса, у қизни у дейди, бунисини бу. Тенгқурлари икки-учтадан болали бўлди. Бу эса... Мен ҳам ўлиб кетсам, бу бола сўққабош қолаверадими? Шунга, ке шу қизда чеварамнинг кўнгли бор деб эшитгандим, бир борай, дедим. Эрталаб айтсам, ўзингиз биласиз деди-ю, ишга жўнади. Шунга, ҳассамни дўққиллатиб, ковушимни судраб келавердим, – кампир рўпарасида ерга қараб ўтирган Маъсудага қаради. – Боламни яхши биласан, жон қизим. Яна бир кўриш, гаплаш. Ота-боболаримиз «ёшликда берган кўнгил айрилмас бало бўлур» деб бекорга айтишмаган. Тақдир насиб бўлса, зора сенларнинг тўйингни кўриб, кейин бемалол оёғимни узатсам. – У Юлдузга сўз қотди: – Сиз ҳали Самадбой келганда, менинг мақсадимни тушунтиринг. Бир

қишлоқ одамларимиз, бир-биримизнинг баланд пастимизни яхши биламиз. Мен эрта ўтиб индин хабар оламан. Муродбегим ҳам кечроқ, ишдан қайтишда сен билан гаплашиб кетади.

Кампир фотиҳага қўл очди.

* * *

Орадан бир ой ўтиб, Мурод билан Маъсуданинг тўйи бўлди. Маъсуда «Муродга тегмайман» деб тихирлик қилган эди, қўшни аёл Ойниса хола: – Болам, кейинини ўйла. Шу бола билан бир пайтлар гап-сўз бўлгансан, бу-умрбод пешонангга тамға бўлиб қолган. Бошқа бировга тегиб, ҳа деса «эсингдами?» дея таъна-маломат ичида яшайдан, шу йигитга тегиб, тинч-тотув яша. Сени яхши кўрганидан у бечора ҳам шунча йилдан буён уйланмай юрибди дея, насиҳат қилди.

Ёр-ёр садолари остида оппоқ кийинган Маъсудани ясатилган уйга олиб киришди. Хотин-халажнинг қийчуви остида бошидан сочқи сочиб, чимилдиққа олиб киришди. Фотиҳа ўқилиб, хонанинг тўрт томонига солинган янги кўрпачаларда ўтирганлар – қиз томондан келган меҳмонларнинг қўлига сув қуйилиб, кетидан тутатиб, исириқ солинди. Катта эна чиройли тилаклар билан дуо қилди ва нон синдириб, меҳмонларни еб-ичишга ундади. Кичкинагина, жимжимали чойнакларда чой киритилаётганини кўрган эна: – Ҳой, қанақа одамсанлар? Шу ҳам чойнакми? Каттакатта хум чойнакларда аччиқ-аччиқ чой опкирларинг, меҳмонлар тўйиб ичсин, – дея катта келинларидан бирини койиб ҳам қўйди.

Суюқ-қуюқ овқатлар тортилиб, еб-ичилгандан кейин ўйин-кулги авжига чиқди. Аёллар дастурхонларнинг четини қайириб, ноз-неъматларнинг устига ёпишганича, шу ернинг ўзидаёқ ўйинни бошлаб юборишди. Қиз томондан Ойниса хола, йигит томондан Тожиниса эна ҳатто ёшларга ҳам гал бермай, басма-басига

лапар айтиб, куни кеча лўлилардан сотиб олинган чирмандани дапира-дупир чалишар, унга сайин қиз-жувонлар қий-чув билан бир-бирларини тортиб, ўйин тушишарди.

Бир пайт Тожиниса эна чирманда, Ойниса хола патнис чалиб, паст, босиқ овозда қўшиқ бошлашди. Уларнинг қўшиқларини ҳамма жим бўлиб, тинглай бошлади.

Тожиниса эна:

*Мен бу ерга келмас эдим,
ёра келтирди мени.
Ўтга солса, ёнмас эдим,
ёра куйдирди мени...*

Ойниса хола:

*Қаро мурт, қаро отлик
Мени кўргони келдингму?
Қалбда ўчган ўтларимни
Яна ёққони келдингму?..*

Чимилдиқ ичида Маъсуда пиқ-пиқ йиғламоқда. Унинг янғаси – Ойниса холанинг дўмбоққина келини Лобархон юпата олмай ҳалак. – Нима бўлди, нига йиғлайсиз, ахир? – тажанглиги ошади унинг. – Қиз бола ота-онасининг бошига ёстиқ бўлиб ўтиб кетмайди, биласизку? Туппа-тузук ўтирган қизнинг йиғисини...

– Оҳ, янғажон, қалбимдагиларни сиз қаердан билардингиз? Онажоним, онам уйда бирон юмуш қилиб юрганда ҳам, ҳовлида гулу райҳонларга қараб юрганларида ҳам шу қўшиқларни хиргойи қилиб юрардилар. Ҳозир гўё онажоним келиб, айтяпти бу қўшиқни. Ёлғиз қизини тўйини кўрмаган онам, қуда бўлиб, тўрда ўтира олмаган онам...

Маъсуда бу гапларни сиртига чиқара олмайди. Сабаби, ёнгинасида, шундоқ чимилдиқ ташқарисида Юлдуз

опаси – онаси ўтирибди. Унинг дили оғришини истамайдди, унга озор етиши керак эмас.

Ниҳоят келин ўтирган хонадан меҳмонлар қўшни хонага ўтишди. Кетадиганлар кетиб, қоладиганлар қолгач, Муроднинг янгаси бошлиқ қиз-жувонлар дастурхонларни йиғиштириб, гилам устини супурги теккизмай, қўллари билан сидириб, тозалаб олишди. Баланд қилиб келинкуёв учун ўрин солингач, яна хотин-халажнинг пичирпичири бошланди.

– Қани, «туғди-туғди»сига ким тайёр? – сўради Лобар янга кулиб.

– Мана, мен-да, ўргилай, – Тожиниса эна ўрин устига «бисмилло» деб чиқиб олди. – Илоҳо омин, икки ёш қўша қариб, серфарзанд, сердавлат бўлсин! Бахтли бўлишсин! Менинг ёшимдан ҳам ошиб, менга ўхшаб, беш ўғил, беш қиз кўришсин! Невара, чевара, эвараларнинг тўйларини кўришсин, бахтли бўлишсин, омин! – Эна ўринда бир-икки думалаб жим ётаверди.

Ҳамма «омин» дея дуо қилиб, қўлларини кўтаришди.

– Ҳой, туғди-туғди, келин туғди, – шанғиллади Ойниса хола ҳаммани кулдириб. – Суюнчисини олиб келинг.

– Нима туғди, нима? – чувиллашди аёллар.

– Эгизак! Ҳасан-Ҳусан, қани суюнчи?

– Мана, холажон, мана, суюнчи сиздан айлансин! – мезбон келинлардан бири бир кийим ялтироқ матони унинг елкасига ташлади.

– Ҳо, бекор айтибсиз! Эгизак ўғилга бу кам! – хола ноз қилди.

– Хўп, мана, яна биттаси, – келин яна бир кийим мато узатди. – Етар?

– Автобус пули-чи?

– Мана, – келин чўнтагидан бир тутам пул олиб узатди. – Бўлдими?

– Бўлди, бўлди, туринг она, – хола ҳамон жимгина ётган катта энани туртди. – Мана, иккаламиз бўламиз. Туринг.

Катта эна қилт этмай, ётаверди.

– Нима бало, келинлигингиз эсингизга тушиб, ётиб-сизми? Туринг, жойни бўшатиб, – Ойниса хола шундай деб катта знанинг қўлидан тортмоқчи бўлди – кучи етмади. Қўйиб юборган эди қўл «таи» этиб, жойига тушди.

– Вой ўлай, катта эна, сизга нима бўлди? – бояги мато, пул берган келин кампирнинг бошига эгилди. – Эна, энажон, кўзингизни очинг, қўрқитманг, эна, – у оҳиста кампирнинг юзини ўзига қаратди. Унинг оғзининг четидан оқиб тушган бир неча томчи қон оппоқ чойшабга қоришиб турар, катта эна жонсиз ётарди...

Йўқотиш ва топиш

Орадан беш йил ўтди.

Маъсуданинг ҳам, Муроднинг ҳам сочларига оқ оралади, айниқса, Маъсуда ҳаёт ташвишларидан ўзини анча олдириб, кўзлари, оғзининг атрофини ажин босди, кўзларининг остида халтачага ўхшаш нарсалар пайдо бўлди. У ўқишни битириб, олий маълумотли педагог сифатида ҳамон мактабда ишлар, ёмон томони – ҳомиладор бўлгач, ҳомиласи 5-6 ҳатто етти ойлик бўлганда ҳам тушиб қолар – боласи йўқ эди. Мурод уни қанча юпатмасин, дўхтиру табибларга кўрсатмасин, нафи бўлмади. Шундан кейин у ҳам даладан, ишдан бери келмасликка, хотинининг доим маҳзун қиёфасини кўрмасликка ҳаракат қила бошлади.

Юлдуз эса тўнғичига Ҳасан-Зуҳра туғиб, ҳамманинг оғзига тушди. Ҳатто Тошкентда, ажрашиб кетган собиқ эрининг қариндошлари ҳам бу гапни эшитиб, бармоқ тишлаб қолишди. Чунки фарзандсизликда ҳамма айб Юлдузга қўйилган эди-да. Орадан икки йил ўтиб, Яратган Юлдуз ва Самад акага яна Фотима – Ҳусан берди. Улар бир ярим ёшга етиб-етмай, у

учинчи марта фарзандли бўлди. Ҳартугул, буниси битта ўғил. – Бўлди, – деди Самад ака кулиб. – Энди бошқа туғма. Жа, туғишни ўрганиб олдим деб, а?

Юлдуз эса ҳар гал ҳомилали бўлганда Маъсудага ҳам фарзанд сўрайди, берганинг вақти-соати билан туғилсин, деб Худога илтижо қилади. Фойдасиз.

Маъсуда ўқишни битириб, ишлаб юрган кезлари туман марказида ҳамширалар мактаби очилди. У ушбу мактабни ҳам битириб, бинойидек ҳамшира бўлди. Билмаганини Юлдуз опасидан ўрганди.

Бир кун оёқда тура олмайдиган даражада ичиб, маст бўлиб келган Мурод хотинига ичидаги бор гапини тўкиб солди. Битта болани эплаб туғолмайсан, қаердан ҳам сенга уйландим. Уйланмасам, энам ҳам ўлмасди, деган гапларни гапириб, ҳўнграб, йиғлай-йиғлай ухлаб қолди.

Тонг отмасдан йўлга чиққан Маъсуда то кун ёришгунга қадар уйларининг ортидаги боғда ўтирди. Кейин уйга кириб, бўлган гапни отаси ва Юлдуз опасига айтди ва: – Мен у уйга қайтиб бормайман, Мурод билан ажрашаман, – деди қатъий.

Эртаси пешинга яқин афт-ангори шишиб кетган Мурод хотинини йўқлаб келди. Самад ака уни ҳовлидаги сўрига ўтқазиб, очиқчасига «икковинг ҳам умрингни беҳуда ўтказма, ажраш» деганда Мурод кўзига ёш олиб, қасам ичиб, иккинчи ичкиликни оғзига олмаслигини, кечиришларини сўраб, ялинди. Унга ҳатто Самад аканинг ҳам раҳми келиб кетди, бироқ Маъсуда:

– Умрбод «қаердан ҳам шунга уйландим. Уйланмасам, балки энам ўлмасмиди» деб афсусда ўтгандан, узил-кесил ажрашамиз, – деди. – Мен сизга тўғаноқ бўлиб яшай олмайман.

Муроднинг отаси, қариндошлари неча марта кечирим сўраб келишди, ёшларни яраштирмоқчи бўлишди – Маъсуда унамади. Аксинча, никоҳларини бекор

қилишларини сўраб, ариза берди. Муроддан қонуний ажрашгандан кейин эса:

– Опа, бу ерларда яшагим келмай қолди, – деди йиғлаб. – Худди ҳамма менга қўлини бигиз қилиб кўрсатаётганга ўхшайди. Узоқларга бош олиб кетгим келяпти...

Шундан кейин эр-хотин маслаҳатлашиб, Маъсудани пойтахтга, Юлдузнинг ҳувиллаб ётган уйига олиб бориб қўйишадиган бўлди.

– Мудир Ольга Михайловна билан гаплашиб, ўша, сиз даволанган касалхонага ишга жойлаштириб қўяман, – деди кенжатойини эмизиб ўтирган Юлдуз. – Ўша ерда ўзи тенги қўшни қизлар, касалхонада ишлайдиган, Маъсудани танийдиган ҳамширалар кўп. Ишлаб, овунади, биронтасини бирга яшашга кўндираман.

Маъсуда Юлдузнинг таклифини жон деб қабул қилди. Касалхонага ишга кириб, шанба-якшанба кунлари қишлоққа, ота- онаси, ука-сингилларининг ёнига бориб, бир кеча ётиб келишни канда қилмади. У, айниқса, ука-сингилларини соғинар, баъзан соғинчдан юраги ўрганиб, ҳамма нарсани, ҳатто ишни ҳам ташлаб, уйга жўнаб қолгиси келар, фақат иш олдидаги масъулиятгина уни тўтиб қоларди.

Касалхонада ишлаётганининг иккинчи йили бирга ишлайдиган, доим маъюс юрадиган, бошқаларга нисбатан билим, тажрибаси билан ажралиб турадиган, баланд бўйли, қоп-қора жингалак сочли жарроҳ – қирқ ёшлардаги Амир Усмонович у билан ҳовлидаги ўриндиқда яккама-якка гаплашиб, кўнглидагини изҳор қилди. Маълум бўлишича, у олдин ўқишни битириб, кейин фан номзодлигини ҳимоя қилиб, ёши ўттиздан ошганда уйланибди. Орадан икки йил ўтиб, ўзидан ўн ёш кичик рафиқаси ҳали ёшига ҳам тўлмаган ўғилчасини ташлаб, «биринчи муҳаббати» билан қочиб кетибди.

– Ҳозир ўғлим беш ёшда, – ҳикоясини давом эттирди Амир Усмонович. – Ҳар гал онасини сўраганда, нима

қилишимни, нима дейишимни билмай қоламан. Онамга ҳам қийин бўлди. Кексайганларида набира боқишнинг ўзи бўлмайди. У киши ҳам «тезроқ уйлаң, бир оёғим гўрда...» деганлари деган. Гоҳ онам, гоҳ она-сингил, янгаларим рафиқаликка номзод топиб келишади. Нима қилай, юрагим «жиз» этмайди. Сиз келганингиздан кейин... Тўғриси, келганингиздан буён сизни зимдан кузатаман. Ўзимга ўзим нима учун бу қизни олдинроқ кўрмаганман деб сўрайман. Онам, сингилларим келиб, сизни кўриб, суриштириб кетишди. Хуллас, ҳар томонлама идеал қиз дейишди. Рози бўлсангиз – тўй қиламиз. Фақат дарҳол жавоб берманг, майли, кутаман.

Бир ҳафтадан кейин Амир Усмонович ундан жавоб сўради. Маъсуда, «Билмасам, ота-онам билишади» деди қизарганича, ерга қараб.

Совчилар қишлоққа учинчи боришганда «оқ ўраб» қайтишди...

– Маъсудажон, жоним болам, унинг фарзандига – Давронбекка оналик меҳрингни бергин, – тўйдан олдин Юлдуз Маъсудага қайта-қайта таъйинлади. – Ўгайлик қилмагин. Мана, мени кўрдингку, сенга меҳр бериб, бир этак болали бўлдим. Худо хоҳласа, сен ҳам қатор-қатор фарзандли бўласан, бахтли бўласан, қизим. У инсон – жуда яхши, одамнинг қадрини биладиган инсон. Сен ҳам унинг қадрига ет.

Маъсуда шундай қилди. Шу хонадонга келин бўлиб келган биринчи куниданоқ бувисининг бағрида истималаб ётган Давронни «болам» деб бағрига олди. Рўзғор ишини ҳам, касалхонадаги ишини ҳам тахт тиндирди. Қайн уруғининг меҳрини, ҳурматини қозонди. Қайнонасини ўз онасидек билди. Саришта, чаққон ва тили ширин келин сифатида маҳаллада ном қозонди. Ҳатто «узатиладиган синглингиз йўқми?» деб ҳавас билан сўраганлар ҳам бўлди.

Маъсуда Амир Усмонович билан турмуш қурганининг иккинчи йили Қудратни, яна икки йил ўтиб Мадид

на қизини дунёга келтирди. Уч болага бирдек оналик меҳрини бериб, улғайтирди. Орада қайнонаси ундан мингдан-минг рози бўлиб, қазо қилди. Эломон – қайн уруғларидан олис қишлоқда яшайдиганларининг бирининг ўғли.

Маъсуда Меҳрибон кампирнинг жаҳл устида айтган ўша гапларини унутиб юборганман, деб ўзини ишонтиришга ҳаракат қилади. Аммо бу гаплар баъзи-баъзида ўзини эслатиб-эслатиб қўяди. Ҳатто бир гал қишлоққа борганда анча кексайиб қолган отасига шу ҳақда гапириб, «Ўша кампирга атаб, битта қўй сўйиб худойи қилсам» дея бир неча тахлам пул бериб, худойи қилдирди ҳам. Лекин «кўнгил – душман» деганларидай, барибир, баъзида кўнгли хижил бўлади. Эломоннинг гапини эшитиб, ранжигани ҳам шундан.

Уйда

– Ота, бу йил ҳам омадим келмади, – эрта тонгда уйга кириб келган Эломон ҳовлида ўроқ қайраётган отасининг ёнига бориб, сўрашди ва бор гапни айтди. – Далада ишлаб турай, кузда ҳарбий хизматга кетаман.

– Яхши бўлмабди, – Қодир ота бош чайқади, – болам, иш-иш деб, чамамда, яхши тайёргарлик кўролмаяпсан-ов.

– Ота, қизиқсиз-а, – Эломон қизишди, – «ўқишга киришим керак» деб ҳамма нарсани йиғиштириб, китоб ўқимайман-ку? Вақт тошиб, тайёрла-наяпман. Бу йил ҳам киролмаган бўлсам, ҳарбийдан келиб, албатта кираман, ота. Ўқийман.

– Ниятингга ет, болам. Бу, онанг шу йил уйлайлик, келиш келиб, қўлимдан ишимни олсин, деб мени ҳоли жонимга қўймапти-ку? Бу ёғи қандай бўлади?

– Кейин, ота, кейин. Ҳозирча уйланиш ниятим йўқ.

– Ҳо, нега уйланмас экансиз? – томорқага боғланган сигирни соғиб, бир челак сутни кўтариб келаётган Гав-

ҳар опа ўғлининг охири гапларини эшитиб, чимирилди. – Шундай уйлангинки, ўзинг билмай қолгин.

Эломон илдам бориб, онаси билан кўришди ва сут тўла челақни қўлига олди.

– Сен уйланишни пайсалга соласан, – бу ёқда укаларинг бўй чўзиб келаяпти, – она мавзуни давом эттирди. – Биз ҳам тўй қилиб, элга ош берайлик-да, болам.

– Укаларим шошиб қолган бўлса – йўл очиқ. Менга қарамай, уйланишаверсин.

– Ҳой, нонуштанг тайёр бўлдимми? – Отаси баҳсга чек қўйиш учун гап қўшди. – Ё нонуштасиз далага кетаверайликми?

Гавҳар опа зумда дастурхон ёзиб, эрталаб ёпилган, ҳали совумаган нонларни келтириб қўйди. Унинг ортидан қаймоқ, мураббо, поввот, қайнатилган тухум, турли мевалар дастурхондан жой олди. Эломон хум чойнакка аччиққина чой дамлаб, келди.

– Анави дангасаларингни уйғот, ўтириб, бирга нонушта қилсин, – ота хотинига буюрди. – Кейин далага боришади. Бугун беда ўримига тушамиз...

Одатдаги оддий қишлоқ ҳаёти бошланди...

«Илиқ» тўй

Қишлоқда дув-дув гап. Нима эмиш, Илҳом Робияга уйланаётган эмиш. Тавба, Робия билан амакисининг ўғли Эломон неча йиллардан буён «юриши»ни била туриб, Илҳом қандай қилиб бу қизга уйланаркин? Қариндош-уруғчилик нима бўлади?

– Бу гапни бир марта айтдинг, иккинчи марта оғзинга олма, – ўғлига важоҳат билан ўқрайиб деди Инъом ака. – Қиз уруғи қаҳат бўлган тақдирда ҳам сенга бу қизни олиб бермайман.

– Нима учун, ота? – йиғламсиради Илҳом. – Унинг бирор касали борми?

– Бунисини билмадим, лекин уни укамнинг боласи билан суйкалишиб турганини неча марта кўрганман, билдингми? Оринг борми сенинг? Ким-кимдан қолган сарқитни ҳам «қиз» деб, олаверасанми? – Отанинг баттар жаҳли чиқди. – Қишлоқда у ҳақда ҳамма билади. Эрта бир куни юзингга соладиганлар ҳам топилади. Кейин қайси юз билан «йигитман» деб юрасан? Бу ёғини ўйлайсанми?

Илҳом индолмай қолди. Чунки бу томонини, тўғриси, ўйламаган, аксинча, «юрган қизини олдириб, шалпайиб қолди» деб Эломон кулги бўлади, деб ўйлаганди. Энди билса, калтакнинг йўғонроқ учи ўзининг бошига ҳам келиб тегаркан.

– Она, она бўлиб, ҳеч бўлмаса, сиз мени тушунинг, – Илҳом отасидан баттар тўнини терс кийиб олган онаси Меҳри опага ялинди. – Она, ахир, уйланмасам бўлмайди энди.

– Ҳа, нима бало, бузиб қўйдингми? – дангалига кўчди она. – Ё қорни қапшайиб...

– Ҳа, буздим, қорни қапшайган, уч ойлик ҳомиласи бор, – Илҳом бидирлади. – Майли, тўй қилиб берманглар, шундай ҳам яшайверамиз.

– Вой, жувонмарг! – она бошини чангаллади. – Ҳали ўқияпти десам...

– Ўқиётганлар одам эмасми?

– Тур-е, юзсиз, бети йўқ. Шуми кўрсатган кароматинг? – она юрагини ушлаб, ўтириб қолди...

Сентябрнинг охирида илиқ ошдек тўйча бўлиб ўтди. Робиянинг онаси «жувоннинг тўйи ҳам шунчалик бўлмайди» деб, Робиянинг бошига муштлаб, йиғлади. Кўнмай илож йўқ – ғишт қолипдан кўчган эди.

Тақдир тақозоси

Илҳом ўқишни битириб, қишлоққа қайтди. Ўзи билан ўқиши аро йўлда қолиб кетган, озиб-тўзиб, устихонга

айланган Робияни ҳам олиб қайтди. Робия қишда ҳомиласини йўқотган, ўшандан буён ўнiglана олмаётган эмиш. Устига устак Илҳом «шу бола олдинроқ тушганда, сенга уйланмасдан, ота-онаси бақувват бирортасини тошардим» дебди.

Тақдир тақозоси билан ҳар куни Илҳом эргалаб ишга кетаётганда Эломонларнинг уйи ёнидан ўтади. Бу ҳам майли, Робия туз, гугурт, совун.. каби майда чуйда, лекин рўзғор учун зарур маҳсулотларни сотиб олиш учун ҳам айнан Эломонларнинг уйи ёнидан ўтишга мажбур. Кейинги пайтларда ҳар куни бир «байрам» топилиб, ичиб келадиган Илҳом худди терговчига ўхшайди: –Бугун қаерга бординг? Нима учун бординг? «Анави»ни кўрдингми, гаплашдингми ва ҳоказо. Жувон ҳар куни ана шундай сўроққа, ҳатто тўсатдан тушиб қоладиган мушт зарбларига дучор.

– Ахир, сиз мени кўриб-билиб олгансиз-ку, нега бунча қийнайсиз? – деб йиғлайди баъзан у.

– Ҳа-а, албатта, кўриб-билиб олганман. Яъни Эломоннинг тиззасида, бўйнидан қучоқлаб ўтирганларингни, уни дуч келган жойидан ўпганларингни кўрганман, – дейди Илҳом масхара қилиб, – «Акажон» деб биланглаганларингни кўрганман.

– Нега, нега мени йўлдан урдингиз унда? Кўриб-билиб туриб?

– Атайдан. Қани, қишлоқда шарманда бўлган қиз амачиваччамга арзирмикан, деб синадим.

– Унда, нега менга уйландингиз?

– Мен Эломонга ўхшаган номард эмасман. Қорнингни қаппайтирдимми-жавобини ҳам ўзим бераман. Ҳали ҳам кеч эмас. Эломоннинг бўйнига осилиб, «акажо-он» десанг, ҳаммасини кечиради.

Шундан кейин қий-чув, тўполон бошланади. Илҳом қўлини, Робия тилини тиймайди. Робиянинг бўйида бўлаверади: ҳали дўконга чиққани, ҳали Эломоннинг уйидаги ёки унинг қўшнисиникидаги бирор йўриққа боргани

учун нақд қорнига тепки еб, боласи тушаверади. Касалхонадагилар бу жувоннинг ҳали бадани, ҳали башараси моматалоқ бўлиб, ҳомиласи тушишига ўрганиб ҳам кетишган. Қизиғи, Робияни гоҳ сигир «сузиб», гоҳ нарвондан «йиқилиб» афт-ангори кўкариб, боласи тушиши унинг на қайнона-қайнотасини, на ота-онасини қизиқтирар, у гўё бир кимсасиз, ташландиқ аёлга ўхшарди.

Охири пичоқ бориб, суякка тақалди.

– Мен бошқа чидай олмайман, – деди бир куни Робия эрига тик қараб. – Сиз мени кўриб, билиб олгансиз. Мен сизни йўлдан урмаганман. Сиз мени алдаб-алдаб, Эломонни ёмонлаб, охир-оқибат номусимга тегиб, уйлангансиз...

– Ие, сенда номус бормиди? – масхара қилди Илҳом. – Номусингни Эломоннинг тиззасида ўтириб, йўқотиб бўлган эдинг, шекилли?

– Шуларни билиб туриб, сиз мени йўлдан урдингиз. Мен кетаман. Сиз билан яшай олмайман. Сиз одам эмас, иблиссиз. Лекин, айтиб қўяй: қорнимда икки ойлик гумонам бор. Менга қўл теккизишга, яна боламга шикаст етказишингизга йўл кўймайман. Мен бу болани дунёга келтираман, сизга нисбатан жон, қон душмани тарзида тарбиялайман. У шунча йилдан буён менга берган азобларингиз учун ўч олади!

Робия қора сумкачасини билагига илди-да, эшикни қарсиллатиб ёлиб, чиқиб кетди.

Илҳом унинг ортидан ҳайрат билан анграйиб қараб қолди...

Набира

«Робия шаҳардаги ижара уйида яшаб, ўғил туққанмиш. Уйнинг эгаси бўлган аёл уни туғруқхонада «қизим» деб расмийлаштирибди экан. Робиянинг боласи, кўндаланг келиб, қорнини ёриб олишибди».

Қишлоқда кундан-кунга кенг ёйилиб, тарқалиб бо-раётган миш-мишларнинг охири: «Мард бўлиб, амаки-

ваччанг севган қизни йўлдан урдинг. Энди номард бўлиб, нима учун ундан, болангдан хабар олмаяпсан?» деган гапга келиб тақаларди.

– Болам, элимизда «султон суягини хўрламас» деган гап бор, – деди ииқиллаб, ўрин-кўрпа қилиб ётган она. – Бир марта-ку Робияга уйланиб, элга шарманда, қариндош-уруғдан Мосуво қилдинг. Энди, қанақа отасанки, фарзандинг туғилса-ю сен бу ерда кайф-сафо қилиб юрсанг. Эл ичида бош кўтаролмай қолдик-ку, сен туфайли...

– Нима қилай, нима қил дейсиз? – бўғилди Илҳом. – Ҳали, унга уйланма деб дод-фарёд соласизлар. Энди «фарзандинг- фарзандинг» деб фиғон чекасизлар? Туғилса туғилар, ота керак бўлса, бир куни топиб келади ўша бола.

– Тур-е, турқинг қурсин, – агар она бемор бўлмаганда, ҳозир ўғлини қўлига илинган нарса билан уриб, бошини ёрарди. – Шунчалик, ҳам бемеҳр бўласанми? Хотининг ёмон бўлса, болангда нима айб? Бор, жувонмарг, бориб хотинингдан, болангдан хабар ол, иложи бўлса, уларни уйга олиб кел. Ўлар чоғим мен ҳам ҳеч бўлмаса, набирамни бир кўрай, – она ҳўнграб йиғлай бошлади.

Шу куниёқ Илҳомнинг пойтахтга сафарига тадорик кўрила бошланди. Унинг синглиси «қуда холаси»ни авраб, Робия янга ётган узоқ қариндошларининг манзилини билиб келди. Келин, чақалоқ учун сарпо-суруқ, мевачевалар тайёрланди. Эрта азонда Илҳом тугун-терсақларни кўтариб, пойтахтга борадиган автобустга чиқиб, жойлашди.

Робиянинг узоқ қариндошининг уйини топиб келганда, тунги соат тўққиздан ошган, йўлда овқатланишни кўнгли тусамаган Илҳомнинг очликдан силласи қуриб бормоқда эди.

Эшикни ўрта ёшдаги паст бўйли, тўлагина аёл очди.

Илҳом салом бериб, ўзини кимлигини таништирганда, аёл йўқотган одамани тошгандек қувониб, уни елкаларига қоқиб, кутиб олди ва ичкарига қараб:

– Асик (яъни Асадулла), бу ёққа чиқ, ким келганини кўр, – дея қичқирди. Ичкари уйдан бўйи ҳаддан ташқари узун, озгин, чумчуқбош, кўз ойнак таққан йигит чиқиб келди ва Илҳомга бошдан оёқ синчиклаб қаради.

– Асик, таниш, папаша, яъни янги туғилган ўғил боланинг отаси, Раечкани эри, – шанфиллади қувончи ичига сиғмаган аёл. – Мен айтдим Раечкага, у албатта, келади, дедим. У эса ишонмади. Хўш, нималар олиб келдингиз? – аёл кўз илғамас чаққонлик билан сумкаларни очиб, уларнинг ичидаги егуликларни дарҳол стол устига тера бошлади, – Ие, золотой, спиртной йўқ-ку? Чақалоқни қандай ювамиз? Ну, ладно, сиз Асикка пул беришг, нариги кварталдан топиб келади.

Илҳом беихтиёр чўнтагини кавлаб, бир тахлам беш юз сўмлик олди. Аёл уни чаққон тортиб олиб, Асикка узатди ва:

– Спиртное, колбаса капчёная, пишлоқ, напиккалар, – дея бидирлай кетди, – фанга олиш эсдан чиқмасин.

Орадан ярим соат ўтиб, зал аталмиш чоғроққина меҳмонхонада тўкин дастурхон тузалиб, пайдар-пай қадаҳ кўтарила бошланди. Бунга Сакинахоним ташаббускор, ўзи қадаҳларни тўлдириб, ўзи биринчи бўлиб қадаҳ кўтарарди.

Учинчи ё тўртинчи қадаҳдан кейин кўзи юмилиб кетаётган Асик ўз хонасига кириб кетди. Илҳом онаси тепги аёл билан улфатчилик қилиб, яна қанча ўтирди – эсида йўқ. Охири у аёлга «йўлда чарчаганини» айтиб, охириги қадаҳни кўтаришди. Аёл уни қўлтиғига кириб, суяб энг четдаги кичик хонага етаклаб олиб борди ва:

– Бу – Раечкани, демак, кичкинтойни, унинг адасининг ҳам хонаси. Бемалол дам олинг, – дея негадир Илҳомнинг чаккасидан бўса олиб хайрлашди ва гандираклаганича, ўз хонаси томон йўл олди.

«Топилдиқ»

Тонгданоқ эшик қўнғироғининг устма-уст жиринглаши Сакина хонимнинг уйқусини бузди. У «сут, қатиқ сотадиганлардир-да» дея бир оз индамай ётди. Қўнғироқ овози тинавермагач, ўрнидан туриб, пахмоқ сочларига қисқич қадади. Елкасига халатини, оёғига шиппагини илиб, эшик ёнига борди ва шарақ-шуруқ билан қўшалоқ қулфни, кейин эшикни очди. Қарши-сида ҳовлини супуриб юрадиган қўшни аёл – фаррош-ни кўриб, жаҳли чиққанини яширмасдан:

– Хўш, – деди энсаси қотиб. – Нима гап?

Фаррош аёл унинг афт-ангори, кайфиятига эътибор бермади ва: – Қўшни, уйингизда меҳмон борми? – деб сўради ҳовлиқиб.

– Қанақа меҳмон? – мезбоннинг энсаси қотди.

– Бир йигит...

– Ҳа, бор, анави хонада ухлаб ётибди, – аёлнинг қошлари баттарроқ чимирилди. – Уйғотайми? Сизга керакми?

– Йўқ, керак эмас. Фақат, бир қараб қўйинг. Пастда, буталар орасида бир йигит ётибди. Мабодо...

Уйқуси шу заҳоти очилган Сакина хоним шошилиб бориб, Илҳом ётган хонанинг эшигини очди: фикимланган чойшаб бир томонда, ёстиқ бир томонда. Ўрин бўш, дераза табақаси очиқ.

– Вой шўрим!

Аёл бошини чангаллаганча, стулга ўтириб қолди...

* * *

Илҳом кайфи тарақ ҳолда ечинмасдан ҳам ўринга ўзини ташлади. Оёқ-қўлини чўзиб, бирпас роҳатланиб ётган ҳам эдики, қаршисида бир мункиллаган кампир пайдо бўлди. У зўр бериб, узун, қинғир-қийшиқ бармоқларида қандайдир калитни айлантлар, айланиш тезлашгани сайин Илҳомнинг кўнгли айниб, безовта бўлар, кўнгил айниши, ўқчигиси келар эди.

– Эна, нега ундай қиляпсиз? – ғўлдирай бошлади Илҳом. – Ундай қилманг, менинг кўнглим айнияти, – у бир оз жим қолди, кейин: – Нима? Кимни айтяпсиз? Робияними? У менга текканда бокира эди. Аҳмоқ-да. Нима? Мен аҳмоқми? Мен сенга кўрсатиб қўяман ким аҳмоқлигини.

Илҳом кампирнинг қоқ суяк қўлидан, пахмоқ сочларидан ушлашга ҳаракат қилар, лекин у тутқич бермай калитни айлантиргани айлантирган эди.

Шу тариқа ярим кеча бўлди. Тонг оқара бошлади. Кампир билан олишувдан ҳарсиллаб қолган Илҳом охири ўзини тута олмади: ичдан куч билан чиқаётган нарсани қусиш учун ўзини ёруғ тушиб турган томонга урди. Бир марта куч билан ўқчиди, икки марта уч... ўқчиқ кучидан унинг оёқлари ердан узилиб, гавдаси дераза ромида тарозининг посангиси каби бир муддат чайқалиб турди, кейин... кейинги ўқчиқдан боши оғирлик қилдими пастга қараб, шувиллаб учиб кетди...

Илҳомнинг бешинчи қаватдан йиқилиб ўлганига оид жиноят иши билан унинг ҳамқишлоғи капитан Эломон Пўлатов шуғулланди. Робия уни кўриб, ўзини унинг қучоғига ташлашдан аранг тийиб, юзини ўғлининг йўргагига босганича, йиғлайверди. Эломон эса уни биринчи марта кўриб тургандек ғирт бегона нигоҳ, бегона овоз билан мурожаат қилди.

Суриштирув – тергов ишларидан маълум бўлишича, Илҳомнинг ўлими бахтсиз ҳодиса туфайли юз берган, бунда ҳеч кимнинг айби йўқ экан... Робиянинг хаёлида эса бу – тасодиф эмас, неча марта дунё юзини кўрмай, она қорнидаёқ ўлимга маҳкум қилинган болаларининг ўчи сифатида Аллоҳнинг Илҳомга берган жазоси эди...

МЕХР

КЎЗДА

Меҳр кўзда

...Тўй ярим кечагача давом этди. Кеч кузгача далада икки букилиб, меҳнат қилган қишлоқ аҳли ҳам тўй базмини, хурсандчиликни соғиниб қолган экан, шекилли, тўйга айтилган ҳам, айтилмаган ҳам келиб, етти ёшдан етмиш ёшгача дегандек, ёшу қари роса базм қилишди. Хуллас, Фозил аканинг ёлғиз ўғли Фотиҳжоннинг тўйи қишлоқ аҳлининг ёдидан узоқ йиллар чиқмайдиган бўлди. У яна шуниси билан эсда қолдики... базм тугаб, келинкуёв чимилдиққа кириши билан ички ишлар ходимлари келиб, куёвни чақиришди ва ўзлари билан олиб кетишди.

Кейинчалик маълум бўлишича, Фотиҳ – тиниб-тинчимас, текканга тегиб, тегмаганга кесак отиб юрадиган йигит, тўйдан икки-уч кун олдин туманда енгилтаклиги билан номи чиққан Оля исмли «қиз» билан ош-қатиқ бўлиб, «севишиб» қолган экан.

– Мана шу, шу ярамас менинг номусимга теккан, – бақириб кетди, икки-уч ходим қуршовида хонага олиб кирилган куёвлик либосидаги Фотиҳни кўрган Оля. Унинг афт-ангорига қараб бўлмас: оғзи-бурни қон, лаблари ёрилиб, қовоқлари шишган, калта сочлари пахмайиб, кийимлари ҳам бир аҳволда, у тинмай қарғаниб йиғлар эди.

– Ҳой куёв бола, нима ишлар қилиб юрибсиз? – рўпарадаги стулда ястаниб ўтирган бўлим бошлиғи, капитан Рустам Саидов олдидаги столни чертганича, атрофга алаңлаб, ранги ўчиб турган Фотиҳга савол берди.

– Ҳеч нарса...

– «Ҳеч нарса»си шу бўлса, бирор нарса қилганингизда нима бўларди? Бу қизни танияпсизми? – Фотиҳ «Ҳа» дегандай бош ирғади. – Хўш, қачондан бери танишсан?

– Уч ойдан бери.

– Уч ойдан бери танишиб, хуфиёна дон олишиб юрган қизингни шу аҳволга солишга қандай қўлинг борди?

– Мен ... Мен уни бундай қилганим йўқ, – Фотиҳ Оляга бир қараб қўйди.

– Уни охирги марта қачон кўргандинг?– Саидов яна бақириб гапира бошлаган Оляга «Жим, кейин сизга сўз бераман» – дея ўшқириб берди. Оля ғижим, кир рўмолчасини юзига босганича, пиқиллаб, жим бўлди.

– К-кеча, – капитаннинг муомаласидан қўрқиб кетган йигит каловланди. – Кеча пешин пайтида кўргандим.

– Қаерда кўргандинг? Нима қилдинг кўришгач?

– Канал ёқасида... тўқайда.. – йигит тутилиб, қўллари титрай бошлади.

– Ҳа, тўқайда тўйдан олдин маҳбубанг билан хайрлашув ташкил қилиб, а? – капитан истеҳзоли кулди. – Кейин буни «пуф сассиқ» қилиб, келинчакни ёнига жўнандингми?

Хуллас, шу куни Фотиҳ қамоққа олинди. Унинг «Мен Оляни бу даражага солганим йўқ» деб айбини тан олмаслиги, ота-онасининг ялиниб- ёлворишлари, маҳаллақўйнинг аралашуви ҳам иш бермади. Номусга тегиш жиноятини содир этишда айбланган Фотиҳ суд ҳукми билан саккиз йилга озодликдан маҳрум этилиб, жазо муддатини ўташи учун жанубий вилоятлардан бирига, қамоқхонага олиб кетилди.

Келинчак эса... чимилдиқ ичида ёлғиз қолган Оқила аввалига ҳеч нарсани тушунмади. Янгаси кириб «Куёв ҳали замон келиб қолади, сен хавотир олма» дея уни юпатиб, шу кеча, яна икки-уч кун Оқила билан бирга тунади.

Ўн саккизга тўлиб-тўлмаган қизларининг чимилдиқда ёлғиз қолиб кетгани, куёвининг қилмиши ҳақидаги гап-

сўзлардан адои тамом бўлган Оқиланинг ота-онаси, акалари уни қайтариб олиб кетиш ҳаракатига тушиб қолишди. Лекин тўйининг эртасигаёқ чимилдиқдан чиқиб, қайнота, қайноналарига таъзим билан салом берган, айниқса, ғамдан қорайиб, икки букилиб қолган қайнонаси Раҳима опанинг қўлидан ишини олиб, унга суянчиқ бўлишга уринган Оқила аввалига «Кеча тўйим бўлиб, бугун қайтиб борсам, маҳалла нима дейди? Эшитганларчи?» дея бу уйдан кетишни хоҳламади. Суд ўтиб, ҳали эр бўлишга ҳам улгурмаган йигит саккиз йилга кесилганини эшитгач, ғамдан йиқилиб, кўрпа-тўшак қилиб ётиб қолган қайнонасини ташлаб кетишдан бош тортди: Мен кетсам, касалманд қайнона-қайнотамга ким қарайди? – дея йиғлади у онасига. – Кетмайман, буларни ёлғиз ташлаб кетолмайман, онажон. Ростдан айбдорми, туҳмат биланми, тўйи куни қамалган ёлғиз ўғлининг доғида қайнона-қайнотам адо бўлишяпти. Мен ҳам кетиб қолсам, улар нима қилишади?

Куёв қамалиб кетса ҳам унинг уйдан кетишни хоҳламаётган, бир ёстиққа бош қўйишга улгурмаган бир бебош йигитнинг ота-онасига ўз ихтиёри билан хизматкор бўлишни ихтиёр этган жиянининг ақлсизлигидан фиғони кўкка ўрлаган аммаси – Ҳамида бир куни пешин чоғи дарвозани тарақлатиб, очиб ҳовлига бостириб кирди. Аммасининг важоҳатидан чўчиб кетган Оқила унинг баджаҳл, шаллақилигини билгани боис, салом беришни ҳам унутиб, қўлида супурги билан айвонга қочди.

– Ая, аяжон, – у паст овозда айвонда ётган қайнонасига мурожаат қилди – Мени бериб юборманг, кетмайман.

– Ҳой ким бор? – Ҳамида ҳовли бурчагида занжири-ни узар даражада акиллаётган итга парво қилмай, айвон томон юрди. – Оқила, кўзинг жойидами? Нима бало, эрингга қўшиб ақлингни ҳам йўқотдингми? Нега югуриб олдимга бориш ўрнига қочасан? Ё мен бўриману сени еб қўяманми? Қани ким бор уйда?

Аммасининг гапларидан хижолат бўлган Оқила довдираганча, унга пешвоз чиқди ва салом берди.

– Сен қиз ўлгурга бир бало бўлди, – яна бобиллади аммаси, – Келмайсанми, кўришмайсанми?

Оқила худди ёнига борса, аммаси шаппа қўлларидан ушлаб, судраб олиб кетадигандек, каловланганча жойида туриб қолди.

Келинининг аммаси келганини эшитиб, унинг шанғиллаб гапиришидан дили озор чеккан Раҳима она инграганча, аста бошини кўтариб, амаллаб ўтириб олди. Сирғалиб тушган рўмолини ҳолсиз қўллари билан сочлари оқарган бошига ўради ва:

– Чақиринг меҳмонни, чақиринг айвонга, – деди заиф овозда, – кўрпачаларни янгиланг.

Ҳамида шундоқ ҳам айвонга кириб келган ва оёқ кийимини ечмоқда эди.

– Келинг Ҳамидахон, келинг хуш келибсиз, – она ўрнидан турмоқчидай ҳаракат қилди.

– Ассалому алайкум, қуда пошша, қимирламанг, қимирламанг, – келиб энгашиб, унинг қоқ суяк елкаларига қўл ташлади амма. – Эсон-омонмисиз, тузалиб қолдингизми? Бу қанақа эркалик? Туянинг юки енгил бўлса, ётоқчил бўлади, деб а? – у гапира-гапира, яп-янги қизил духоба кўрпачага ўтирди. – Қани, қадам етди, бало етмасин, дардингизни Аллоҳ аритсин, омиц, Аллоҳу Акбар.

Фотиҳадан кейин ҳол-аҳвол сўрашиш асносида Оқила чаққон ҳаракатлар билан хонтахтага янги дастурхон ёзиб, унга ширинлик, мевалар ва патнисда нон келтириб, айвонга ёндош қурилган ошхонадан чой дамлаб чиқди.

– Келганингга энди икки ой бўлди-ю, уйни буткул ўзингники қилиб олибсан-да? – амма кесатиқ билан Оқилага юзланди. У атай «келин бўлганингга» демади, бу билан Оқила бу хонадонга келин эмаслигини писанда қилмоқда эди.

Оқила аммасининг гапни тушунмагандек, «Овқат сузиб келаман» дея ўрнидан турди. Ҳамида эса: – «Ўтир, овқат егани келганим йўқ» дея бир ўқрайиш билан уни жойига михлаб қўйди.

– Қиз боққан ота-оналарига раҳмат, – Раҳима ола беморларга хос ожиз, паст овозда гап қўшди. – Оқила-хон ҳақиқий оқила, исми жисмига мос қиз экан. Илоё умри узоқ, бахтли бўлсин.

– Энди, қуда хола, тарбия ҳақида ўзингиз гап очдингиз, – Ҳамида юзингда кўзинг борми демай ичида йиғиб келганларини сиртига чиқарди. – Тўғри, Оқила бебаҳо қиз. Лекин бахти бутун бўлмади. Сизлар ўғлингизга яхши тарбия берганингизда, бу ҳам мана шундай бахтиқаро бўлиб, чимилдиқда тирик бева бўлмасди. Ёлғиз ўғил, битта ўғил деб жа ўғилларингизни талтайтириб юборган экансизлар. Мана оқибати. Ҳали у ёқдан келадими, келмайдими? Шунинг учун Оқиланинг жавобини беринглар, умри ўтмасин. Олиб кетайлик. Тенгги чиқса, узатамиз.

Гап бошлаганидаёқ, қайнонаси беҳол ўрнига чўзилганини кўрган Оқила тезгина ўрнидан турди-ю, шиёладаги озгина илиқ чойга бир неча томчи дори томизиб, унинг бошини кўтарди ва: – Аяжон, мана бу дорини ичиб олинг, – дея унга ичирди. Кейин унинг юз-кўзларини ўриш ёнига тахлаб қўйилган юмшоқ сочиқ билан артиб, юпатди. «Аяжон, сиқилманг, аммам шунақа, оғзига келган гапни ўйламасдан гапираверади. Худо хоҳласа, тез орада ўғлингиз қайтиб келади. Сиз яхши бўлиб қоласиз. Мен ҳеч қасққа кетмайман. Бу даргоҳга «қайтиб кетаман» деб келмаганман. Менга ўғлингиздан бошқа ҳеч ким керак эмас. У кишини тўхмат билан қамашган.

Оқиланинг қайнонасини юпатиб, унинг елкалари, қоқ суяк бўлиб қолган қўлларини силаб, овутаётган гаплари ўзининг гапларига берилаётган жавоблигини сезиб турган Ҳамиданинг ғазабдан рангги кўкариб кетди.

– Ҳой қиз, сенда уят борми? – у вишиллагандек овозда Оқилага ўқрайди. – Бет борми сенда? Бир кеча бирга

бўлмаган йигитни эрим, унинг ота-онасини қайнона-қайнотам, деб, йўқ эрнинг уйида чўрилик қилиб юраверасанми? Ё кўчада қолганмисан? Энди эр олмайди, эр чиқмайди, деб қўрқясанми? Қўрқма, эрнинг зўрини тошиб қўйганман. Данғиллама уй-жойи, қўш-қўш машинаси, сандиқ тўла пули боридан. Тилингни тишлагин-да, нарсаларингни йиғиштир. Мен акаларингни чақираман. Шу бугуноқ олиб кетамиз.

Раҳима она унинг гапларини эшитган сайин бағри куяр, аламидан кўз ёшлари тинмас, лекин унга бир оғиз гап қайтармас, гап қайтаришга на кучи етар, на юзи чидарди. Унинг шу шаллақи, тили заҳар аёл олдида юзи шувут, боши эгик, тили қисқа эди. Уни ёлғиз ўғли, дилбанди не-не орзу-умидлар билан ўстирган, кўзининг оқуқароси, суянчиғи, эрка ўғли шу аҳволга солган эди.

– Амма, тилингни тийинг! – ошпоқ юзлари қирмизи тус олиб, шаҳло кўзлари япада каттариб кетган Оқила паст, лекин қатъий оҳангда деди. – Тилингни тийинг, амма! Аммамсиз, ҳурмат қиламан, лекин бу сизга менинг тақдиримга аралашинингизга, уни хоҳлаган томонга ўзгартиринингизга ҳаққингиз бор, дегани эмас. Мен бу уйга ёр-ёр билан кириб келганман, келин сифатида эримнинг ота-онасига бир қизи каби хизмат қиламан ва туҳмат билан қамалган эримни кутаман. Менга эр топиб, овора бўлманг, яхшиси, ўша эрга қизингиз Наимани беринг. Ахир у эридан ажраб қайтиб келган-ку. Кейин мен бу ердан кетмайман. Яна бир нарса деб қайнонамнинг дилини оғритсангиз – ўзим сизни кўчага чиқариб қўяман. Кетинг!

– Вой, тавба, тавба, – амма ўрнидан турди, – яхшиликни билмаган ит, ўлиб кет-э. Шу уйда чириб кет, кунинг қайнонангни тувагини тозалашга қолсин, ўл-а, аҳмоқ.

– Кетинг дедим!..

Аллақачон оёғига туфлисини кийиб олган амма яна нималардир деб шанғиллаганча, эшикни қарсиллатиб

ёлиб, чиқиб кетди. Унинг орқасидан бориб дарвозани ичидан занжирлаган Оқила кўз ёшларини тия олмай, девор ёнидаги бир туп ўрикнинг папасига ўтиб, хўнграб юборди. Ахир унинг айби нима? Ота-оналари «мана шу йиғитга узатамиз, ёлғиз фарзанд экан. Кенг уйнинг келини бўлиб юрасан, йиғит шўхроқ, эркароқ ўсгани билан ота-онаси мўмин-қобил одамлар экан,» – дея Фотиҳдан учинчи марта келган совчиларга розилик беришди. Ахир ҳеч ким тақдирини нима бўлишини олдиндан била олмайди-ку? Ота-онаси куёвни сўраб, суриштирмаганликлари боис унга қаттиқ-қурум гапира олмаяпти, лекин аммасини нима жин урди? Унинг шаддод, бетгачопарлигини билар эди, аммо бемор онанинг юзи-кўзи демасдан, гапирган гапларини... Ўзи азалдан шу аммасини суймас эди, энди умуман юзига қарамайди. Ўзим ҳам, ўйламай-нетмай, «эрим» дедим-а. Оқиланинг юзидан олов чиқиб кетгандай бўлди. – Мана энди, аммажонимга гап топилди. Энди у қишлоқда оёғи билан эмас, тили билан юради. Мени шаънимга мағзава ағдаради. У муздек сувда юз-кўзини ювиб, артиниб рўмолини тузатди ва аста айвонга чиқди.

– Аяжон, иссиқ чой қуйиб берай, – у ҳеч нарса бўлмагандек, бахмал ёпқич тагидаги чойнакдан чиройли пиёлага чой қуйди ва қайнонасининг ёнига бориб, тиз чўкди. – Мана, иссиқина ичиб олинг. Кейин хўрда пишириб бераман.

У хушмуомалалик билан унинг кўнглини кўтариб, аммасининг қилмишидан оғриган дилига малҳам бўлмоқчи, «Қўяверинг парво қилманг, аммам ўзи шунақа оғзи ботир», демоқчи эди. Кўз ёшлари яноқларини юваётган қайнона келинининг мақсадини тушунди ва йиғлаб туриб, жилмайди.

– Бечорани хафа қилдингиз, – деди у Оқиланинг тутган чойидан икки-уч хўплаб, ўзини босиб олгач, – бир жиҳатдан унинг гапи ҳам тўғри-да, номингиз келин бўлгани билан, ўзингиз бокира қизсиз, – унинг юзларини яна кўз ёшлари юва бошлади. – Ўғлим тушмагур, – у оғир

тин олди, – бир йил, икки йилда келса ҳам, кутсангиз бўлар эди. Бир мегажиннинг қилган туҳмати билан боламнинг саккиз йиллик йигит умри панжара ортида ўтадиган бўлди. Лекин сиз, – хола рўмолчасини кўзларига босиб, ҳўнграб юборди. Оқила шошилиб бир ҳўпламгина илиқ чойга кичик шишачадан бир неча томчи дори томизиб, унинг оғзига тутди. У дорини ичиб, бир оз ўзини босиб олди ва галида давом этди, – болам, сизнинг умрингиз беҳуда ўтмасин, дейман. Қайнотангиз ҳам шу фикрда. Майли, биз розимиз, уйингизга қайтиб, турмушга чиқинг, оилали, фарзандли бўлинг. Нодон ўғлимизни деб ёш умрингиз ўтмасин. Она яна йиғлай бошлади. Ахир, бу қизни не-не орзу-умидлар билан келин қилган эди. Бир йил ўтиб, набирали бўламиз, ёлғизим ўзидан кўшайиб, унинг фарзандлари биз, чолу кампирга эрмак, кейинчалик суянч бўлади. Оқила қизим бизга келин эмас, қиз бўлиб, кенг ҳовлини тўлдириб, яйраб-яшнаб юради, деб орзу қилмаганмиди? Орзулари бир кечада сароб бўлди. Кўзининг оқу қароси бўлган ёлғизининг кўнглига қараб, у нима деса «хўп» дейишибди-ю, унинг издан чиқиб, суюқоёқ аёлга илакишиб юрганини пайқашмабди-я. Мана, оқибатда... Онанинг чап кўкси қаттиқ санчди. У бирдан букчайди-ю, ён томонга оғиб, ётиб қолди...

* * *

Раҳима она кўзини очганда, касалхонада ётарди. У бу ерга қачон, ким олиб келганини билмай, атрофга жавдираб боқди.

– Аяжон тузукмисиз? – унинг кўзларини очиб, атрофга разм солаётганини кўрган Оқила мулойимлик билан томирлари бўртиб чиққан озғин қўлларини ушлаб, силай бошлади. – Қўрқитиб юбордингиз-ку?

– Қаердаман? – хола паст овозда сўради.

– Касалхонадамиз. Ўша куни тўсатдан юрагингиз ёмон бўлиб, ҳаммамизни қўрқитдингиз. «Тез ёрдам» чақирдик, бу ёққа олиб келишди.

Эшик очилиб томчи дори тараддудидаги ҳамшира аёл кирди. У қўлидагиларни каравот ёнига қўйди-ю:

– Холажон, яхши бўлиб қолдингизми? – дея бемордан ҳол сўради, – Тузалиб қолинг, илоё. Шундай ақлли, меҳрибон, чиройли қизингиз бор экан, касал бўлишга ҳаққингиз йўқ. Уни тўйини кўрасиз, набиралар ичида ўралашиб қоласиз ҳали...

– Худо хоҳласа, – шивирлади хола. Унинг кўзларидан ёш оқа бошлади.

– Ие, нега йиғлайсиз, йиғламанг, сизга сиқилиш, йиғлаш сира мумкин эмас. Ҳозир шифокорни чақириб келаман, у ҳам сизни ҳушингизга келганингизни кўриб, қувонсин. Кейин томчи дори қўйиб қўяман, опа.

Ҳамшира хонадан чиқди. Раҳима опа қўлларини ўзининг майин қўллари билан силаб-сийпаётган Оқилага қаради. Унинг ҳам ранглари синиқиб, анча озибди. Бояқишга ҳам осонмас. Чамаси, у касалхонадагиларга «қизиман» дебди, шекилли. Умри узоқ, бахтли бўлсин.

Хонага бирин-кетин ҳамшира билан шифокор кириб келишди. Шифокор йигит Раҳима опанинг юрак фаолиятини, қон босимини текшириб кўрди. Ҳамширага бир қанча топшириқлар бергач: – холажон, яшаш курашлардан иборатлигини яхши биласиз, – деди салмоқлаб. – Мен сизга йўл-йўриқ кўрсатишга ёшлик қиламан, лекин шифокор сифатида айтаманки, бўларбўлмасга ўзингизни уринтираверманг, юракни чарчатиб қўясиз. Ҳаётда одамнинг бошига нималар тушмайди. Инсон Аллоҳнинг синовларига дош бера олиши, шукр қилиб яшаши лозим. Худо хоҳласа, ҳали бу дардларни енгиб, кўрмагандек бўлиб кетасиз. Бунинг учун фақат шифокор эмас, сиз ҳам ҳаракат қилишингиз лозим. Ўшанда касаллик тез чекинади. Кўп гапирмасдан, тинч ётинг.

Хола синиқ жилмайиб, «ҳа» дегандек хиёл бош қимирлатди. Шифокор чиқиб кетгач, ҳамшира ҳам ўз ишини бажарди ва Оқилага:

– Мен хабар олиб тураман, лекин зарур бўлсам, чақирасиз. Бошқа беморларга қарашим керак. Хола, оёғингизни узатиб, дам олиб ётинг, Худо хоҳласа тузалиб кетасиз – дея палатадан чиқди.

– Оқила, болам, бу ерга қачон келдик? – она каравотнинг бир четига ўтириб олиб, унинг оёқларини секин-секин босаётган қиздан сўради.

– Бугун учинчи кун, – қиз узун, қалин киприкларини пирпиратиб, жавоб берди. – Сиз тинч ётинг, ая шифокор айтди-ку, «кўп гапирманг» деб.

– Отангиз...

– Отам яхшилар. Бир соатча олдин келган эдилар, бояги дўхтир қанақадир дорини, топиб келинг деганига, ўшани қидириб кетдилар. Ҳар куни уч-тўрт марталаб келиб, шу ерда ўтирадилар. Кеча «Сиз уйга бориб келинг, мен шу ерда бўламан» дегандилар, бориб, уй-ҳовлини йиғиштириб, мол-қўйларга қарадим, товуххонани тозалаб, уларнинг тухумларини йиғиб, уйга олиб кириб қўйдим, дон, сув бердим, – болаларча соддалик билан кулиб, аслида эса холанинг кайфиятини кўтариш учун гапирарди, Оқила. – Ўзиям, ўттизта тухум йиғилибди. Ҳанифа хола тухум сўраб чиққан экан, беш донасини бериб, пулини олмадим. Аямни дуо қилинг, тезроқ тузалиб қолсинлар, дедим. Роса дуо қилдилар.

– Фотиҳжондан хат келмабдими? – хола юқоридаги гапларга жавоб бермай, умид билан сўради.

Оқиланинг оппоқ, сўлғин юзларига дув қизиллик югурди.

– Келибди, – негадир унинг кайфияти ўзгарди. – Хат келибди.

– Қани? – холага гўё ғойибдан куч-қувват, ғайрат ато бўлди. – Қани хат? Нима депти?

Қиз хола ётган каравотнинг оёқ томонига илиб қўйилган жажжигина, қора рангли сумкачасини очиб, конверт олди ва қайнонасининг титроқ қўлларига берди. Она гўё боласининг ўзи келганидек, мана шу бир парча

қоғозни аввал бағрига босди, кейин кўзларига суртиб қайта-қайта ўнди.

– Аяжон, қимирламанг, билагингиздан нина чиқиб кетади, – Оқила қайнонасининг нина санчилган қўлидан маҳкам ушлади. Шундагина онанинг ҳуши ўзига келди. Ва: – Мана, ўқинг, ўқинг – дея кўз ёши аралаш жилмайиб, хатни қизга узатди.

Оқила хатни авайлаб очди. Уни олган заҳоти қайта-қайта ўқиб, ҳатто ёдлаб олган бўлса ҳам, яна она эшитадиган овозда, аста ўқий бошлади:

«Ассалому алайкум онажоним, дадажон!» – хола «Ваалайкум ассалом, болажоним» – деди беихтиёр. Оқила унга бир қараб олиб, давом этди: – *Сог-саломат юрибсизларми? Оқила, қариндош, қўни-қўшилар – ҳам-малари согми?*

Онажон, дадажон, мен нобакор ўглингизни кечиринг. Йигит-қизинг умрида бир марта бўладиган шундай таптанали, унутилмас кунда мен туфайли эл олдида бошингиз эгилди, уят-номусга қолдингизлар. Лекин Худони тилимга олиб айтаманки, у ифлос аёлни мен бу аҳволга солганим йўқ. Тўғри, мен у билан бир-икки гаплашганман, тап оламан, лекин ўша охирги кўришганимизда, у мени ўша жойга чақиртирди яна битта хуштори орқали. «Муҳим гап бор» деган экан, мен аҳмоқ «Нима гап экан» деб бордим. Вино, колбаса. пон олиб борган экан, «Уйланаётган экансан юваниз», деди. Мен ичмадим. Нима гапинг бор, айт, дедим. У винони кўтариб ичиб, колбасани еб ўтириб: – Мендан ҳеч ким осонликча қутулган эмас, сен ҳам қутулолмайсан, – деди. Нима қилмоқчисан, десам, ё менга фалон минг сўм топиб берасан ёки мен сени қамоқда чиритаман, деди. Мен, – Аҳмоқ экансан буича пулни қаердан оламан», деган эдим, у қаердан олишинг мени қизиқтирмайди, топасан. Топиб бермасанг – тўйинг азага айланади,– дея нўписа қилди. Мен

«бор-э» дедим-да, кетиб қолдим. Бўлган воқеа шу. Унинг бунчалик насткашлик билан мени шу аҳволга солишини, тухматнинг кучи шунчалик қудратли бўлишини билмабман. Бу ерга келгач ҳам ишимни яна қайта кўриб чиқишини сўраб, юқори идораларга ариза ёздим. Ишим қайта кўрилса, ҳақиқат қарор топиб, қайтиб борсам, деган умид билан яшайман, онажон. Соғлигим яхши. Бу ернинг шароити ҳам ёмон эмас. Ҳунар ўрганяйман. Мендан хавотир олманглар. Салом билан сизларни соғинган ўглингиз Фотиҳ.»

19 март, 19... йил

Оқила хатни ўқиб бўлиб, Раҳима опага қаради. Унинг ёришган юзларини кўз ёшлари юваётган бўлса-да, ёниб-ўртаниб ётган қалби бир оз таскин топгани сезилиб турарди. У мактуб якунига етганини сезгач, «шукр» – деди қайта-қайта. – Болам соғ-омон юрган экан. Тухматчиларга ҳам Аллоҳнинг атагани бордир. Улар ҳам вақти келиб, жазосини олар...

Ҳамшира кириб, «Яхши ётибсизми хола? Яна нега йиғладингиз?» – дея кўнгил сўраганича, унинг билагига санчиб қўйилган нинани авайлаб, суғуриб олди ва: – Мана, сиз юрагингизга қувват бўладиган энг яхши дориларни олдингиз, энди кайфиятингизни чоғ қилиб ётинг, – дея нарсаларини кўтариб, чиқиб кетди.

Раҳима опа Оқилага қаради. Унинг хаёлига «Ўғлим нима учун келинимга атаб бир оғиз сўз айтмабди-я» деган фикр келганди.

– Менга алоҳида мактуб ёзибдилар, – деди юзлари алвон тус олган келин қайнонасининг кўз қарашларидан нима демоқчи эканлигини англаб, ийманибгина. – Ишим қайта кўрилиб, оқланишимга ипонаман, дебдилар. Худо хоҳласа, келиб қоладилар.

– Айтганингиз келсин, қизим, – аёл худди эрта-индин ўғли эшикдан кириб келадигандек қувонди. – Бу ерда ётавермай, тезроқ уйга борайлик, бўлмаса.

— Яхшилаб тузалиб олинг, ая, — Оқила кулди, лекин ҳали ўғлингизнинг хати қачон айтилган идорага етиб бориб, қачон қайта кўрилади-ю, қачон у киши оқланиб, жавоб тегади, деган гап кўнглидан ўтди, лекин, — Худо хоҳласа, мана, ўғлингиз жим ўтирмай, ҳаракат қилаётган эканлар. Ҳақиқат албатта бир куни юзага чиқади, у киши ёруғ юз билан қайтиб келадилар. Ўшанда тилига зўр берганлар уялиб қолишади.

— Илоҳо, айтганингиз келсин! Худойим қасд қилганларни паст қилиб, болагинамни фалокатини аритсину, сизлар ҳам одамларга ўхшаб, тинч, ташвишсиз яшаб, серфарзанд, сердавлат бўлинглар, омин!

Онаизор ётган жойида нимжон қўлларини фотиҳага очди. Шу кунёқ эридан дафтар, ручка олиб келишини илтимос қилди. Ўзи Оқилага сўзма-сўз айтиб туриб, ўғлига жавоб хати ёздирди. Бу хатда онанинг фарзанд доғида куяётган юрак тафти, чеккан изтироб, аламларининг учқунлари сал-сал сезилиб қолса-да, у асосан соғинч сўзлари, панд-насиҳатлардан, ёрқин келажакка умид ва ишончдан иборат эди.

Кечагина фарзанди туфайли қалби қонга тўлиб, тўшакка миҳланган она ундан биргина мужда келиши билан гўё қайта тирилди, ҳаётга қайтди. Яшашга ишонч пайдо бўлди. Унинг кун эмас, соат сайин тетиклашиб бораётгани муолажаларининг, тўғри даволаётгани шарофати деб билган шифокор ҳам хурсанд.

Шу тариқа касалхонада уч кун ҳушсиз ётган Раҳима опа ўзига келгач, бир ҳафтадаёқ оёққа турди ва «уйимга кетаман, жавоб беринг» деб қисталанг қилавериб, охири шифокорлардан жавоб олди. Кечагина бир неча ой олдин ўғли қамалиб, кўнглида яшаш иштиёқи сўнган холанинг юрагида яна умид куртаклари пайдо бўлди. У яна аввалги серғайрат, хушчақчақ ва меҳнаткаш Раҳима опага айлана бошлади. Қўйларидан семизроқларини эри орқали бозорга чиқариб, пулига қишнинг ёғин-сочинида девор-у, айвонининг у ёқ-бу ёғида пайдо бўлган

рахналарни тузатишни илтимос қилди, уйни, деворларни оппоқ қилиб оқлаттирди. Эрига айтиб, ҳовлига мардикор солди: икки йигит уч кундаёқ қаровсиз қолган ўн соғихча ерни ағдариб, жўяк олишди. Хола илтимоси билан помидор, булғори, бақлажон каби турли хил экинларни экиб беришди. Яна бодом, гилос каби мевали дарахтлар кўчатлари ҳам экилди. Камига Оқила ошкўклару, гул, райҳон уруғларини сепаб, ҳовлини яшнатиб юборди. Раҳима опа сут, қатиқ сотиб йиғиб юрган пулларини эрига бериб, кичкинагина бўлса ҳам новвосча олишди – боқиб, ўғлим келганида сўйдириб, қайтадан тўй қилиб берамиз, дея ният қилди у. Маҳаллада ҳам «Фотиҳнинг иши қайта кўрилармиш, тез орада қайтиб келаркан» деган гап тарқалди. Оқила ҳақида ҳар хил ғийбат тарқатганлар писиб қолишди. Унинг ота-онаси, ака-опалари ҳам «Яхшиям Оқилани зўрлаб бўлса-да, қайтариб олиб келмабмиз, нақ уятга қоларканмиз» дейишганмиш.

Ана шундай яхши ниятлар, ёруғ орзу-умидлар билан кунлар ўтаверди. Ҳар ойда Фотиҳдан ишонч тўла битта хат борарди. Буёқдан эса унга умид, далда билан жавоб хати келарди. Орада Фотиҳ «Дада, иложи бўлса, келинг, икки кунлик учрашув беришаркан» деб хабар қилиб қолди.

– Онаси, иккаламиз борайлик десам, келин хафа бўлармикан, дейман – Фозил ака хотинига ётиғи билан тушунтирди, – уни ҳам олиб кетсам у ёқда шароит қандайлигини билмасак, қиз бола нарса, унинг устига ўғлинг ҳам «ота келинг» деб турибди, шунга нима дейсан?

Онанинг юраги потирлаб, қаноти бўлса, ўғли томон учиб борадиган шаҳди бору, лекин иложи қанча?

Дарвоқе, Оқилани «келиним» дейишга тили бормайди. У остонасига қадам қўйган онда «келин эмас, қизимиз», – дея пешонасидан ўпиб кутиб олган. Шунгами ё биринчи кечадаёқ ёлғиз қолиб кетганигами, ё бир қиздан аъло даражада уй-рўзғор ишларини қилиб, чол- кампирни ўз ота-онасидек парваришлаганими, уни

«қизим» – деб ўрганиб қолган тили «келин» сўзини айта олмади.

– Ё Оқилани ота-онасиникига ташлаб кетаверами-ми? – Фозил ака хотинининг хаёл суриб қолганини ўзича тушуниб, сўради, – Бориб келгуни-ми-чи ўша ерда яшаб турар?

– Йўқ, – Раҳима опа сапчиб кетди. – Йўқ у ерда қолдирмаймиз.

– Нега? Ўз уйи, ота-онаси...

– Шундайку-я... – хола иккиланди, – кейин... қайтармай қўйишлари мумкин-да. – У ўз фикрларидан хижолат бўлгандай, қўшиб қўйди. – Улар шундоқ ҳам қиз шўрликни олиб кетишни йўлини қила олишмаяпти. Шунинг учун Оқила бечора уйга боришга безиллайди, доим «Сиз борсангиз, бораман» дейди. – Она оғир хўрсинди. – Майли, отаси, ўзингиз бориб келаверинг. Балки яна учрашув берилгунича, боламнинг ўзи эшикдан кириб келар.

– Илоҳо, омин! – ота юзига фотиҳа тортди. – Гапингга фаришталар «Омин» десин!

– Бир ўзингиз борасизми? – холани яна ташвиш босди. – Узоқ йўл, бирорга шерик бўлмаса, қийналиб қоласиз, – хола «Қон босимингиз баланд» дейишдан тилини тийди.

– Йўқ, ўзим бормайман. Ўртоғим Шермуҳаммадга айтаман, йўқ демайди.

– Ишли одам...

– У ҳар қандай ишдан дўстликни устун қўядиган мардинсон.

Хуллас, орадан икки кун ўтиб, тугун-терсақларини кўтариб олган икки ўртоқ поездда йўлга чиқишди. Уйга, икки аёл қўрқмасин деб, Фозил аканинг синглиси Саломатхон учта қизи билан келиб, яшаб турадиган бўлди.

* * *

Икки ўртоқ кечки соат олти яримда поездга чиққанларича, икки сутка йўл юрдилар.

– Бу ёғига автобусда борар эканмиз, – деди Фозил отадим, шовқин-суронли поездда ухлай олмаганидан чарчаб, тинкаси қуриган, кўзлари киртайиб, соқол-мўйлови тиканак бўлиб кетган дўстига хижолатлик билан боқиб:

– Майли, автобус бўлса – автобус-да, –Шермухаммад ота ўзини тетик кўрсатишга уринди, – лекин, дўстим аввал бирорта сартарошхонани қидириб топиб, соқол-мўйловларни олдирайлик, – у гапини ҳазилга бурди. – Аҳволимизни кўриб, Фотиҳбек чўчиб кетмасин.

Улар сўраб-суриштириб, вокзалдан сал нарироқдаги сартарошхонага боришди. Чаққон сартарош йигит бир соатча вақт ичида дўстларнинг нафақат соқол-мўйловларини, бошларини ҳам ювиб, сочларини қиртишлаб, хушбўй атирларни сепиб, ўз ибораси билан айтганда, «арчилган тухумдай» қилиб қўйди.

– Энди, отахонлар, бир баҳонаи сабаб билан юртимизга келиб қолибсизлар, – хушмуомалалик билан такаллуф қилди йигит. – Мана, йигитлардек бўлиб олдингизлар. Энди ҳов анави, – у олд томонига мажнунтоллар экилган, пишиқ ғиштдан гумбазли қилиб қурилган бинони кўрсатди, – жойда донғи кетган чўзма лағмон пиширишади. Бир косадан мазза қилиб ичиб олсаларинг, кечгача қоринни тўқ тутади. Автобус ҳар бир соатда бўлади, улгурасизлар.

Икки дўст йигитнинг қўлига хизмат ҳақини бериб, раҳмат айта-айта кўрсатилган гумбазли бинонинг олд айвонига бориб, гулдор дастурхон, икки четига кўрпача ёзилган анвойи сўрилардан бирига ўтирдилар. Сочларини ёйиб ўтирган келинчакдек мажнунтолларнинг ям-яшил, узун новдаларини томоша қила бошладилар.

– Ассалому алайкум, меҳмонлар, хуш келибсизлар! – уларнинг қаршисида оқ яктакли, қора шим, оёғига этик кийиб олган, елкасига сочиқ ташлаган йигит пайдо бўлганда, икки ўртоқ қатор илинган тўрқовоқларда басма-бас сайраётган беданаларнинг хонишига маҳлиё бўлиб ўтиришарди.

Йигит алик олган меҳмонлар билан қўл бериб, қадрдонлардек, қуюқ сўрашди ва: – Нима олиб келай? – деди тавозе билан таъзим қилиб.

– Сартарош йигит чўзма лағмоннинг таърифини келтирди, – жилмайди Шермуҳаммад ота.

– Хўп бўлмаса, чўзма лағмон, нон, кўк чой..?

Йигит тасдиқ ишорасидан кейин бир неча дақиқадаёқ гулдор патнис кўтариб келди. Ундаги иккита катта косадаги буғи чиқиб турган, сергўшт, қип-қизил лағмонларни меҳмонлар олдига қўйиб, тўртта нон, ликопчаларга новвот ва қора майиз, гулдор хум чойнакда чой ва учта чиройли чиройли пиёлалари бўлган патнисни дастурхонга қўйди. Нонлардан бирини синдиргач, чойни қайтариб, бир оз тиндирди. Сўнг пиёлаларга қўйди ва уни бирма-бир меҳмонларга узатди:

– Қани марҳамат, ёқимли иштаҳа, зарурат бўлса чақирарсизлар, исмим – Норбой, – дея манзират қилиб, ўз иши билан кетди.

– «Юрган – дарё, ўтирган – бўйра» деганларидек, имкони бўлса, юрт кезиб турган ҳам яхши, – дея дўстига қаради Шермуҳаммад ота, – Бу жойларни сўлимлигини қара. Йўлдаги қумли чўллардан кейин мана шундай гўзал жойлар бор, деса, агар ўз кўзим билан кўрмасам, ишонмас эдим. Одамнинг қўли гул-да, меҳнат билан нималарга эришмайди. Лекин, лағмонни ҳам бошлашибди.

Улар иштаҳа билан овқатланишиб, мириқиб чойхўрлик қилиб, бир оз дам олишгач, хушмуомала йигитни чақириб, ҳисоб-китоб қилишди ва унга борар манзилларини айтиб, узоқ-яқинлигини сўрашди.

– Ҳов, ана қизил рангли автобус, келганига ўн беш йигирма дақиқа бўлди. Ўша, сизлар борадиган жойга қатнайди. Чамаси, яна ўн беш дақиқалар туради, – жавоб бериш асносида йигит дастурхондаги нонларни олиб, Фозил аканинг ҳай-ҳайига қарамай, сумкасига солди. – Ота, нон инсонга ҳамроҳ бўлади, дейишади, насибаларинг қолиб кетмасин. Ўша автобус икки соатда манзи-

лингизга элтиб қўяди. Қайтишда ҳам ўшанда қайтасизлар, албатта, меҳмон бўлиб, кейин кетасизлар.

Улар йигит билан қадрдонлардек хайрлашиб, у кўрсатган қизил «Икарусь» томон йўл олдилар.

* * *

Ўғли билан учрашиб, қайтгандан кейин Фозил ота анча чўкиб қолди. У нималарнидир ўйлагани-ўйлаган, баъзан Раҳима опанинг сўзини ҳам эшитмай, эшитса ҳам, англамай қолиб, уни ҳам хавотирга солар, ўзи эса хижолат, бўлиб қоларди.

– Отаси, нима гап бўлган бўлса, нимани кўрган бўлсангиз – очигини айтинг, – тиқилинч қилди, унинг навбатдаги паришонхотирлигидан хавотир олган хотини бир куни. – Юрагимни қон қилиб юбордингиз, нима гап ўзи?

– Жа, бўлар-бўлмасга инжиқлик қилаверсан, – ота яна аёлига таскин берди, – айтдим-ку, ўғлинг соғ-саломат юрибди, тўқувчилик касбини ўрганияптийкан, қамоқхона бошлиғи ҳам мақтади, деб. Ҳақиқатан ҳам юқорига ариза ёзибди. Иши қайта кўрилар экан. Анави, ўғлингни бошига шу балоларни солган алвасти ҳам ўғлингга хат ёзиб, кечирим сўрабди. «Биз Малик иккимиз сени шу йўл билан қўрқитиб, пул олмоқчи эдик, сен эса қилмаган ишингни «қилдим» деб бўйнингга олиб ўтирибсан. Қанчалик тубан, енгил оёқ бўлмайин, менда ҳам одамгарчилик бор, мени кечир» деб ёзибди. Бошлиғи «Ўзинг тиниб-тинчимас, ўтганнинг ўроғини оладиган бўлсанг ҳам, бунақа пайтда аммамнинг бузоғига ўхшаб, шалпайиб қолавераркансан, жон-жаҳдинг билан ўзингни ҳимоя қилиб, ҳақлигингни исботлаб бермайсанми?» депти. Ўғлинг «ўша аёлни афти-ангорини кўриб, қўрқиб кетдим-да», – дейди холос.

– Унда, яна нимадан диққат бўлиб юрибсиз? – деди она. – Ахир, кўриб-сезиб юрибман-ку аҳволингизни?

– Нимага диққат бўлмайин, ўзинг айт? Тилаб-тилаб топган фарзандимизнинг ҳалол-ҳаромни билмаслиги уни

мана шу аҳволга солди. У тенгилар икки-учтадан фарзандли бўлди. Унинг эса «у қиз – унақа, бу қиз – бунақа» деб уйланмайин ортга сурди ўша касофатлар билан топишиб олиб. Мана оқибат...

Она узун енгини кўзига босганича, тандирхона томонга ўтиб кетди. Ошхона деразасидан уларнинг гапларини эшитиб турган Оқила ҳам ўзини деразадан нари олиб, кўз ёшларига эрк берди. Фақат отагина дардини сиртига чиқара олмасдан, юраги қонга тўлганча, ҳеч ким эшитмаса ҳам «бир айланиб келай» дея кўчага йўл олди.

«Хўп, сенлар-ку, аламингни йиғидан оласанлар, йиғлаб кўнглингни бўшатасанлар», – ўнг қўли билан чап кўксини силади, у кимсасиз кўчага чиққач. – Мен-чи, мен нима қилай? Дардимни кимга айтиб, кимдан далда кутай? Ахир бошлиқнинг ўзи айтди-ку ўғлингиз Жиноят кодексининг оғир моддаси билан қамалган, деб, бу модда билан қамалганларни маҳкумлар кечиринмас экан. Қандай қилиб бўлмасин, унинг таъзирини бериб қўйишга уринар эканлар. Кейин уни энг тубан, паст кимса санаб, энг оғир, ифлос юмушларни қилишга мажбурлар эканлар, у билан ҳеч ким дўст бўлмас, қўл бериб сўрашмас экан. Янаям, ўғлингиз бақувват йигит экан, – деди бошлиқ. – Ёмон ниятда бўлганларнинг уч-тўрттасини оғзи-бурни қон бўлди. Биз уни жазоласак ҳам, «ўшанда аҳмоқ эканман, ўша ифлос нима деса «ҳа» деб тураверибман. Энди кўзим очилди, ўлсам-ўламан, лекин мени таҳқирлашларига йўл қўймайман» деди. Айниқса, анави суюқ оёқдан хат келгандан кейин ўғлингиз туҳмат билан қамалганига ишондик. Ишини қайта кўриб чиқилишига ҳам ўзим ариза ёздириб, жўнатдим. Лекин, чатоқ томони ўғлингиз жуда жиззаки, арзимаган нарсага ҳам муштлашиб кетади. Мана шу қилиғидан қўрқаман» – деди. Ўзи ҳам озиб-тўзиб кетган ўғлини аввалига танимади. Танигач, қучоқлашганича, иккови ҳам ҳўнграб йиғлашди. Яхши ҳам ўртоғи Шермуҳаммад бор экан,

ҳазил-ҳузил билан уларни юпатди... Бошлиқнинг «қўрқаман» деган сўзи отанинг миясига жойлашиб қолган. Бошлиғи ўғлининг феъл-атворидан қўрқиб, чўчиб тураркан, у нима қилсин энди. Хаёлида ўғлига бирор кор-қол бўладиганга ўхшайверади. Кундузи у-бу билан андормоп бўлиб, бир оз овунгандек, унутгандек бўлади, кечаси ёмон ўй-хаёллар тинчлик бермайди. Энди кўзи илинса, қўрқинчли, алғов-далғов тушлар кўриб, сапчиб кетади. Бунинг устига ранги самондек сарғайиб кетган Оқилага ҳар кўзи тушганда, юраги эзилади. Нобакор ўғли туфайли унинг ҳам ёш умри хазон бўлаяпти, ахир. Кампири иккиси ёнига ўтқазиб олиб, бир эмас, бир неча марта панд-насиҳат қилишиб, «энди уйингга қайт» деган мазмунда гапиришди – кетмади. «Бор, йиғиштирингинда, уйингга кет» дейишга тиллари бормайди, у, ахир қизларидек бўлиб қолган. Онаси-ю, опа-акалари, амма-холалари ҳам «олиб кетамиз» дея неча марта келди. Қиз ҳам ўғлидан баттар қайсар экан, «кетмайман бу гапни гапириб овора бўлманглар» дея уларнинг оғзини ёпади. Бу қизни ҳам орияти жуда кучли экан-э. Орият туфайли йўқ эрнинг ўтидан кириб, кулидан чиқиб юрибди-да.

Отани ана шундай хаёллар эзди. Ўғлидан ойда бир марта келадиган хатни кўзи тўрт бўлиб кутади. Азбаройи, азоб ўтида қолганидан ногиронлик пенсиясига чиқариб юборган ишхонасига қайтиб борди.

– Мени қоровулликка бўлса ҳам ишга қайтаринглар, деб ялинди у собиқ бошлиғига. – Уйда ўтириш аёлларнинг иши экан, сиқилиб кетдим.

– Ана холос, – бошлиқ кулди. – Ишлаб турганингизда томорқам экувсиз қолди, мол-қўйларим оч қолди, дер эдингиз, энди эса, ҳа?

– Томорқа-ю мол-қўйга қараш вақтинча иш экан, бажариб қўйиб, кейин нима иш қилиши билмайсан.

– Ака, сизни қоровулликка эмас, ўз жойингизга – бухгалтерияга оламиз. Фақат узр, бош ҳисобчи эмас, оддий бухгалтер бўласиз.

– Майли, майли, мингдан минг розиман. – Барака топинг, умрингиз узоқ бўлсин. Қачондан ишга тушай?

– Эртадан келаверинг, ака.

Шу тариқа Фозил ака ишига қайтди.

* * *

Ана-мана билан орадан уч йил ўтди. Ўтган бу йилларда Фозил ота билан Раҳима опа гўё ўн-ўн беш йилга қаридилар.

Ёз-ёзлар оқибатида Фотиҳнинг иши қайта кўрилиб, жазо муддати саккиз йилдан беш йилга туширилди. Ота орада яна икки марта ўғлини кўриб келди. «Худо хоҳласа, кўпи кетиб, ози қолди, дея орзуларга эрк берарди онаизор. – Шунча йили ўтган, икки йил ҳам ўтади-кетади, ўғлим қайтгач, бошқатдан тўй қиламиз.»

Оқиланинг бу хонадонда яшашига ҳамма кўникиб кетди. Гоҳ-гоҳида кўргани борганда, онаси «умринг ўтиб кетяпти, сен тенгилар фарзандли бўлди» дея ёзғириб қолса, Оқила: Онажон, бу ҳақда гаплашмасликка келишганмизку? – дея ҳазил-ҳузул билан гални чалғитади. Қизни, одамлар Раҳима опанинг келини эмас, қизи эканига кўникиб қолганлар. Ўзи ҳам бунга кўникиб, ўрганиб кетган. Фотиҳнинг олдига иккинчи, учинчи марта бориш вақти бир гал Раҳима опанинг айнаи кўрпатаўшак қилиб, гоҳ қон босими кўтарилиб, гоҳ юраги хурж қилиб ётган пайтига, яна бир гал эса оёғи тойиб, йиқилиб, тиззасидан пасти синиб, гипсда ётган пайтига тўғри келди.

– Худойим боланг тез орада қайтади, у ёқларга бориб нима қиласан, деяпти шекилли, – деб юрган онаизор ва ниҳоят тўрт йил деганда ўғли билан дийдор кўришди, бу галги учрашувга Фозил ота хотини билан келинини ҳам олиб борди.

Маҳкумлар кийимида чиқиб келган Фотиҳнинг озиб, кўзлари киртайиб кетганини кўрган она ўзини тута олмай, уни бағрига босганича юм-юм йиғлай бошлади.

– Ўзингни бос, онаси, шукр қилмайсанми, мана, ўғлинг соғ-омон юрибди, – деди Фозил ота она-болани юпатиш учун. Чунки Фотиҳ ҳам онасининг кичрайиб қолган жуссасини маҳкам қучоқлаб, кўз ёшларини тута олмаётган, озғин елкалари силкиниб, йиғлаётган эди. – Ўғлим, онангни юпатиш ўрнига сен нега йиғлаяпсан? – Фозил аканинг ўзи ҳам тескари қараб, кўз ёшларини артди. Оқила эса улардан бир неча қадам нарида жимгина турганича, нафис дастрўмолчаси билан кўз ёшларини артарди.

– Бўлди онаси, болангни бағрингдан чиқар энди, биз ҳам кўришайлик, – она-боланинг дийдорлашуви чўзилиб кетганидан ота бетоқатланди.

Шу гапдан кейин она боласини бағридан бўшатди. Фотиҳ отаси билан қучоқлашиб кўришиб ҳол-аҳвол сўрашгач, навбат келинчак билан сўрашишга келди.

– Келинг, – дея келиннинг салом бериш асносида ўнг елкасига аста қўл теккизиб, юзига фотиҳа тортганиданми, бир кунлик келинчагига шу аҳволда кўринганигами, Фотиҳнинг озғин юзларига қизиллик югурди. – Яхши юрибсизми, соғлиғингиз яхшими?

Қисқагина ўнғайсизлик билан ҳол-аҳвол сўрашилгач, муассаса ёнбошига ана шундай учрашувлар учун қурилган махсус учрашув хонасига жойлашдилар. Маҳкумлар қўли билан тахтадан мустаҳкам қилиб ясалган стол-стуллар, хонанинг икки томонида иккита, ичкари хонага яна иккита ёғоч каравотлар қўйилиб, столга оппоқ дастурхон ёзилган, каравотларга эса ўринлар қилиниб, устига тоза адёллар ёпиб қўйилганди.

– Ҳар гал келганимизда шу хонада тунаймиз, – Фозил ота ёшлар ўртасига тушган ноқулайликни бузиш мақсадида гап бошлади. – Манави кичик хона – ошхона. У ерда газ плита, қозон, товоқдан тортиб, капгир, қошиқ, чўмичгача бор. Нима қилдик, овқатга уннаймизми? – у аввал хотинига, кейин Оқилага қаради.

– Ая, сиз, дадам, ўғлингиз билан бемалол гаплашиб ўтиринглар. Мен ўзим ош дамлаб бераман, – енгил тортиб ўрнидан турди Оқила.

– Йўқ, тўхтанг, – эътироз билдирди Раҳима опа. – Дадангиз аввал сумкадан масаллиқларни олиб берсинлар. Шу ерда гаплашиб ўтириб, уларни арчиб, тўғрайлик. Ундан кейин биргалашиб қиламиз ошни.

Шунча вақтдан буён боши дарддан чиқмасдан доимо синиқиб, ранги бир аҳволда юрадиган, тез-тез ўрин-кўрпа қилиб ётиб оладиган Раҳима опа ўғлини бир бор бағрига босди-ю гўё ҳамма дардлардан фориг бўлиб, камида ўн-ўн беш ёшга ёшариб кетди. Унинг ҳаракатлари чаққонлашиб, ўзи ҳам қувноқ, сўзамол аёлга айланиб қолди. «Бечора фарзандининг дардида хасталаниб қолган эканда, – уни кузатиб ўтириб кўнглидан ўтказди Оқила, – «Фарзандим – ширин душманам» деганлари шу бўлса керак. Ўғлини қилмишидан, соғинчидан не кўйларга тушмади, лекин уни кўргач «болам нима ишлар қилган эдинг» деб сўрамади, аксинча, ҳамма гина-кудуратларни, ғам-ташвишларни унутди: кенг ва тоза хонада ота-бола, она гангур-гунгур суҳбатга берилиб кетган, фақат Оқилагина ўз хаёллари билан банд эди. «Демак, фарзанднинг бебошлиги, унинг билиб-билмай босган қадами туфайли ота-онанинг қадди букилибгина қолмасдан, у шўрликлар саломатликларини ҳам йўқотар эканларда. Менинг отаонам, ака-опаларим-чи? Улар ҳам бир кунлик келинчак чимилдиқ ичида қолиб кетганидан қанча куйинганди, ахир. Одамларнинг таъна-маломатларини кўтариш уларга ҳам осон бўлмагандир?» Эл оғзига элак тутиб бўлмайди» деганларидек, оғзига кучи етмаган баъзи одамлар мен ҳақимдан қанчадан-қанча номаъқул гапларни бичиб-тўқишмади. Бу гапларни эшитиб, мен-ку, «бекор гап» дея йиғлаб-йиғлаб алаимдан чиқиб олардим-а, лекин ота-онам, акаларимга, опаларимга бу маломатларни эшитиш осон бўлмагандир? Уларга раҳмат, менинг кўнглимни, мана шу аёлнинг –

онанинг аҳволини тушунишди. Баъзи қўшнилар онасига «шундай қиз ўстирганингиз учун раҳмат, агар у бўлмаганида, Раҳимахон аллақачон ўлиб кетарди, шу қиз далда бўлиб, уни ҳаётини асраб қолди, ўзингиз ҳам, қизингиз ҳам жаннати, Худо ярлақаган одам экансизлар» дегандан кейин онам бечора ҳам менга, «жон болам, умринг ўтиб кетяпти, юр уйга, олиб кетай» дейишни тўхтатдилар, «болам тақдиринг шу экан-да» деб тақдирга тан бердилар. Тавба, уч марта учрашганимизда, тўйда Фотиҳ ака қандай гавдали келишган, чиройли йигит эди. Энди эса, озиб елкалари шалвираб, чақнаб турадиган катта-катта кўзлари ҳорфин ва маъюс, жинглак, қоп-қора сочлари тўкилиб, тепакал бўлиб қолибдилар. Шошилиб, ҳатто ҳовлиқиб гапирадиган йигит оғирбосиқ, ҳар бир гапини ўйлаб гапирадиган кишига айланибди. Бу ерда ҳаёт осон эмаслиги, юриш-туриш, гапиришларидан шундоқ сезилиб турибди...

– Масаллиқлари тайёр бўлса, мен ошхонага кириб, ошни бошлайман. Сизлар бемалол гаплашиб ўтиринглар.

– Фозил аканинг овозидан Оқиланинг хаёллари тўзиб кетди. У шошилиб, тўғралган сабзи, пиёз, гўштни кўтариб, ошхонага йўналган қайнотасига эргашди:

– Дада, сиз овора бўлманг, ошни ўзим пишираман дедим-ку, ҳозир жизза қилиб, чой дамлаб бераман. Сизлар ўғлингиз билан суҳбатлашиб ўтиринглар.

Оқила гапириш асносида Фотиҳга қараб, унинг ўзига тикилиб, жилмайиб турганини кўриб, уялганидан шошиб кўзини олди ва ошхонага йўналди...

Уч кунлик учрашув гўё бир кундек ўтди-кетди. Ўтган икки тунда Оқила Раҳима она билан ичкари хонада туннади. Фотиҳ эса отаси билан кираверишдаги хонада ярим тунгача паст авозда нималарнидир гаплашиб ётар, кейин эса эркакларнинг бири хуррак отиб, бири пишиллаб ухлаб қолардилар. «Қайнонам билан ётаман деб яхши қилдим, – дея хаёлидан ўтди кўзи юмилиб бораёт-

ган Оқиланинг. – Қайси юзим билан ёнма-ён хонада у киши билан ... уят...»

* * *

Хайрлашув онлари яқинлашгани сайин Раҳима опанинг кайфияти тушкунлаша бошлади.

– Аяжон, нега хавотирланасиз? Мана, ишимни, яшаш шароитларимни кўрдингиз, – ўғли уни юпатди, – ҳаммаси жойида. Худо хоҳласа, кўпи кетиб, ози қолди.

– Жон болам, ўзингга эҳтиёт бўл. Ёмонларга тенг келаман дема. Ана, даданг айтяптилар, яхши юрсанг, яхши ишласанг муддатидан олдин жавоб беришар экан. Бизни, манави шўрликни ўйла, болам. Сенга қўшилиб унинг ҳам умри ўтиб кетяпти...

Оқила бу гапдан ҳам уялиб, ҳам кўз ёшларини кўрсатмаслик учун ўзини қайнонасининг панасига олди.

Раҳима опа кетар чоғи ўғлини маҳкам қучиб, йиғлайверди. Она қалби безовта, у гўё ўғлини бундан кейин сира кўрмайдигандек, уни бемаҳал йўқотиб қўядиган, ажралиб қолаётгандек бўлар, у қандайдир ёмонлик юз беришини, бу – ўғлини охирги кўриши, энди дийдор қиёматга қолишини сезаётгандек эди...

– Бўлди қилсанг-чи, – охир Фозил отанинг жаҳли чиқди. – Бу нима қилиқ? Шунинг учун сира олиб келгим келмайди, ҳаммага томоша бўласан, деб. Бўлди-да, бир йил ҳам кўз юмгунча, ўтади-кетади, кулиб, хурсандчилик билан хайрлашсанг, ўғлингни кўз олдида ҳамиша кулиб турганинг қолади. Нима қиласан йиғлаб, унинг ҳам кўнглини эзиб?

Шу гапдан кейин бир четда мунғайибгина, кўзидан тинимсиз оқаётган ёшларини тез-тез артиб олаётган Оқила ҳам ўзипи тутиб, ёшли кўзлари билан ширин жилмайди. Унинг апа шу қиёфаси Фотиҳнинг хотирасида муҳрланиб, ҳар гал эслаганида юраги ширин энтикадиган, қалбининг қаеридадир соғинч, унга интилиш туйғуси жўш урадиган бўлди.

Орадан ўн ой вақт ўтди. Кечагина ўғлидан хат олган она буғун хомуш.

– Дадаси, ғалати туш кўрдим, – нонуштадан кейин боқувдаги новвос, мол-қўйларнинг ем-хашагини бериб, юз-қўлини ювиб, ишга отланган Фозил аканинг қўлидан сочиқни олиб, унга ялинганнамо гапирди хотини. – Айтиб берай...

«Э, сени тушинг ҳам ...» – дея уришиб беради деб ўйлайти, деган хаёл ўтди эрининг кўнглидан ва хотинининг озиб, қовоқлари салқиб қолганидан ичидан зил кетган ҳолда: – Қани айт, эшитайлик, – деди юраги ғаш бўлиб турган бўлса ҳам ўзини қувноқ кўрсатишга уришиб.

– Тушимда ўша муассаса ёнбошига Фотиҳжон уй қураётган эмиш. Уйнинг тўрт томони девор, ўзи унинг ичида туриб, кетмон билан ер қазияпти. Иккаламиз тепадан қараб, «тавба бу уйнинг эшик-деразаси қани?» деб куляпмиз. Сиз «Ҳой, болам, бу уйни қанақа режа билан қурыпсан, бу ердан кейин қандай чиқасан?» деб бақирган экансиз, чўчиб уйғониб кетдим, кўнглим ғаш...

– Бўлар-бўлмасга кўнглинг ғаш бўлавермасин, – ўзининг юрагидаги хавотир кучайган бўлса ҳам, сездирмасликка уринди эр. – Аввало, ҳар қандай тушни яхшиликка йўйиш керак, қолаверса, «тушга нималар кирмайди, душман нималар демайди» деган гап ҳам бор. «Туш ҳаққи» деб садақа бериб юбор. Ўғлимни келишига уйни таъмирлатсак деяверганингга кирган бу туш, – уни юпатди, Фозил ака. – Бўпти, мен ишга борай.

– Иложи бўлса, ўғлингиздан бирор хабар суришгира олармикансиз? – умид билан сўради Раҳима она.

– Ҳаракат қиламан, диққат бўлмай, яхши ўтиринглар.

У Оқила уйдан олиб чиққан костюмни кийиб, хайрлашди-да, чиқиб кетди.

Қайнонаси эрталаб Оқилага ҳам кўрган тушини айтиб берган, шундоқ ҳам бир неча кундан бери дилини ғашлик кемираётган қиз «тушимда қўлимдаги ойнагим

тушиб, чил-чил синибди» дея кўрган тушини унга айтиб, уни баттар хавотирга солгиси келмаган эди.

* * *

– Фозил ота, сизга айтадиган гапим бор эди, – ишдан қайтаётиб, йўлда дуч келган маҳалла нозири, лейтенант Салимжоннинг гапидан Фозил отанинг вужуди титраб кетди. Лекин у тезда ўзини ўнглаб, лейтенантнинг сўрашиш учун узатган қўлини олди.

– Нима гап, ука, тинчликми?

– Шу, ўғлингиз жазо муддатини ўтаётган муассаса бошлиғидан хат келган экан, – лейтенант гўё отани хафа қилиб қўйишдан чўчигандек, хижолатлик билан деди. – Шуни сизга билдирай деб... у қўлидаги конвертни отага узатди.

– Нима гап, тезроқ айтсангиз-чи, – отанинг ранги бўғриқиб, қўллари титрай бошлади.

– Тинчлик ака, тинчлик. Фотиҳжон ўша ерда ким биландир муштлашиб, уриб, оёқ-қўлларини синдириб қўйибди. Шунга уни қайтадан суд қилиб, жазо муддатига яна уч йил қўшиб беришибди...

– Оҳ, бадбахт, нобакор, – ота чап кўксини ғижимлади. – Ўша ерда ҳам тинч юрмабди-да? Қанча насиҳат қилган эдим. Ўзи тузук эканми? Онасига нима дейман энди?

Фозил ака уйга келгач, «юрагим оғрияпти» деб ётиб олди. Чақирилган «Тез ёрдам» шифокори унинг юраги бежо ураётганини, қон босими ҳам кўтарилганини айтиб, касалхонага олиб кетмоқчи бўлди.

– Йўқ, – қатъий рад этди бу гапни ота, – касалхонага бормайман. Нима муолажа бўлса, уйда қилаверинглар. У ўғли ҳақидаги гапни кимдир билиб хотинига айтиб қўйишидан қўрқарди. «Салимжондан илтимос қилдим, у оғзига маҳкам йигит, яна ким билади, ўша томонлардан бирортаси келиб...»

Ота шу бўйи бир ойга яқин ўрин-кўрпа қилиб ётди. Барака топкур шифокорлар тез-тез хабар олишиб, қўшни

келин зарур уколларни қилиб турди. «Қизиқ, нима учун деяри беш йилдан буён Оқила шу уйда яшайди-ю, уни бирор ўқишга кириб, ўқигин, деган гап хаёлига келмади? Бечора, уйда хизматкордай умри ўтяпти-я. Тузалиб қолсам, албатта, ҳамшираликка кир, дейман.»

Раҳима опа эрининг бошида парвона бўлиб, кўнгли тусаган таомини пишириб, шифокорларнинг айтган дорисини вақтида етказиб, кийим-кечак, ўрин-кўрпасини вақтида янгилаб, югуриб-елиб юрган бўлса ҳам кўнгли алағда: эрта-индин уйига кириб келадиган ўғлига нимадир бўлади-ю... Яна дийдорлашув онлари чўзилади. Хаёлига тез-тез келадиган бу фикрни қувиш учун ўзини меҳнатга уради, лекин кўнгил ғашлиги тарқалмайди

Фозил ота батамом тузалиб оёққа тургач, яна ишга чиқа бошлади. Унинг илгарги шаҳди йўқ, шу бир ой ичида анча қариб қолгандек. Бунга аёли касали яхши тuzалмаганига йўйди, ишқилиб ўғлимизнинг келишига бардам, тетик бўлиб турсинлар, тузалиб қолсинлар, дея Худодан сўрарди. Бу орада қайнотасининг гапи билан Оқила бир йиллик тиббиёт ҳамшираси курсида ўқий бошлади.

Кунларнинг бирида Раҳима опанинг хаёлига уйлари бир четдан йиғиштириш келиб қолди. Ўғли билан келинига берилган олди айвонли уч хонали уй чинни-ю чироқдек. Ўзи билан эрини икки хонали уйлари эса эри касал бўлиб ётгандан буён астойдил супуриб-сидирилгани йўқ, чанг-чунг кўтарилади дея эрини аяди. Оқила иккиси каравотларни суриб, гиламни ташқарига чиқара олармиканлар?

Раҳима опа гиламнинг каравот томондаги четини қайирди. Унинг тагидаги қоғозга кўзи тушиб, тавба, жавон турганда, гиламнинг тагига ҳам нарса қўядими бу одам, дея бориб, уни олди. Конвертни кўриб, ажабланган аёл дераза ёнига, ёруғроққа келиб, унинг ичидаги қоғозни олиб, ўқий бошлади: «Ўғлингиз Одилов Фотиҳ Фозилевич... муассасани ички тартиб-қоидаларини бу-

зиб, маҳкум ...га ўртача оғирликдаги тан жароҳати етказиб, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг... моддасида кўзга тутилган жиноятни содир этгани учун суд ҳукми билан унинг жазо муддатига қўшимча уч йил қўшилди...»

Раҳима опа дераза ёнига чўккалаб ўтириб қолди. Унинг хаёлида бирдан қуюн кўтарилиб, унинг аъзойибаданини ўраб олди: мия қон томирлари қисирлаб, қулоқлари шанғиллай бошлади, кўз олди тиниб, бир зумда зимистон ичида қолди; юрак уриши гўё бутун оламга эшитилиб, муштумдеккина бу заҳматкаш аъзо ҳозир кўксини ёриб чиқадигандай, потирлай бошлади. Она ҳушсиз аҳволда гиламга чўзилиб қолди. Унинг қўлида тушиб кетган қоғоз эса очиқ деразадан айвонга учиб тушди.

Қовлини чиннидек қилиб супуриб, сувларни сепиб қўйган Оқила муздек сувда юз-кўзини чайиб, хонасига кириб, кийимларини алмаштириб чиқди. «Қизиқ, аям нима қилаётган эканлар, уйга кириб кетганлари қачон эди. Яна сандиқ титкилаётган бўлсалар керак-да». У шу ўй билан қайнона-қайнотасига тегишли уй айвонига чиқиб борди-ю кўзи ерда ётган қоғозга тушди. Беихтиёр уни қўлига олиб, кўз югуртирди. Аввал ўқиганларини англай олмади. Яна ўқиди-ю, даҳшатдан ҳайкалдек турган жойида қотиб қолди: Яна, яна қўшимча уч йил!

У бирдан қайнонасини эслади ва жон ҳолатда «ая, аяжон» деб қичқирганча, ўзини ичкарига урди...

* * *

– Болам, ёш умрингизни хазон қилишимиз бандага-ям, Яратганга ҳам хуш келмаяпти, – орадан ўн беш кун ўтиб Раҳима опа ўзини сал тутиб олгач, эрталаб попуштадан кейин эр-хотиннинг келишуви бўйича Фозил ота томоқ қириб, Оқилага эмас, дастурхонга қараб, аста гап бошлади. – Раҳмат. Шунча йилдан буён келин эмас, қизимиз бўлиб хизматимизни қилдингиз. Эртаиндин келади, деб турганимизда, қилган ишини эшит-

дингиз. Шунга, болам, бир бетайинни кутиб, умрингиз ўтмасин...

– Кет, демоқчилигингизни тушуниб турибман, дада, – Оқила ҳам дастурхондан бош кўтармай, кўз ёшлари юзларини ювганича, унинг гапини бўлди, – лекин мен кетмайман, кета олмайман. Бу ерда мен ўғлингиз учун эмас, аям, сиз учун яшаяпман, дада. Сизларни отам-онам деб яшаяпман. Шунинг учун мени кет деманг, бу ҳақда бошқа гапирманглар ҳам, – у йиғлаганича, ўрнидан сирғалгандек туриб, ошхонага кириб кетди.

– Нима қиламиз? – Фозил ота хотинига қаради.

– Ҳайдаб чиқармаймиз-ку, нимаям қилардик. Майли, кўнглига қараб турайлик-чи, ўзидан бир гап чиқар.

– Кеча дадаси билан аяси қанча насиҳат қилди – кор қилмади. Сизлар йўлга солинглар, дейишганди-да.

– Мана кўриб, эшитиб турибсан-ку, ҳайф бу қиз ўғлингга!, – отанинг ранги ўчди. – Эссиз қиз, у бадбахтга!

Раҳима опа эрининг гапларига жавоб қайтармай, дастурхонга қараб, жим қолди. Ота унинг дилини оғритганини англаб, фотиҳага қўл очди.

– Майли, бир гап бўлар, – у фотиҳадан кейин ўрнидан турди, – Худо бир йўлга бошлар. Мен ишга кетдим.

– Яхши бориб келинг, – Раҳима опа жойидан оғир кўзғалди.

– Дада. Яхши бориб келинг, – Оқила ўртада ҳеч гап бўлмагандай, қайнотасига юзланди. – Дастрўмолчангизни ювиб, дазмоллаб қўйгандим, мана олинг.

Фозил отанинг юраги тўлқинланиб, кўзларига ёш тўлди. «Ҳақиқатан келин эмас, қизимиз у. Кетиб қолса, нима қилардик? Ахир шу нимжонгина қиз эр-хотин иккимизга тоғдек суянч, юпанч бўлиб қолди-ку. Ўғлим бу қизнинг тирноғига ҳам арзимайди», унинг қалбида Оқилага нисбатан оталик меҳри жўш урди. Шу тариқа яна икки баҳор, ёз, куз ўтди. Қиш қиличини қайраб, кетма-кет қори, совуқ аёзи билан даҳшат солди. Яна табиатни, оламни яшнатиб, яшилликка буркаб, баҳор келди.

Шермухаммад ота эргалабдан кўпчиб ётган кенг ҳовлининг бир четини ўткир кетмон билан чопиб, кичкинагина ариқча қазиди, бир сотих келиб-келмайдиган ерни ажратиб қўйди ва товуқларига дон сепаётган аёлига қараб: – Мана, жой ажратиб қўйдим. Кашнич, укропу ва бошқа уруғларингни шу жойга сепавер, – деб тайинлади. – Бу томонга картошка, сабзи-пиёз, помидор экамиз.

Шу пайт кўча эшиги очилиб Фозил ака кириб келди. У нималардир деб гапириб, бошига муштлаб келарди.

– Ҳой, ҳой Фозил ўртоқ, тинчликми? – Шермухаммад ота ўртоғига пешвоз юрди. – Нима гап, нима бўлди?

Фозил ота ўртоғининг кенг елкасидан қучганча бўғиқ овозда фарёд солди: – Ёлғизимдан ажраб қолдим! Фотиҳ ўлибди, ток уриб ўлибди, ўртоқ, эшитяпсанми, ўлибди!

– Ким, ким айтди сенга бу гапни? – дўстининг елкасидан силкиб, сўради Шермухаммад ота. – Қаердан эшитдинг, балки бўлмаган гапдир?

– Хабар келди. Телеграмма келди, – ота йиғлаб қўйин чўнтагидан бир парча қоғоз чиқарди. – Ёлғиз бўлса ҳам хонумонимга ўт қўйди бу бола. На ўзи кун кўрди, на менга, онасига, шўрлик Оқилага кун кўрсатди бу нобакор.

– Қўй, ундай дема, – дўсти уни юпатди, – тақдир азал пешонасига шулар битилгандир-да. – У хотинининг қўлидаги илиқ чойни олиб, дўстига тутди. – Ма, манавини ич, кейин манави сўрига ўтир. – У чаққон келини кўрпачаларни тўшаб улгурган сўрига ўртоғини етаклади. Ўтиргач, «Ўтганларни Худо раҳмат қилсин!» дея юзига фотиҳа тортди. Фозил ота ҳам беихтиёр юзига қўлларини сурган бўлса-да, дўсти нима деганини англамади.

– Энди, дўстим сенга, хотининг, келинингга Худо сабр берсин, – Шермухаммад ота ўртоғига юзланди. – Нима қиламиз, бориб олиб келамизми?

– Беришармикан?

– Беришади. Фақат тезроқ ҳаракат қилиш керак. Лекин, ошна, биламан, сенга жуда қийин, шундай бўлса ҳам, ўзингни тут, эркак одамсан. Аёлларни олдида сен йиғлаб турсанг, улар нима қилишсин.

Хуллас, икки дўст шу куниёқ самолётга билет олиб, учишди. Эртаси куни пешиндан кейин кечаси ташқарига чиқиб, баҳорнинг кучли шамоли оқибатида узилиб тушган электр симини кўрмасдан, унга ўралашиб қолган ва ток уриши натижасида ҳалок бўлган Фотиҳнинг кафанланган жасадини олиб келишди.

* * *

Орадан бир йил ўтиб, Фотиҳнинг йил оши маросими ўтказилди, Раҳима опа, шу жумладан, Оқила ҳам азадорлик белгиси бўлмиш мотам либосларини ечиб, оқ кийишди. Маросимлар тугаб, эл оёғи тинди, хонадонда фақат уй эгалари-ю яқин қариндошлар, Оқиланинг ота-онаси, акалари қолди. Яна ўша кўп йиллардан буён икки оилани қийнаб келаётган масала – Оқиланинг тақдири нима бўлади, деган савол ҳамманинг олдида кўндаланг бўлди. Лекин ҳеч ким юрак ютиб, бу ҳақда оғиз очмас, бунга бели букилиб, ҳассага таяниб қолган Фозил ака билан узун сочлари қордек оқарган, кўзлари анча хиралашиб қолган Раҳима опанинг забун аҳволи йўл бермас эди.

– Балки, қариндошларидан бирортасини кўчириб келишар, – эрига юзланиб гап бошлади Оқиланинг онаси, – бундан буёғига Оқила бу хонадонда нима деб қолади? Шуни секин эркак қудага айтиб кўринг. Майли, бугун, эртаси, ўша қариндошлари кўчиб келгандан кейин қизимизни олиб кетайлик, отаси. Эл-юрт олдида ҳам уят бўлиб кетди, унинг бу аҳволда юриши. Чойни янгилаб келган Оқила онасининг чала-ярим гапларини эшитди-ю гап нимадалигини дарров англади ва индамасдан ортига қайтиб Раҳима опани етаклаб чиқди.

– Ая, мана шу сўрида, аям билан гаплашиб ўтиринг. Эркаклар меҳмонхонада ўтиришаркан. Уйни ичи исиб

кетди, бу ер баҳаво, мана, иссиқ чой олиб келдим. Эҳтиёт бўлиб ичинг. Ё ўзим ичириб қўяйми? – у меҳрибонлик билан пиёладаги чойни пуфлаб, қайнонасининг оғзига тутди ва унинг «рахмат болам, бахтли бўлинг, беринг, ўзим ичай» деганига қарамай, чойни ўзи ичиришга уринди. Унинг қайнонасига меҳрибонлигини кўриб, ичида рашкка ўхшаган бир нарса ғимирлаган онаизор «нима бало, янаям мана шу чол-кампир билан яшайвермоқчимисан» деб ўйлади энсаси қотиб ва қизига ўқрайиб қаради. Унинг эса парвойи фалак, қайнонаси билан овора эди. «Умуман, уят деганни ҳам унутиб қўйибди бу қиз...»

Шу пайт Оқиланинг акаси Собиржон уларнинг ёнига келди ва:

– Қуда хола, ая, Оқила ҳаммамиз бир гаплашиб олишимиз керак. Шунга сизлар ҳам ичкарига кирар экансизлар, – дея хабар берди.

Қайнона-келин бир-бирига ялт этиб қарашди. Эркаклар нима ҳақида гаплашишмоқчилиги маълум. Раҳима опанинг қалбига бир парча ўт тушиб, кўксининг чап томони ловуллаб, ачиша бошлади. У нимчасининг чўнтагидан шишачада дори олиб, бир дона дорини оғзига солди.

– Ая, тузукмисиз? Унинг ҳаракатларини зимдан кузатган Оқила ташвишланиб деди. – Ё ичкарига олиб кирайми, ётасизми?

– Йўғ-а, болам яхшиман, – у хижолатлик билан қудасига қаради, – шу, шу арзир-арзимасга юрагим ўйнайверади-да. Қани, меҳмонхонага кирайлик бўлмаса.

«Тайёр оёқ-қўлли хизматкорни топиб олгансанлар, шунча йилдан буён йўқ эрнинг йўлини пойлаб, унинг ота-онасига чўрилик қилиб юрган қизимни «болам-болам»лаб алдаб олиб юрибди-да бу муғомбирлар, – маҳалла-қўйдаги тили узунларнинг гап-сўзларидан, айрим қариндошларнинг дашномларидан безор бўлиб, сабр косаси тўлган Оқиланинг отаси ҳам бу гал астойдил эътироз билан гап бошлади, – Бўлди, Оқила ё

бир ҳафта ичида кўчини йиғиштириб, уйга қайтади ёки бизнинг бундай қизимиз йўқ. Андиша қила-қила гулдек қизимизнинг саккиз йиллик умрини ўтказдик. Энди бунақаси кетмайди, ҳамма нарсани ҳам чегараси бор.»

Оқила ҳам бу гапга «гаплашиб олиш»нинг мавзуси яна ўзига боғлиқ бўлиши ва тақдири узил-кесил ҳал қилинишини яхши биларди. Тавба, бир оғиз «болам, энди сени олиб кетайлик» деб ўзимга айтмасдан, мен билан ўзаро маслаҳатлашмасдан, ўзларича ҳукм чиқаришадия. Мен ҳам энди ёш қиз эмасман, ёшим йигирма бешга кетяпти, ота уйимдан чиқиб, ушбу хонадонни нонтузини еб, бирини ота, бирини она деб юрганimgа ҳам саккиз йил бўлибди. Шунча йиллик қадрдонларимдан, ота-онам, қариндошларимнинг бир оғиз гапи билан воз кечиб кета олмайман-ку. Тўғри, бу уйга келин бўлиб тушиб, эр кўрмадим, ўша бебош, хаёлий эрни деб яшадим, уни кутдим. Эрсиз ўтаётганлар бировдан кам яшаётгани йўқ. Ҳа, майли, ота-онам мени қўйдек етаклаб олиб ҳам кетсин, олдинда нималар кутади?»

– Ҳой келсаларинг-чи, нима, яна алоҳида таклиф этайликми? – акасининг зардали овозидан хаёли бузилган Оқиланинг кўзи онасига тушди. У ҳам аллақачон ўрнидан туриб, на меҳмонхонага боришини, на қайтиб жойига ўтиришни билмай, қизига ўқрайиб, қараб турарди. Қайнонаси эса тараддудланиб, Оқиланинг «юринг» дейишини кутарди.

– Аяжон, сиз шу ерда ўтираверинг, овора бўлманг. Нима гап бўлса, мен келиб айтаман, – деди у Раҳима опанинг мунғайган нигоҳларига бардош беролмай, – яна нима гап бўларди, ўша гап-да.

– Ҳа, ҳамма йиғилсин дейишди-ку? – онаси Оқилага норозилик билан қаради. – Буларни ҳам амаллаб олиб борайлик-да.

«Булар» деди-я. Арзимаيمان-да энди, – Раҳима опанинг ранги янада оқариб, мижжаларига кўз ёш инди.

– Аяжон, аям узрлилар. Уёқдан-буёққа етаклайверсак, узликиб қоладилар, юринг борайлик, нима гап экан.

– Тавба, онангдан ҳам ўшанга меҳрибонсан-а, – бешолти қадам нари боришгач, она қизига таъна қилди.

– Аяжон, шунча йилдан буён эт билан тирноқ бўлиб кетдик, ахир.

– Шу билан бизни ажратиб бўлмайди, демоқчимисан? Оқила индамасдан онасига йўл берди...

* * *

«Вақт – олий ҳакам» деганлари ҳақ экан. Ўшанда, бундан икки йил аввал Оқила ота-онасининг раъйларига қараб, «бор-э» дея бу хонадонни тарк этганида, бу икки куйган қулларга бугунги хурсандчилик қаерда эди?

Қудаларнинг бирорта қариндошларини кўчириб келиб, Оқиланинг уйга қайтариш ҳақидаги фикри Фозил отага ҳам, Раҳима опага ҳам маъқул тушганди ўшанда. Лекин Оқила:

– Дадажон, ая, мендан хафа бўлманглару, лекин мен ўзим учун сизлардек азиз ва яқин бўлиб қолган бу инсонларни ташлаб кетмайман, кета олмайман, Шунинг учун бизни тинч қўйинглар, – деди-ю хонани тарк этди. Анчамунча музокаралардан кейин ота-она собиқ қудаларига «қизларини ҳадеб болам-бўтам, деявермаслик, қаттиқроқ гапириб, панд-насиҳат қилиш ва иложи борича тезроқ ота уйига қайтариш»ни қайта-қайта таъкидлаб, кетишди. Бироқ туққан фарзандларидай бўлиб қолган ягона суянчиқлари, овунчоқлари бўлмиш Оқилага бу шўрликлар қандай қаттиқ гапирсин? Асос ҳам йўқ-да.

Ана шундай хаёллар билан юрган кунларининг бирида – баҳор оёқлаб, чиллаки узумлару запачак олмалар шира боғлаган, ҳовлидаги бир туп гилоснинг новдалари қип-қизил ёқут маржонлар билан безалган бир паллада Фозил отанинг дарвозаси тақиллади. «Ҳозир» дея бориб, эшик очган Оқила икки нафар нотаниш аёлга одоб билан салом берди ва:

– Келинлар, қани, ичкарига, – дея манзират қилиш асносида «аямнинг танишларидир» деган фикрни хаёлидан ўтказди.

– Ўргилай сиздан, Раҳима опанинг уйлари шуми? – аёллардан бири Оқиланинг нозик қадди-бастини, орқаси тўла қирқ кокил сочи кўйлаги баробар турганига ҳавас билан кўздан кечириб сўради ва «ҳа» жавобини олгач: – Ўзлари уйдадилар? – деди.

Бу – Фозил ота ва Раҳима опаларнинг келин-қизларини сўраб келган биринчи совчилар эди. Улардан бирининг ўғли бир фарзанди билан хотинидан ажрашган ва Оқилани ўшанга сўраб келишган экан.

Совчиларга тайинли бир гап айтилмади, айтишгани «Оқиланинг ихтиёри ўзида» дейилгани бўлди.

Шу кеча ота-она учун ўғиллари қайтадан ўлди: она – ошкора, ота – пинҳона тонггача кўз ёш тўқдилар. Кейин Фозил ота бир тўхтама келди:

– Онаси, қиз бор уйга совчи келади. Уйимизга совчи келибди, демак, одамлар Оқилани бизнинг қизимиз деб билишади, Худога шукр. Вояга етган қизни узатиш эса ота-онанинг бурчи.

– Фақат хотинидан ажрашган, хотини ўлган йигитга берадиган қизимиз йўқ, – кўз ёши аралаш жилмайди Раҳима опа.

Шу кундан эътиборан бу хонадонда совчи кутиш одадий ҳолга айланиб қолди. Раҳима опанинг узлуксиз панд-насиҳатларидан Оқила ҳам бу «ғалати» ҳолатга кўникди. Куз яқинлашиб, пахта теримига тушиш олдидан эса Оқиланинг тўйи бўлди. Уни қачондир ўз хонадонларидан келин сифатида кутиб олган Фозил ота билан Раҳима опа – саломатликлари яхшиланиб, қаддилари тикланган, тақдирга тан бериб, бокира келинларини ҳақиқий қизлари сифатида яна оппоқ либосларда узатишмоқда. Куёв ҳам олисдан эмас, шундоққина кўчаларининг нариги юзида – рўпарада яшовчи Фозил отанинг қадрдон дўсти Қосим тоғанинг ўғли, – Аф-

фонда хизмат қилиб, кейин ўқишга кириб, ёши ўттиздан ошса ҳам уйланишни ортга суриб юрган Нозимжон эди.

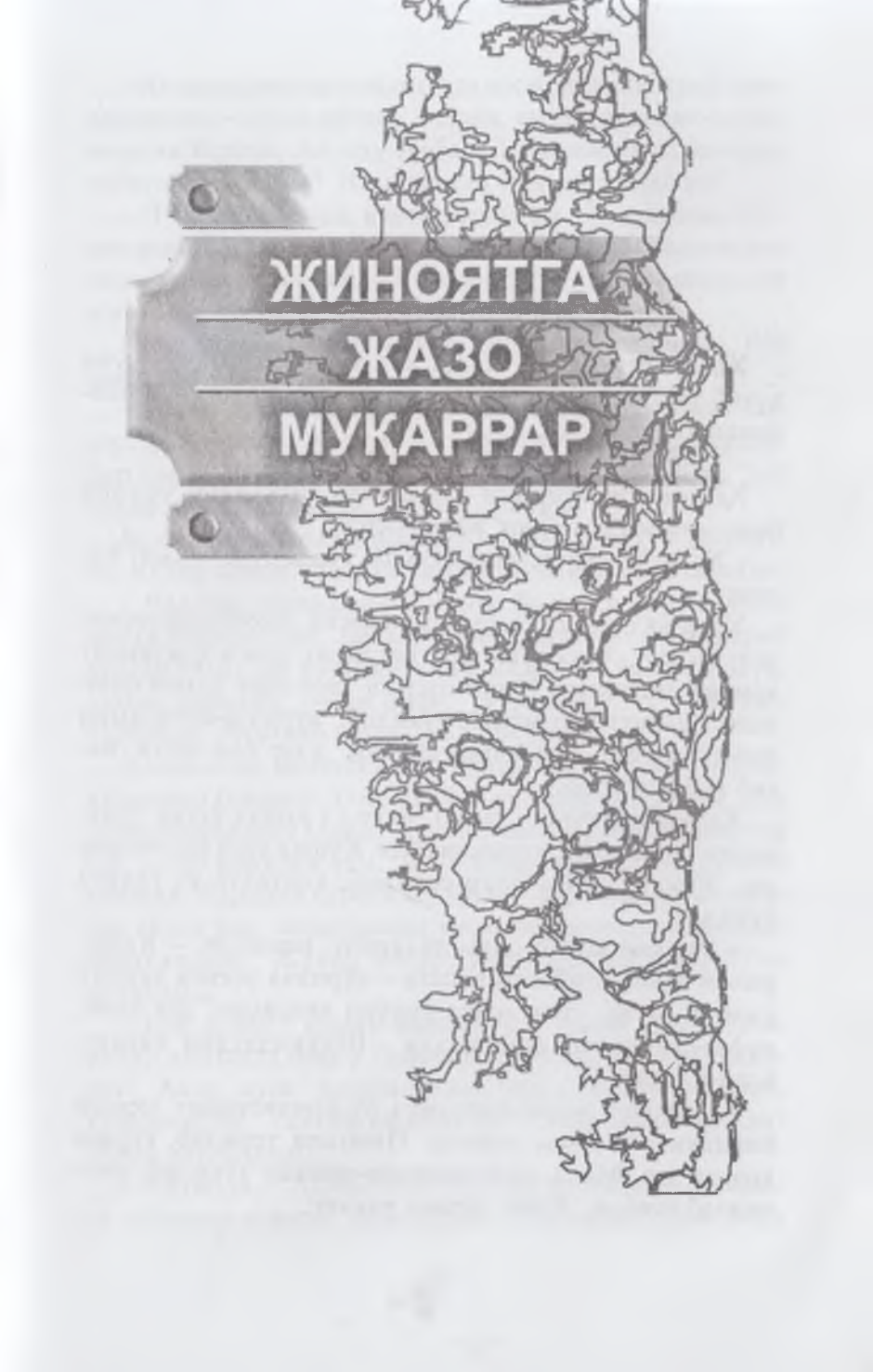
Яна бир йил ўтиб икки хонадонда катта тантана бошланди. Раҳима опанинг қувончи ичига сиғмайди – бош набираси – Фотиҳжонни еру-кўкка ишонмай, қўлидан қўймай, ҳовлида авайлаб, кўтариб юради. Фозил ота боқувдаги қўчқорни сўяётган қўшни қассобга ёрдам бермоқда.

– Ақиқа эмас, суннат тўйи деб қўя қолмабсизлар, – дейди Оқиланинг онаси собиқ қудаси Раҳима опага юзланиб.

– Йўғ-э, оппоқ дадасининг орзулари кўп ҳали, Фотиҳжон уч ёшга тўлгач, карнай-сурнай билан элга ош бериб, суннат тўйи қилиб бераман, деганлар, – мақтанганнамо дейди Раҳима опа.

– Тавба, одамни меҳр яшартиради, деганлари шу эканда, – аёл Раҳима опага қараб, ўзича сўзланади. – Шу аёлни беш-олти йил олдин кўрганлар узоққа бормайди, дейишарди. Ўзим ҳам шундай деб ўйлагандим. Аллоҳнинг ишларини қарангки, қиз узатиб, қуда-андали бўлиб, касалларини унутган эди. Набирали бўлиб, янаям яшариб кетди. Оқила бўлса, мени бир марта «аяжон» деса, уни ўн марта «аяжон» дейди. «Меҳр кўзда» деганлари шу экан-да.

– Аяжон, болангизни бешикка белаб қўя қолинг, кўта-равериб, чарчаб қолманг, – Оқиланинг бу гапидан онасининг қалбида қизғанишга ўхшаш бир туйғу ғимирларди...

ЖИНОЯТГА

ЖАЗО

МУҚАРРАР

Жиноятга жазо муқаррар

Ҳовлидаги бақир-чақир, қий-чувлар тингач, шуни кутиб тургандек, дарвоза очилиб, қўшни аёл – Кашифахон кириб келди.

– Ҳой Ҳалимахон, уйдამисиз?

Ҳалимахон қўшниси гап олгани чиққанини сезгани боис, энсаси қотиброқ жавоб берди:

– Ҳа, келаверинг, уйда бўлмай, гурда бўламанми? Келинг.

Улар қўл учида «эсон-омонмисиз, омон-эсонмисиз» дея қоққач, бека қўшниси баҳайбат, сояси ҳовлининг ярмини эгаллаган, ўрик тагидаги ёғоч сўри томон бошлади. Дарахтнинг меваси тўкилиб, кўрпача-ю гиламни доғ-дуғ қилиб ташлайверганидан, улар бир четга йиғиб қўйилган эди.

Ҳалимахон сўрига чиқиб, икки-уч жойда ётган ўрикларни териб олиб, гиламни ёйди. Қўшни унга ёрдамлади. Кейин кўрпачалар солиниб, хонтахта ўз ўрнига қўйилди.

– Ўрикни қоқиб олгандиларинг, шекилли, – Кашифахон «тап» этиб ёнгинасига – кўрпача устига тушган қизғиш-сарик, каттагина ўрикни «насиба» дея олиб, пуф-пуфлаганча, ея бошлади. – Ширинлигини қаранг, асал-а, асал.

– Қоқишга қоқиб олганмиз, бу жониворнинг меваси бирданига пишмас экан-да. Пишгани терилиб, ғўраси қолган эди. Мана, энди пишгани-пишган тўкилиб, пилчиллаб ётибди. Қани, сўрига чиқинг.

– Яхшида ўтирган жойингизда насибангизни териб сяверкансиз, – кулди қўшни. – Қани, омин, тинчлик-хотиржамлик берсин, Аллоҳу Акбар! Тузукмисиз, бола-чақа, набиралар омонми? Икки кундан бери кўринмайсиз?

– Йўғ-а, кўринмай, қайга борардим. Ўтирибман тўрт деворнинг ичида гум бўлиб, – унинг ўсмоқчилашидан гаши келди холанинг, – Болалар ўз йўлига, набиралар оёғимга кишан бўлган ҳозир.

Икки қўшни бир оз у ёқ-бу ёқдан гаплашишгач, Кашифахон ўсмоқчилади:

– Ҳозиргина келдим, у-бу керак бўлиб, азонда шаҳарга, бозорга кетувдим. Келин «Ҳалима опа нимадан-дир хафа» деганига, кўнгил сўрай, тинчликмикан, деб чиқавердим, нима гап, ўртоқ, ёрилиг бундай.

Боягидан бир оз юмшаган Ҳалимахон чуқур уф гортди. Кейин айвон томонга бир қараб олиб, гап бошлади:

– Яна ўша машмаша-да, ўртоқ. Бу жувонмаргга минг марга тайинладим, битта боланг билан кўчага чиқариб қўйган йиғитдан кўнглингни уз, ақлингни йиғ, деб. Йўқ, «яхши кўраман, онаси ёмон, ўғли яхши» деб бурчак-бурчакда учрашиб юрди, мана оқибати...

Ҳалимахон камзулининг чўнтагидан рўмолча олиб, кўзларига босди. – Ахир, қайси она фарзандининг уйи бузилишини истайдик, мен истасам. «Ўзинг пиширган ош...» деб койисам ҳам, ичимда шуларнинг ярашиб кетишини Худодан сўрайман, ўртоқ. Шу умидда, ажрашган бўлса ҳам пана-панада учрашиб юришганига индамаётгандим. Жувон ўлгур, дарров ҳомиладор бўла қолибди...

– Вой ўлай! – қўшни икки қўллаб юзини чангаллаганича, хонтахта оша у томонга энгашди. – Нима дедингиз? Ахир, куёв ўлгурингизни онаси келин қидириб, кўчама-кўча санғиб юрибди-ку? Энди нима бўлади? Эрига айтибдими?

– Айтибди, – Ҳалимахон пиқ-пиқ йиғлади. – Аввалига «ўламан-куяман, ярашман» деб юрган одам бола

ҳақидаги гапни эшитиб, «шу йўл билан оёғимни боғлаб олмоқчимисан? Бола мендан эмас, мен сендан қонуний ажрашганман. Уни кимдан орттирган бўлсанг ўшани олдига бор», депти-ю кетворибди...

– Бўйни узилсин, жувонмаргни, – Кашифахон куёвни қарғади. – Ҳа, онасининг олдига бориб, бор гапни айтмадингизми, мана, мени бошлаб бормайсизми, шарманда қилмайманми она-болани, тавба...

– Қизим Нигор ўлгурнинг ўзи боласини етаклаб, мунгайиб борган экан, онаси ҳовлига ҳам киритмай, ҳайдапти. Ўғлимни эрга-индин уйланишини эшитиб, кўчадан орттирган ҳаромингни унинг бўйнига илгани келдингни, деб вайсабди жодугар.

– Хафа бўлманг, уни ҳам бир-икки эмас, тўртга қизи бор, қизингизнинг бошига тушган кун қизларининг бошига ҳам тушсин. Шу ҳомилани олдирса бўлмасмики?

– Бахти қаро қизим ўша номардга ишониб, вақтни ўтказиб юборибди-да. Ҳомила катта бўлиб қолганмиш, энди олиш мумкин эмас экан. Устига устак, қудам ўлгур келиб, оламини бошига кўтариб, жанжал қилиб кетди.

– Жуда яхши қилибди-да. Ана энди бутун маҳалла Нигоранинг боласи ҳалол эриданлигини эшитибди, яхши бўлибди. Энди сиз ҳадеб диққат бўлиб, сиқилаверманг. Нигорани ҳам уришиб-сўкаверманг. Майли, зурриёд берган Худо унинг ризқини ҳам беради. Бола эсон-омон, вақти-соати билан туғилаверсин, унгача бир чора излаб тонамиз.

– Шундай дейсизу, ўзи битта боласи келинларимга ёқмаяпти-ю иккита бўлса, нима қилади? Кейин...

– Айтяпман-ку, чорасини топамиз деб, диққат бўлаверманг. Буёғига Худо пошшо, ёшлик қилган-да, ҳали гўр.

– Ҳў, ёш бўлмай ўлсин...

Қўшилар фотиҳа қилгач, Кашифахон ўз уйи томон йўл олди.

* * *

«... туман ички ишлар бўлимининг
бошлигига.

Фуқаро Нигора Болтабоевадан

Ариза

Ариза беришимга сабаб, 2 октябр...19... йил куни Деҳқон бозорининг қаршисида онам, Ҳалима Болтабоева менинг етти кулик болам Нусратбекни қўлимдан тортиб олиб, қўшимиз Кашифа она билан «Жигули»да номаълум тарафга кетишди. Кечқурун онам боламсиз қайтиб келди ва уни нима қилганини, қаердалигини айтмади. Шундан буён боламини қидириб, топа олмаяпман. Уни топишимга ёрдам беришингизни сўрайман.

20 ноябрь 19... йил.

– Қизиқ, бола бир ой аввал олиб кетилган бўлса, онаси нега шу пайтгача бизга мурожаат қилмади экан? – туман ички ишлар бўлимининг бошлиғи, полковник Рустам Азизов қўлидаги бир варақ қоғозга ёзилган аризани икки-уч қайта ўқиб, биринчи ўринбосари, майор Улуғбек Нодировга узатди. – Ғалати воқеа, танишиб чиқинг.

Майор аризани диққат билан икки қайта ўқиди. «Қизиқ», – деди у ҳам ва:

– Аризачи ўз онаси билан бир уйда яшармикан, – деди гўё бошлиққа савол бергандай ўзича, – бир уйда яшаса, қандай қилиб буви набирасини «тортиб» олади? Уни қаерга олиб боради?

– Ишқилиб, гўдак тирик бўлсин. Ахир, орадан бир ойдан ортиқ вақт ўтибди-я, – бошлиқ ачинганча, бош чайқади. – Бундай воқеа киноларда ҳам бўлмайди. Буви набирасини – ўз қизининг боласини тортиб олиб, қаергадир ташлаб келса. Ғалати. Аризачини чақириб, гаплашиш керак. – У ёрдамчисини чақириб, буюрди. – Нав-

батчига хабар қилинг, фуқаро Нигора Болтабоева менинг ёнимга кириши учун рухсатнома ёзиб берсин. Аёлни ўзингиз олиб кириг.

– Хўп бўлади, ўртоқ бошлиқ, – ёшгина, баланд бўйли сержант йигит қаддини ғоз тутиб, қоидага кўра ҳаракат қилди: – Рухсат этинг, – дея бошлиғига мурожат қилди.

– Рухсат.

Подполковник ёрдамчисининг ортидан кулимсираб, бир оз қараб тургач, ўринбосарига гап қотди. – Шу болага қойил қоламан. Низом талабларини ипидан игнасигача билиб, шунчалик амал қиладики, баъзан ўзимнинг ёнида ўнғайсизланиб кетаман айрим қоидаларга амал қилмаганим учун.

– Ҳозир ёшларга таълим-тарбия бериш масаласига жиддий қаралапти. Ўқув юртларидаги профессор-ўқувчилар анча қаттиққўл. Шунинг шарофати бу.

Эшик аста тақиллади. Бошлиқ «киринг» дегач, у очилиб, сержант кирди ва ахборот берди.

– Фуқаро Болтабоева қабулхонада. Кираверсинми?

– Олиб кириг.

Хонага ўрта бўйли, озғинроқ, қорачадан келган жувон кириб келди. У бошига каттагина жун рўмол ўраб, эгнига эскироқ қора пальто кийган, чамаси, янгигина, пошнали қора этикда, оёғи қайрилиб кетадигандек, ҳадиксираб, катта-катта кўзларида қўрқув ҳисси сезилиб турган йигирма уч-йигирма тўрт ёшларда эди.

– Саломалайкум, – жувон ҳадиксираб салом берди.

– Ваалайкум ассалом, келинг, – бошлиқ жувонга жой кўрсатди. У ўтиргач, ўзини ва ўринбосарини таништириб, гап бошлади.

– Нигора Болтабоевасиз-а? Аёл эшитилар – эшитмас овозда «ҳа» деди. – Қани, қизим, нима гап бўлганини бир бошдан гапириб беришчи.

Жувон дудуқлана-дудуқлана аризада ёзилганларни такрорлади.

– Онангиз билан бир ҳовлида яшайсизларми?

- Ҳа.
- Болангизнинг отаси қаерда?
- Ажрашганмиз.
- Қачон?
- Бир йилдан ошди...
- Ажрашганларингизда ҳомилдор эдингизми? – бошлиқ ҳайрон бўлгандек майор билан кўз уриштириб олди.
- Йўқ, – аёл чўнтагидан рўмолча олиб, кўзига босди.
- Ажрашганимиздан кейин эрим «ярашаман» деб мен билан учрашиб юрди. Бўйимда бўлиб қолгач эса боладан тонди. Бошқасига уйланди.
- Ана бўлмаса, номард экан-ку. Одам ўз зурриёдидан ҳам тонадими? Бола туғилгач, «мана ўғлинг» деб олиб бормадингизми ёнига? – ўринбосар гапга аралашди.
- Олиб бордим. Қайнонам уят гаплар билан ҳақорат қилиб, дарвозаданоқ ҳайдаб юборди, «боламнинг уйини бузма» деди, – жувон яна кўз ёшларига эрк берди. – Кейин ота уйимга келдим. Онам ҳам мени қарғаб-қарғаб уйга қўйди.
- Болага онангизнинг муносабати қандай эди? – яна сўради ўринбосар.
- Бир-икки кун жаҳл қилди-ю кейин жаҳлдан тушди. Кийимларини алмаштиришга, чўмилтиришга ёрдам берарди.
- Шу битта болангизми?
- Йўқ, уч ёшли ўғлим ҳам бор, уйда.
- Онангиз ҳеч гапдан ҳеч гап йўқ болангизни қўлингиздан тортиб олдимиз? – энди бошлиқ суриштира бошлади. – Сиз индамай қолавердингизми? Нима мақсадда қўлингиздан болани олган экан ўшанда?
- Аввалига «ке, болани менга бер, бирнас кўтарай» деди. Йўқ, ўзим кўтараман, дегандим, «бу ёққа бер» деб тортиб олди, мен йиғлаганча қолавердим.
- Ахир болани онангиз уйга олиб келмаган бўлса, эмизикли гўдак қаерда бўлиши мумкин? Қўшни аёлдан ҳам сўрамадингизми?

– Сўрадим, онам ҳам, у ҳам «ишинг бўлмасин» дейишяпти.

– Энди, хафа бўлмайсизу мана, воқеа юз берганига ҳам бир ойдан ошибди. Шунча вақтдан буён нега болангиз ҳақида ҳеч кимга арз қилмадингиз, нега энди ариза билан мурожаат қилиясиз?

– Онамга инсоф кириб, боламни топиб беради, дея умид қилдим, ишондим...

Бошлиқ яна сержантни чақириб, жувонни кузатиб қўйишни буюрди.

Улар чиқиб кетгандан кейин эса майорга қарата:

– Ғалати жумбоқ-а? Менимча, қизининг эридан ажрашгандан кейин бир йил ўтиб, туғиб берганига жаҳли чиққан она чақалоқни кимгадир бериб юборган. Қизига эса тушинтиришни эи кўрмаган.

Шу куниёқ майор Улуғбек Нодиров бошчилигидаги тезкор-тергов гуруҳи иш бошлади. Гуруҳ бошлиғи Нодиров ёнига гуруҳ аъзоларидан тезкор вакиллар, капитан Аслиддин Фуломов ва лейтенант Зиёда Расуловларни олиб, пешиндан кейин аризачини эмас, унинг қўшниси Кашифа онаникига боришди.

Эшик қўнғироғини қайта-қайта босишга тўғри келди. Охири аёл кишининг «ҳозир» деган овози эшитилди ва бир оздан кейин темир дарвозанинг бир тавақаси очилиб, ундан гулдор халати устидан катта жун рўмолга ўралиб олган, дўмбоқ, оппоққина жувон мўралади.

– Келинлар?

– Келдик, – унинг гап оҳангига мос тарзда жавоб берди майор. – Кашифа она керак эди.

– Аям уйда йўқлар. Укалариникига, қўшши республикага кетган эдилар. Сизлар ким бўласизлар?

– Биз – ички ишлар ходимларимиз, – майор чўнтагидан гувоҳномасини олди ва очиб кўрсатди. Аёл унга бир қараб қўйди ва: – Тинчликми? Аямни нима қиласизлар, у киши нима гуноҳ қилибди? – деди хавотирланиб.

– Кечирасиз, дарвозадан ичкари кирсак бўладими? Бу ерда туриб гаплашиш ноқулай.

Жувон уларни дарвозанинг ёнбошига қурилган шинамгина айвонга таклиф қилди. Улар стол атрофига ўтириб, фотиҳа ўқишди ва «мен ҳозир» дея ҳовли тўридаги бежирим уй томон йўл олаётган жувонни тўхтатишди.

– Синглим, ҳеч нарсага овора бўлманг, – майор «чой олиб келай» деган жувонга мурожаат қилди, – бу ёққа ўтиринг, бир-иккита саволим бор.

Жувон ҳадиксирабгина стулини улардан сал нарироқ суриб ўтирди.

– Уйда эркаклар йўқми? – майор жувоннинг «ишга кетишган» деган жавобига аҳамият бермагандай, гапида давом этди. – Сиз опанинг кимлари бўласиз, исмингиз нима?

– Мен у кишининг келинлари Лолахон бўламан, – аёл ҳамон хавотирда, миясида чақирилмаган меҳмонлар нега келишдийкин, деган уй чарх урарди.

– Синглим, қайнонанинг укасиникига қачон кетди? – майор иложи борича мулойимлик билан сўради.

– Бугун учинчи кун. Бир ҳафтада келаман, деганлар. Қачон борсалар бир ҳафта туриб келадилар.

– Ҳа, яхши. Лолахон, саволим ғалати бўлса, узр. Қайнонанинг уёққа нима олиб кетдилар?

– Тандирда патир ёпиб бердим, ўшани, анави, – у дарвоза рўпарасидаги улкан дарахтга ишора қилди, – ёнбоқдан атай ажратиб, «укамга» деб олиб қўйгандилар, ўшани олдилар.

– Мабодо, ёш бола олиб кетмадиларми? – гўё шунчаки сўради майор.

– Йўғ-а, аям сира бола стакламайдилар, иккала болам ҳам орқаларидан эрганиб, йиғлаб қолишди.

– Ҳа, майли синглим, омон бўлинг, – меҳмонлар ўринларидан туришди. – Безовта қилганимиз учун узр, хайр, омон бўлинг.

– Ўзи нима гап, бирор нарса бўлдими?

Келиннинг саволи жавобсиз қолди. У меҳмонлар ортидан бир оз қараб туриб, эшикни ёнди. Шу аснода қўшнилари Ҳалима холанинг эшиклари тақиллаб, итлари ҳургани эшитилди.

* * *

Дарвоза ёнида турган бегона эркаклар ва аёлга кўзи тушган Ҳалима хола шу заҳоти гап нимадалигини сизди ва қизига қараб: – Оғзингга маҳкам бўл! – дея ўшқирди.

Ўғли Асқаржон етаклаб кирган меҳмонларнинг жиддийлиги, салобатидан кўнгилга ғулғула тушса ҳам, хола ичидагини сиртига чиқармай, уларни очиқ чеҳра билан кутиб олиб, иссиққина меҳмонхонага бошлади. Ҳамма жойлашиб ўтириб олгач, фотиҳа ўқилди.

– Хуш келибсизлар, акалар, опахон, – Асқар меҳмонлар билан ҳол-аҳвол сўрашиб, қўзғалди. – Сизлар бемалол, мен ҳозир.

«Ажойиб халқимиз, одатларимиз бор-да», – кўнгилдан ўтказди капитан. – Киммиз, нима учун келганимизни суриштирмай ҳам, эшик тақиллатган одам меҳмонхонага таклиф қилинади.

Ҳалима хола меҳмонлар билан ҳол-аҳвол сўраш асносида ўзини бир оз босиб олди.

Меҳмонлар ўзларини таништириб, келишдан мақсадларини айтганларида холанинг юзларидаги ажинлар яна ҳам қуюқлашиб, рангларни бир оқариб юзларига қон тепди ва тили тугилиб: – Ҳой, келин, Нигорани чақириб юборинг, – дея хонтахтага патнисда нон, қанд-қурс олиб кириб, қўйган ва чой олиб келиш учун қайтаётган келинига овозини баландлатиброқ буюрди. – Чойни Нигорадан бериб юборақолинг. Эрингиз болалар билан бирга, ўша ёқда овқатлана қолсин.

Фаросатли келин «сенлар бу уйга кирманглар» деган маънодаги гапни дарров англади ва «тавба, бошланди, шекилли» дея мингиллаганча индамай уй томон кетди.

– Хола, бизнинг нима мақсадда келганимиз ўзингизга маълум, – Нигора катта чойнакдаги чойдан пиёлаларга қуйиб, меҳмонларга ва онасига узатгач, майор гап бошлади. – Қизингизнинг аризасида ёзилишича, сиз унинг чақалоғини, яъни набирангизни қизингизнинг қўлидан тортиб олиб, қўшнингиз билан «Жигули»га ўтириб, кетибсизлар. Холажон, она ўз фарзандига бундай ваҳшийлик қилиши мумкин, эмас, лекин аризада шундай ёзилган. Ёшингизни ҳурмат қилиб, идорага чақирмасдан, ўзимиз келдик. Шунинг учун набирангизни нима мақсадда қизингиздан тортиб олдингиз, у ҳозир қаерда, кимнинг қўлида, ҳаммасини айтиб беринг.

Хола тараддудланиб, бир қизига, бир ўтирганларга қаради. У худди гапиришга қизидан истиҳола қилаётганга ўхшарди.

– Гапираверинг, қизингиз ҳам билиши керак нима воқеа юз берганини.

Ҳалима хола бошқа иложи йўқлигини англаб, паст, титроқ овозда гап бошлади

– Нигора эридан ажралиб ҳам унга илакишиб, шу болани орттириб олган экан. Олиб ташлагани кеч бўлибди. Йигит ўлгур ҳам (у собиқ куёвини назарда тутмоқда эди), унинг онаси ҳам буни икки бола билан эшигига йўлатмади, қайтага ўғлига хотин олиб бериб, бизни кўчага ҳайдаб, шарманда қилгани қолди. Ҳам шарманда бўлганлик алами, ҳам эрдан ажралиб, аранг рўзғор тебратаётган акасининг болаларининг ризқига шерик бўлиб, келиб ўтиргани алами-алам, жаҳл устида болани қўшнингизнинг ўн йил бўлса ҳам фарзанд кўрмаган қариндоши бор экан, савоб бўлар, деб ўшанга бериб юбордик.

– Холажон инсон товуқ ёки қўзичоқ эмаски, тўғри келган одамга ҳадя қилиб юборгани. Қилган ишингиз қонун бўйича жиноятлигини билсизми? Шу ниятингиз бор экан, қизингиз билан келишиб, давлат идоралари орқали қонуний ҳал қилсангиз бўларди-ку?

Ҳалима хола бошини эгганча, йиғлаб ўтирарди. Унинг ёнидаги қизининг юзларини ҳам кўз ёшлари ювмоқда эди.

– Йиғламасдан, менинг гапларимга жавоб беринг, хола, – майор яна унга юзланди.

– Ўша, қўшнингизнинг қариндоши қаерда яшаркан, исми-фамилияси нима, биласизми?

– Кашифахон улар туман марказида яшайди, бадавлат одамлар деганди. Исми билан қизиқмабман.

– Хўш, неварангизни ҳадея қилганингиз эвазига қўшни дугонангиз сизга бирор нарса бердимиз? – гўё шунчаки сўради келганларидан буён бўлаётган суҳбатни ҳеч кимга сездирмай, диктафонга ёзиб ўтирган капитан. – Шундай полвон болани индамай, текинга бериб юбормагандирсиз?

Хола каловланиб қолди, лекин сир барибир фош бўлишини англаб, очиғига кўчди:

– Энди, ўғлим, мен уни сотганим йўқ, савоб учун бериб юбордим. Шунда ҳам Кашифахоннинг қариндошлари, «камбағалроқ оила шекилли, жиндай қарашайлик», деб бир кийим кўйлак, рўмол, икки юз минг сўм пул бериб юборишибди. Нима қилай олдим, пулни рўзғорга ишлатдик, манавини, – у қизи томонга энсаси қотиб, қараб қўйди, – оёғига киядигани йўқ эди, пул бердим, этик сотиб олиб, иссиққина кийиб юрибди, шу...

Шу билан ариза бўйича дастлабки суҳбат якунига етди. Майор лейтенат Зиёданинг хонтахтанинг четида жимгина ўтириб, ёзиб олганларини бир сидра ўқиб, холага ҳам ўқиб берди ва унга имзо қўйдилар. Кейин она бола икковларини ҳам рухсатсиз бирор ёққа кетмаслик ҳақида огоҳлантириб, хонадонни тарк этдилар.

– Калаванинг учи, сирнинг бир қисми тошилди, – деди йўлда «Нексия»да бўлим томон кетишаётганда Нодиров. – Буёғи, қўшни аёл билан боғлиқ масала. У келса, гап қолган жойидан давом этади. Капитан, сиз ҳудуд нозирига топпириқ беринг. Иккала ҳовлидан кўз-қулоқ бўлиб

туришсин. Кашифа хола меҳмондан қайтиши билан биз уникига борамиз...

* * *

Куз оёқлаб, ўз ўрнини ҳолсизгина қишга бўшатиб бераётган бўлса ҳам, кунлар бир оз илиган, гоҳ-гоҳ кўтарилаётган дайди шамол дарахтлар учидаги қолган яккам-дуккам сап-сариқ барглари юлқилаб, узиб ўзи хоҳлаган томонга чирпирак қилиб учириб ўйнади. Кузакнинг алдамчи илиқ ҳароратига ишонган майсалар, айниқса, кунгай томонларда ям-яшил бўлиб, кўрган кўзни қувонтирар, хазон барглар орасидан гўё ўтган-кетганларга қизиқиш билан мўралаб тургандай эди. Узун думларини ликкилатиб, пайт пойлаётган олифга ҳаккалар ҳовли юзасида болакайлар чўнтагидан тушиб қолган ёнғоқларни ўғирлаш пайида. Унча-мунча одамни ҳам менсимай темир қанот учирма паллапонларига яқинроқ борганга тап тортмай ташланадиган олақанотлар галаси чуғурлаб, оламни бошига кўтарганича, қай биридир топиб олган, чамаси бир тишлам гўштни жон-жаҳди билан талашади.

Ордан уч кун ўтиб, тўртинчи кун кечаси холанинг кеча кечаси уйга қайтганидан хабар топган тезкор-тергов гуруҳи яна ушбу хонадонга ташриф буюрди. Уларнинг келиб-кетишганидан аллақачон хабар топган Кашифа хола кечасиёқ қўшнисиникига кириб, сўраб-суриштирган, нима гап, нима сўзлигини билиб, аллақачон айтадиган гапларни тайёрлаб қўйганди. Шунинг учун дарвоза қўнғироғи чалиниши билан уни очгани холанинг ўзи борди. Келувчилар билан совуққина сўрашиб, айвонга таклиф қилди ва уларнинг қаторига ўтириб:

– Хизмат? – деди энсаси қотиб. – Нима гап, тинчликми? Анави кунни ҳам келган экансизлар, нима бало, бизнинг уйда ой кўрдиларингми?

Ўтирганлар бир-бирларига зимдан қараб қўйди. Майорнинг онаси тенгли бу аёл билан тенг келгиси келмасдан, унинг «қўрққан аввал мушт кўтарар» қабили-

даги муомаласидан ғаши келиб, «бу аёлга манзират қилишнинг фойдаси йўқ» деб ўйлади ва дангалига кўчди.

– Фуқаро Нигора Болтабоеванинг боласи қани? Гўдакни кимга, неча пулга сотдингиз?

– Вой- вой, тавба қилдим, тавба қилдим, – хола кўйлагининг ёқасидан ушлаб, кўксига туфлади. – Қуруқ туҳматдан асра, Худойим, – кейин урушқоқ хўроздай ҳурпайиб, ўрнидан турди ва майорга юзланди. – Ким сотибди? Кимни сотибди? Ким бўлсангиз ҳам оғзингизга қараб гапиринг, хўпми? Туҳматга ҳам жазо бор, сизни ҳам суриштирадиган, тергайдиган қонун бор. Уйимга келиб олиб, онаси тенгги хотинга қилаётган туҳматини қаранглар-а буларни, тавба.

Унинг саннашипи тоқат билан эшитган Нодиров:

– Бўлдими, гапириб бўлдингизми? – деди пинак бузмай. – Тўғри айтдингиз, қонун, тергайдиганлар бор. Шунинг учун болани кимга, қанчага, «берганингиз»ни очиқ айтаверинг.

У гапириш асносида стол устида, капитаннинг олдида турган папкани олиб, ичидан бир варақ қоғоз олди ва ўқий бошлади: «Набирамни қўшним Кашифахон бировга сотиб, эвазига менга бир кийим мато, рўмол, икки юз минг сўм пул берди...» – Хўш, бу гапга нима дейсиз?

Кашифа хола ҳавоси чиққан пуфакдек бўшашиб, жойига ўтириб қолди. «Вой ярамас, иймонсиз, кечқурун «ҳеч гапни айтганим йўқ» деган эди-ку? Айтмаган бўлса, булар бўлган гапни осмондан олиб ёзмагандир? Ҳали шошмай турсин, айбни менга ағдариш қанақа бўлишини кўрсатиб қўяман!»

Хола кутилмаганда ҳўнграб юборди. Бундай воқеаларнинг кўпини кўрган ходимлар воқеанинг давомини кутиб, индамай ўтиришаверди. Ниҳоят, хола бу «ҳунар» ҳам иш бермаслигини сезиб, кўз ёшларини артди ва анча мулойим, муроса оҳангида гап бошлади:

– Болам, «савобнинг таги тешик» деганлари рост экан. Қўшнинг тинч, сен тинч дейдилар. Қўшнимникида кун-

да жанжал, ур-тўполон, йиғи-сиғи. Охири тоқатим тоқ бўлиб, ана шундай жанжал бўлган кунларнинг бирида Ҳалимаҳонларникига чиқдим. Бақир-чақирлар сабабини сўрадим. Эридан чиққан Нигора кимлардандир бола орттириб олибди. Эридан дейди, эри ажрашгач, уч ой ўтмай уйланиб олган, «туф» деб уйдан ҳайдаган хотинига яна ёпишармиди?

Хуллас, она-бола ўртасида ўша ҳомилани йўқотиш, ҳароми болани дунёга келтирмаслик ҳақида жанжал бўлар экан доим.

Қўшнимга, унинг қизига раҳмим келди. Уларни, «қўяверинглар, бола туғилаверсин, Яратган бир йўлга бошлар, савобталаб, бефарзанд оила чиқиб қолса, бериб юборамиз», деб овутдим ва таниш-билишларим орасида фарзандсиз оила бор-йўқлигини суриштира бошладим. Иттифоқо, ана шундай кунларнинг бирида туман марказида яшайдиган дугонам Мавлудахон синглисини саккиз йилдан буён фарзанд кўрмаётганини айтиб қолди. Мен унга туғилажак бола ҳақида айтдим. Хурсанд бўлиб кетди, ой-куни етиб, бирор нуқсонсиз, соғлом туғилса, қиздир-ўғилдир, олиб синглимга бераман, жиним бир хурсанд бўлсин, деди.

Аллақачон кўз ёшлари қуриган хола томоғи қақраб, гапдан тўхтади. Зиёда стол устидаги чойнақдан чой қуйиб, унга узатди. Хола илиб қолган чойни шимириб, пиёлани «тақ» этказиб столга қўйди ва рўмолининг учи билан лабларини артди.

– Хўш, кейин нима бўлди? – гапни давом эттириш учун унга савол берди майор. Хола бир-икки йўталиб, гапни қолган жойидан давом эттирди:

– Кейин, вақти-соати етиб, Нигора ўғил туғди. Боласи паҳлавондай, уч ярим кило, соғлом туғилди. Туғруқхонадан уч кундан кейин чиқишди. Ҳалимаҳон «болага қизимнинг меҳри тушиб, эмизиб қўймасин, тезроқ ҳаракатингизни қилинг» деб шоширди. Мен бориб, Мавлудахон билан гапни бир жойга қўйиб, қайтдим.

Кейин Ҳалимахон билан Нигора болани кўтариб, Деҳқон бозори ёнига келдиган, мен ўша ердаги бекатда киракаш ҳайдовчиларнинг бирортаси билан туман марказигача элтиб қўйишни гаплашиб турадиган бўлдим. Она иккови гўдакни йўргаклаб, келишилган жойга олиб келишди, биз гўдакни Мавлудахонга олиб бориб бердик.

– Ана шундай келишув бўлганидан Нигора Болтабоеванинг ҳам хабари бормиди, боласини беришга ўзи рози бўлганмиди? – сўради Нодиров.

– Биларди, рози эди.

– Унда, нега ариза ёзади? – ҳайрон бўлди капитан.

– Билмасам...

– Гўдакни Мавлудахонга олиб бориб бердингиз. У эвазига сизга нима берди?

Аёл бир оз иккиланди-ю:

– Беш юз минг сўм пул, – деди аранг.

– Сиз бу пулдан ўз «улушингиз»ни олиб қолгансиз-да, а?

– Бўлмасам-чи? Мушук текинга офтобга чиқмайди, укам. Мавлуда берди – мен олдим ва Ҳалимага ҳам улишини бердим, нима бўпти? Савоб-ку?

– Нима бўларди, жуда катта қонунбузарлик, мурғак, ҳимоясиз бир гўдакнинг савдоси – жиноят юз берибди! Тушунтира олдимми?

Кашифа хола илон чаққаидек сесканиб, уларга қараганча, бақрайиб қолди.

– Манави қоғозларга қўл қўйинг, – майор Зиёда узатган қоғозларни олиб, холага имзо қўйиладиган жойларини кўрсатди. Унинг тайсаллаб турганини кўриб, – Қўрқманг, бу сиз айтган гаплар, гапларингизни синглимиз ёзиб туради, хоҳласангиз, ўқиб чиқишингиз мумкин, – деди. Хола қоғозларга эътиросиз имзо чеккач, майор яна бир қоғоз узатди: – Манави қоғозга рухсатсиз ҳеч қаяққа кетмаслигингиз ҳақида тилхат ёзиб, қўл қўйиб беринг.

– Мени қамайсизларми? – аллақачон шашгидан тушиб, шалвираб қолган хола сўради секин.

– Йўқ, ҳозирча қамамаймиз. Ҳозир сиз биз билан бориб, дугонангиз Мавлудахон қаерда яшашини кўрсатасиз. Ундан болани олиб, онасига топширишимиз керак. Бўла қолинг.

Кашифа хола судралгандек қадам ташлаб, уларга эргашиди.

– Аяжон, қаёққа? Қаёққа олиб кетяпсизлар аямни? – бу ҳолни кузатиб турган Лолахон югуриб уларнинг ёнига келди.

– Қўрқманг, туман марказига бориб келамиз. Икки сотларда уйларига қайтариб келамиз, – уни юпатди майор.

* * *

Туман марказига пешинга яқин етиб келишди. Кашифа хола гоҳ доврираб, гоҳ ғудраниб, охири дугонасининг уйини топди. У машинадан тушиб, баланд деворлари пастқам дарвозасига ярашмаган бир хопадоннинг ёнида, эшик қўнғироғини босишга тараддуланиб, туриб қолди.

– Ҳа, хола, хаёл суриб қолдингиз? – машинадан тушиб, унга яқинлашган Зиёда мулойимлик билан сўради. – Ёрдамлашиб юборайми?

– Йўғ-а, ўзим, болам, хижолат бўларкап-да, кеча бериб, бугун қайтар, дегани. Шунга ҳайрон бўлиб турибман, – иккиланиш сабабини изоҳлади хола.

– Холажон, ўзингиз тушунасиз, бола буюм эмас-ку, бериб юборадиган, – лейтенант шундай деб эшик қўнғироғини босди. Ичкаридан чамаси, лайча кучукнинг акилаши эшитилди. Кимдир унга «жим» деб буюрди. Итнинг овози ўчди. Эшикнинг бир тавақаси қия очилиб, ўспирин йигитча чиқиб келди.

– Ассалому алайкум, – у холага салом бериш асносида унинг ёнидаги Зиёдага ҳайрон боқди. – Келинлар?

– Толибжон, бувинг уйдами? – алик олиш ўрнига савол берди буви. Бола «уйда» дегач, – Югур, чақириб чиқ. Холам меҳмон бошлаб кепти, дегин, – буюрди.

Толибжон деганлари бўйнини чўзиб, кўча четида турган «Нексияга» ва унинг ичида ўтирган эркакларга ҳайрон бўлиб қаради ва «хўп» дея ичкарига кириб кетди. Орадан ўн дақиқача вақт ўтиб, у тўлалитидан дум-думалоққа ўхшаган, қошларига қалин қилиб ўсма кўйган, оппоқ юзлари кўпчиган, қириқ беш ёшлардаги аёл билан бирга чиқиб келди. Аёлнинг гулли кўйлаги ўзига ярашмаган, уни бачканароқ қилиб кўрсатар, бу аёл кўпроқ лўли аёлларга ўхшар, фарқи оппоқлиги эди. Қизиги, Кашифа холанинг ўзидан ўн-ўн беш ёш кичик бу аёлни «дугонам» дейиши эди.

– Ҳа, келинг, келинлар, – аёл «дугонаси»нинг чақирилмаган меҳмонларига ҳадиксираброқ қаради ва у билан кўришишни ҳам унутиб, – Типчиликми, нима гап? – деди ранги ўчиб.

– Опажон, биз ички ишлар ходимларимиз, – Нодиров босиқлик билан ҳамкасбларини таништирди. – Малол келмаса, ичкарига кириб, гаплашсак. Сўрайдиган бир-икки оғиз гапларимиз бор эди.

Меҳмонларни ҳовлига бошлаган Мавлуда опанинг оппоқ, салқи юзларига қон тепди. У меҳмонлар нима масалада келишганини пайқаган «болани бегона бир аёл олиб кетди» деб қўя қолмагани учун ичида Кашифа опани қарғаётган эди.

– Қани, уйга киринглар, – у зўрма-зўраки манзират қилган бўлди.

– Яхшиси, анави жойга ўтайлик, – капитан ойнали айвондан кўриниб турган стол-стулга ишора қилди, – ёзув-чизувга осонроқ.

Мавлуда опа меҳмонларни айвонга бошлади. Унинг борган сари оёқ-қўли бўшашиб, титраб кетаётгани сезилиб турарди.

Тўрттовлон столнинг тўрт томонига ўтиришди. Номига фотиҳа ўқиб, бир четда тўмтайиб турган Мавлуда опа ҳам ўтиришга таклиф қилинди.

– Мен, ҳозир, дастурхон опкелай, – дудуқланди Мавлуда опа иложи борича вақтни чўзишга уриниб.

– Йўқ, ҳеч нарса керак эмас, келинг, ўтиринг, – майор Кашифа хола билан Зиёданинг ёнига имлади уни. – Қани, опа, яхши юрибсизми, бола-чақалар омонми? – мапзират қилган бўлди у.

– Раҳмат.

– Нима мақсадда келганимизни билсангиз керак?

– Сезиб турибман, – аёл паст овозда жавоб қайтарди бошини эгиб.

– Ундай бўлса, очиқ гаплашайлик, – майор аёлга юзланди. – Танишингиз, Қуйи қишлоқлик манави аёл – Кашифа опадан олган гўдагингиз қани, қаерда?

Аёл бошини кўтариб ёнида ўтирган дугонасига ўқрайиб қаради. Кейин:

– Уни нариги туманда яшовчи қизимнинг қайнсингилиси олиб кетганди, – деди секин.

– Қачон олиб кетди?

– Ўн беш кунча бўлди.

– Унгача бола сизнинг уйингизда бўлдими, уни ким парвариш қилди?

– Келиним...

– Ўша боланинг ўрнида ўз набирангиз бўлганида, уни ҳам фарзандсиз оилага «бериб юборган» бўлармингиз?

– Йўғ-э, – хола чўчигандек жавоб берди, – нима қилай, ота-онасига керак эмас экан, гўдаккина қаровсиз қолиб, ўлиб-нетиб қолмасин, дедим-да, савоб бўлар деб...

– Қизиқ экансизлар-ку? Савоб бўлар деб бир аёл ўз набирасини қўшнисига берса, қўшни сизга, сиз қариндошингизга бериб юборсангиз. Балки у ҳам бошқа бировга бергандир?

– Билмадим, – эшитилар-эшитилмас жавоб берди аёл.

– Қариндошингиз бола тошиб берганингиз «эвазига» қанча пул берди?

– Пул бергани йўқ... – хола майорга қўрқув билан қаради.

– Пул бермаган бўлса, сиз ёнингизда ўтирган Кашифа холага ўз ёнингиздан беш юз минг сўм бердингизми? Жуда сахий экансиз?

Аёл сир аллақачон очилганини сезиб, ўнғайсизланди ва Кашифа холага қараб ўқрайди.

– Сиз бу холага бундай қарамай, тўғриси айтавериңг. «Сир» аллақачон очилган, – унга гўё далда берди капитан. Зиёда эса бўлаётган гапларни оқ қоғозга эпчиллик билан ёзиб борарди.

Мавлуда деганлари ҳақиқатдан воқеани яширишининг фойдаси йўқлигини, «дугонаси» ҳамма гапни айтгани ва булар барибир болани қидириб топишларини англаб, бўшашганича:

– У менга беш юз доллар берган эди, – дея йиғлай бошлади. Унинг иқрорини эшитган Кашифа холанинги ранги бўзариб, ўтирган жойида безовталана бошлади. Унинг ҳолатини сезиб турган майор кулимсираб:

– Бу ёғи қизиқ бўлди-ю? Сизга беш юз доллар берилган бўлса, сиз бу хола бечорага беш юз минг сўмгина берибсиз, у боланинги бувисига икки юз минг сўм берибди. Бу, дейман анча-мунча фойдаси тегмаса, а, савоб ҳам сувга қараб кетаркан-да?

Аёллар жим. Кечагина бир-бирларидан айланиб-ўргилиб гаплашадиган, оқ-қорани, гуноҳ-савобни сарҳисоб қиладиган ёшдаги бу аёллар ўғил-қизлари ёшидаги ходимлар олдидан қизариб, ер чизиб ўтиришарди.

Лейтенант Зиёда Расулова суҳбатни ёзиб бўлгач, иккала аёл қоғозга ёзилганлар тўғрилиги ҳақида имзо чекдилар.

– Энди, хола, сизни қишлоққа элтадиган автобустга чиқариб юборамиз, – майор Кашифа холага шундай дегач, Мавлуда онага юзланди. – Опажон, сиз ҳозир биз

билан бориб, қизингизнинг қайсинглисининг уйини кўрсатасиз.

– Мен унинг уйини билмайман, – аёл жон-жаҳди билан уёққа боришдан бош торта бошлади. – Ука, қўйинглар, бир ташландиқ бола эндигина ўзига меҳрибон ота-она тоғанида, уларнинг тинчини бузмайлар, айб, гуноҳ бўлади...

– Кечирасизу опаюн, сизлар айб, гуноҳ бўлишини билмай, бола учун фалон пулдан олиб, уни олди-сотди қилиб юрибсизларми? У бола кўчага ташлаб кетилган ташландиқ бўлганда ҳам, мушук бола эмаски, ким хоҳласа олиб – сотгани. Қонун бор, ҳуқуқ-тартибот идоралари бор ташландиқ болани ҳам ўз қарамоғига олиб, ҳимоялайдиган. У болани-ку, отаси ташлаб кетган бўлса ҳам, онаси тирик экан-а. Қани, бўлинг, вақтни кетказмайлик, отланинг.

Майор капитан Фуломовга то Мавлуда опа отланиб бўлгунига қадар Кашифа холани автобусга олиб бориб, қишлоққа борадиган автобусга чиқариб қўйиш ва ҳайдовчига холанинг уйи олдида автобусни тўхтатиб, уни тушириб қолдиришини айтишни тайинлади ва ўзи Мавлуда опанинг келини келтирган чойдан ҳўплаганича, опани отланишини кута бошладилар.

– Бўлаётган гапларни диктафонга ҳам ёзиб олаясизларми? – ўзлари холи қолгач, Зиёдадан сўради майор. – У «ҳа, ёзиб олдик» дегач, – булар сиз ёзиб олаётган қоғозларга мишг имзо чеккани билан вақти келганида «мен бундай деганим йўқ, ёлғон» деб туриб олишади. Бунақаси тажрибамда кўп учраган, – дея таъкидлади.

* * *

Ҳаво айниб шамол кучайди. Паға-наға бўлиб сузиб юрган булутлар бирлашиб, самода гўё оғир қўрғонини қатламини ҳосил қилди. Боягина ризқ қидириб юрган қушлар ҳам шом бўлмасидан ин-инига кириб кета қолди.

Онда-сонда томчилаётган ёмғир тезлашиб, машина ойнасига тасур-тусур уриларди.

– Шу ҳавода боришимиз шартми? – иссиққина кийиниб, катта жун рўмолга бурканиб олган Мавлуда опа порозилигини яширмади. – Эрта-перта борсак, қочиб кетишмасди.

– Қаердан биласиз, балки аллақачон «қочиб» кетгандир, қизингизнинг қайсинглиси ҳам уни яна кимгадир «ошириб» юбормаганига ким кафолат беради? – машинани моҳирлик билан бошқариб бораётган Фуломов орқа ўриндиқда безовталаниб ўтирган аёлга жавоб қайтарди. – Тўғриси, мен сизларнинг бу «савоб» ишларингиздан хавфсираб қолдим.

Аёл индамади. Фуломов ҳам ўз хаёллари билан банд бўлиб кетаётган Нодировга бир қараб қўйиб, бошқа гапирмади.

Ярим соатдан кўпроқ йўл юрилгач, Мавлуда опа қаддини сал ростлаб, текис асфальт йўлнинг чап томонидан келиб қўшилган нисбатан торроқ, лекин текис, икки томондаги тут дарахтлари аскардек кўчага яқишлашай деганда:

– Чапга бурилиш, – деди энсаси қотганини яширмай.

Машина чироқлари ёмғирдан қорайган йўлда сузиб борар, боя кучайган ёмғир энди секин, эзилиб ёға бошлаганиди.

Икки километрча юрилгач, атрофдаги мудроқ дала-лар тугаб, бир текис қурилган шинам уйлар бошланди. Соат тўрт бўлмаёқ қоронғи туша бошлаганидан уларнинг айримларининг дарвозаси ёнидаги қалпоқли чироқлар хирагина ёниб турар, ҳавода турли хил таомларнинг ҳидлари кезарди.

– Ҳозир ўннга буриламиз, – Мавлуда опа капитанни огоҳлантирди.

Эллик метрча юрилгач, ўнг томондаги шағал тўкилган йўлни шақир-шуқур қилганича, «Нексия» Мавлуда она кўрсатган уй ёнига келиб тўхтади.

Уйнинг эгаларидан, кимдир, чамаси, машина овозини эшитиб, дераза пардаси ортидан мўралади. Зум ўтмай, кўк бўёқлари анча кўчиб, хиралашган эшик ғийқиллаб очилди ва остонада ёмғирдан қочиб, бошига эски чопон ёпинган ўтгиз ёшлардаги хушсурат аёл кўринди.

Машинадан аввал эркаклар, кейин икки аёл тушди. Мезбон Мавлуда опани кўрди-ю салом беришга ҳам тили айланмай, туриб қолди.

– Ассалому алайкум, синглим, – майор Нодиров келганларни таништирди. – Биз ички ишлар ходимлари майор Нодиров, капитан Фуломов ва лейтенант Расулова бўламиз. Бу опани танийсиз, нима масалада келганимизни ҳам англаган бўлсангиз керак?

– Тушунмадим, тинчликми ўзи? – аёл буррогина овозда сўради. – Мелиса келадиган бирор иш қилмагандик, шекилли? Ё хўжайиним бир балони бошладимми? – ўзини билмасликка олиб, сўради аёл. – Эр бўлмай, ҳар нима бўлсин, шу, Россияда ҳам тинч юрмабдими?

– Унисини билмадик. Қани, ёмғирда турмай, ичкарига кирайлик, таклиф қилмайсизми? – аёлнинг талмовсирашидан ғаши келди майорнинг.

– Вой, эсим қурсин, қўрқиб кетганимдан уйга таклиф қилишни ҳам унутибман, қани, марҳамат!

Аёл уларни ҳовлига, чоғроққина айвондан ўтиб, меҳмонхонага бошлади. Хоналардаги жиҳозлардан, ён эшикдан бир-бирини итариб, мўралаётган ўн-ўн бир, етти-саккиз ёшдаги ўғил бола ва қизларнинг кийиниши-ю дўмбоқлигидан оила ўзига тўқлиги сезилиб турарди. «Бир эмас, учта боласи бор экану, гўдакни яна нима учун олдийкан» деган ўй ўтган майор капитанга маъноли қаради, у ҳам шу хаёлда шекилли, сездирмайгина бош чайқади.

Деворнинг тўр томонига катта гилам осилиб, тўрт томонига духоба кўрпачалар солинган хонада оёқ остига ҳам чўғдек гиламлар ташланган, ўртага каттаги-

на хонтахта қўйилиб, устидаги ноз-неъматлар юпқа дока билан ёпилганди. Уй эгаси, чамаси, меҳмон кутаётганди.

– Қани, марҳамат, бемалол ўтиринглар, – уй эгаси Зебохон манзират қилди. – Мен ҳозир чой дамлайману келаман.

– Синглим, шошилманг, – жувон, «Зебохон» деди жилмайиб. Шунда унинг тилла тишларига чироқ ёруғи тушиб, ярақлаб кетди. – Зебохон, кечирасиз, чой ичмаймиз. Сиз ҳам мана бу ерга ўтиринг, сўрайдиган гапларимиз бор, – ундади майор.

Жувон ноилож хонтахтанинг пойгак томонига омонат ўтириб, ноз-неъматларнинг усгани очишга чоғланди.

– Йўқ-йўқ овора бўлманг, – Фуломов уни тўхтатди. – Меҳмон кутаяпсиз, шекилли, очманг. Биз тезроқ ишимизни битириб, кетишимиз зарур. Гапни чўзмайлик.

Унинг «кетишимиз керак» деган гапидан кейин сал кўнгли жойига тушган Зебохон «нима гап?» деган маънода Мавлуда опага қаради.

– Бу опамиз сизга бир гўдакни сотган экан, – данга-лига кўчди майор. – Биз шу болани излаб келдик. Онаси «тошиб беринглар» деб ариза ёзган...

– Сотган деманг-э, боядан бери гапга қўшилмай, бўшашиб, бир аҳволда ўтирган Мавлуда опа сапчиб кетди. Нега унақа дейсиз, тавба.

– Ҳамма нарсани ўз номи билан атаган яхши-да, опажон, – капитан қизишди. – Бу аёл қизингизнинг қайнсинглиси бўладими, ахир? – аёл «ҳа» дегандай, бош силкиди. – «Қизимнинг қайнсинглиси бефарзанд, шунинг учун болани ўшанга бердим», деб шу ёшингизда уялмай, ёлғон гапирдингиз-а? Зебохон фарзандсиз бўлса, нариги уйдаги бир эмас, учта бола кимники? – у Зебохонга юзланди. – Одам савдоси учун, у катта одамми, ҳимоясиз гўдакми, қонунда бир хил жазо белгиланган. Шунинг учун сиз ҳам гуноҳингизни ошириб, келадиган меҳмонларин-

гиз олдида уятга қолманг-да, тўғриси айтинг! Мавлуда опадан сотиб олинган бола қани, соғ-омонми?

Майор ҳамкасбининг қизишиши сабабини билгани боис, гап қўшмай, жим ўтирар, Зиёда эса шитир-шитир ёзув билан овора эди. Капитаннинг ўтган йили уч ёшли қизи ариққа йиқилиб, чўкиб, нобуд бўлган, унинг доғи бечоранинг қалбини ҳамон куйдирар, шунинг учунми, у айниқса, болага қилган ноҳақликларга шафқатсиз эди.

Зебо пажог кутгандек, Мавлуда опага қаради, у юзини ўгирди.

– Мен... тўғриси, бунчалик бўлади деб ўйламагандим, – Зебонинг қути ўчди. – Онаси ташлаб кетган, отаси йўқ дейишганига раҳмим келиб...

– Раҳмингиз келганидан болани пулга сотиб олдингизми? – қизишди капитан.

– Сотиб олмадим, ҳады тариқасида... бергандим.

– Тавба-тавба, қачондан бола эвазига пул, доллар ҳады қилинадиган бўлган? Бола қани?

– Болани... онам бир қарицдошимизникига олиб кетганди.

– Ие, бу бола жуда саёҳатчи чиқиб қолди-ку, а? Бир ойлик бўлиб, шунча хонадонни «овлаб» чиққан бўлса, кейин нима бўлади? Қарицдошингиз ҳам бола учун «ҳады» бергандир-а, сизга? Очиғини айтаверинг, барибир сир очилади. Қачон олиб кетганди?

– Уч кун бўлди, бугун қайтиши керак

– Ҳа энди, уни бориб, – Зебо Мавлуда опага бир қараб олди, – бу кишидан олиб келишимнинг ўзи бўлгани йўқ. Совуқ кунда... – аёл тутилди.

– Хўп, совуқ кунда бола шамоллаб қолмасин деб, тўғрироғи, биров сезиб қолмасин деб ўраб-чирмаб олиб келгансиз. Бунинг учун нимадир «ҳады» қилингандир, текинга қилинмагандир бу ҳаракатлар.

Зебо гўё ўт-олов устида тургандек безовталанарди, сабаби, мана, ҳозир «гап»дош дугоналари кириб келишлари мумкин эди. Агар улар бу воқеадан хабар то-

пишса борми, умуман уни давраларига қўшмай, ҳатто юзига қарамай қўйишади-я. Нима қилиш керак? Балки, тўғриси айтса, бу чақирилмаган «меҳмонлар» кетишар? Нима қилиш керак?

– Бўлақолинг, тўғри гапни айтиб, қўяқолинг энди, – майор юмшоқ овозда унга далда берди. – Қонун бўйича айбини бўйнига олиб, очиқ айтганларга нисбатан енгилроқ жазо қўлланилади. Шунинг учун тайсалламанг.

– Ўша, қумқишлоқлик қариндошимизнинг кимидир фарзандсиз, бола боқиб олмоқчи экан...

– Ие, болагинанинг сафари ҳали ҳам қаримас эканда, а? – майор ажабланди. – Буёғи қандоқ бўлди энди, кечагина туғилган гўдак шунчалик қўлма-қўл бўлиб кетаверса? Хўш, шундай қилиб, шу бола туфайли сиз қанча «ҳадя» олдингиз?

– Бир минг икки юз доллар! – аёл «бор, нима бўлса-бўлди» тарзида тарсиллатиб жавоб берди. – Икки юз долларни онамга бердим, беш юзни Мавлуда опага, – кейин бирдан хўрлиги келгандай, кўзига ёш олди. – Нима қилай, эрим Россияга кетганига уч йил бўлди. Юборадиган пули болаларнинг қорнига етса, устига етмайди, мажбур бўлдим-да, олишга.

– Бу пулни ўша «фарзандсиз» оила ўзи билиб берди-ми ё сиз нарх қўйдингизми?

Зебо бир сўз демай, ерга қаради.

Расмиятчиликлар тугаб, керакли қоғозларга имзо чекилгач, Зебо қўрқа-писа майорга юзланди:

– Бор гапни ўзим айтиб бердим-а, ҳисобга оласизлар-а? – у индамагач, яна ялтоқланди. – Учта болам етим қолмасин, жон акалар, илтимос, менга енгилроқ жазо беринглар. Майли, эртага берган пулларни эгасига қайтариб, болани топиб келаман, ўз қўлим билан топиб келаман, ўз қўлим билан қўлларингизга бераман, илтимос.

– Эртага эрталаб соат тўққизга етиб келамиз, – майор уйдан чиқиш асносида унга жавоб берди. – У ёқ-бу

ёққа кетмай, тайёр бўлиб туринг. Жазо масаласига келсак, уни суд ҳал қилади, хайр.

* * *

Суд залида одам тўла, лекин ҳамма жим: суд ҳукмини эълон қилиши кутилмоқда. Панжара ортида ўтирган ёшу қари аёлларнинг боши эгик. Улар, мана, шунча юртдошлари, қариндош-уруғлари олдида ўз қилмишлари учун бош эгиб, шарманда бўлиб ўтиришибди.

– Ўрнингиздан туринг, суд келяпти!

Ҳамма баробар оёққа қалқиди. Ёнбошдаги кичик эшик очилиб, залга салобатли, эгнидаги қора махсус кийимда ёшига нисбатан оқараган сочлари яна ҳам оппоқ кўринадиган ўрта ёшлардаги судья кириб келди ва оғир қадамлар билан тўридаги ўз жойига етиб борди. Кўзойнагини тақиб, кўлидаги қоғозни шошилмай, донадона қилиб ўқий бошлади:

– Ўзбекистон Республикаси номидан

Ҳукм...

* * *

Хуллас, шу кунги бир номерд йиғитнинг – собиқ эрининг ҳою ҳаваслари, нафсига қул, эрмак бўлиши оқибатида дунёга келган боласини – ўз фарзандини бир буюм сифатида олди-сотди қилган аёл, она номига доғ туширган Нигора Болтабоева ва унинг онаси бошчилигидаги яна етти аёл ўз қилмишларига яраша суд ҳукми билан қонуний жазо олдилар. Лекин уларнинг қилмишларидан чин дилдан пушаймонликлари, қайсиларининг ёшлари, яна кимнингдир қармоғида вояга етмаган фарзандлари борлиги ҳисобга олиниб, мамлакатимиз мустақиллигининг ўн тўққиз йиллиги муносабати билан эълон қилинган амнистия шарофати билан жазони ижро этишдан озод қилинганликлари эълон қилинганда зал қарсақлардан ларзага келди. Судланувчилар – эндиликда озод қилинган аёллар эса панжара

ичидан чиқишни ҳам унутиб, бир-бирларини қучоқлаганча, йиғлардилар.

Суд мажлиси тугаб, одамлар гала-гала бўлиб, ташқарига чиқа бошлади. Уларнинг орасида йўргакланган боласини бағрига босиб олган Нигора ва у билан ёнма-ён кетаётган унинг онаси Ҳалима она ҳам бор эди.

– Ҳа, Ҳалимахон, – улар қаторида кетаётган кекса-роқ аёлнинг қаттиқ-қаттиқ гапирishi кўпчилиكنинг эътиборини тортди. – Неварангиз учун берилган матони кўйлак қилиб кийиб, рўмолни ўраб олдингизми? Эшитсангизки, набирагинангиз учун сизга арзимаган пул берганлар охири – еттинчиси, уни икки минг долларга сотибди. Буни эшитиб, ичингиз ёниб, мелисага югурдингизми? Ахир, икки юз минг сўм қайда-ю икки минг доллар қайда? Ҳайф-э, сизга аёллик, бувилик.

Ҳалима хола қизининг билагидан тутиб, туртила-суртила одамлар орасидан чиқиб, ҳапсираганча, бир четда туриб қолди. Ҳақиқатни – набираси учун охир-оқибат икки минг доллар тулашганини, қўшиниси-ю бошқа бу «савдо»га аралашганлар унинг набираси туфайли мўмай даромадга эга бўлишганини эшитиб қолиб, (ахир, эл офзига элак тутиб бўлармиди?!) қизини ариза билан ички ишлар бўлимига юборган, шу йўл билан ўзини лақиллатганлардан, алдаганлардан бошлаб ўч олмоқчи эди у, лекин улар қатори ўзи ҳам жазо олиши мумкинлиги хаёлига келмаганди.

У бир четда тумтайганча, қолиб кетди. Ҳатто қизи ҳам унга «юринг» демасдан, одамларнинг ортидан эргашиб кета бошлади.

Набирасини сотиб, бойимоқчи бўлган буви яккала-ниб, жамиятдан ажралиб қолган эди...

МУНДАРИЖА

«ЎЗ РОЗИЛИГИГА КЎРА»	3
КЕЧИРИЛМАС ЖИНОЯТ	109
СЕВГИ ИЗТИРОБЛАРИ	157
МЕҲР КЎЗДА	217
ЖИНОЯТГА ЖАЗО МУҚАРРАР	255

ЭРКИН ХУДОЙБЕРДИЕВ

ЖИНОЯТГА ЖАЗО МУҚАРРАР

Қиссалар

Муҳаррир

Ф.ҚУВОНОВА

Ш.ХУДОЙБЕРДИЕВА

Рассом

М.ХУДОЙБЕРДИЕВА

Техник муҳаррир

Вера ДЕМЧЕНКО

Бадий муҳаррир

Уйғун СОЛИҲОВ

Мусаҳҳиҳ

Нигора МУХТОРОВА

Компьютерда саҳифаловчи

Феруза БОТИРОВА

Босишга 14.05.2012 й.да рухсат этилди. Бичими 84x108 1/32.

Босма тобоғи 8,875. Шартли босма тобоғи 14,91.

Гарнитура «LexTimes Cug+Uzb». Офсет қоғоз.

Адади 2000 нусха. Буюртма № 135.

Баҳоси келишилган нарҳда.

«Янги аср авлоди» НММда тайёрланди.

«Ёшлар матбуоти» босмахонасида босилди.

100113. Тошкент, Чилонзор-8, Қатортол кучаси, 60.

Мурोजаат учун телефонлар:

Нашр бўлими – 278-36-89; Маркетинг бўлими – 128-78-43

факс — 273-00-14; e-mail: yangiasr@inbox.ru

ЭРКИН ХУДОЙБЕРДИЕВ

Адабиётшунос олим 1934 йил 9 майда Наманган вилоятининг Норин туманида туғилган. 1955 йилда Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика университетининг филология факультетини тугатган.

1974 йилдан буён Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат маданият институтида фаолият юритади.

Олимнинг 10 дан ортиқ рисола, китоб ва монографиялари чоп этилган бўлиб, улардан «Адабиётшуносликка кириш» дарслиги, «Адабий асар тили», «Адабий тур ва жанрлар», «Адабий асар сюжети ва композицияси», «Ёзувчи услуги ва ижодий метод» ўқув қўлланмалари, «Шижоат ва жасорат», «Сенга интиламан, замондош», «Ҳабиб Саъдулла», «Ҳабиб Саъдулла ижодининг амалий ва назарий тамойиллари» монографиялари, «Иброҳим Раҳим» адабий портрети, «Олтин водий эртаклари» (Ш.Худойбердиева билан биргаликда), «Адашганлар қисмати» қиссалари китобхонлар эътирофига сазовор бўлган.

ISBN 978-9943-08-876-4

9 789943 088764